

T. LIVIUS

AB URBE
CONDITA
LIBER XXI

RK

TEADUSLIK
"KIRJANDUS"

A-18057.
T. LIVIUS

AB URBE CONDITA

LIBER XXI

KORRALDANUD, EESSÕNAGA, KOMMENTAARIDEGA JA
SÕNASTIKUGA VARUSTANUD

L. GROSS

RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“

TARTU, 1949

SISSEJUHATUS.

· Vanimateks ajaloolisteks ülestähendusteks olid roomlastel nn. *annales maximi*. Nimelt pani ülempreester (*pontifex maximus*) iga aasta algul oma ametiruumi (*regia*) ette välja valgeks vööbatud tahvli (*album*), kuhu märgiti aasta tähtsamad sündmused. Preestrite märkmed said hiljem aluseks rooma historioograafiale, mis tekkis III sajandi lõpul. Viimase ala viljelemisel olid silmapaistvamateks teerajajateks Q. Fabius Pictor ja L. Cincius Alimentus. Sünnilt ise küll roomlased, kirjutasid need annalistid oma teosed veel kreeka keeles.

Ladina keeles võtsid Rooma ajaloo esmakordselt vaatluse alla luuletajad, tehes seda niihästi dramaatilises kui ka eepilises vormis. Siia kuulub I Puunia sõda käsitlev Cn. Naevius'e poetiline kroonika „Bellum Punicum”, samuti tema tragöödiad rahvuslikel aineil (nn. *fabulae praetextae*) ja Ennius'e „Annales” — eepos Rooma ajaloost. Proosas kirjutas esimese ladinakeelse Rooma ajaloo kuulus Cato (M. Porcius Censorius, 234—149 e. m. a.), seejuures iseseisva kava järgi, osaliselt loobudes tavalistest kroonika raamidest.

Rooma ajaloo kirjutamise järgnevat arenemisastet iseloomustab ajaloolise monograafia tekkimine. See toimus alles Gracchuste ajal ning on ühenduses L. Coelius Antipateri nimega, kes kirjutas mahuka teose II Puunia sõjast, püüdes aine käsitlemisel tungida endisest sügavamale ja andes sõnastusele juba mõnevõrra retoorilist helki. Kuid ka põline annalistika ilmutas selle uue suuna kõrval ikka veel elujõudu.

Ometi väidab hilisem suur autoriteet Cicero, et rooma kirjanuses puudub ajalugu (*abest historia litteris nostris*). Sel alal

vajatavat teost, mis oleks *opus maxime oratorium*, s. t. kus pühitseks võitu eeskätt kõnekunst.

Kui Cicerol oli sellelt seisukohalt põhjust kurta rooma ajaloo-kirjanduse puuduste üle, siis varsti pärast teda ilmus mees — Titus Livius (59. a. e. m. a. kuni 17. a. m. a. j.), kes teostas tema soovunistuse ja kirjutas suurteose Rooma ajaloost.

Liviuse elust on andmeid üsna napilt. Ta kasvas üles Põhja-Itaalias Pataviumi linnas (nüüdne Padova), mille elanikud olid visalt kiindunud vana-rooma vabariiklikesse traditsioonidesse. Liviuse hariduskäik — ta õppis Roomas retoorikat ja filosoofiat — ning ühtlasi asjaolu, et ta juba varakult sai pühenduda kirjanduslikule tegevusele, lubab oletada, et ta pidi pärinema võrdlemisi jõukast perekonnast. Livius keeldus pidevalt riigiameteist ja poliitilisest tegevusest, tõusis aga literaadina rooma seltskonnas väga väljapaistvale kohale. Oma vabariiklike sümpaatiate kõrval ilmutas ta ühtaegu lojaalsust uue režiimi suhtes, mistõttu ka keiser Augustus jälgis tema elutööd soosiva huviga.

Liviuse kirjanikukuulsus rajaneb monumentaalsele ajaloolisele teosele „*Ab urbe condita*” — „Alates Rooma linna asutamisest”. Selle kõrval avaldas ta Cicero eeskujul ka mõningaid filosoofilist ja retoorilist laadi teoseid, milledest aga pole midagi säilinud.

Rooma ajaloo kirjutamisele pühendas autor üle poole oma elust, umbes 45 aastat. Selle hiiglatöö tulemuseks oli 142 raamatust koosnev Rooma ajaloo kunstipärane käsitus alates muinasajast kuni Augustuse pojaku Nero Claudius Drususe surmani 9. a. e. m. a. Teos jagati hiljem dekaadideks (s. o. rühmadeks à 10 raamatut). Liviuse teose tohutu ulatuslikkus põhjustas üksikute raamatute lühikeste sisukokkuvõtete koostamist. Need nn. „väljavõtted” tõrjusid antiikkultuuri languse ajajärgul eemale algupärandi enda.

Kogu teosest on säilinud ainult ligikaudu neljandik: 1. dekaad (rmt. 1—10), mis sisaldab sündmuste käiku Rooma linna asutamisest kuni III Samniitide sõjani (754—293), edasi 3. ja 4. dekaad ning 5. dekaadi esimene pool (rmt. 21—45), mis käsitlevad ajavahemikku II Puunia sõja algusest kuni võiduni Makedoonia üle

(218—167), kokku 35 raamatut, lisaks veel suuremaid katkendeid 91. raamatust Sertoriuse sõja kohta (a. 76—75).

„Ab urbe condita” kujunes hoobilt klassikaliseks tähtseoseks. See oli teos, mille taolist ei ole loonud ladina keeles keegi teine pärast Liviust ja mis suuresti mõjustas hilisemaid ajalookirjutajaid.

Selle suurteose kirjutamisel inspireeris Liviust peamiselt tema Rooma suurriigi patriotism, tuline armastus oma maa ja rahva vastu ning uhkus selle suuruse ja võimsuse üle. Livius oli selle kriisi väljendajaks, mis oli haaranud rooma ühiskonda vabariigi lõpuperioodil. Orjandusliku ühiskonna ülakihi esindajana püüdis ta oma kaasaeglastele näidata ja tõestada, et Rooma võimsus oli loodud selle ülakihi vaprusel. Nähes kaasajas Rooma riigi languse endeid, püüab ta masendunult leida ülendust suure, kombepuhta mineviku kujutelmadest. Minevik pidi tema arvates eeskujuks olema riigi arenemise õigetele radadele juhtimisel. Kogu teost iseloomustab mineviku romantiline idealiseeritud käsitlus, nagu see on omane ka Vergiliuse eeposele „Aeneis”.

Meie tänapäeva ajalooteaduse seisukohalt võib Liviusele õigusega etteheiteid teha. Kui praegu nähakse ajaloos kindlatele seadustele alluvat arengiprotsessi, siis määravad Liviusel sündmuste käigu rahva ja selle suurmeeste omadused, peamiselt kõlbelised väärtused. Majanduslikke tegureid ta peaaegu ei puudutagi.

Metoodiline allikate uurimine ja põhjalik kriitika olid Liviusele tundmatud. Ta ei vaevunud iseseisvalt tutvuda mälestusmärkide ja ürikutega. Livius annab töödeldud kujul edasi selle materjali, mis ta oma eelkäijailt leidis. Küllaltki puudulikult on ta ette valmistatud ka sõjaliste ja poliitiliste küsimuste valgustamiseks.

Tuleb aga silmas pidada, et Livius polnudki endale ülesandeks seadnud maksvusele pääseda ajalooteadlasena, vaid tema eesmärgiks oli kirjutada eeskätt kunstiliselt täiuslik, kõlbelisi eesmärke taotlev ja patriootlikust meelsusest hingestatud teos, mis

sisendaks austust rooma rahva suure mineviku vastu. Ja selle ülesande teostas ta hiilgavalt.

Käepärast oleva ajalookirjanduse sõelumisel ilmutab Livius üldiselt üsna tähelepanavat valikuoskust ja tõetaotlust. Teadlik ebatõde on temast niisama kaugel kui vihkav erapoolikus, välja arvatud juhud, kus mõõduandvad on patriootlikud motiivid. Nii kaldub ta õigustama pigem roomlasi kui nende vastaseid, Hannibali tõelist suurust ta ei näe.

Liviuse kujutamiseviis on vaatlevat laadi, nii et autori enda isiksus ei tõuse harilikult sündmuste taustal üldsegi esile. Tema subjektiivsed arvamused ja seisukohavõtud on põimunud jutustusse, muutudes otsekui selle osaks. Autori kunstiline sihiteadlikkus tingib teiselt poolt nii mõnegi muutuse tõsiasjade esitamises. Ta ei taha edasi anda ainuüksi kuivi tõsiasju, vaid neid ka dramaatiliselt ja kujukalt kirjeldada. Seejuures ilmneb Liviusele omane võime ainesse sisse elada: *et mihi vetustas res scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus* (XLIII, 13, § 2).

Liviuse stiili iseloomustab üldiselt mingi ülevus, vastavalt teose rooma rahva sangarlikkust idealiseerivale põhiideele. Antiikaja arvustajad imetlesid õigusega Liviuse sõnastuse sujuvust, mahlakat ja kosutavat küllust (*lactea ubertas*). Kuigi me siin täheldame autori retoorilise kasvatuse mõju, ometi ei ole märgata mingit õõnsat paatost või deklamatoorset kallakut: kõikjal pakatab ehtsat tunnet.

Liviuse keeles võib märgata järelklassikalise latiniteedi sugemeid.

Kunstipärase elemendina väärivad erilist märkimist Liviuse tegelaste arvukad kõned. Neis koondab autor tähelepanu ajaloolistele isikutele, andes ilmekalt edasi nende portreed mõne iseloomuliku joone esiletõstmisega. Ka poliitilisi olukordi selgitab ta samade ajalooliste tegelaste sõnade kaudu. Eelkäijatelt ajaloolastelt ülevõetud kõnede sisu on Livius ümber töötanud ning meisterlikult edasi andnud Augustuse ajastu keeles ja sõnastuses. Parimaks näiteks on ses mõttes XXI raamatus Hannibali kõne oma sõdureile enne Ticinuse lahingut (XLIII ja XLIV ptk.). Paeluvad on ka Liviuse kirjeldused. Võrratu jutustajana oskab

ta ajaloo sündmuse haaravalt kirjeldada, ilmutades seejuures
tarvilikku mõõdutunnet. Selgi alal pakub hiilgavaid näiteid sama
XXI raamat, kõigepealt nimelt suurepärase Alpidest ülemineku
kirjeldus, siis Saguntumi piiramine ja vallutamine, Rhône'i jõe
ületamine ja retk üle Apenniinide kohutavas tormis ja tuisus.

Vabariigiaegse Rooma ajaloo ladinakeelsete allikate nappuse
tõttu täidab nende aset Liviuse teos, mida tuleb aga kasutada
range teadusliku kriitikaga.

AB URBE CONDITA.

LIBER XXI.

1 I. In parte operis mei licet mihi praefari, quod in principio
summae totius professi plerique sunt rerum scriptores, bellum
maxime omnium memorabile, quae umquam gesta sint, me scrip-
turum, quod Hannibale duce Carthaginienses cum populo Romano
2 gessere. Nam neque validiores opibus ullae inter se civitates
gentesque contulerunt arma neque his ipsis tantum umquam
virium aut roboris fuit, et haud ignotas belli artes inter sese, sed
expertas primo Punico conferebant bello, et adeo varia fortuna
belli ancepsque Mars fuit, ut propius periculum fuerint, qui
3 vicerunt. Odiis etiam prope maioribus certarunt quam viribus;
Romanis indignantibus, quod victoribus victi ultro inferrent arma,
Poenis, quod superbe avareque crederent imperitatum victis esse.
4 Fama est etiam Hannibalem annorum ferme novem, pueriliter
blandientem patri Hamilcari, ut duceretur in Hispaniam, cum
perfecto Africo bello exercitum eo traiecturus sacrificaret, alta-

ribus admotum tactis sacris iureiurando adactum, se, cum pri-
5 mum posset, hostem fore populo Romano. Angebant ingentis spi-
ritus virum Sicilia Sardiniaque amissae: nam et Siciliam nimis
celeri desperatione rerum concessam et Sardiniam inter motum
Africae fraude Romanorum, stipendio etiam insuper imposito,
interceptam.

1 II. His anxius curis ita se Africo bello, quod fuit sub recen-
tem Romanam pacem, per quinque annos, ita deinde novem annis
2 in Hispania augendo Punico imperio gessit, ut appareret maius
eum, quam quod gereret, agitare in animo bellum et, si diutius
vixisset, Hamilcare duce Poenos arma Italiae illaturos fuisse,
quae Hannibalis ductu intulerunt.

3 Mors Hamilcaris peropportuna et pueritia Hannibalis distule-
runt bellum. Medius Hasdrubal inter patrem ac filium octo ferme
4 annos imperium obtinuit, flore aetatis, uti ferunt, primo Hamil-
cari conciliatus, gener inde ob aliam indolem profecto animi
ascitus et, quia gener erat, factionis Barcinae opibus, quae apud
5 milites plebemque plus quam modicae erant, haud sane volun-
tate principum in imperio positus. Is plura consilio quam vi gerens,
hospitiis magis regulatorum conciliandisque per amicitiam princi-
pum novis gentibus quam bello aut armis rem Carthaginensem
6 auxit. Ceterum nihilo ei pax tutior fuit: barbarus eum quidam
palam ob iram interfecti ab eo domini obtruncat; comprehensusque
ab circumstantibus haud alio, quam si evasisset, vultu, tormentis
quoque cum laceraretur, eo fuit habitu oris, ut superante laetitia
7 dolores ridentis etiam speciem praebuerit. Cum hoc Hasdrubale,
quia mirae artis in sollicitandis gentibus imperioque suo iungen-
dis fuerat, foedus renovaverat populus Romanus, ut finis utrius-
que imperii esset amnis Hiberus Saguntinique mediis inter
imperia duorum populorum libertas servaretur.

1 III. In Hasdrubalis locum haud dubia res fuit, quin praero-
gativam militarem, qua extemplo iuvenis Hannibal in praetorium
delatus imperatorque ingenti omnium clamore atque assensu
appellatus erat, favor etiam plebis sequeretur.

2 Hunc vixdum puberem Hasdrubal litteris ad se accersierat,
actaque res etiam in senatu fuerat. Barcinis nitentibus, ut assues-
ceret militiae Hannibal atque in paternas succederet opes, Hanno,
3 alterius factionis princeps, „Et aequum postulare videtur”, inquit,
„Hasdrubal, et ego tamen non censeo, quod petit, tribuendum.”
4 Cum admiratione tam ancipitis sententiae in se omnes convertisset,
„Florem aetatis”, inquit, „Hasdrubal, quem ipse patri Hanni-
balis fruendum praebuit, iusto iure eum a filio repeti censeo; nos
tamen minime decet iuventutem nostram pro militari rudimento
5 assuefacere libidini praetorum. An hoc timemus, ne Hamilcaris
filius nimis sero imperia immodica et regni paterni speciem videat,
et, cuius regis genero hereditarii sint relictis exercitus nostri, eius
6 filio parum mature serviamus? Ego istum iuvenem domi tenen-
dum sub legibus, sub magistratibus docendum vivere aequo iure
cum ceteris censeo, ne quandoque parvus hic ignis incendium
ingens exsuscitet.” Pauci ac ferme optimus quisque Hannoni
assentiebantur; sed, ut plerumque fit, maior pars meliorem vicit.

1 IV. Missus Hannibal in Hispaniam primo statim adventu
2 omnem exercitum in se convertit: Hamilcarem iuvenem redditum
sibi veteres milites credere; eundem vigorem in vultu vimque in
oculis, habitum oris lineamentaue intueri. Dein brevi effecit, ut
pater in se minimum momentum ad favorem conciliandum esset.
3 Numquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque
imperandum, habilis fuit. Itaque haud facile discerneres, utrum
4 imperatori an exercitui carior esset; neque Hasdrubal alium quem-
quam praeficere malle, ubi quid fortiter ac strenue agendum
5 esset, neque milites alio duce plus confidere aut audere. Pluri-
mum audaciae ad pericula capessenda, plurimum consilii inter
ipsa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari aut animus
6 vinci poterat; caloris ac frigoris patientia par; cibi potionisque
desiderio naturali, non voluptate modus finitus; vigiliarum som-
7 nique nec die nec nocte discriminata tempora: id, quod gerendis
rebus superesset, quieti datum; ea neque molli strato neque silen-
tio accersita; multi saepe militari sagulo opertum humi iacentem
8 inter custodias stationesque militum conspexerunt. Vestitus nihil

inter aequales excellens; arma atque equi conspiciebantur. Equitum peditumque idem longe primus erat: princeps in proelium
9 ibat, ultimus conserto proelio excedebat. Has tantas viri virtutes
ingentia vitia aequabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quam
Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus deum metus, nullum ius-
10 iurandum, nulla religio. Cum hac indole virtutum atque vitiorum
triennio sub Hasdrubale imperatore meruit, nulla re, quae agenda
videndaque magno futuro duci esset, praetermissa.

1 V. Ceterum ex quo die dux est declaratus, velut Italia ei
provincia decreta bellumque Romanum mandatum esset, nihil
2 prolatandum ratus, ne se quoque, ut patrem Hamilcarem, deinde
Hasdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret, Saguntinis
3 inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis quia haud dubie
Romana arma movebantur, in Olcadum prius fines — ultra Hibe-
rum ea gens in parte magis quam in ditione Carthaginiensium
erat — induxit exercitum, ut non petisse Saguntinos, sed rerum
serie, finitimis domitis gentibus, iungendoque tractus ad id bellum
4 videri posset. Cartalam, urbem opulentam, caput gentis eius,
expugnat diripitque; quo metu percussae minores civitates stipendio
imposito imperium acceperunt. Victor exercitus opulentusque
praeda Carthaginem Novam in hiberna est deductus.

5 Ibi large partiendo praedam stipendioque praeterito cum fide
exsolvendo cunctis civium sociorumque animis in se firmatis vere
6 primo in Vaccaeos promotum bellum. Hermandica et Arbocala,
eorum urbes, vi captae. Arbocala et virtute et multitudine oppidanorum
7 diu defensa. Ab Hermandica profugi exsulibus Olcadum,
priore aestate domitae gentis, cum se iunxissent, concitant Carpe-
8 tanos adortique Hannibalem regressum ex Vaccaeis haud procul
9 Tago flumine agmen grave praeda turbavere. Hannibal proelio
abstinuit castrisque super ripam positus, cum prima quies silen-
tiumque ab hostibus fuit, amnem vado traiecit valloque ita pro-
ducto, ut locum ad transgrediendum hostes haberent, invadere
10 eos transeuntes statuit. Equitibus praecepit, ut, cum ingressos
aquam viderent, adorirentur impeditum agmen, in ripa elephantos
11 — quadraginta autem erant — disponit. Carpetanorum cum

appendicibus Olcadum Vaccaeorumque centum milia fuere,
12 invicta acies, si aequo dimicaretur campo. Itaque et ingenio fero-
ces et multitudine freti et, quod metu cessisse credebant hostem,
id morari victoriam rati, quod interesset amnis, clamore sublato
13 passim sine ullius imperio, qua cuique proximum est, in amnem
ruunt. At ex parte altera ripae vis ingens equitum in flumen
14 immissa, medioque alveo haudquaquam pari certamine concur-
sum, quippe ubi pedes instabilis ac vix vado fidens vel ab inermi
equite, equo temere acto, perverti posset, eques corpore armisque
15 liber, equo vel per medios gurgites stabili, comminus eminusque
rem gereret. Pars magna flumine absumpta; quidam verticoso
16 amni delati in hostes ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus
regressus in suam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cum in
unum colligerentur, priusquam a tanto pavore reciperent ani-
mos, Hannibal agmine quadrato amnem ingressus fugam ex ripa
fecit vastatisque agris intra paucos dies Carpetanos quoque in
17 deditionem accepit. Et iam omnia trans Hiberum praeter Sagun-
tinos Carthaginiensium erant.

1 VI. Cum Saguntinis bellum nondum erat; ceterum iam belli
causa certamina cum finitimis serebantur, maxime Turdetanis.
2 Quibus cum adesset idem, qui litis erat sator, nec certamen iuris,
sed vim quaeri appareret, legati a Saguntinis Romam missi auxi-
3 lium ad bellum iam haud dubie imminens orantes. Consules tunc
Romae erant P. Cornelius Scipio et Ti. Sempronius Longus. Qui
cum legatis in senatum introductis de re publica rettulissent pla-
cuissetque mitti legatos in Hispaniam ad res sociorum inspicien-
4 das, quibus si videretur digna causa, et Hannibali denuntiarent,
ut ab Saguntinis, sociis populi Romani, abstineret, et Carthagi-
nem in Africam traicerent ac sociorum populi Romani queri-
5 monias deferrent, — hac legatione decreta necdum missa omnium
spe celerius Saguntum oppugnari allatum est. Tunc relata de
6 integro res ad senatum; et alii provincias consulibus Hispaniam
atque Africam decernentes terra marique rem gerendam cense-
bant, alii totum in Hispaniam Hannibalemque intendebant bel-
7 lum; erant, qui non temere movendam rem tantam exspectandos-

8 que ex Hispania legatos censerent. Haec sententia, quae tutissima
videbatur, vicit, legatique eo maturius missi P. Valerius Flaccus
et Q. Baebius Tamphilus Saguntum ad Hannibalem atque inde
Carthaginem, si non absisteretur bello, ad ducem ipsum in poe-
nam foederis rupti deprecandum.

1 VII. Dum ea Romani parant consultantque, iam Saguntum
2 summa vi oppugnabatur. Civitas ea longe opulentissima ultra
3 Hiberum fuit, sita passus mille ferme a mari. Oriundi a Zacyntho
insula dicuntur, mixtique etiam ab Ardea Rutulorum quidam gene-
ris; ceterum in tantas brevi creverant opes seu maritimis seu
terrestribus fructibus seu multitudinis incremento seu disciplinae
sanctitate, qua fidem socialem usque ad perniciem suam colue-
runt.

4 Hannibal infesto exercitu ingressus fines, pervastatis passim
5 agris urbem tripertito aggreditur. Angulus muri erat in planiorem
patientioremque quam cetera circa vallem vergens; adversus eum
vineas agere instituit, per quas aries moenibus admoveri posset.
6 Sed ut locus procul muro satis aequus agendis vineis fuit, ita haud-
quaquam prospere, postquam ad effectum operis ventum est,
7 coeptis succedebat. Et turris ingens imminebat, et murus, ut in
suspecto loco, supra ceterae modum altitudinis emunitus erat, et
iuventus delecta, ubi plurimum periculi ac timoris ostendebatur,
8 ibi vi maiore obsistebant. Ac primo missilibus summovere hos-
tem nec quidquam satis tutum munientibus pati; deinde iam non
pro moenibus modo atque turri tela micare, sed ad erumpendum
9 etiam in stationes operaque hostium animus erat; quibus tumultu-
ariis certaminibus haud ferme plures Saguntini cadebant quam
10 Poeni. Ut vero Hannibal ipse, dum murum incautius subit, adver-
sum femur tragula graviter ictus cecidit, tanta circa fuga ac
trepidatio fuit, ut non multum abesset, quin opera ac vineae
desererentur.

1 VIII. Obsidio deinde per paucos dies magis quam oppugnatio
fuit, dum vulnus ducis curaretur. Per quod tempus ut quies
certaminum erat, ita ab apparatu operum ac munitionum nihil
2 cessatum. Itaque acrius de integro coortum est bellum, pluribusque

partibus, vix accipientibus quibusdam opera locis, vineae coeptae
3 agi admoverique aries. Abundabat multitudine hominum Poenus:
ad centum enim quinquaginta milia habuisse in armis satis
4 creditur; oppidani ad omnia tuenda atque obeunda multifariam
distineri coepti non sufficiebant.

5 Itaque iam feriebantur arietibus muri, quassataeque multae
partes erant; una continentibus ruinis nudaverat urbem; tres
deinceps turres quantumque inter eas muri erat cum fragore
6 ingenti prociderant. Captum oppidum ea ruina crediderant
Poeni; qua, velut si pariter utrosque murus texisset, ita utrim-
7 que in pugnam procursum est. Nihil tumultuariae pugnae
simile erat, quales in oppugnationibus urbium per occasionem
partis alterius conseri solent, sed iustae acies velut patenti campo
inter ruinas muri tectaque urbis modico distantia intervallo con-
8 stiterant. Hinc spes, hinc desperatio animos irritat, Poeno cepisse
iam se urbem, si paulum adnitatur, credente, Saguntinis pro
nudata moenibus patria corpora opponentibus, nec ullo pedem
9 referente, ne in relictum a se locum hostem immitteret. Itaque
quo acrius et confertim magis utrimque pugnabant, eo plures
vulnerabantur nullo inter arma corporaque vano intercidente telo.

10 Phalarica erat Saguntinis missile telum hastili abiegno et cetera
11 tereti praeterquam ad extremum, unde ferrum exstabat; id, sicut
in pilo, quadratum stупpa circumligabant linebantque pice; ferrum
autem tres longum habebat pedes, ut cum armis transfigere corpus
posset. Sed id maxime, etiam si haesisset in scuto nec penetrasset
12 in corpus, pavorem faciebat, quod, cum medium accensum mitte-
retur conceptumque ipso motu multo maiorem ignem ferret, arma
omitti cogebat nudumque militem ad insequentes ictus praebat.

1 IX. Cum diu anceps fuisset certamen, et Saguntinis, quia
2 praeter spem resisterent, crevissent animi, Poenus, quia non
vicisset, pro victo esset, clamorem repente oppidani tollunt hostem-
que in ruinas muri expellunt, inde impeditum trepidantemque
exturbant, postremo fusum fugatumque in castra redigunt.

3 Interim ab Roma legatos venisse nuntiatum est; quibus obviam
ad mare missi ab Hannibale, qui dicerent nec tuto eos adituros

inter tot tam effrenatarum gentium arma nec Hannibale in tanto
4 discrimine rerum operae esse legationes audire. Apparebat non
admissos protinus Carthaginem ituros. Litteras igitur nuntiosque
ad principes factionis Barcinae praemittit, ut praepararent suorum
animos, ne quid pars altera gratificari populo Romano posset.

1 X. Itaque, praeterquam quod admissi auditique sunt, ea
2 quoque vana atque irrita legatio fuit. Hanno unus adversus
senatum causam foederis magno silentio propter auctoritatem
3 suam, non cum assensu audientium egit, per deos foederum arbit-
ros ac testes senatum obtestans, ne Romanum cum Saguntino
suscitarent bellum: monuisse, praedixisse se, ne Hamilcaris
progeniem ad exercitum mitterent; non manes, non stirpem eius
conquiescere viri, nec umquam, donec sanguinis nominisque
4 Barcini quisquam supersit, quietura Romana foedera. „Iuvenem
flagrantem cupidine regni viamque unam ad id cernentem, si ex
bellis bella serendo succinctus armis legionibusque vivat, velut
materiam igni praebentes, ad exercitus misistis. Aluistis ergo hoc
5 incendium, quo nunc ardetis. Saguntum vestri circumsedent
exercitus, unde arcentur foedere; mox Carthaginem circumsede-
bunt Romanae legiones, ducibus iisdem diis, per quos priore bello
6 rupta foedera sunt ulti. Utrum hostem an vos, an fortunam utrius-
que populi ignoratis? Legatos ab sociis et pro sociis venientes
bonus imperator vester in castra non admisit, ius gentium sustulit;
hi tamen, unde ne hostium quidem legati arcentur, pulsati ad nos
venerunt; res ex foedere repetunt; ut publica fraus absit, auctorem
7 culpae ut reum criminis deposcant. Quo lenius agunt, segnius
incipiunt, eo, cum coeperint, vereor, ne perseverantius saeviant.
Aegates insulas Erycemque ante oculos proponite, quae terra
8 marique per quattuor et viginti annos passi sitis. Nec puer hic
dux erat, sed pater ipse Hamilcar, Mars alter, ut isti volunt. Sed
Tarento, id est Italia, non abstinueramus ex foedere, sicut nunc
9 Sagunto non abstinemus. Vicerunt ergo dii hominesque, et id,
de quo verbis ambigebatur, uter populus foedus rupisset, eventus
belli velut aequus iudex, unde ius stabat, ei victoriam dedit.
10 Carthagini nunc Hannibal vineas turresque admovet, Carthaginis

moenia quatit ariete. Sagunti ruinae — falsus utinam vates sim — nostris capitibus incident, susceptumque cum Saguntinis bellum
11 habendum cum Romanis est. Dedemus ergo Hannibalem? dicet aliquis. Scio meam levem esse in eo auctoritatem propter paternas inimicitias. Sed et Hamilcarem eo perisse laetatus sum, quod, si ille viveret, bellum iam haberemus cum Romanis, et hunc iuvenem
12 tamquam furiam facemque huius belli odi ac detestor; nec dedendum solum ad piaculum rupti foederis, sed, si nemo deposcat, devehendum in ultimas maris terrarumque oras, ablegandum eo, unde nec ad nos nomen famaue eius accedere neque ille sollicitare
13 quietae civitatis statum possit. Ego ita censeo legatos extemplo Romam mittendos, qui senatui satisfaciant, alios, qui Hannibali nuntient, ut exercitum ab Sagunto abducat, ipsumque Hannibalem ex foedere Romanis dedant; tertiam legationem ad res Saguntinis reddendas decerno.”

1 XI. Cum Hanno perorasset, nemini omnium certare oratione cum eo necesse fuit: adeo prope omnis senatus Hannibalis erat, infestiusque locutum arguebant Hannonem quam Flaccum
2 Valerium, legatum Romanum. Responsum inde legatis Romanis est bellum ortum ab Saguntinis, non ab Hannibale esse; populum Romanum iniuste facere, si Saguntinos vetustissimae Carthaginensium societati praeponat.

3 Dum Romani tempus terunt legationibus mittendis, Hannibal, quia fessum militem proeliis operibusque habebat, paucorum iis dierum quietem dedit, stationibus ad custodiam vinearum aliorumque operum dispositis. Interim animos eorum nunc ira, in hostes
4 stimulando, nunc spe praemiorum accendit. Ut vero pro contione praedam captae urbis edixit militum fore, adeo accensi omnes sunt, ut, si extemplo signum datum esset, nulla vi resisti videretur
5 posse. Saguntini, ut a proeliis quietem habuerant, nec lacessentes nec lacessiti per aliquot dies, ita non nocte, non die umquam cessaverant ab opere, ut novum murum ab ea parte, qua patefactum oppidum ruinis erat, reficerent.

6 Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior quam ante adorta est, nec, qua primum aut potissimum parte ferrent opem, cum omnia
7 variis clamoribus streperent, satis scire poterant. Ipse Hannibal,

qua turris mobilis omnia munimenta urbis superans altitudine agebatur, hortator aderat. Quae cum admota, catapultis ballistisque per omnia tabulata dispositis, muros defensoribus nudasset, 8 tum Hannibal occasionem ratus quingentos ferme Afros cum dolabris ad subruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus, quod caementa non calce durata erant, sed interlita luto 9 structurae antiquae genere. Itaque latius, quam qua caederetur, ruebat, perque patentia ruinis agmina armatorum in urbem vadebant. 10 Locum quoque editum capiunt, collatisque eo catapultis ballistisque, ut castellum in ipsa urbe velut arcem imminentem haberent, muro circumdant; et Saguntini murum interiorum ab 11 nondum capta parte urbis ducunt. Utrumque summa vi et muniunt et pugnant; sed interiora tuendo minorem in dies urbem 12 Saguntini faciunt. Simul crescit inopia omnium longa obsidione et minuitur exspectatio externae opis, cum tam procul Romani, 13 unica spes, circa omnia hostium essent. Paulisper tamen affectos animos recreavit repentina profectio Hannibalis in Oretanos Carpetanosque, qui duo populi, dilectus acerbitate consternati, retentis conquisitoribus metum defectionis cum praebuissent, oppressi celeritate Hannibalis omiserunt mota arma.

1 XII. Nec Sagunti oppugnatio segnior erat Maharbale, Himilconis filio — eum praefecerat Hannibal — ita impigre rem agente, 2 ut duces abesse nec cives nec hostes sentirent. Is et proelia aliquot secunda fecit et tribus arietibus aliquantum muri discussit 3 strataque omnia recentibus ruinis adveniēti Hannibali ostendit. Itaque ad ipsam arcem extemplo ductus exercitus, atroxque proelium cum multorum utrumque caede initum et pars arcis capta est.

4 Temptata deinde per duos est exigua pacis spes, Alconem Saguntinum et Alorcum Hispanum. Alco insciis Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus, cum ad Hannibalem noctu transisset, postquam nihil lacrimae movebant, condicionesque tristes, ut ab irato victore, ferebantur, transfuga ex oratore factus apud hostem mansit, moriturum affirmans, qui sub condicionibus iis de pace 5 ageret. Postulabatur autem, redderent res Turdetanis traditoque omni auro atque argento egressi urbe cum singulis vestimentis ibi

6 habitarent, ubi Poenus iussisset. Has pacis leges abnuente Alcone
accepturos Saguntinos, Alorcus, vinci animos, ubi alia vincantur,
affirmans, se pacis eius interpretem fore pollicetur. Erat autem
7 hospes. Tradito palam telo custodibus hostium transgressus muni-
menta ad praetorem Saguntinum — et ipse ita iubebat — est deduc-
8 tus. Quo cum extemplo concursus omnis generis hominum esset
factus, submota cetera multitudine senatus Alorco datus est, cuius
talis oratio fuit:

1 XIII. „Si civis vester Alco, sicut ad pacem petendam ad
Hannibalem venit, ita pacis condiciones ab Hannibale ad vos
2 rettulisset, supervacaneum hoc mihi fuisset iter, quo nec orator
Hannibalis nec transfuga ad vos veni: sed, cum ille aut vestra aut
sua culpa manserit apud hostem — sua, si metum simulavit,
vestra, si periculum est apud vos vera referentibus — ego, ne
ignoraretis esse et salutis aliquas et pacis vobis condiciones, pro
3 vetusto hospitio, quod mihi vobiscum est, ad vos veni. Vestra
autem causa me nec ullius alterius loqui, quae loquor apud vos,
vel ea fides sit, quod neque, dum vestris viribus restitistis, neque,
dum auxilia ab Romanis sperastis, pacis umquam apud vos menti-
4 onem feci. Postquam nec ab Romanis vobis ulla est spes nec
vestra vos iam aut arma aut moenia satis defendunt, pacem
affero ad vos magis necessariam quam aequam.

5 Cuius ita aliqua spes est, si eam, quemadmodum ut victor fert
Hannibal, sic vos ut victi audietis et non id, quod amittitur, in
damno, cum omnia victoris sint, sed, quidquid relinquitur, pro
6 munere habituri estis. Urbem vobis, quam ex magna parte diru-
tam, captam fere totam habet, adimit, agros relinquit, locum assig-
naturus, in quo novum oppidum aedificetis. Aurum et argentum
7 omne, publicum privatumque, ad se iubet deferri; corpora vestra,
coniugum ac liberorum vestrorum servat inviolata, si inermes cum
8 binis vestimentis velitis ab Sagunto exire. Haec victor hostis im-
perat; haec, quamquam sunt gravia atque acerba, fortuna vestra
vobis suadet. Equidem haud despero, cum omnium potestas ei
9 facta sit, aliquid ex his rebus remissurum; sed vel haec patienda

censeo potius, quam trucidari corpora vestra, rapi trahique ante ora vestra coniuges ac liberos belli iure sinatis.”

1 XIV. Ad haec audienda cum circumfusa paulatim multitudine
permixtum senatui esset populi concilium, repente primores
secessione facta, priusquam responsum daretur, argentum au-
rumque omne ex publico privatoque in forum collatum
2 in ignem ad id raptim factum concientes eodem plerique
semet ipsi praecipitaverunt. Cum ex eo pavor ac trepidatio totam
urbem pervasisset, alius insuper tumultus ex arce auditur. Turris
diu quassata prociderat, perque ruinam eius cohors Poenorum
impetu facto cum signum imperatori dedisset nudatam stationibus
3 custodiisque solitis hostium esse urbem, non cunctandum in tali
occasione ratus Hannibal totis viribus aggressus urbem momento
cepit signo dato, ut omnes puberes interficerentur. Quod imperium
crudele, ceterum prope necessarium cognitum ipso eventu est: cui
4 enim parci potuit ex iis, qui aut inclusi cum coniugibus ac liberis
domos super se ipsos concremaverunt aut armati nullum ante
finem pugnae quam morientes fecerunt?

1 XV. Captum oppidum est cum ingenti praeda. Quamquam
pleraque ab dominis de industria corrupta erant et in caedibus
vix ullum discrimen aetatis ira fecerat et captivi militum praeda
2 fuerant, tamen et ex pretio rerum venditarum aliquantum
pecuniae redactum esse constat et multam pretiosam suppellectilem
vestemque missam Carthaginem.

3 Octavo mense, quam coeptum oppugnari, captum Saguntum
quidam scripsere; inde Carthaginem Novam in hiberna Hanni-
balem concessisse; quinto deinde mense, quam ab Carthagine pro-
4 fectus sit, in Italiam pervenisse. Quae si ita sunt, fieri non potuit,
ut P. Cornelius Ti. Sempronius consules fuerint, ad quos et princi-
pio oppugnationis legati Saguntini missi sint et qui in suo magis-
tratu cum Hannibale, alter ad Ticinum amnem, ambo aliquanto
5 post ad Trebiam pugnaverint. Aut omnia breviora aliquanto
fuere, aut Saguntum principio anni, quo P. Cornelius Ti. Semp-
ronius consules fuerunt, non coeptum oppugnari est, sed captum.
6 Nam excessisse pugna ad Trebiam in annum Cn. Servilii et C. Fla-

minii non potest, quia C. Flaminius Arimini consulatum iniit, creatus a Ti. Sempronio consule, qui post pugnam ad Trebiam ad creandos consules Romam cum venisset, comitiis perfectis ad exercitum in hiberna rediit.

1 XVI. Sub idem fere tempus et legati, qui redierant ab Car-
2 thagine, Romam rettulerunt omnia hostilia esse, et Sagunti exci-
dium nuntiatum est; tantusque simul maeror patres misericordia-
que sociorum peremptorum indigne et pudor non lati auxilii et
ira in Carthaginienses metusque de summa rerum cepit, velut si
3 iam ad portas hostis esset, ut tot uno tempore motibus animi tur-
bati trepidarent magis quam consulerent: nam neque hostem
acriorem bellicosioremq; secum congressum nec rem Roma-
4 nam tam desidem umquam fuisse atque imbellem. Sardos Corsos-
que et Histros atque Illyrios lacessisse magis quam exercuisse
Romana arma, et cum Gallis tumultuatum verius quam belligera-
5 tum; Poenum, hostem veteranum, trium et viginti annorum mili-
tia durissima inter Hispanas gentes semper victorem, duci acer-
rimo assuetum, recentem ab excidio opulentissimae urbis, Hibe-
6 rum transire; trahere secum tot excitos Hispanorum populos, con-
citurum avidas semper armorum Gallicas gentes: cum orbe terra-
rum bellum gerendum in Italia ac pro moenibus Romanis esse.

1 XVII. Nominatae iam antea consulibus provinciae erant;
tum sortiri iussi. Cornelio Hispania, Sempronio Africa cum Sicilia
2 evenit. Sex in eum annum decretae legiones et socium, quantum
3 ipsis videretur, et classis, quanta parari posset. Quattuor et viginti
peditum Romanorum milia scripta et mille octingenti equites, soci-
orum quadraginta milia peditum, quattuor milia et quadringenti
equites; naves ducentae viginti quinqueremes, celoces viginti
4 deducti. Latum inde ad populum, vellent iuberent populo Car-
thaginensi bellum indici; eiusque belli causa supplicatio per
urbem habita atque adorati dii, ut bene ac feliciter eveniret, quod
bellum populus Romanus iussisset.

5 Inter consules ita copiae divisae: Sempronio datae legiones
duae — ea quaterna milia erant peditum et treceni equites — et
sociorum sedecim milia peditum, equites mille octingenti; naves

6 longae centum sexaginta, celoces duodecim. Cum his terrestribus
maritimisque copiis Ti. Sempronius missus in Siciliam, ita in Afri-
cam transmissurus, si ad arcendum Italia Poenum consul alter
7 satis esset. Cornelio minus copiarum datum, quia L. Manlius prae-
tor et ipse cum haud invalido praesidio in Galliam mittebatur;
8 navium maxime Cornelio numerus deminutus: sexaginta quinque-
remes datae — neque enim mari venturum aut ea parte belli
dimicaturum hostem credebant — et duae Romanae legiones cum
suo iusto equitatu et quattuordecim milibus sociorum peditum,
9 equitibus mille sescentis. Duas legiones Romanas et decem milia
sociorum peditum, mille equites socios, sescentos Romanos Gallia
provincia eodem versa in Punicum bellum habuit.

1 XVIII. His ita comparatis, ut omnia iusta ante bellum fie-
rent, legatos maiores natu, Q. Fabium, M. Livium, L. Aemilium,
C. Licinium, Q. Baebium, in Africam mittunt ad percontandos
2 Carthaginienses, publicone consilio Hannibal Saguntum oppug-
nasset, et, si, id quod facturi videbantur, faterentur ac defende-
rent publico consilio factum, ut indicerent populo Carthaginiensi
3 bellum. Romani postquam Carthaginem venerunt, cum senatus
datus esset et Q. Fabius nihil ultra quam unum, quod mandatum
erat, percontatus esset, tum ex Carthaginiensibus unus:

4 „Praecepta vestra, Romani, et prior legatio fuit, cum Hanni-
balem tamquam suo consilio Saguntum oppugnantem deposce-
batis; ceterum haec legatio verbis adhuc lenior est, re asperior.
5 Tunc enim Hannibal et insimulabatur et deposcebatur; nunc ab
nobis et confessio culpae exprimitur et, ut a confessis, res exem-
6 plo repetuntur. Ego autem non, privato publicone consilio Sagun-
tum oppugnatum sit, quaerendum censeam, sed utrum iure an
7 iniuria; nostra enim haec quaestio atque animadversio in civem
nostrum est, quid nostro aut suo fecerit arbitrio; vobiscum una
disceptatio est, licueritne per foedus fieri. Itaque quoniam dis-
8 cerni placet, quid publico consilio, quid sua sponte imperatores
faciant, nobis vobiscum foedus est a C. Lutatio consule ictum, in
quo, cum caveretur utrorumque sociis, nihil de Saguntinis — nec-
dum enim erant socii vestri — cautum est.

9 At enim eo foedere, quod cum Hasdrubale ictum est, Sagun-
tini excipiuntur! Adversus quod ego nihil dicturus sum, nisi quod
10 a vobis didici. Vos enim, quod C. Lutatius consul primo nobis-
cum foedus icit, quia neque ex auctoritate patrum nec populi
iussu ictum erat, negastis vos eo teneri: itaque aliud de integro
11 foedus publico consilio ictum est. Si vos non tenent foedera vestra
nisi ex auctoritate aut iussu vestro icta, ne nos quidem Hasdru-
12 balis foedus, quod nobis insciis icit, obligare potuit. Proinde
omittite Sagunti atque Hiberi mentionem facere, et, quod diu par-
turit animus vester, aliquando pariat!"

13 Tum Romanus sinu ex toga facto, „Hic”, inquit, „vobis bel-
lum et pacem portamus: utrum placet, sumite!” Sub hanc vocem
14 haud minus ferociter, daret, utrum vellet, subclamatum est. Et
cum is iterum sinu effuso bellum dare dixisset, accipere se omnes
responderunt et, quibus acciperent animis, iisdem se gesturos.

1 XIX. Haec directa percontatio ac denuntiatio belli magis ex
dignitate populi Romani visa est quam de foederum iure verbis
2 disceptare, cum ante, tum maxime Sagunto excisa. Nam si verbo-
rum disceptationis res esset, quid foedus Hasdrubalis cum Lutatii
3 priore foedere, quod mutatum est, comparandum erat, cum in
Lutatii foedere diserte additum esset, ita id ratum fore, si populus
censisset, in Hasdrubalis foedere nec exceptum tale quidquam
4 fuerit, et tot annorum silentio ita vivo eo comprobatum sit foedus,
ut ne mortuo quidem auctore quidquam mutaretur? Quamquam,
etsi priore foedere staretur, satis cautum erat Saguntinis, sociis
utrorumque exceptis. Nam neque additum erat „iis, qui tunc
5 essent”, nec „ne qui postea assumerentur”; et cum assumere novos
liceret socios, quis aequum censeret aut ob nulla quemquam
merita in amicitiam recipi aut receptos in fidem non defendi, tan-
tum ne Carthaginensium socii aut sollicitarentur ad defectionem
aut sua sponte desciscentes reciperentur?

6 Legati Romani ab Carthagine, sicut iis Romae imperatum erat,
in Hispaniam, ut adirent civitates, ut in societatem pellicerent aut
7 averterent a Poenis, traiecerunt. Ad Bargusios primum venerunt;

a quibus benigne excepti, quia taedebat imperii Punici, multos
trans Hiberum populos ad cupidinem novae fortunae erexerunt.
8 Ad Volcianos inde est ventum, quorum celebre per Hispaniam re-
sponsum ceteros populos ab societate Romana avertit. Ita enim
9 maximus natu ex iis in concilio respondit: „Quae verecundia est,
Romani, postulare vos, uti vestram Carthaginiensium amicitiae
praeponamus, cum, qui id fecerunt, crudelius, quam Poenus hos-
10 tis perdidit, vos socii prodideritis? Ibi quaeratis socios, censeo,
ubi Saguntina clades ignota est; Hispanis populis sicut lugubre,
ita insigne documentum Sagunti ruinae erunt, ne quis fidei Roma-
11 nae aut societati confidat.” Inde extemplo abire finibus Volcia-
norum iussi ab nullo deinde concilio Hispaniae benigniora verba
tulere. Ita nequiquam peragrata Hispania in Galliam transeunt.

1 XX. In his nova terribilisque species visa est, quod armati —
2 ita mos gentis erat — in concilium venerunt. Cum verbis extol-
lentes gloriam virtutemque populi Romani ac magnitudinem impe-
rii petissent, ne Poeno bellum Italiae inferenti per agros urbesque
3 suas transitum darent, tantus cum fremitu risus dicitur ortus, ut
4 vix a magistratibus maioribusque natu iuventus sedaretur; adeo
stolida impudensque postulatio visa est, censere, ne in Italiam
transmittant Galli bellum, ipsos id avertere in se agrosque suos
5 pro alienis populandos obicere. Sedato tandem fremitu responsum
legatis est neque Romanorum in se meritum esse neque Carthagi-
niensium iniuriam, ob quae aut pro Romanis aut adversus Poe-
6 nos sumant arma; contra ea audire sese gentis suae homines agro
finibusque Italiae pelli a populo Romano stipendiumque pendere
7 et cetera indigna pati. Eadem ferme in ceteris Galliae conciliis
dicta auditaque; nec hospitale quidquam pacatumve satis prius
8 auditum, quam Massiliam venere. Ibi omnia ab sociis inquisita
cum cura ac fide cognita: praeoccupatos iam ante ab Hannibale
Gallorum animos esse; sed ne illi quidem ipsi satis mitem gentem
fore — adeo ferocia atque indomita ingenia esse —, ni subinde
auro, cuius avidissima gens est, principum animi concilientur.

9 Ita peragratis Hispaniae et Galliae populis legati Romam rede-
unt haud ita multo post, quam consules in provincias profecti

erant. Civitatem omnem exspectatione belli erectam invenerunt, satis constante fama iam Hiberum Poenos transisse.

1 XXI. Hannibal Sagunto capto Carthaginem Novam in
hiberna concesserat; ibique auditis, quae Romae quaeque Car-
thagine acta decretaque forent, seque non ducem solum, sed etiam
2 causam esse belli, partitis divenditisque reliquiis praedae nihil
3 ultra differendum ratus, Hispani generis milites convocat. „Credo
ego, vos”, inquit, „socii, et ipsos cernere pacatis omnibus Hispaniae
populis aut finiendam nobis militiam exercitusque dimit-
tendos esse aut in alias terras transferendum bellum; ita enim
4 hae gentes non pacis solum, sed etiam victoriae bonis florebut,
5 si ex aliis gentibus praedam et gloriam quaeremus. Itaque cum
longinqua a domo instet militia incertumque sit, quando domos
vestras et, quae cuique ibi cara sunt, visuri sitis, si quis vestrum
6 suos invisere vult, commeatum do. Primo vere, edico, assitis, ut
diis bene iuvantibus bellum ingentis gloriae praedaeque futurum
7 incipiamus.” Omnibus fere visendi domos oblata ultro potestas
grata erat et iam desiderantibus suos et longius in futurum provi-
8 dentibus desiderium. Per totum tempus hiemis quies inter labo-
res aut iam exhaustos aut mox exhauriendos renovavit corpora
animosque ad omnia de integro patienda. Vere primo ad edictum
convenere.

9 Hannibal cum recensisset omnium gentium auxilia, Gades
profectus Herculi vota exsolvit novisque se obligat votis, si cetera
10 prospera evenissent. Inde partiens curas simul in inferendum
atque arcendum bellum, ne, dum ipse terrestri per Hispaniam
Galliasque itinere Italiam peteret, nuda apertaque Romanis Africa
11 ab Sicilia esset, valido praesidio firmare eam statuit. Pro eo
supplementum ipse ex Africa maxime iaculatorum, levium armis,
petiit, ut Afri in Hispania, Hispani in Africa, melior procul ab
domo futurus uterque miles, velut mutuis pigneribus obligati,
12 stipendia facerent. Tredecim milia octingentos quinquaginta
pedites caetratos misit in Africam et funditores Baleares octingen-
tos septuaginta, equites mixtos ex multis gentibus mille ducentos.
13 Has copias partim Carthagini praesidio esse, partim distribui per

Africam iubet. Simul conquisitoribus in civitates missis quattuor milia conscripta delectae iuventutis, praesidium eosdem et obsides, duci Carthaginem iubet.

1 XXII. Neque Hispaniam neglegendam ratus, atque id eo
minus, quod haud ignarus erat circumitam ab Romanis eam legatis
2 ad sollicitandos principum animos, Hasdrubali fratri, viro impigro,
eam provinciam destinat firmatque eum Africis maxime praesidiis,
peditum Afrorum undecim milibus octingentis quinquaginta,
3 Liguribus trecentis, Balearibus quingentis. Ad haec peditum
auxilia additi equites Libyphoenices, mixtum Punicum Afris genus,
quadringenti quinquaginta et Numidae Maurique, accolae Oceani,
ad mille octingenti et parva Ilergetum manus ex Hispania, trecenti
equites et, ne quod terrestris deesset auxilii genus, elephantum viginti
4 unus. Classis praeterea data ad tuendam maritimam oram, quia,
qua parte belli vicerant, ea tum quoque rem gesturos Romanos
credi poterat, quinquaginta quinqueremes, quadriremes duae,
triremes quinque; sed aptae instructaeque remigio triginta et duae
quinqueremes erant et triremes quinque.

5 Ab Gadibus Carthaginem ad hiberna exercitus rediit; atque
inde profectus praeter Onusam urbem ad Hiberum per maritimam
6 oram ducit. Ibi fama est in quiete visum ab eo iuvenem divina
specie, qui se ab Iove diceret ducem in Italiam Hannibali missum:
7 proinde sequeretur neque usquam a se deflecteret oculos. Pavidum
primo nusquam circumspicientem aut respicientem secutum;
deinde cura ingenii humani, cum, quidnam id esset, quod respicere
8 vetitus esset, agigaret animo, temperare oculis nequivisse; tum
vidisse post sese serpentem mira magnitudine cum ingenti arborum
ac virgultorum strage ferri ac post insequi cum fragore caeli
9 nimbum. Tum, quae moles ea quidve prodigii esset, quaerentem
audisse vastitatem Italiae esse: pergeret porro ire nec ultra inquireret
sineretque fata in occulto esse.

1 XXIII. Hoc visu laetus tripertito Hiberum copias traiecit
praemissis, qui Gallorum animos, qua traducendus exercitus erat,
donis conciliarent Alpiumque transitus specularentur. Nonaginta
milia peditum, duodecim milia equitum Hiberum traduxit.

2 Ilergetes inde Bargusiosque et Ausetanos et Lacetaniam, quae
subiecta Pyrenaeis montibus est, subegit, oraeque huic omni
3 praefecit Hannonem, ut fauces, quae Hispanias Gallis iungunt,
4 in potestate essent. Decem milia peditum Hannoni ad praesi-
dium obtinendae regionis data et mille equites. Postquam per
Pyrenaeum saltum traduci exercitus est coeptus rumorque per
barbaros manavit certior de bello Romano, tria milia inde
Carpetanorum peditum iter averterunt. Constabat non tam bello
5 motos quam longinquitate viae insuperabilique Alpium transitu.
6 Hannibal, quia revocare aut vi retinere eos anceps erat, ne cetero-
rum etiam feroces animi irritarentur, supra septem milia homi-
num domos remisit, quos et ipsos gravari militia senserat, Car-
petanos quoque ab se dimissos simulans.

1 XXIV. Inde, ne mora atque otium animos sollicitaret, cum
reliquis copiis Pyrenaeum transgreditur et ad oppidum Iliberri
2 castra locat. Galli quamquam Italiae bellum inferri audiebant,
tamen, quia vi subactos trans Pyrenaeum Hispanos fama erat
praesidiaque valida imposita, metu servitutis ad arma consternati
3 Ruscinonem aliquot populi conveniunt. Quod ubi Hannibali
nuntiatum est, moram magis quam bellum metuens oratores ad
regulos eorum misit: colloqui semet ipsum cum iis velle; et vel
4 illi propius Iliberrim accederent, vel se Ruscinonem processurum,
ut ex propinquo congressus facilius esset; nam et accepturum eos
in castra sua se laetum nec cunctanter se ipsum ad eos venturum;
5 hospitem enim se Galliae, non hostem advenisse nec stricturum
ante gladium, si per Gallos liceat, quam in Italiam venisset. Et
per nuntios quidem haec. Ut vero reguli Gallorum castris ad
Iliberrim extemplo motis haud gravate ad Poenum venerunt, capti
donis cum bona pace exercitum per fines suos praeter Ruscino-
nem oppidum transmiserunt.

1 XXV. In Italiam interim nihil ultra quam Hiberum transisse
2 Hannibalem a Massiliensium legatis Romam perlatum erat, cum,
perinde ac si Alpes iam transisset, Boii sollicitatis Insubribus
defecerunt, nec tam ob veteres in populum Romanum iras, quam
quod nuper circa Padum Placentiam Cremonamque colonias in

3 agrum Gallicum deductas aegre patiebantur. Itaque armis
repente arreptis in eum ipsum agrum impetu facto tantum terroris
ac tumultus fecerunt, ut non agrestis modo multitudo, sed ipsi
triumviri Romani, qui ad agrum venerant assignandum, diffusi
4 Placentiae moenibus Mutinam confugerint, C. Lutatius, C. Servi-
lius, M. Annius. Lutatii nomen haud dubium est; pro Annio Servi-
lioque M'. Acilium et C. Herennium habent quidam annales, alii
5 P. Cornelium Asinam et C. Papirium Masonem. Id quoque incertum
est, legati ad exostulandum missi ad Boios violati sint, an in
triumviros agrum metantes impetus sit factus.

6 Mutinae cum obsiderentur et gens ad oppugnandarum urbium
artes rudis, pigerrima eadem ad militaria opera, segnis intactis
7 assideret muris, simulari coeptum de pace agi; evocatique ab Gallo-
rum principibus legati ad colloquium non contra ius modo gen-
tium, sed violata etiam, quae data in id tempus erat, fide compre-
8 henduntur negantibus Gallis, nisi obsides sibi redderentur, eos
dimissuros. Cum haec de legatis nuntiata essent et Mutina praesidi-
umque in periculo esset, L. Manlius praetor ira accensus effusum
9 agmen ad Mutinam ducit. Silvae tunc circa viam erant plerisque
incultis. Ibi inexplorato profectus in insidias praecipitatur mul-
10 taeque cum caede suorum aegre in apertos campos emersit. Ibi
castra communita et, quia Gallis ad temptanda ea defuit spes,
refecti sunt militum animi, quamquam ad quingentos cecidisse
satis constabat.

11 Iter deinde de integro coeptum nec, dum per patentia loca
12 ducebatur agmen, apparuit hostis; ubi rursus silvae intratae, tum
postremos adorti cum magna trepidatione ac pavore omnium
13 septingentos milites occiderunt, sex signa ademere. Finis et Gallis
territandi et pavendi fuit Romanis, ut e saltu invio atque impedito
evasere. Inde apertis locis facile tutantes agmen Romani Tanne-
14 tum, vicum propinquum Pado, contendere. Ibi se munimento ad
tempus com meatibusque fluminis et Brixianorum etiam Gallorum
auxilio adversus crescentem in dies multitudinem hostium tuta-
bantur.

1 XXVI. Qui tumultus repens postquam est Romam perlatus

2 et Punicum insuper Gallico bellum auctum patres acceperunt,
C. Atilium praetorem cum una legione Romana et quinque milibus
sociorum dilectu novo à consule conscriptis auxilium ferre Manlio
iubent, qui sine ullo certamine — abscesserant enim metu hostes —
Tannetum pervenit.

3 Et P. Cornelius in locum eius, quae missa cum praetore erat,
scripta legione nova profectus ab urbe sexaginta longis navibus
praeter oram Etruriae Ligurumque et inde Saluvium montes
4 pervenit Massiliam et ad proximum ostium Rhodani — pluribus
enim divisus amnis in mare decurrit — castra locat, vixdum satis
5 credens Hannibalem superasse Pyrenaeos montes. Quem ut de
Rhodani quoque transitu agitare animadvertit, incertus, quoniam
ei loco occurreret, necdum satis reffectis ab iactatione maritima
militibus, trecentos interim delectos equites ducibus Massiliensibus
et auxiliaribus Gallis ad exploranda omnia visendosque ex tuto
hostes praemittit.

6 Hannibal ceteris metu aut pretio pacatis iam in Volcarum per-
venerat agrum, gentis validae. Colunt autem circa utramque
ripam Rhodani; sed diffisi citeriore agro arceri Poenum posse, ut
flumen pro munimento haberent, omnibus ferme suis trans Rho-
7 danum traiectis ulteriorem ripam amnis armis obtinebant. Cete-
ros accolae fluminis Hannibal et eorum ipsorum, quos sedes suae
tenuerant, simul pellicit donis ad naves undique contrahendas
fabricandasque, simul et ipsi traici exercitum levarique quam pri-
mum regionem suam tanta hominum urgente turba cupiebant.
8 Itaque ingens coacta vis navium est lintriumque temere ad vicina-
lem usum paratarum; novasque alias primum Galli inchoantes
9 cavabant ex singulis arboribus, deinde et ipsi milites simul copia
materiae simul facilitate operis inducti alveos informes, nihil,
dummodo innare aquae et capere onera possent, curantes, raptim,
quibus se suaque transveherent, faciebant.

1 XXVII. Iamque omnibus satis comparatis ad traiciendum
terrebant ex adverso hostes, omnem ripam equites virique obti-
2 nentes. Quos ut averteret, Hannonem, Bomilcaris filium, vigilia
prima noctis cum parte copiarum, maxime Hispanis, adverso flu-
3 mine ire iter unius diei iubet et, ubi primum possit, quam occul-

tissime traiecto amni circumducere agmen, ut, cum opus facto sit,
4 adoriatur ab tergo hostes. Ad id dati duces Galli edocent inde
milia quinque et viginti ferme supra parvae insulae circumfusum
5 amnem latiore, ubi dividebatur, eoque minus alto alveo transitum
ostendere.

Ibi raptim caesa materia ratesque fabricatae, in quibus equi
virique et alia onera traicerentur. Hispani sine ulla mole in utres
vestimentis coniectis ipsi caetris superpositis incubantes flumen
6 tranavere. Et alius exercitus ratibus iunctis traiectus, castris prope
flumen positus, nocturno itinere atque operis labore fessus quiete
unius diei reficitur, intento duce ad consilium opportune exse-
quendum.

7 Postero die profecti ex loco edito fumo significant transisse et
haud procul abesse. Quod ubi accepit Hannibal, ne tempori dees-
8 set, dat signum ad traiciendum. Iam paratas aptatasque habebat
pedes lintres, eques tere propter equos naves. Navium agmen ad
excipiendum adversi impetum fluminis parte superiore transmit-
tens tranquillitatem infra traicientibus lintribus praebebat.
9 Equorum pars magna nantes loris a puppibus trahebantur praeter
eos, quos instratos frenatosque, ut extemplo egresso in ripam
equiti usui essent, imposuerant in naves.

1 XXVIII. Galli occursant in ripa cum variis ululatibus cantuque
moris sui quatientes scuta super capita vibrantesque dextris tela,
2 quamquam et ex adverso terrebat tanta vis navium cum ingenti
sono fluminis et clamore vario nautarum, militum, et qui niteban-
tur perrumpere impetum fluminis, et qui ex altera ripa traicientes
3 suos hortabantur. Iam satis paventes adverso tumultu terribilior
ab tergo adortus clamor castris ab Hannone captis. Mox et ipse
aderat, ancepsque terror circumstabat et e navibus tanta vi
armatorum in terram evadente et ab tergo improvisa premente
4 acie. Galli postquam utroque vim facere conati pellebantur, qua
patere visum maxime iter, perrumpunt trepidique in vicis passim
suos diffugiunt. Hannibal ceteris copiis per otium traiectis
spernens iam Gallicos tumultus castra locat.

5 Elephantorum traiciendorum varia consilia fuisse credo; certe

variat memoria actae rei. Quidam congregatis ad ripam elephantis tradunt ferocissimum ex iis irritatum ab rectore suo, cum refugientem in aquam nantem sequeretur, traxisse gregem, ut quemque timentem altitudinem destitueret vadum, impetu ipso fluminis in alteram ripam rapiente. Ceterum magis constat
6 ratibus traiectos; id ut tutius consilium ante rem foret, ita acta
7 re ad fidem pronius est. Ratem unam ducentos longam pedes, quinquaginta latam a terra in amnem porrexerunt, quam, ne secunda aqua deferretur, pluribus validis retinaculis parte superiore ripae religatam pontis in modum humo iniecta constraverunt,
8 ut beluae audacter velut per solum ingrederentur. Altera ratis aequae lata, longa pedes centum, ad traiciendum flumen apta, huic copulata est; tum elephanti per stabilem ratem tamquam viam praegredientibus feminis acti ubi in minorem applicatam transgressi sunt, extemplo resolutis, quibus leviter adnexa erat, vinculis,
9 ab actuariis aliquot navibus ad alteram ripam pertrahitur. Ita primis expositis alii deinde repetiti ac traiecti sunt. Nihil sane trepidabant, donec continenti velut ponte agerentur; primus erat
10 pavor, cum soluta ab ceteris rate in altum raperentur. Ibi urgentes inter se cedentibus extremis ab aqua trepidationis aliquantum edebant, donec quietem ipse timor circumspectantibus aquam
12 fecisset. Excidere etiam saevientes quidam in flumen, sed pondere ipso stabiles deiectis rectoribus quaerendis pedetentim vadis in terram evasere.

1 XXIX. Dum elephantis traiciuntur, interim Hannibal Numidas equites quingentos ad castra Romana miserat speculatum, ubi et
2 quantae copiae essent et quid pararent. Huic alae equitum missi, ut ante dictum est, ab ostio Rhodani trecenti Romanorum equites occurrunt. Proelium atrocius quam pro numero pugnantium
3 editur; nam praeter multa vulnera caedes etiam prope par utrimque fuit, fugaque et pavor Numidarum Romanis iam admodum fessis victoriam dedit. Victores ad centum sexaginta, nec omnes
4 Romani, sed pars Gallorum, victi amplius ducenti ceciderunt. Hoc principium simul omenque belli ut summae rerum prosperum eventum, ita haud sane incruentam ancipitisque certaminis victoriam Romanis portendit.

5 Ut re ita gesta ad utrumque ducem sui redierunt, nec Scipioni
stare sententia poterat, nisi ut ex consiliis coeptisque hostis et
6 ipse conatus caperet, et Hannibalem incertum, utrum coeptum
in Italiam intenderet iter an cum eo, qui primus se obtulisset
Romanus exercitus, manus consereret, avertit a praesenti certa-
mine Boiorum legatorum regulique Magali adventus, qui se duces
7 itinerum, socios periculi fore affirmantes integro bello, nusquam
ante libatis viribus Italiam aggrediendam censent. Multitudo
timebat quidem hostem nondum oblitterata memoria superioris
belli, sed magis iter immensum Alpesque, rem fama utique inex-
pertis horrendam, metuebat.

1 XXX. Itaque Hannibal, postquam ipsi sententia stetit per-
gere ire atque Italiam petere, advocata contione varie militum
2 versat animos castigando adhortandoque: Mirari se, quinam pec-
tora semper impavida repens terror invaserit. Per tot annos vin-
centes eos stipendia facere neque ante Hispania excessisse, quam
omnes gentesque et terrae, quas duo diversa maria amplectantur,
3 Carthaginiensium essent. Indignatos deinde, quod, quicumque
Saguntum obsedissent, velut ob noxam sibi dedi postularet popu-
lus Romanus, Hiberum traiecisse ad delendum nomen Romano-
4 rum liberandumque orbem terrarum. Tum nemini visum id lon-
5 gum, cum ab occasu solis ad exortus intenderent iter; nunc, post-
quam multo maiorem partem itineris emensam cernant, Pyrenae-
um saltum inter ferocissimas gentes superatum, Rhodanum, tan-
tum amnem, tot milibus Gallorum prohibentibus, domita etiam
6 ipsius fluminis vi traiectum, in conspectu Alpes habeant, quarum
alterum latus Italiae sit, in ipsis portis hostium fatigatos subsis-
tere — quid Alpes aliud esse credentes quam montium altitudines?
7 Fingerent altiores Pyrenaei iugis: nullas profecto terras caelum
contingere nec inexcuperabiles humano generi esse. Alpes quidem
habitari, coli, gignere atque alere animantes; pervias paucis esse,
8 esse et exercitibus. Eos ipsos, quos cernant, legatos non pinnis
sublime elatos Alpes transgressos. Ne maiores quidem eorum indi-
genas, sed advenas Italiae cultores has ipsas Alpes ingentibus
saepe agminibus cum liberis ac coniugibus migrantium modo tuto
9 transmisisse. Militi quidem armato nihil secum praeter instru-

menta belli portanti quid invium aut inexsuperabile esse? Saguntum ut caperetur, quid per octo menses periculi, quid laboris
10 exhaustum esse? Romam, caput orbis terrarum, petentibus quidquam adeo asperum atque arduum videri, quod inceptum moretur? Cepisse quondam Gallos ea, quae adiri posse Poenus desperet!
11 Proinde aut cederent animo atque virtute genti per eos dies totiens ab se victae, aut itineris finem sperent campum interiacentem Tiberi ac moenibus Romanis.

1 XXXI. His adhortationibus incitatos corpora curare atque
2 ad iter se parare iubet. Postero die profectus adversa ripa Rhodani mediterranea Galliae petit, non quia rectior ad Alpes via
3 esset, sed quantum a mari recessisset, minus obvium fore Romanum credens, cum quo, priusquam in Italiam ventum foret, non
4 erat in animo manus conserere. Quartis castris ad Insulam pervenit. Ibi Isara Rhodanusque amnes diversis ex Alpibus decurrentes
5 agri aliquantum amplexi confluent in unum; mediis campis Insulae nomen inditum. Incolunt prope Allobroges, gens iam inde
6 nulla Gallica gente opibus aut fama inferior. Tum discors erat. Regni certamine ambigebant fratres. Maior et qui prius imperitarat, Brancus nomine, minore ab fratre et coetu iuniorum, qui
7 iure minus, vi plus poterant, pellebatur. Huius seditionis peropportuna disceptatio cum ad Hannibalem delata esset, arbiter regni
8 factus, quod ea senatus principumque sententia fuerat, imperium maiori restituit. Ob id meritum commeatu copiaque rerum omnium, maxime vestis, est adiutus, quam infames frigoribus Alpes
9 praeparari cogeabant.

9 Sedatis Hannibal certaminibus Allobrogum cum iam Alpes peteret, non recta regione iter instituit, sed ad laevam in Tricastinos flexit; inde per extremam oram Vocontiorum agri tendit in
10 Tricorios, haud usquam impedita via, priusquam ad Druentiam flumen pervenit. Is et ipse Alpinus amnis longe omnium Galliae
11 fluminum difficillimus transitu est; nam cum aquae vim vehat ingentem, non tamen navium patiens est, quia nullis coercitus ripis, pluribus simul neque iisdem alveis fluens, nova semper vada
novosque gurgites gignit, et ob eadem pediti quoque incerta via

est; ad hoc saxa glareosa volvens nihil stabile nec tutum ingredi-
12 enti praebet. Et tum forte imbribus auctus ingentem transgredi-
entibus tumultum fecit, cum super cetera trepidatione ipsi sua
atque incertis clamoribus turbarentur.

1 XXXII. P. Cornelius consul triduo fere post, quam Hannibal
a ripa Rhodani movit, quadrato agmine ad castra hostium vene-
2 rat, nullam dimicandi moram factururus. Ceterum ubi deserta muni-
menta nec facile se tantum progressos assecuturum videt, ad
3 mare ac naves rediit, tutius faciliusque ita descendenti ab Alpi-
bus Hannibali occursurus. Ne tamen nuda auxiliis Romanis His-
pania esset, quam provinciam sortitus erat, Cn. Scipionem frat-
rem cum maxima parte copiarum adversus Hasdrubalem misit,
4 non ad tuendos tantummodo veteres socios conciliandosque novos,
5 sed etiam ad pellendum Hispania Hasdrubalem. Ipse cum admo-
dum exiguis copiis Genuam repetit, eo, qui circa Padum erat
exercitus, Italiam defensurus.

6 Hannibal a Druentia campestri maxime itinere ad Alpes cum
7 bona pace incolentium ea loca Gallorum pervenit. Tum, quam-
quam fama prius, qua incerta in maius vero ferri solent, prae-
cepta res erat, tamen ex propinquo visa montium altitudo nives-
que caelo prope immixtae, tecta informia imposita rupibus,
pecora iumentaue torrida frigore, homines intonsi et inculti,
animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cetera visu quam dictu
foediora, terrorem renovarunt.

8 Erigentibus in primos agmen clivos apparuerunt imminentes
tumulos insidentes montani, qui, si valles occultiores insedissent,
coorti ad pugnam repente ingentem fugam stragemque dedissent.
9 Hannibal consistere signa iussit; Gallisque ad visenda loca prae-
missis, postquam comperit transitum ea non esse, castra inter
confragosa omnia praeruptaque, quam extentissima potest valle
10 locat. Tum per eosdem Gallos, haud sane multum lingua mori-
busque abhorrentes, cum se immiscuissent colloquiis montano-
rum, edoctus interdum tantum obsideri saltum, nocte in sua quem-
que dilabi tecta, luce prima subiit tumulos, ut ex aperto atque
11 interdum vim per angustias factururus. Die deinde simulando aliud,

quam quod parabatur, consumpto cum eodem, quo constiterant,
12 loco castra communissent, ubi primum digressos tumulis montanos
laxatasque sensit custodias, pluribus ignibus quam pro numero
13 manentium in speciem factis impedimentisque cum equite relic-
tis et maxima parte peditum, ipse cum expeditis, acerrimo quo-
que viro, raptim angustias evadit iisque ipsis tumulis, quos hostes
tenuerant, consedit.

1 XXXIII. Prima deinde luce castra mota et agmen reliquum
2 incedere coepit. Iam montani signo dato ex castellis ad stationem
solitam conveniebant, cum repente conspiciunt alios arce occu-
3 pata sua super caput imminentes, alios via transire hostes. Utra-
que simul obiecta res oculis animisque immobiles parumper eos
defixit; deinde, ut trepidationem in angustiis suoque ipsum
4 tumultu misceri agmen videre, equis maxime consternatis, quid-
quid adiecissent ipsi terroris, satis ad perniciem fore rati, diver-
sis rupibus iuxta invia ac devia assueti decurrunt.

5 Tum vero simul ab hostibus, simul ab iniquitate locorum Poeni
oppugnabantur, plusque inter ipsos, sibi quoque tendente, ut peri-
culo prius evaderet, quam cum hostibus certaminis erat. Equi
6 maxime infestum agmen faciebant, qui et clamoribus dissonis,
quos nemora etiam repercussaeque valles augebant, territi trepidabant,
et icti forte aut vulnerati adeo consternabantur, ut stragem ingentem
7 simul hominum ac sarcinarum omnis generis facerent; multosque turba,
cum praecipites deruptaeque utrimque angustiae essent, in immensum
altitudinis deiecit, quosdam et armatos; sed ruinae maxime modo iumenta
cum oneribus devolvebantur.

8 Quae quamquam foeda visu erant, stetit parumper tamen
Hannibal ac suos continuit, ne tumultum ac trepidationem auge-
9 ret. Deinde, postquam interrumpi agmen vidit periculumque esse,
ne exutum impedimentis exercitum nequiquam incolumem traduxisset,
10 decurrit ex superiore loco, et cum impetu ipso fudisset hostem,
suis quoque tumultum auxit. Sed is tumultus momento temporis,
postquam liberata itinera fuga montanorum erant, sedatur;
11 nec per otium modo, sed prope silentio mox omnes traducti. Cas-

tellum inde, quod caput eius regionis erat, viculosque circumiectos capit, et capto cibo ac pecoribus per triduum exercitum aluit; et quia nec montanis primo percussis nec loco magno opere impediebantur, aliquantum eo triduo viae confecit.

1 XXXIV. Perventum inde ad frequentem cultoribus alium, ut
inter montanos, populum. Ibi non bello aperto, sed suis artibus,
2 fraude et insidiis, est prope circumventus. Magno natu principes
castellorum oratores ad Poenum veniunt, alienis malis, utili exem-
plo, doctos memorantes amicitiam malle quam vim experiri Poe-
3 norum; itaque oboedienter imperata facturos; comneatum itine-
risque duces et ad fidem promissorum obsides acciperet.

4 Hannibal nec temere credendum nec aspernandum ratus, ne
repudiati aperte hostes fierent, benigne cum respondisset, obsidi-
bus, quos dabant, acceptis et comneatu, quem in viam ipsi detu-
lerant, usus nequaquam ut inter pacatos composito agmine duces
5 eorum sequitur. Primum agmen elephantum et equites erant; ipse
post cum robore peditum circumspectans omnia sollicitusque
6 incedebat. Ubi in angustiorem viam et parte altera subiectam
iugo insuper imminente ventum est, undique ex insidiis barbari a
fronte ab tergo coorti comminus eminus petunt, saxa ingentia in
7 agmen devolvunt. Maxima ab tergo vis hominum urgebat. In eos
versa peditum acies haud dubium fecit, quin, nisi firmata extrema
8 agminis fuissent, ingens in eo saltu accipienda clades fuerit. Tunc
quoque ad extremum periculi ac prope perniciem ventum est.
Nam dum cunctatur Hannibal demittere agmen in angustias,
quia non, ut ipse equitibus praesidio erat, ita peditibus quidquam
9 ab tergo auxilii reliquerat, occursantes per obliqua montani inter-
rupto medio agmine viam insedere; noxque una Hannibali sine
equitibus atque impedimentis acta est.

1 XXXV. Postero die iam segnius intercursantibus barbaris
iunctae copiae saltusque haud sine clade, maiore tamen iumen-
2 torum quam hominum pernicie superatus. Inde montani pauci-
ores iam et latrocinii magis quam belli more concursabant modo
in primum, modo in novissimum agmen, utcumque aut locus
opportunitatem daret aut progressi morative aliquam occasionem

3 fecissent. Elephanti sicut per artas praecipites vias magna mora
agebantur, ita tutum ab hostibus, quacumque incederent, quia
insuetis adeundi propius metus erat, agmen praebebant.

4 Nono die in iugum Alpium perventum est per invia pleraque
et errores, quos aut ducentium fraus aut, ubi fides iis non esset,
5 temere initalae valles a coniectantibus iter faciebant. Biduum in
iugo stativa habita, fessisque labore ac pugnando quies data mili-
tibus; iumenta quoque aliquot, quae prolapsa in rupibus erant, sequendo
6 vestigia agminis in castra pervenere. Fessis taedio tot malorum
nivis etiam casu occidente iam sidere Vergiliarum ingentem
7 terrorem adiecit. Per omnia nive oppleta cum signis prima luce
motis segniter agmen incederet, pigritiaeque et desperatio in
omnium vultu emineret, praegressus signa Hannibal in promun-
8 turio quodam, unde longe ac late prospectus erat, consistere ius-
sis militibus Italiam ostendat subiectosque Alpinis montibus Cir-
cumpadanos campos, moeniaque eos tum transcendere non Italiae
9 modo, sed etiam urbis Romanae; cetera plana, proclivia fore; uno
aut summum altero proelio arcem et caput Italiae in manu ac
potestate habituros.

10 Procedere inde agmen coepit, iam nihil ne hostibus quidem
11 praeter parva furta per occasionem temptantibus. Ceterum iter
multo, quam in ascensu fuerat, ut pleraque Alpium ab Italia
sicut breviora ita arrectiora sunt, difficilius fuit. Omnis enim
12 ferme via praeceps, angusta, lubrica erat, ut neque sustinere se a
lapsu possent nec, qui paulum titubassent, haerere affixi vestigio
suo, aliique super alios et iumenta in homines occiderent.

1 XXXVI. Ventum deinde ad multo angustiore rupem atque
ita rectis saxis, ut aegre expeditus miles temptabundus manibus-
que retinens virgulta ac stirpes circa eminentes demittere sese
2 posset. Natura locus iam ante praeceps recenti lapsu terrae in
3 pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi cum velut
ad finem viae equites constitissent, miranti Hannibali, quae res
4 moraretur agmen, nuntiatur rupem inviam esse. Digressus deinde
ipse ad locum visendum. Haud dubia res visa, quin per invia circa
nec trita antea quamvis longo ambitu circumduceret agmen. Ea

5 vero via inexsuperabilis fuit. Nam cum super veterem nivem
intactam nova modicae altitudinis esset, molli nec praealtae facile
6 pedes ingredientium insistebant; ut vero tot hominum iumentorumque
incessu dilapsa est, per nudam infra glaciem fluentem-
7 que tabem liquescentis nivis ingrediebantur. Taetra ibi luctatio
erat lubrica glacie non recipiente vestigium et in prono citius
pedes fallente, ut, seu manibus in assurgendo seu genu se adiu-
vissent, ipsis adminiculis prolapsis iterum corruerent. Nec stirpes
circa radicesve, ad quas pede aut manu quisquam eniti posset,
erant: ita in levi tantum glacie tabidaque nive volutabantur.
8 Iumenta secabant interdum etiam infimam ingredientia nivem
et prolapsa iactandis gravius in conitendo unguis penitus perfrin-
gebant, ut pleraque velut pedica capta haerent in dura et alte
concreta glacie.

1 XXXVII. Tandem nequiquam iumentis atque hominibus
fatigatis castra in iugo posita, aegerrime ad id ipsum loco pur-
2 gato: tantum nivis fodiendum atque egerendum fuit. Inde ad
rupem muniendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti,
cum caedendum esset saxum, arboribus circa immanibus deiectis
detruncatisque struem ingentem lignorum faciunt eamque, cum
et vis venti apta faciendo igni coorta esset, succendunt ardentia-
3 que saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem
ferro pandunt molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non
4 iumenta solum, sed elephantum etiam deduci possent. Quadriduum
circa rupem consumptum iumentis prope fame absumptis; nuda
enim fere cacumina sunt et, si quid est pabuli, obruunt nives.
5 Inferiora vallis apricos quosdam colles habent rivosque prope sil-
6 vas et iam humano cultu digniora loca. Ibi iumenta in pabulum
missa, et quies muniendo fessis hominibus data. Triduo inde ad
planum descensum iam et locis mollioribus et accolarum ingeniis.

1 XXXVIII. Hoc maxime modo in Italiam perventum est,
quinto mense a Carthagine Nova, ut quidam auctores sunt, quinto
2 decimo die Alpibus superatis. Quantae copiae transgresso in
Italiam Hannibali fuerint, nequaquam inter auctores constat. Qui
plurimum, centum milia peditum, viginti equitum fuisse scribunt;

3 qui minimum, viginti milia peditum, sex equitum. L.Cincius Ali-
mentus, qui captum se ab Hannibale scribit, maxime auctor move-
4 ret, nisi confunderet numerum Gallis Liguribusque additis; cum
his octoginta milia peditum, decem equitum adducta — in Italia
magis affluxisse veri simile est, et ita quidam auctores sunt —;
5 ex ipso autem audisse Hannibale, postquam Rhodanum transierit,
triginta sex milia hominum ingentemque numerum equorum
et aliorum iumentorum amisisse. Taurini semigalli proxima gens
6 erat in Italiam degresso. Id cum inter omnes constet, eo magis
miror ambigi, quam Alpes transierit, et vulgo credere Poenino
7 — atque inde nomen ei iugo Alpium inditum — transgressum,
Coelium per Cremonis iugum dicere transisse; qui ambo saltus
eum non in Taurinos, sed per Salassos montanos ad Libuos Gallos
8 deduxissent. Nec veri simile est ea tum ad Galliam patuisse iti-
nera; utique, quae ad Poeninum ferunt, obsaepta gentibus semi-
9 germanis fuissent. Neque hercule montibus his, si quem forte id
moveret, ab transitu Poenorum ullo Seduni, Veragri, incolae iugi
eius, nomen norint inditum, sed ab eo, quem in summo sacratum
vertice Poeninum montani appellant.

1 XXXIX. Peropportune ad principia rerum Taurinis, proximae
genti, adversus Insubres motum bellum erat. Sed armare exer-
cicum Hannibal, ut parti alteri auxilio esset, in reficiendo maxime
2 sentientem contracta ante mala, non poterat; otium enim ex
labore, copia ex inopia, cultus ex illuvie tabeque squalida et prope
3 efferata corpora varie movebat. Ea P. Cornelio consuli causa
fuit, cum Pisas navibus venisset, exercitu a Manlio Atilioque
accepto tirone et in novis ignominiiis trepido, ad Padum festinandi,
ut cum hoste nondum refecto manus consereret. Sed cum
Placentiam consul venit, iam ex stativis moverat Hannibal
4 Taurinorumque unam urbem, caput gentis eius, quia volens in
amicitiam non veniebat, vi expugnarat; iunxissetque sibi non
5 metu solum, sed etiam voluntate Gallos accolae Padi, ni eos cir-
cumspectantes defectionis tempus subito adventu consul oppres-
6 sisset. Et Hannibal movit ex Taurinis, incertos, quae pars sequenda
7 esset, Gallos praesentem secuturos esse ratus. Iam prope in con-

spectu erant exercitus, convenerantque duces sicuti inter se nondum
satis noti, ita iam imbutus uterque quadam admiratione alterius.
8 Nam Hannibalis et apud Romanos iam ante Sagunti excidium
celeberrimum nomen erat, et Scipionem Hannibal eo ipso, quod
adversus se dux potissimum lectus esset, praestantem virum
9 credebat; et auxerant inter se opinionem, Scipio, quod relictus
in Gallia obvius fuerat in Italiam transgresso Hannibali, Hannibal
et conatu tam audaci traiciendarum Alpium et effectum.
10 Occupavit tamen Scipio Padum traicere, et ad Ticinum amnem
motis castris, priusquam educeret in aciem, adhortandorum mili-
tum causa talem orationem est exorsus:

1 XL. „Si eum exercitum, milites, educerem in aciem, quem in
Gallia mecum habui, supersedissem loqui apud vos: quid enim
2 adhortari referret aut eos equites, qui equitatum hostium ad
Rhodanum flumen egregie vicissent, aut eas legiones, cum quibus
fugientem hunc ipsum hostem secutus confessionem cedentis ac
3 detractantis certamen pro victoria habui? Nunc, quia ille exercitus,
Hispaniae provinciae scriptus, ibi cum fratre Cn. Scipione meis
auspiciis rem gerit, ubi eum gerere senatus populusque Romanus
4 voluit, ego, ut consulem ducem adversus Hannibalem ac Poenos
haberetis, ipse me huic voluntario certamini obtuli, novo impera-
5 tori apud novos milites pauca verba facienda sunt. Ne genus
belli neve hostem ignoretis, cum iis est vobis, milites, pugnandum,
quos terra marique priore bello vicistis, a quibus stipendium per
viginti annos exegistis, a quibus capta belli praemia Siciliam ac
6 Sardiniam habetis. Erit igitur in hoc certamine is vobis illisque
animus, qui victoribus et victis esse solet. Nec nunc illi, quia
7 audent, sed quia necesse est, pugnaturi sunt; nisi creditis, qui
exercitu incolumi pugnam detractavere, eos duabus partibus
peditum equitumque in transitu Alpium amissis plus spei nactos
8 esse. At enim pauci quidem sunt, sed vigentes animis corpori-
busque, quorum robora ac vires vix sustinere vis ulla possit.
9 Effigies immo, umbrae hominum, fame, frigore, illuvie, squalore
enecti, contusi ac debilitati inter saxa rupesque; ad hoc praeusti
artus, nive rigentes nervi, membra torrida gelu, quassata fracta-

10 que arma, claudi ac debiles equi. Cum hoc equite, cum hoc pedite
pugnaturi estis; reliquias extremas hostium, non hostem habetis.
Ac nihil magis vereor, quam ne, cum vos pugnaveritis, Alpes
11 vicisse Hannibalem videantur. Sed ita forsitan decuerit, cum
foederum ruptore duce ac populo deos ipsos sine ulla humana
ope committere ac profligare bellum, nos, qui secundum deos
violati sumus, commissum ac profligatum conficere.

1 XLI. Non vereor, ne quis me haec vestri adhortandi causa
magnifice loqui existimet, ipsum aliter animo affectum esse.
2 Licuit in Hispaniam, provinciam meam, quo iam profectus eram,
cum exercitu ire meo, ubi et fratrem consilii participem ac peri-
culi socium haberem et Hasdrubalem potius quam Hannibalem
3 hostem et minorem haud dubie molem belli; tamen, cum
praeterveherer navibus Galliae oram, ad famam huius hostis in
terram egressus praemisso equitatu ad Rhodanum movi castra.
4 Equestri proelio, qua parte copiarum conserendi manum fortuna
data est, hostem fudi; peditum agmen, quod in modum fugientium
raptim agebatur, quia assequi terra nequieram, regressus ad
naves, quanta maxime potui celeritate tanto maris terrarumque
circuitu in radicibus prope Alpium huic timendo hosti obvius fui.
5 Utrum, cum declinarem certamen, improvidus incidisse videor, an
occurrere in vestigiis eius, lacessere ac trahere ad decernendum?
6 Experiri iuvat, utrum alios repente Carthaginenses per viginti
annos terra ediderit, an iidem sint, qui ad Aegates pugnaverunt
7 insulas, et quos ab Eryce duodevicenis denariis aestimatos
emisistis, et utrum Hannibal hic sit aemulus itinerum Herculis,
ut ipse fert, an vectigalis stipendiariusque et servus populi Romani
8 a patre relictus. Quem nisi Saguntinum scelus agitaret, respice-
ret profecto, si non patriam victam, domum certe patremque et
foedera Hamilcaris scripta manu, qui iussus ab consule nostro
praesidium deduxit ab Eryce, qui graves impositas victis Car-
thaginensibus leges fremens maerensque accepit, qui decedens
10 Sicilia stipendium populo Romano dare pactus est. Itaque vos
ego, milites, non eo solum animo, quo adversus alios hostes soletis,
pugnare velim, sed cum indignatione quadam atque ira, velut si

11 servos videatis vestros arma repente contra vos ferentes. Licuit
ad Erycem clausos ultimo supplicio humanorum, fame, interficere;
licuit victricem classem in Africam traicere atque intra paucos dies
12 sine ullo certamine Carthaginem delere —: veniam dedimus pre-
cantibus, emisimus ex^o obsidione, pacem cum victis fecimus, tutelae
13 deinde nostrae duximus, cum Africo bello urgerentur. Pro his
impertitis furiosum iuvenem sequentes oppugnatum patriam
nostram veniunt. Atque utinam pro decore tantum hoc vobis et
14 non pro salute esset certamen! Non de possessione Siciliae ac
Sardiniae, de quibus quondam agebatur, sed pro Italia vobis est
15 pugnandum. Nec est alius ab tergo exercitus, qui, nisi nos
vincimus, hosti obsistat, nec Alpes aliae sunt, quas dum superant,
comparari nova possint praesidia. Hic est obstandum, milites,
16 velut si ante Romana moenia pugnemus. Unusquisque se non
corpus suum, sed coniugem ac liberos parvos armis protegere
putet; nec domesticas solum agitet curas, sed identidem hoc animo
reputet nostras nunc intueri manus senatum populumque Roma-
17 num; qualis nostra vis virtusque fuerit, talem deinde fortunam
illius urbis ac Romani imperii fore.” Haec apud Romanos consul.

1 XLII. Hannibal rebus prius quam verbis adhortandos milites
ratus, circumdato ad spectaculum exercitu captivos montanos vinc-
tos in medio statuit, armisque Gallicis ante pedes eorum proiectis
interrogare interpretem iussit, equis, si vinculis levaretur arma-
2 que et equum victor acciperet, decertare ferro vellet. Cum ad unum
omnes ferrum pugnamque poscerent et deiecta in id sors esset,
se quisque eum optabat, quem fortuna in id certamen legeret,
3 cuiusque sors exciderat, alacer inter gratulantes gaudio exsultans
4 cum sui moris tripudiis arma raptim capiebat. Ubi vero dimica-
rent, is habitus animorum non inter eiusdem modo condicionis
homines erat, sed etiam inter spectantes vulgo, ut non vincentium
magis quam bene morientium fortuna laudaretur.

1 XLIII. Cum sic aliquot spectatis paribus affectos dimisisset,
2 contione inde advocata ita apud eos locutus fertur: „Si, quem
animum in alienae sortis exemplo paulo ante habuistis, eundem
mox in aestimanda fortuna vestra habueritis, vicimus, milites:

neque enim spectaculum modo illud, sed quaedam veluti imago
3 vestrae condicionis erat. Ac nescio an maiora vincula maioresque
necessitates vobis quam captivis vestris fortuna circumdederit.
4 Dextra laevaue duo maria claudunt nullam ne ad effugium
quidem navem habentes; circa Padus amnis, maior ac violentior
Rhodano, ab tergo Alpes urgent, vix integris vobis ac vigentibus
5 transitae. Hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum
hosti occurristis. Et eadem fortuna, quae necessitatem pugnandi
imposuit, praemia vobis ea victoribus proponit, quibus ampliora
6 homines ne ab diis quidem immortalibus optare solent. Si Siciliam
tantum ac Sardiniam parentibus nostris ereptas nostra virtute
recuperaturi essemus, satis tamen ampla pretia essent: quidquid
Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne
7 vestrum cum ipsis dominis futurum est. In hanc tam opimam
8 mercedem, agite dum, diis bene iuvantibus arma capite. Satis
adhuc in vastis Lusitaniae Celtiberiaeque montibus pecora con-
sectando nullum emolumentum tot laborum periculorumque
9 vestrorum vidistis: tempus est iam opulenta vos ac ditia stipendia
facere et magna operae pretia mereri, tantum itineris per tot
10 montes fluminaque et tot armatas gentes emensos. Hic vobis
terminum laborum fortuna dedit; hic dignam mercedem emeritis
stipendiis dabit.

11 Nec, quam magni nominis bellum est, tam difficilem existima-
ritis victoriam fore; saepe et contemptus hostis cruentum certamen
12 edidit, et incliti populi regesque perlevi momento victi sunt. Nam
dempto hoc uno fulgore nominis Romani quid est, cur illi vobis
13 comparandi sint? Ut viginti annorum militiam vestram cum illa
virtute, cum illa fortuna taceam, ab Herculis columnis, ab Oceano
terminisque ultimis terrarum per tot ferocissimos Hispaniae et
14 Galliae populos vincentes huc pervenistis; pugnabitis cum exercitu
tirone, hac ipsa aestate caeso, victo, circumsesso a Gallis, ignoto
15 adhuc duci suo ignorantique ducem. An me in praetorio patris, cla-
rissimi imperatoris, prope natum, certe eductum, domitorem His-
paniae Galliaeque, victorem eundem non Alpinarum modo gentium,
sed ipsarum, quod multo maius est, Alpium cum semestri hoc
16 conferam duce, desertore exercitus sui? Cui si quis demptis

signis Poenos Romanosque hodie ostendat, ignoraturum certum
17 habeo, utrius exercitus sit consul. Non ego illud parvi aestimo,
milites, quod nemo est vestrum, cuius non ante oculos ipse saepe
militare aliquod ediderim facinus, cui non idem ego virtutis
spectator ac testis notata temporibus locisque referte sua possim
18 decora. Cum laudatis a me millies donatisque, alumnus prius
omnium vestrum quam imperator, procedam in aciem adversus
ignotos inter se ignorantesque.

1 XLIV. Quocumque circumtuli oculos, plena omnia video
animorum ac roboris, veteranum peditem, generosissimarum
2 gentium equites frenatos infrenatosque, vos socios fidelissimos
fortissimosque, vos, Carthaginienses, cum pro patria tum ob iram
3 iustissimam pugnaturus. Inferimus bellum infestisque signis
descendimus in Italiam, tanto audacius fortiusque pugnaturi
quam hostis, quanto maior spes, maior est animus inferentis vim
4 quam arcentis. Accendit praeterea et stimulat animos dolor,
iniuria, indignitas. Ad supplicium depoposcerunt me ducem
5 primum, deinde vos omnes, qui Saguntum oppugnassetis; deditos
ultimis cruciatibus affecturi fuerunt. Crudelissima ac superbissima
gens sua omnia sui que arbitrii facit. Cum quibus bellum, cum
quibus pacem habeamus, se modum imponere aequum censet.
Circumscribit includitque nos terminis montium fluminumque,
6 quos non excedamus; neque eos, quos statuit, terminos observat.
„Ne transieris Hiberum! ne quid rei tibi sit cum Saguntinis!” Ad
7 Hiberum est Saguntum? „Nusquam te vestigio moveris!” Parum
est, quod veterrimas provincias meas Siciliam ac Sardiniam
adimis? Etiam in Hispanias et, inde si decessero, in Africam
transcendes. Transcendes autem? Transcendisse dico: duos
consules huius anni, unum in Africam, alterum in Hispaniam
miserunt. Nihil usquam nobis relictum est, nisi quod armis
8 vindicaremus. Illis timidis et ignavis esse licet, qui respectum
habent, quos sua terra, suus ager per tuta ac pacata itinera fugi-
entes accipient; vobis necesse est fortibus viris esse et omnibus
inter victoriam mortemque certa desperatione abruptis aut vincere
aut, si fortuna dubitabit, in proelio potius quam in fuga mortem

9 oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, si destinatum in animo est, iterum dicam: vicistis; nullum contemptu mortis telum ad vincendum homini ab diis immortalibus acrius datum est."

1 XLV. His adhortationibus cum utrimque ad certamen accensi
2 militum animi essent, Romani ponte Ticinum iungunt tutandique
3 pontis causa castellum insuper imponunt; Poenus hostibus opere
4 occupatis Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingen-
5 tis, ad depopulandos sociorum populi Romani agros mittit; Gallis
6 parci quam maxime iubet principumque animos ad defectionem
7 sollicitari. Ponte perfecto traductus Romanus exercitus in agrum
8 Insubrium quinque milia passuum a Victumulis consedit. Ibi
9 Hannibal castra habebat; revocatoque propere Maharbale atque
equitibus, cum instare certamen cerneret, nihil umquam satis dic-
tum praemonitumque ad cohortandos milites ratus, vocatis ad
contionem certa praemia pronuntiat, in quorum spem pugnarent:
5 agrum sese daturum esse in Italia, Africa, Hispania, ubi quisque
6 velit, immunem ipsi, qui accepisset, liberisque; qui pecuniam
7 quam agrum maluisset, ei se argento satisfacturum; qui sociorum
8 cives Carthaginienses fieri vellent, potestatem facturum; qui
9 domos redire mallent, daturum se operam, ne cuius suorum popu-
larium mutatam secum fortunam esse vellent. Servis quoque domi-
nos prosecutis libertatem proponit binaque pro iis mancipia domi-
nis se redditurum. Eaque ut rata scirent fore, agnum laeva manu,
dextra silicem retinens, si falleret, Iovem ceterosque precatus
deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset,
secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Tum vero
omnes, velut diis auctoribus in spem suam quisque acceptis, id
morae, quod nondum pugnarent, ad potianda sperata rati proe-
lium uno animo et voce una poscunt.

1 XLVI. Apud Romanos haudquaquam tanta alacritas erat,
2 super cetera recentibus etiam territos prodigiis; nam et lupus
3 intraverat castra laniatisque obviis ipse intactus evaserat, et exa-
men apum in arbore praetorio imminente consederat. Quibus pro-
curatis Scipio cum equitatu iaculatoribusque expeditis profectus
ad castra hostium ex propinquo copiasque, quantae et cuius gene-

ris essent, speculandas, obuius fit Hannibali et ipsi cum equitibus
4 ad exploranda circa loca progresso. Neutri alteros primo cerne-
bant; densior deinde incessu tot hominum et equorum oriens pul-
vis signum propinquantium hostium fuit. Consistit utrumque
agmen, et ad proelium sese expediebant.

Scipio iaculatores et Gallos equites in fronte locat, Romanos
5 sociorumque quod roboris fuit in subsidiis; Hannibal frenatos
6 equites in medium accipit, cornua Numidis firmat. Vixdum cla-
more sublato iaculatores fugerunt inter subsidia ad secundam
aciem. Inde equitum certamen erat aliquamdiu anceps; dein,
quia turbabant equos pedites intermixti, multis labentibus ex
equis aut desilientibus, ubi suos premi circumventos vidissent,
7 iam magna ex parte ad pedes pugna venerat, donec Numidae,
qui in cornibus erant, circumvecti paulum ab tergo se osten-
derunt. Is pavor perculit Romanos, auxitque pavorem consulis
8 vulnus periculumque intercurso tum primum pubescentis filii
propulsatum. Hic erit iuuenis, penes quem perfecti huiusce belli
9 laus est. Africanus ob egregiam victoriam de Hannibale Poe-
nisque appellatus. Fuga tamen effusa iaculatorum maxime
fuit, quos primos Numidae invaserunt: alius confertus equi-
tatus consulem in medium acceptum non armis modo, sed etiam
10 corporibus suis protegens in castra nusquam trepide neque effuse
cedendo reduxit. Servati consulis decus Coelius ad servum nati-
one Ligurem delegat. Malim equidem de filio verum esse, quod
et plures tradidere auctores et fama obtinuit.

1 XLVII. Hoc primum cum Hannibale proelium fuit, quo
facile apparuit equitatu meliorem Poenum esse et ob id campos
patentes, quales sunt inter Padum Alpesque, bello gerendo Roma-
2 nis aptos non esse. Itaque proxima nocte iussis militibus vasa
silentio colligere castra ab Ticino mota festinatumque ad Padum
est, ut ratibus, quibus iunxerat flumen, nondum resolutis sine
3 tumultu atque insectatione hostis copias traiceret. Prius Placen-
tiam pervenere, quam satis sciret Hannibal ab Ticino profectos;
tamen ad sescentos moratorum in citeriore ripa Padi segniter
ratem solventes cepit. Transire pontem non potuit, ut extrema

4 resoluta erant, tota rate in secundam aquam labente. Coelius auctor est Magonem cum equitatu et Hispanis peditibus flumen extemplo tranasse, ipsum Hannibalem per superiora Padi vada exercitum traduxisse elephantis in ordinem ad sustinendum impetum fluminis oppositis. Ea peritis annis eius vix fidem fecerint; nam neque equites armis equisque salvis tantam vim fluminis superasse veri simile est, ut iam Hispanos omnes inflati travexerint utres, et multorum dierum circuitu Padi vada petenda fuerunt, qua exercitus gravis impedimentis traduci posset. Potiores apud me auctores sunt, qui biduo vix locum rate iungendo flumini inventum tradunt: ea cum Magone equites et Hispanorum expeditos praemissos. Dum Hannibal, circa flumen legationibus Gallorum audiendis moratus, traicit gravius peditum agmen, interim Mago equitesque ab transitu fluminis diei unius itinere Placentiam ad hostes contendunt. Hannibal paucis post diebus sex milia a Placentia castra communivit, et postero die in conspectu hostium acie directa potestatem pugnae fecit.

1 XLVIII. Insequenti nocte caedes in castris Romanis, tumultu
2 tamen quam re maior, ab auxiliariis Gallis facta est. Ad duo milia peditum et ducenti equites vigilibus ad portas trucidatis ad Hannibalem transfugiunt, quos Poenus benigne allocutus et spe ingentium donorum accensos in civitates quemque suas ad sollicitandos popularium animos dimisit.

3 Scipio caedem eam signum defectionis omnium Gallorum esse ratus contactosque eo scelere velut iniecta rabie ad arma ituros, quamquam gravis adhuc vulnere erat, tamen quarta vigilia noctis insequentis tacito agmine profectus ad Trebiam fluvium iam in loca altiora collesque impeditiores equi castra movet. Minus quam ad Ticinum fefellit; missisque Hannibal primum Numidis, deinde omni equitatu turbasset utique novissimum agmen, ni aviditate praedae in vacua Romana castra Numidae devertissent. Ibi dum perscrutantes loca omnia castrorum nullo satis digno morae pretio tempus terunt, emissus hostis est de manibus, et cum iam transgressos Trebiam Romanos metantesque castra conspexissent, paucos moratorum occiderunt citra flumen interceptos. Scipio nec vexationem vulneris in via iactati ultra patiens et collegam —

iam enim et revocatum ex Sicilia audierat — ratus exspectandum, locum, qui prope flumen tutissimus stativis est visus, delectum communiit.

8 Nec procul inde Hannibal cum consedisset, quantum victoria
equestri elatus, tantum anxius inopia, quae per hostium agros
euntem nusquam praeparatis com meatibus maior in dies excipi-
9 ebat, ad Clastidium vicum, quo magnum frumenti numerum con-
gesserant Romani, mittit. Ibi cum vim pararent, spes facta
proditionis; nec sane magno pretio, nummis aureis quadringentis,
Dasio Brundisino, praefecto praesidii, corrupto traditur Hannibali
10 Clastidium. Id horreum fuit Poenis sedentibus ad Trebiam. In
captivos ex tradito praesidio, ut fama clementiae in principio
rerum colligeretur, nihil saevitum est.

1 XLIX. Cum ad Trebiam terrestre constitisset bellum, interim
circa Siciliam insulasque Italiae imminentes et a Sempronio con-
2 sule et ante adventum eius terra marique res gestae. Viginti
quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam oram Italiae
a Carthaginensibus missae, novem Liparas, octo ad insulam
3 Vulcani tenuerunt, tres in fretum avertit aestus. Ad eas conspectas
a Messana duodecim naves ab Hierone rege Syracusanorum missae,
4 qui tum forte Messanae erat consulem Romanum opperiens, nullo
repugnante captas naves Messanam in portum deduxerunt.
Cognitum ex captivis, praeter viginti naves, cuius ipsi classis
5 essent, in Italiam missas, quinque et triginta alias quinqueremes
Siciliam petere ad sollicitandos veteres socios; Lilybaei occupandi
praecipuam curam esse; credere eadem tempestate, qua ipsi
disiecti forent, eam quoque classem ad Aegates insulas deiectam.

6 Haec, sicut audita erant, rex M. Aemilio praetori, cuius Sicilia
provincia erat, perscribit monetque, ut Lilybaeum firmo teneret
7 praesidio. Extemplo et a praetore circa civitates missi legati
tribunique suos ad curam custodiae intendere, et ante omnia
8 Lilybaeum teneri apparatu belli, edicto proposito, ut socii navales
decem dierum cocta cibaria ad naves deferrent, ut, ubi signum
datum esset, ne quid moram conscendendi faceret, perque omnem
oram, qui ex speculis prospicerent adventantem hostium classem,
missis.

9 Itaque, quamquam de industria morati cursum navium erant
Carthaginienses, ut ante lucem accederent Lilybaeum, praesensum
tamen est, quia et luna pernox erat et sublatis armamentis veni-
10 ebant. Extemplo datum signum ex speculis et in oppido ad arma
conclamatum est et in naves conscensum; pars militum in muris
11 portarumque in stationibus, pars in navibus erant. Et Carthagi-
nienses, quia rem fore haud cum imparatis cernebant, usque ad
lucem portu se abstinerunt, demendis armamentis eo tempore
12 aptandaque ad pugnam classe absumpto. Ubi illuxit, recepere
classem in altum, ut spatium pugnae esset exitumque liberum e
13 portu naves hostium haberent. Nec Romani detrectavere pugnam
et memoria circa ea ipsa loca gestarum rerum freti et militum
multitudine ac virtute.

1 L. Ubi in altum evecti sunt, Romanus conserere pugnam et
2 ex propinquo vires conferre velle; contra eludere Poenus et arte,
non vi rem gerere, naviumque quam virorum aut armorum malle
3 certamen facere. - Nam ut sociis navalibus affatim instructam clas-
sem, ita inopem milite habebant; et, sicubi conserta navis esset,
4 haudquaquam par numerus armatorum ex ea pugnabat. Quod
ubi animadversum est, et Romanis multitudo sua auxit animum
5 et paucitas illis minuit. Extemplo septem naves Punicae circum-
ventae; fugam ceterae ceperunt. Mille et septingenti fuere in
navibus captis milites nautaeque, in his tres nobiles Carthaginien-
6 sium. Classis Romana incolumis, una tantum perforata navi, sed
ea quoque ipsa reduce, in portum rediit.

7 Secundum hanc pugnam, nondum gnaris eius, qui Messanae
8 erant, Ti. Sempronius consul Messanam venit. Ei fretum intranti
rex Hiero classem ornatam armatamque obviam duxit transgres-
susque ex regia in praetoriam navem, gratulatus sospitem cum
exercitu et navibus advenisse precatusque prosperum ac felicem
9 in Siciliam transitum, statum deinde insulae et Carthaginensium
conata exposuit pollicitusque est, quo animo priore bello populum
10 Romanum iuvenis adiuvisset, eo senem adiuturum; frumentum
vestimenta que sese legionibus consulis sociisque navalibus gratis
11 praebiturum; grande periculum Lilybaeo maritimisque civitati-
bus esse, et quibusdam volentibus novas res fore. Ob haec consuli

nihil cunctandum visum, quin Lilybaeum classe peteret. Et rex regiaque classis una profecti. Navigantes inde pugnatum ad Lilybaeum fusasque et captas hostium naves accepere.

1 LI. A Lilybaeo consul Hierone cum classe regia dimisso relictoque praetore ad tuendam Siciliae oram ipse in insulam Melitam,
2 quae a Carthaginensibus tenebatur, traiecit. Advenienti Hamilcar Gisgonis filius, praefectus praesidii, cum paulo minus duobus milibus militum oppidumque cum insula traditur. Inde post paucos dies reditum Lilybaeum, captivique et a consule et a praetore praeter insignes nobilitate viros sub corona venierunt.

3 Postquam ab ea parte satis tutam Siciliam censebat consul, ad insulas Vulcani, quia fama erat stare ibi Punicam classem, traiecit;
4 nec quisquam hostium circa eas insulas inventus. Iam forte transmiserant ad vastandam Italiae oram depopulatoque Viboniensi agro urbem etiam terrebant. Repetenti Siciliam consuli
5 escensio hostium in agrum Viboniensem facta nuntiatur, litteraeque ab senatu de transitu in Italiam Hannibalis, et ut primo quoque tempore collegae ferret auxilium, missae traduntur.

6 Multis simul anxius curis exercitum extemplo in naves impositum Ariminum mari supero misit, Sexto Pomponio legato cum viginti quinque longis navibus Viboniensem agrum maritimamque oram Italiae tuendam attribuit, M. Aemilio praetori quinquaginta navium classem explevit. Ipse compositis Siciliae rebus
7 decem navibus oram Italiae legens Ariminum pervenit. Inde cum exercitu suo profectus ad Trebiam flumen collegae coniungitur.

1 LII. Iam ambo consules et quidquid Romanarum virium erat Hannibali oppositum aut illis copiis defendi posse Romanum
2 imperium aut spem nullam aliam esse satis declarabat. Tamen consul alter equestri proelio uno et vulnere suo minutus trahi rem malebat; recentis animi alter eoque ferocior nullam dilationem patiebatur.

3 Quod inter Trebiam Padumque agri est, Galli tum incolebant, in duorum praepotentium populorum certamine per
4 ambiguum favorem haud dubie gratiam victoris spectantes. Id Romani, modo ne quid moverent, aequo satis, Poenus periniquo

animo ferebat, ab Gallis accitum se venisse ad liberandos eos dic-
5 titans. Ob eam iram, simul ut praeda militem aleret, duo milia
peditum et mille equites, Numidas plerosque, mixtos quosdam et
Gallos, populari omnem deinceps agrum usque ad Padi ripas ius-
6 sit. Egentes ope Galli, cum ad id dubios servassent animos, coacti
ab auctoribus iniuriae ad vindices futuros declinant legatisque ad
7 consules missis auxilium Romanorum terrae ob nimiam cultorum
fidem in Romanos laboranti orant. Cornelio nec causa nec tem-
pus agenda rei placebat, suspectaque ei gens erat cum ob infida
8 multa facinora, tum, ut alia vetustate obsolevissent, ob recentem
Boiorum perfidiam; Sempronius contra continendis in fide sociis
9 maximum vinculum esse primos, qui eguissent ope, defensos cen-
sebat. Collega cunctante equitatum suum mille peditum iacula-
10 toribus ferme admixtis ad defendendum Gallicum agrum trans
Trebiam mittit. Sparsos et incompósitos, ad hoc graves praeda
plerosque cum inopinato invasissent, ingentem terrorem caedem-
que ac fugam usque ad castra stationesque hostium fecere; unde
11 multitudine effusa pulsus rursus subsidio suorum proelium resti-
tuere. Varia inde pugna sequentes cedentesque cum ad extremum
aequassent certamen, maior tamen hostium caedes, penes Roma-
nos fama victoriae fuit.

1 LIII. Ceterum nemini omnium maior ea iustiorque quam ipsi
consuli videri; gaudio efferri, qua parte copiarum alter consul
2 victus foret, ea se vicisse. Restitutos ac refectos militibus animos,
nec quemquam esse praeter collegam, qui dilatam dimicationem
3 vellet; eum animo magis quam corpore aegrum memoria vulneris
aciem ac tela horrere. Sed non esse cum aegro senescendum. Quid
4 enim ultra differri aut teri tempus? Quem tertium consulem,
quem alium exercitum expectari? Castra Carthaginiensium in
Italia ac prope in conspectu urbis esse. Non Siciliam ac Sardin-
5 niam victis ademptas nec cis Hiberum Hispaniam peti, sed solo
patrio terraque, in qua geniti forent, pelli Romanos. „Quantum
ingemiscant”, inquit, „patres nostri circa moenia Carthaginis bel-
lare soliti, si videant nos, progeniem suam, duos consules consu-
laresque exercitus, in media Italia paventes intra castra, Poenum,
quod inter Alpes Appenninumque agri sit, suae dicionis fecisse?”

6 Haec assidens aegro collegae, haec in praetorio prope contiona-
7 bundus agere. Stimulabat et tempus propinquum comitorum, ne
in novos consules bellum differretur, et occasio in se unum ver-
tendae gloriae, dum aeger collega erat. Itaque nequiquam dissenti-
ente Cornelio parari ad propinquum certamen milites iubet.

Hannibal cum, quid optimum foret hosti, cerneret, vix ullam
8 spem habebat temere atque improvide quidquam consules actur-
os; cum alterius ingenium, fama prius, deinde re cognitum, per-
citurum ac ferox sciret esse ferociusque factum prospero cum prae-
datoribus suis certamine crederet, adesse gerendae rei fortunam
9 haud diffidebat. Cuius ne quod praetermitteret tempus, sollicitus
intentusque erat, dum tiro hostium miles esset, dum meliorem ex
ducibus inutilem vulnus faceret, dum Gallorum animi vigerent,
10 quorum ingentem multitudinem sciebat segnius secururam,
11 quanto longius ab domo traherentur. Cum ob haec taliaque spe-
raret propinquum certamen et facere, si cessaretur, cuperet, spe-
culatoresque Galli, ad ea exploranda, quae vellet, tutiores, quia in
utrisque castris militabant, paratos pugnae esse Romanos rettulis-
sent, locum insidiis circumspectare Poenus coepit.

1 LIV. Erat in medio rivus praealtis utrimque clausus ripis et
circa obsitus palustribus herbis et, quibus inculta ferme vestiun-
tur, virgultis vepribusque. Quem ubi equiti quoque tegendo satis
2 latebrosum locum circumvectus ipse oculis perlustravit, „Hic erit
locus,” Magoni fratri ait, „quem teneas. Delige centenos viros ex
omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigilia prima venias;
3 nunc corpora curare tempus est.” Ita praetorium missum. Mox
cum delectis Mago aderat. „Robora virorum cerno,” inquit Hanni-
bal; „sed uti numero etiam, non animis modo valeatis, singulis
vobis novenos ex turmis manipulisque vestri similes eligite. Mago
locum monstrabit, quem insideatis; hostem caecum ad has belli
4 artes habetis.” Ita Magone cum mille equitibus, mille peditibus
dimisso Hannibal prima luce Numidas equites transgressos Tre-
biam flumen obequitare iubet hostium portis iaculandoque in sta-
5 tionem elicere ad pugnam hostem, iniecto deinde certamine cedendo
sensim citra flumen pertrahere. Haec mandata Numidis; ceteris

ducibus peditum equitumque praeceptum, ut prandere omnes
iuberent, armatos deinde instratisque equis signum exspectare.

6 Sempronius ad tumultum Numidarum primum omnem equi-
tatum, ferox ea parte virium, deinde sex milia peditum, postremo
omnes copias a destinato iam ante consilio avidus certaminis edu-
7 xit. Erat forte brumae tempus et nivalis dies in locis Alpibus
Appenninoque interiectis, propinquitate etiam fluminum ac palu-
8 dum praegelidis. Ad hoc raptim eductis hominibus atque equis,
non capto ante cibo, non ope ulla ad arcendum frigus adhibita,
nihil caloris inerat, et quidquid aurae fluminis appropinquabant,
9 afflabat acrior frigoris vis. Ut vero refugientes Numidas insequen-
tes aquam ingressi sunt — et erat pectoribus tenus aucta noc-
turno imbri —, tum utique egressis rigere omnibus corpora, ut
vix armorum tenendorum potentia esset, et simul lassitudine et
procedente iam die fame etiam deficere.

1 LV. Hannibalis interim miles ignibus ante tentoria factis
oleoque per manipulos, ut mollirent artus, misso et cibo per otium
capto, ubi transgressos flumen hostes nuntiatum est, alacer ani-
2 mis corporibusque arma capit atque in aciem procedit. Baleares
locat ante signa ac levem armaturam, octo ferme milia hominum,
dein graviorem armis peditem, quod virium, quod roboris erat;
in cornibus circumfudit decem milia equitum, et ab cornibus in
3 utramque partem divisos elephantos statuit. Consul effuse sequen-
tes equites, cum ab resistentibus subito Numidis incauti excipe-
4 rentur, signo receptui dato revocatos circumdedit peditibus. Duo-
deviginti milia Romana erant, socium nominis Latini viginti, auxi-
lia praeterea Cenomanorum; ea sola in fide manserat Gallica
gens. Iis copiis concursum est.

5 Proelium a Balearibus ortum est; quibus cum maiore robore
6 legiones obsisterent, diducta prope in cornua levis armatura est,
quae res effecit, ut equitatus Romanus extemplo urgeretur; nam
cum vix iam per se resisterent decem milibus equitum quattuor
7 milia et fessi integris plerisque, obruti sunt insuper velut nube
iaculorum a Balearibus coniecta. Ad hoc elephanti eminentes ab
extremis cornibus, equis maxime non visu modo, sed odore inso-

8 lito territis, fugam late faciebant. Pedestris pugna par animis
magis quam viribus erat, quas recentes Poenus paulo ante curatis
corporibus in proelium attulerat; contra ieiuna fessaque corpora
Romanis et rigentia gelu torpebant. Restitissent tamen animis, si
9 cum pedite solum foret pugnatum; sed et Baleares pulso equite
iaculabantur in latera et elephantum iam in mediam peditum aciem
sese tulerant, et Mago Numidaeque, simul latebras eorum impro-
vida praeterlata acies est, exorti ab tergo ingentem tumultum ac
10 terrorem fecere. Tamen in tot circumstantibus malis mansit ali-
quamdiu immota acies, maxime praeter spem omnium adversus
11 elephantos. Eos velites ad id ipsum locati verutis coniectis et
avertere et insecuti aversos sub caudis, qua maxime molli cute
vulnera accipiunt, fodiebant.

1 LVI. Trepidantesque et prope iam in suos consternatos e
media acie in extremam ad sinistrum cornu adversus Gallos auxi-
liares agi iussit Hannibal. Ibi extemplo haud dubiam fecere
fugam, novusque terror additus Romanis, ut fusa auxilia sua
2 viderunt. Itaque cum iam in orbem pugnarent, decem milia ferme
hominum, cum alibi evadere nequissent, media Afrorum acie,
quae Gallicis auxiliis firmata erat, cum ingenti caede hostium per-
3 rupere et, cum neque in castra reditus esset flumine interclusis
neque prae imbri satis decernere possent, qua suis opem ferrent,
4 Placentiam recto itinere perrexere. Plures deinde in omnes partes
eruptiones factae; et qui flumen petiere, aut gurgitibus absumpti
sunt aut inter cunctationem ingrediendi ab hostibus oppressi; qui
5 passim per agros fuga sparsi erant, vestigia cedentis sequentes
agminis Placentiam contendere; aliis timor hostium audaciam
ingrediendi flumen fecit, transgressique in castra pervenerunt.
6 Imber nive mixtus et intoleranda vis frigoris et homines multos
7 et iumenta et elephantos prope omnes absumpsit. Finis inse-
quendi hostis Poenis flumen Trebia fuit, et ita torpentes gelu in
8 castra rediere, ut vix laetitiam victoriae sentirent. Itaque nocte
insequenti, cum praesidium castrorum et quod reliquum sauci-
9 orum ex magna parte militum erat ratibus Trebiam traicerent,
aut nihil sentire obstrepente pluvia aut, quia iam moveri nequi-
bant prae lassitudine ac vulneribus; sentire sese dissimularunt;

quietisque Poenis tacito agmine ab Scipione consule exercitus Placentiam est perductus, inde Pado traiectus Cremonam, ne duorum exercituum hibernis una colonia premeretur.

1 LVII. Romam tantus terror ex hac clade perlatus est, ut iam
ad urbem Romanam crederent infestis signis hostem venturum
2 nec quidquam spei aut auxilii esse, quo portis moenibusque vim
arcerent: uno consule ad Ticinum victo alterum ex Sicilia revo-
3 catum; duobus consulibus, duobus consularibus exercitibus victis
quos alios duces, quas alias legiones esse, quae arcessantur? Ita
4 territis Sempronius consul advenit. Ingenti periculo per effusos
passim ad praedandum hostium equites audacia magis quam con-
silio aut spe fallendi resistendive, si non falleret, transgressus, id
5 quod unum maxime in praesentia desiderabatur, comitiis consu-
laribus habitis in hiberna rediit. Creati consules Cn. Servilius et
C. Flaminius.

6 Ceterum ne hiberna quidem Romanis quieta erant vagantibus
passim Numidis equitibus et, ut quaeque iis impeditiora erant,
Celtiberis Lusitanisque. Omnes igitur undique clausi commeatus
7 erant, nisi quos Pado naves subveherent. Emporium prope Placen-
tiam fuit et opere magno munitum et valido firmatum praesidio.
Eius castelli oppugnandi spe cum equitibus ac levi armatura pro-
8 fectus Hannibal, cum plurimum in celando incepto ad effectum
spei habuisset, nocte adortus non fefellit vigiles. Tantus repente
9 clamor est sublatus, ut Placentiae quoque audiretur. Itaque sub
lucem cum equitatu consul aderat iussis quadrato agmine legioni-
10 bus sequi. Equestre interim proelium commissum, in quo quia
saucius Hannibal pugna excessit, pavore hostibus iniecto defen-
sum egregie praesidium est.

11 Paucorum inde dierum quiete sumpta et vixdum satis percu-
rato vulnere ad Victumulas oppugnandas ire pergit. Id emporium
Romanis Gallico bello fuerat; munitum inde locum frequenta-
verant accolae mixti undique ex finitimis populis, et tum terror
12 populationum eo plerosque ex agris compulerat. Huius generis
multitudo fama impigre defensi ad Placentiam praesidii accensa
armis arreptis obviam Hannibali procedit. Magis agmina quam

acies in via concurrerunt et, cum ex altera parte nihil praeter
inconditam turbam esset, in altera et dux militi et duci miles
13 fidens, ad triginta quinque milia hominum a paucis fusa. Postero
die deditione facta praesidium intra moenia acceperere; iussique
arma tradere cum dicto paruissent, signum repente victoribus
14 datur, ut tamquam vi captam urbem diriperent. Neque ulla, quae
in tali re memorabilis scribentibus videri solet, praetermissa cla-
des est; adeo omnis libidinis crudelitatisque et inhumanae super-
biae editum in miseros exemplum est. Hae fuere hibernae expedi-
tiones Hannibalis.

1 LVIII. Haud longi inde temporis, dum intolerabilia frigora
erant, quies militi data est, et ad prima ac dubia signa veris pro-
fectus ex hibernis in Etruriam ducit, eam quoque gentem, sicut
2 Gallos Liguresque, aut vi aut voluntate adiuncturus. Transeuntem
Appenninum adeo atrox adorta tempestas est, ut Alpium prope
3 foeditatem superaverit. Vento mixtus imber cum ferretur in ipsa
ora, primo, quia aut arma omittenda erant aut contra enitentes
4 vertice intorti affligebantur, constitere; dein, cum iam spiritum
includeret nec reciprocare animam sineret, aversi a vento parum-
5 per consedere. Tum vero ingenti sono caelum strepere et inter
6 horrendos fragores micare ignes; capti auribus et oculis metu
omnes torpere. Tandem effuso imbre, cum eo magis accensa vis
venti esset, ipso illo, quo depressi erant, loco castra ponere
7 necessarium visum est. Id vero laboris velut de integro initium
fuit: nam nec explicare quidquam nec statuere poterant nec,
quod statutum esset, manebat, omnia perscindente vento et rapi-
8 ente. Et mox aqua levata vento cum super gelida montium iuga
concreta esset, tantum nivosae grandinis deiecit, ut omnibus omis-
9 sissis procumberent homines, tegminibus suis magis obruti quam
tecti; tantaque vis frigoris insecuta est, ut ex illa miserabili homi-
num iumentorumque strage cum se quisque attollere ac levare
10 vellet, diu nequiret, quia torpentibus rigore nervis vix flectere
artus poterant. Deinde, ut tandem agitando sese movere ac reci-
pere animos et raris locis ignis fieri est coeptus, ad alienam opem
quisque inops tendere. Biduum eo loco velut obsessi mansere.

11 Multi homines, multa iumenta, elephanti quoque ex iis, qui proelio ad Trebiam facto superfuerant, septem absumpti.

1 LIX. Degressus Appennino retro ad Placentiam castra movit et ad decem milia progressus consedit. Postero die duodecim milia peditum, quinque equitum adversus hostem ducit; nec
2 Sempronius consul — iam enim redierat ab Roma — detrectavit certamen. Atque eo die tria milia passuum inter bina castra fuere;
3 postero die ingentibus animis, vario eventu pugnatum est. Primo concursu adeo res Romana superior fuit, ut non acie vincerent solum, sed pulsos hostes in castra persequerentur, mox castra
4 quoque oppugnarent. Hannibal paucis propugnatoribus in vallo portisque positis ceteros confertos in media castra recepit intentosque signum ad erumpendum expectare iubet. Iam nona ferme
5 diei hora erat, cum Romanus nequiquam fatigato milite, postquam nulla spes erat potiundi castris, signum receptui dedit. Quod
6 ubi Hannibal accepit laxatamque pugnam et recessum a castris vidit, extemplo equitibus dextra laevaue emissis in hostem ipse
7 cum peditum robore mediis castris erupit. Pugna raro magis ulla saeva aut utriusque partis pernicie clarior fuisset, si extendi eam
8 dies in longum spatium sivisset: nox accensum ingentibus animis proelium diremit. Itaque acrior concursus fuit quam caedes, et sicut aequata ferme pugna erat, ita clade pari discessum est. Ab
9 neutra parte sescentis plus peditibus et dimidium eius equitum cecidit; sed maior Romanis quam pro numero iactura fuit, quia equestris ordinis aliquot et tribuni militum quinque et praefecti sociorum tres sunt interfecti.

10 Secundum eam pugnam Hannibal in Ligures, Sempronius Lucam concessit. Venienti in Ligures Hannibali per insidias intercepti duo quaestores Romani, C. Fulvius et L. Lucretius, cum duobus tribunis militum et quinque equestris ordinis, senatorum ferme liberis, quo magis ratam fore cum iis pacem societatemque crederet, traduntur.

1 LX. Dum haec in Italia geruntur, Cn. Cornelius Scipio in
2 Hispaniam cum classe et exercitu missus, cum ab ostio Rhodani profectus Pyrenaeosque montes circumvectus Emporias appulis-

3 set classem, exposito ibi exercitu, orsus a Lacetanis omnem oram
usque ad Hiberum flumen partim renovandis societatibus, par-
4 tim novis instituendis Romanae dicionis fecit. Inde conciliata cle-
mentiae fama non ad maritimos modo populos sed in mediterranea-
neis quoque ac montanis ad ferociores iam gentes valuit; nec pax
modo apud eos, sed societas etiam armorum parta est, validaeque
aliquot auxiliorum cohortes ex iis conscriptae sunt.

5 Hannonis cis Hiberum provincia erat: eum reliquerat Hanni-
bal ad regionis eius praesidium. Itaque, priusquam alienarentur
omnia, obviam eundum ratus castris in conspectu hostium positis
6 in aciem eduxit. Nec Romano differendum certamen visum,
quippe qui sciret, cum Hannone et Hasdrubale sibi dimicandum
esse malletque adversus singulos separatim quam adversus duos
7 simul rem gerere. Nec magni certaminis ea dimicatio fuit. Sex
milia hostium caesa, duo capta cum praesidio castrorum; nam
et castra expugnata sunt atque ipse dux cum aliquot principibus
capiuntur, et Cissis, propinquum castris oppidum, expugnatur.
8 Ceterum praeda oppidi parvi pretii rerum fuit, supellex barbarica
ac vilium mancipiorum; castra militem ditavere, non eius modo
exercitus, qui victus erat, sed et eius, qui cum Hannibale in
Italia militabat, omnibus fere caris rebus, ne gravia impedimenta
ferentibus essent, citra Pyrenaeum relictis.

1 LXI. Priusquam certa huius cladis fama accideret, trans-
gressus Hiberum Hasdrubal cum octo milibus peditum, mille equi-
tum tamquam ad primum adventum Romanorum occursurus,
postquam perditas res ad Cissim amissaque castra accepit, iter
2 ad mare convertit. Haud procul Tarracone classicos milites nava-
lesque socios vagos palantesque per agros, quod ferme fit, ut se-
cundae res neglegentiam creent, equite passim dimisso cum magna
3 caede, maiore fuga ad naves compellit. Nec diutius circa ea loca
morari ausus, ne ab Scipione opprimeretur, trans Hiberum sese
4 recepit. Et Scipio raptim ad famam novorum hostium agmine
acto, cum in paucos praefectos navium animadvertisset, praesidio
5 Tarracone modico relicto Emporias cum classe rediit. Vixdum
digresso eo Hasdrubal aderat, et Ilergetum populo, qui obsides

Scipioni dederat, ad defectionem impulso, cum eorum ipsorum iuventute agros fidelium Romanis sociorum vastat. Excito deinde
6 Scipione hibernis toto cis Hiberum rursus cedit agro. Scipio relictam ab auctore defectionis Ilergetum gentem cum infesto exercitu invasisset, compulsis omnibus Atanagrum urbem, quae
7 caput eius populi erat, circumsegit intraque dies paucos, pluribus quam ante obsidibus imperatis, Ilergetes pecunia etiam multatos in ius dicionemque recepit.

8 Inde in Ausetanos prope Hiberum, socios et ipsos Poenorum, procedit atque urbe eorum obsessa Lacetanos auxilium finitimis ferentes nocte haud procul iam urbe, cum intrare vellent, excepit
9 insidiis. Caesa ad duodecim milia; exuti prope omnes armis domos passim palantes per agros diffugere; nec obsessos alia ulla res
10 quam iniqua oppugnantibus hiems tutabatur. Triginta dies obsidio fuit, per quos raro umquam nix minus quattuor pedes alta iacuit, adeoque pluteos ac vineas Romanorum operuerat, ut ea sola ignibus aliquotiens coniectis ab hoste etiam tutamentum fuerit.
11 Postremo, cum Amusicus princeps eorum ad Hasdrubalem profugisset, viginti argenti talentis pacti deduntur. Tarraconem in hiberna reditum est.

1 LXII. Romae aut circa urbem multa ea hieme prodigia facta
2 aut, quod evenire solet motis semel in religionem animis, multa nuntiata et temere credita sunt, in quis ingenuum infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse, et in foro boario bovem in tertiam contignationem sua sponte escendisse atque inde tumultu
4 habitatorum territum sese deiecisse, et navium speciem de caelo affulsisse, et aedem Spei, quae est in foro olitorio, fulmine ictam, et Lanuvii hastam se commovisse et corvum in aedem Iunonis
5 devolasse atque in ipso pulvinari consedissee, et in agro Amiternino multis locis hominum specie procul candida veste visos nec cum ullo congressos, et in Piceno lapidibus pluisse, et Caere sortes extenuatas, et in Gallia lupum vigili gladium ex vagina raptum abstulisse.

6 Ob cetera prodigia libros adire decemviri iussi; quod autem lapidibus pluisset in Piceno, novendiale sacrum edictum. Et

7 subinde aliis procurandis prope tota civitas operata fuit. Iam
primum omnium urbs lustrata est hostiaeque maiores, quibus
8 editum est, diis caesae, et donum ex auri pondo quadraginta
Lanuvium Iunoni portatum est, et signum aëneum matronae
Iunoni in Aventino dedicaverunt, et lectisternium Caere, ubi sor-
tes attenuatae erant, imperatum, et supplicatio Fortunae in
9 Algido; Romae quoque et lectisternium Iuventati et supplicatio
ad aedem Herculis nominatim, deinde universo populo circa
10 omnia pulvinaria indicta, et Genio maiores hostiae caesae quin-
que, et, C. Atilius Serranus praetor vota suscipere iussus, si in
11 decem annos res publica eodem stetisset statu. Haec procurata
votaque ex libris Sibyllinis magna ex parte levaverant religione
animos.

1 LXIII. Consulum designatorum alter Flaminius, cui eae
legiones, quae Placentiae hibernabant, sorte evenerant, edictum
et litteras ad consulem misit, ut is exercitus Idibus Martiis Ari-
2 mini adesset in castris. Hic in provincia consulatum inire consi-
lium erat memori veterum certaminum cum patribus, quae tri-
bunus plebis et quae postea consul prius de consulatu, qui abro-
3 gabatur, dein de triumpho habuerat, invisus etiam patribus ob
novam legem, quam Q. Claudius tribunus plebis adversus sena-
tum atque uno patrum adiuvante C. Flaminio tulerat, ne quis
senator cuive senator pater fuisset, maritimam navem, quae plus
4 quam trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum
ad fructus ex agris vectandos; quaestus omnis patribus indecorus
visus. Res per summam contentionem acta invidiam apud nobili-
tatem suasori legis Flaminio, favorem apud plebem alterumque
inde consulatum peperit.

5 Ob haec ratus auspiciis ementiendis Latinarumque feriarum
mora et consularibus aliis impedimentis retenturos se in urbe,
6 simulato itinere privatus clam in provinciam abiit. Ea res ubi
palam facta est, novam insuper iram infestis iam ante patribus
movit: non cum senatu modo, sed iam cum diis immortalibus
7 C. Flaminium bellum gerere. Consulem ante inauspicato factum
revocantibus ex ipsa acie diis atque hominibus non paruisse;
nunc conscientia spretorum et Capitolium et sollemnem votorum

8 nuncupationem fugisse, ne die initi magistratus Iovis optimi
maximi templum adiret, ne senatum invisus ipse et sibi uni invi-
sum videret consuleretque, ne Latinas indiceret Iovique Latiari
9 sollemne sacrum in monte faceret, ne auspicato profectus in Capi-
tolium ad vota nuncupanda paludatus inde cum lictoribus in pro-
vinciam iret. Lixae modo sine insignibus, sine lictoribus profec-
tum clam, furtim, haud aliter quam si exsillii causa solum vertis-
10 set. Magis pro maiestate videlicet imperii Arimini quam Romae
magistratum initurum et in deversorio hospitali quam apud penates
suos praetextam sumpturum.

11 Revocandum universi retrahendumque censuerunt et cogen-
dum omnibus prius praesentem in deos hominesque fungi officiis,
12 quam ad exercitum et in provinciam iret. In eam legationem —
legatos enim mitti placuit — Q. Terentius et M. Antistius profecti
nihil magis eum moverunt, quam priore consulatu litterae move-
13 rant ab senatu missae. Paucos post dies magistratum iniit, immo-
lantique ei vitulus iam ictus e manibus sacrificantium sese cum
14 proripuisset, multos circumstantes cruore respersit; fuga procul
etiam maior apud ignaros, quid trepidaretur, et concursatio fuit.
15 Id a plerisque in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde
duabus a Sempronio prioris anni consule, duabus a C. Atilio prae-
tore acceptis in Etruriam per Appennini tramites exercitus duci
est coeptus.

LÜHENDID.

a. — aasta
abl. — ablativus
abl. abs. — ablativus absolutus
abl. causae — ablativus causae
abl. compar. — ablativus comparationis
abl. instr. — ablativus instrumenti
abl. limit. — ablativus limitationis
abl. lineae — ablativus lineae
abl. loci — ablativus loci
abl. qual. — ablativus qualitatis
abl. sep. — ablativus separationis
absol. — absoluutselt
abstr. pro concreto — abstractum pro concreto
asyndeton adverb. — asyndeton adversativum
acc. adverbialis — accusativus adverbialis
acc. c. inf. — accusativus cum infinitivo
act. — activum
adiect. — adiectivum
adv. — adverbium
arh. — arhailine
asut. — asutatud
atrib. — atributiivselt
c. — communis generis
c. inf. — cum infinitivo
c. negat. — cum negatione
compar. — comparativus

coniunct. — coniunctio
coni. concess. — coniunctivus concessivus
coni. hort. — coniunctivus hortativus
coni. imperat. — coniunctivus imperativus
coni. iterat. — coniunctivus iterativus
coni. obliquus — coniunctivus obliquus
coni. pot. — coniunctivus potentialis
dat. — dativus
dat. comm. — dativus commodi
dat. fin. — dativus finalis
dat. incomm. — dativus incommodi
demin. — deminutivum
e. — ehk
ebatav. — ebatavaine
f. — feminini generis
gen. — genitivus
gen. epexeg. — genitivus epexegeticus
gen. obi. — genitivus obiectivus
gen. qualit. — genitivus qualitatis
gen. part. — genitivus partitivus
haril. — harilikult
imperat. — imperativus
imperf. — imperfectum

imperf. de conatu — imperfectum de conatu
impers. — impersonaalselt
ind. — indicativus
indecl. — indeclinabile
inf. — infinitivus
inf. hist. — infinitivus historicus
inf. pass. — infinitivus passivi
interi. — interiectio
intr. — intransitiivselt
kollekt. — kollektiivselt
loc. — locativus
m., masc. — masculini generis
meton. — metonüümia
modaalne abl. — modaalne ablativus
n., neutr. — neutrius generis
nn. — nõndanimetatud
nom. — nominativus
numer. — numeralia
n. distributiva — numeralia distributiva
part. — participium
part. de conatu — participium de conatu
pass. — passivum
perf. — perfectum
piltl. — piltlikult
plsqpf. — plusquamperfectum
pl. — pluralis
poet. — poeetiliselt
praes. — praesens

praes. hist. — praesens historicum
predik. — predikatiivselt
praep. — praepositio
pron. — pronomen
pron. indef. — pronomen indefinitum
pron. interrog. — pronomen interrogativum
praep. c. abl. — praepositio cum ablativo
praep. c. acc. — praepositio cum accusativo
ptk. — peatükk
qual. — qualitatis
R. — reegel
refl. — refleksiivselt
scil. — scilicet
sg. — singularis
subst. — substantivum
superl. — superlativus
trans. — transitiivselt
ut consec. — ut consecutivum
ut fin. — ut finale
verb. defect. — verbum defectivum
verb. denominativum — verbum denominativum
verb. impers. — verbum impersonale
verb. intens. — verbum intensivum
voc. — vocativus

GRAMMATILIS-STILISTILISI REEGLEID:

R. 1. — *fidēs sociālis* (VII, 3) — truudus liitlaste vastu; — *Rōmāna foedera* (X, 3) — lepingud roomlastega.

Ladina adjektiivivi võib sageli tõlkida eesti substantiiviga.

Märkus: Livius tarvitab kaunis tihti analüütilisi väljendeid, näiteks *ex Hispāniā lēgātōs* (VI, 7), *ab Ardeā Rutulōrum* (VII, 2), *victōria dē Hannibale* (XLVI, 8), *certāmina cum patribus* (LXIII, 2).

R. 2. — *iuventūs dēlēcta ... vī māiore obsistēbant* (VII, 7). — *prope omnis senātus Hannibalis erat, infestiusque locūtum arguēbant Hannōnem quam Flaccum* (XI, 1). — *Hannibal, quia fessum militem ... habēbat, paucōrum iīs diērum quietem dedit* (XI, 5). — *Carthāginem circumsedēbunt Rōmāna legiōnes ducibus iisdem diīs, per quās priōre bellō rupta foedera sunt ultī* (X, 5).

Constructio ad sensum it — konstruktsiooni mõttesisu järgi —, mida Caesar ainult mõnel korral kasutab, leidub Liviusel palju sagedamini ja nimelt siis, kui *nomen collectivum* ja selle laiend esinevad eri lause liikmeis või eri lauseis.

R. 2 a. *In Hasdrubalis locum haud dubia rēs fuit, quā praerogātivam militārem ... favor plēbis sequerētur* (III, 1) — Hasdrubali järeltulija kohta polnud kahtlust, et sõjaväe eelvalimisele ... järgnes rahva poolehoid.

Anakoluut — lauseehituse ühtluse katkestamine, kusjuures lause algusele ei järgne ootusekohane lõpp.

R. 3. — *vel ea fidēs sit* (XIII, 5) — juba see võiks kinnituseks olla; *ea quaterna milia erant peditum* (XVII, 5) — neid oli kokku 4000 jalameest; — *hic erit iuvenis* (XLVI, 8) — see on noormees.

Subjektina või objektina esinev pronoomen ühildub substantiivise predikatiiviga käändes, soos ja arvus.

R. 4. *Hamilcarem iuvenem redditum sibi* (IV, 2) — Hamilcar olevat neile tagasi antud, nii nagu ta noorena oli, nooruslikul kujul. — *medius Hasdrubal inter patrem ac filium imperium obtinuit* (II, 3) — (ajavahemikul) isa ja poja vahel omas Hasd-

rubal ülemvõimu. — **nūllō vānō** intercidente tēlō (VIII, 9) — ilma et ükski lask oleks tabamata maha langenud. — **prīnceps in proelium ibat, ultimus cōsertō proeliō excēdēbat** (IV, 8) — esimesena läks ta lahingusse, viimasena lahkus pärast lahingu lõppu.

Substantiive ja adjektiive (partitsiipe) võib subjekti või objekti predikatiivsete atribuutidena seostada verbiga. Eesti keelde tuleb neid tõlkida enamasti essiiviga või adverbiaalse väljendiga.

R. 5. — **vestitus nihil inter aequālēs excellēns** (IV, 8) — riie-tuselt ta ei erinenud sugugi oma võitluskaaslastest (kaasealistest).

Mõnel puhul seostuvad eestikeelses vastes neutrad adjektiividest ja pronoomenitest verbiga predikatiivadverbiaali vormis.

R. 6. — **altāribus admōtum** (I, 4) — altari juurde viidult.

Mõningaid prepositsioonidega liidetud verbe seostab Livius daativiga, kuna Cicerol ja Caesaril sellistel juhtudel kordub prepositsioon.

R. 7. — **quō metū percussae** (V, 4) — sellest hirmust raba-tud, sellest hirmutatud. Selline *participium perf. pass.* tarvita-mine on Liviusel võrdlemisi haruldane.

R. 8. — **in imperiō positus** (II, 4) — ülemjuhatajaks määratud, ülemvõimuga varustatud. — Seevastu **in forum col-latum** (XIV, 1) — turule kokku kantud.

R. 9. — **aluistis hoc incendium, quō nunc ārdētis** (X, 4) — te ise olete õhutanud selle tulekahju, milles te nüüd leegitsete. — **ut istī volunt** (X, 8) — nagu need seal (vastased) meeleldi ütlevad. — **ut militiam vestram cum illā virtūte, cum illā fortunā taceam** (XLIII, 15) — kõnelemata teie nii sangarlikust ja edukast sõjateenistusest. — **sī ille** (Hamilcar) **viveret** (X, 11) — kui too veel elaks.

Hic tähistab seda, mis kõnelejale või tegelevale isikule ajaliselt ja ruumiliselt või tema kujutluses on kõige lähemal; **ille** — seda, mis asetseb kaugemal või on üldse silmapaistev; **iste** viitab sellele, mis kõnetatavale on kõige lähemal või femasse puutub, tähistades kõnedes sageli kas vastaseid või süüdistatuid, tihtipeale halvustavas tähenduses (pejoratiivselt).

R. 10. — **aliī super aliōs occiderant** (XXXV, 12) — nad olid üksteise peale kukkunud. — **auxerant inter sē opīni-ōnem** (XXXIX, 9) — nad olid suurendanud vastastikust lugu-

pidamist. — *ignōtōs inter sē ignōrantēsque* (XLIII, 18) — kes üksteisele, on täiesti tundmatud.

R. 11. — *hās tantās virī virtūtēs* (IV, 9) — neid tema isiku suuri voorusi.

Ladina keel kasutab vastavalt oma retoorilisele iseloomule väga sageli demonstratiivpronoomeneid ja adverbe.

R. 12. — *erit is vōbis illisque animus, quī victōribus et victis esse solet* (XL, 6) — seega on teil ja neil selline meeoleolu, nagu see on tavaline võitjatele ja võidetutele. — *cum hōc equite pūgnātūrī estis* (XL, 10) — teil seisab võitlus ees sellise ratsa-väega. — *sē quisque eum optābat, quem fortūna in id certāmen legeret* (XLII, 2) — igaüks soovis see (üks) olla, kelle saatus välja valiks seesuguseks kahevõitluseks.

Eesti väljendeile selline, seesugune, sellesarnane, sellelaadne, säärane vastavad ladina keeles pronoomenid *is* (*hic*, *tālis*).

R. 13. — *domitōrem Hispāniae Galliaeque, victōrem eundem Alpium* (XLIII, 15) — Hispaania ja Gallia alistaja ja ühtlasi Alptide võitja. — *idem ego* (XLIII, 17) — mina samuti.

Idem tuleb tõlkida eesti keelde väljenditega niisama, samuti, ka, uuesti, jälle, seevastu jm., kui ühele ja samale subjektile lisandub teine predikaat.

R. 14. — *inter ipsa pericula* (IV, 5) — just ohtude keskel. — *ad ipsam arcem* (XII, 5) — otse linnuse ette. — *impetū ipsō* (XXXIII, 9) — juba ainult rünnakuga. — *hāc ipsā aestate* (XLIII, 14) — alles viimasel (vt. R. 9.) suvel. — *obvius fit Hannibali et ipsi prōgressō* (XLVI, 5) — ta satub vastamisi Hannibaliga, kes samuti oli ratsutanud ettepoole.

Ipse ei tule tõlkida mitte sõna-sõnalt, vaid sageli mitmesuguste adverbiaalsete väljenditega, nagu just, otse, niikuinii, alles, samuti, ainult, isiklikult, iseenesest. — *et ipse* esineb Liviusel väga sageli tähenduses item, ipse quoque või nōn minus, et lisada predikaat või atribuut ka teisele subjektile.

R. 15. *Si quis* — kui keegi, *sī quid* — kui miski, *nē quis* — et mitte (ei) ükski, *nē quid* — et mitte (ei) miski; vrd. *ubi quid* (IV, 4) — kus miski. Seevastu *nē sē cāsus aliquis oppri-meret* (V, 2), sest rõhk lasub liitel ali-.

R. 16. — *neque Hasdrubal alium quemquam praeficere malle* (IV, 4) — ega Hasdrubal ei eelistanud kedagi teist etteotsa panna. — *sine ūllius imperiō* (V, 12) — ilma kellegi korralduseta. — *quidquam adeō arduum vidērī, quod inceptum morētur?*

(XXX, 10) — kas võib üldse miski näida nii raskena, et see alatud ettevõtet takistaks? — **quōrum virēs vix sustinēre vīs ūlla possit** (XL, 8) — kelle hoogsat edasitungi vaevalt mõni jõud võiks pidurdada.

Quisquam ja **ūllus** tähenduses üldse keegi, mõni, miski, mingisugune seisavad negatiivseis või mõttesisu järgi negatiivseis lauseis.

• **R. 17.** **Neque quisquam** — ega (ja ei) ükski, ega keegi, **neque quidquam** — ega (ja ei) miski, **neque ūllus** — ega (ja ei) keegi, **neque umquam** — ega (ja ei) ialgi, **nēmō umquam** — ei ialgi keegi, **nūllus umquam** — ei keegi kunagi.

R. 18. — **optimus quisque** (IV, 1) — just tublimad; adjektiivselt **cum expeditis, ācerimō quāque virō** (XXXII, 13) — koos kergelt relvastatutega, kogu võitlusvalmi meeskonnaga. — **in sua quemque dilābi tēcta** (XXXII, 10) — igauks eemalduvat oma onni. — **quā cuique proximum est** (V, 12) — kohal, mis kellelegi lähim oli.

Quisque tähenduses iga üksik, igauks (suuremast arvust), esineb substantiivselt, harvem adjektiivselt. Tavaliselt esineb see seoses refleksiivse, possessiivse, relatiivse (ut, ubi, quo jm.), interrogaatiivse pronomeni ja või superlatiiviga. Iseseisvalt esineb **quisque** lauses substantiivse rakenduse korral.

R. 19. — **nūllum ante finem pūgnae quam morientēs fēcērunt** (XIV, 4) — nad ei lõpetanud muidu võitlust kui ainult surmale varisedes. Vrd. **nūllus deum metus, nūllum iūsiurandum, nūlla religiō** (IV, 9), samuti **nec dūm enim erant socii** (XVIII, 8) — nad ei olnud ju veel mitte mingid liitlased.

Mitte (ei) mingi, ei (mitte) ükski, ei keegi on **nullus**, kui see negeerib substantiivi, ja **nōn**, kui see on adjektiivi või verbi eituseks.

R. 20. — **ut ducem abesse non sentirent** (XII, 1) — nii et nad ei märganud väejuhi puudumist.

Acc. c. inf. ei tõlgita mitte alati et-lausega, vaid seda tuleb tõlkida teiste väljenditega, eriti kui *acc. c. inf.* esineb atribuut- või küsilauseis.

R. 21. Livius tarvitab sageli isikulist konstruktsiooni passiivi vormis esinevate verbide juures, nagu **iubeor, vector, videor, dicor, existimor** jt.

R. 22. — **Hannibalī occursūrus** (XXXII, 2) — kavatsusega Hannibali kohata; — **eō trāiectūrus** (I, 4) — kavatsedes sinna üle minna. — **nūllam dimicandī moram factūrus** (XXXII, 1) — nõuks võttes võitlust (mitte) mingil tingimusel edasi lükata.

— *subiit tumulōs, ut vim per angustias facturus* (XXXII, 10)
— ta liikus edasi kõrgendike suunas, et jõuga teed rajada läbi kitsuste.

Participium futuri activi asendab Liviusel sageli kõrvallauset, tähistades eelolevat või kavatsetavat tegevust, esinedes mõnikord (kreeka keele eeskujul) juurdelisatud konjunktsioonidega *ut* või *tamquam*. Klassikalises ladina keeles on see tarvitusviis ebatavaline.

R. 25. — *ita se augendō Pūnicō imperiō gessit* (II, 1) — ta käitus nõnda Puunia riigi suurendamisel; — *conciliandis novis gentibus* (III, 5) — meelitades liitu järjest uusi rahvaid; — *ex bellis bella serendō* (X, 4) — lükkides üht sõda teisele; — *in hostēs stimulandō* (XI, 3) — õhutades (seda) vaenlaste vastu; — *interiōra tuendō* (XI, 11) — kaitstes sisemisi osi; — *variē militum versat animōs castigandō adhortandōque* (XXX, 1) — mõjustab mitmel viisil sõdureid nii noomides kui ka julgustades; — *simulandō aliud, quam quod parābatur* (XXXII, 11) — simuleerides muud, kui mida valmistati; — *sequendō vēstigia āgminis* (XXXV, 5) — liikudes sõjaväe jälgedes; — *in assurgendo* (XXXVI, 7) — ülestõusmisel; — *in aestimandā fortunā vestrā* (XLIII, 2) — teie oma saatuse hindamisel; — *nusquam trepidē neque effusē cēdendō* (XLVI, 9) — mitte kusagil kartlikult või korratult taganedes; — *fessis ... pūgnandō* (XXXV, 5) — võitlustest väsinutele.

Instrumentaalse ja modaalse rakendusviisi kõrval tähistab *ablativus gerundii et gerundivi* sageli (Cicerol ja Caesaril harvemini) ainult peategevusega üheaegselt toimuvat kõrvalseika, asendades kas *part. praesentis*'t või dum-lauset. Põhjuse avaldamise puhul esineb see *ablativus* ilma prepositsioonita, olukorra tähistamisel aga seoses prepositsiooniga.

R. 24. — *cōnātū tam audāci trāiciendārum Alpium* (XXXIX, 9) — selle nii hulljulge Alpide ületamise üritusega. — *locus satis aequus agendis vineis fuit* (VII, 6) — koht oli küllalt tasane varikatuste juurdenihutamiseks. — *ad rēs sociōrum inspiciendās* (VI, 5) — liitlaste olukorra ülevaatomiseks. — *mīrae artis in sollicitandis gentibus imperiōque suō iungendis fuerat* (II, 7) — ta oli üliosav rahvaid üles kihutama ja anekteeerima.

R. 25. *Sextō Pompōniō lēgātō Vibōniēnsē agrum maritimamque ōram Italiae tuendam attribuit* (LI, 6) — ta määras legaati S. Pomponiusele kaitsmiseks Vibo maakonna ja Itaalia ranniku. — *quem ipse patrī Hannibalis frūendum praebuit* (III, 4) — mille ta ise andis kasutada Hannibali isale.

Gerundivum esineb predikatiivselt eesmärgi väljendamiseks verbidega *cūrāre*, *dare*, *trādere*, *dīvidere*, (at-)tribuere, *obicere*, *praebēre*, *mittere*, *relinquere*, *conducere* (rentima, üürima), *locāre* (üürile andma).

R. 26. — *nōn cēnsēō, quod petit, tribuendum* (III, 5) — ma ei pea võimalikuks lubada, mida ta palub.

Otsustamist väljendavate verbide puhul (Liviusel peaaegu ainult *cēnsēre*) esineb objektina *acc. c. inf. gerundivi*.

R. 27. — *angēbant ... virum Sicilia Sardiniaque āmissae* (I, 5) — Sitsiilia ja Sardiinia kaotamine ängistas meest. — *rupta foedera sunt ulti* (X, 5) — nad tasusid kätte lepingute murdmise eest. — *ob iram interfecti ab eō domini* (II, 6) — vihast oma isanda mõrvamise pärast tema poolt.

Participium perf. passivi vormi kasutab Livius (sagedamini kui Caesar ja Cicero) nii adjektiivselt kui ka substantiivselt, viimasel juhul kas abstraktsete substantiivide või (nn. *quod factum*'iga algavate) substantiivlausete kujul.

R. 28. — *adorti (sunt) Hannibalem regressum ex Vaccaeis* (V, 8) — nad ründasid Hannibali, kui see Vakkaide maalt tagasi pöördus (tagasituleku ajal). — *stipendio imposito* (V, 4) — lastes end koormata... — *nūllā rē ... praetermissā* (IV, 10) = nüllam rem praetermittens.

Mitte ainult *deponentia*'ist (alati näit. verbist *ratus*), vaid ka passiivi vormis esinevaist verbidest tuletatud *part. perfectum*'it võib rakendada puuduva *part. praesens*'si tähenduses üheaegsete sündmuste puhul, eriti *abl. abs.* konstruktsioonis.

R. 29. — *castra in monte posita fuerant* (XXII raamatus XXIV, 2) — laager oli olnud püstitatud mäele; aga *ācta rēs in senātū fuerat* (III, 2) — asi oli olnud arutatud senatis.

Liviusel esineb sageli (Caesaril mitte kunagi, Cicerol harva) *part. perf. passivi* seoses verbiga *fui* mitte ainult olukorra tähistamiseks, milles keegi või miski varem on olnud, vaid ka mingisuguse möödunud tegevuse väljendamiseks.

R. 30. — *urbem ... ex magnā parte dirutam, captam ferē tōtam habet* (XIII, 6) — ta on linna suuremalt osalt hävitanud ja peaaegu tervikuna vallutanud; õieti: ta on linna peremees, mille ta suuremalt osalt on hävitanud ja peaaegu tervikuna vallutanud. — *fessum militem habēbat* (XI, 5) — tal olid väsinud sõdurid.

Sagedamini kui Caesar tarvitab Livius *participium perf. passivi* vormi seoses verbidega *habēre* või *tenēre* peaaegu aktiivse per-

fekti tähenduses, väljendades aga seejuures ajalist kestust ja valdamist või üht kummastki mõistest.

R. 31. — *restitissent, si cum pedite solum foret pugnatum* (LV, 9) — nad oleksid vastu pannud, kui tulnuks sõidada ainult jalaväega. — *priusquam in Italiam ventum foret* (XXXI, 3) — enne kui pidavat jõutama Itaaliasse. — *quae Romae... acta decretaque forent* (XXI, 1) — mis olid Roomas... tehtud ning otsustatud.

Forem esineb Liviusel *futurum* essem ja väga sageli ka essem asemel, nimelt irreaalseis tingimuslauseis ja kaudses kõnes. Caesaril see vorm puudub, Cicero tarvitab seda harva ja mitte kunagi seoses partitsiibiga.

R. 32. — *nōn multum aberat, quin vineae desererentur* (VII, 10) — peaaegu oleksid varikatused maha jäetud. — *tantus maeror patres... cepit, ut (cons.) ... trepidarent magis quam consulerent* (XVI, 2) — senaatoreid haaras nii suur kurbus, et nad rohkem hädaldasid kui nõutlesid.

Eriti järelduslauseis väljendatakse ladina keeles samaegsust pealausega *coniunctivus imperfecti* kaudu.

R. 33. — *nec umquam, donec sanguinis Barcinī quisquam supersit, quietura Rōmana foedera* (X, 3) — ei kunagi jää rikkumata lepingud Roomaga, kuni on veel üle jäänud keegi barkiinide soost. — *moriturum, qui sub conditionibus iis de pace ageret* (XII, 4) — sureb see, kes taotleb rahuläbirääkimisi neil tingimustel. — *cum omnium potestas ei facta sit, aliquid ex his remissurum* (XIII, 8) — on tal kord juba võim kõige üle käes, vähendavat ta mõndagi neist nõudmistest. — *quidquid adiecerent terroris, satis ad perniciem fore* (XXXIII, 4) — (nende) hävitamiseks olevat küllalt (ei olevat muud vajagi), kui neid veel lisaks natuke hirmutada.

Tulevikus esineva tegevuse puhul pealause väljendab ladinlane kõrvallauseis üheaegsust *coni. praesentis*'e või *imperfecti*'ga, enneaegsust *coni. perfecti* või *plusquamperfecti*'ga.

R. 34. — *cui parci potuit* (XIV, 4) — keda oleks võidud säästa? — *suīs artibus est prope circumventus* (XXXIV, 1) — peaaegu oleks ta sisse piiratud talle endale omaste kavalate võtetega. — *nisi creditis* (XL, 7) — või siis te peaksite uskuma.

Võimalikkust ja vajalikkust tähistavad väljendid on ladina keeles indikatiivis, kui väljend ise ei ole ebareaalne.

R. 35. — *ubi quid fortiter agendum esset* (IV, 4) — kui oli tarvis teostada midagi vapralt; — *quaecumque incederent* (XXXV, 3) — kuhu nad iganes läksid.

Korduva tegevuse tähistamiseks tarvitab Livius väga sagedasti kõrvallausetes *coni. imperfecti*'t (või *plsqpf.*). Cicerol ja Caesaril esineb selline konjunktiivitarvitamine harva, sagedamini aga juba Neposel. Sageli tuleb konjunktiivitarvitada seesugustes kõrvallausetes *coni. obliquus*'ena (vt. R. 36).

R. 36. Siseseose laused (s. t. kõrvallause mõte on esitatud pealause subjektiks oleva isiku mõttena, arvamusena, seisukohana) on konjunktiivis: *coni. obliquus*.

R. 37. *Idem-ac* — seesama nagu, *alia-ac*, *aequē-ac*, *atque* — nagu, kui (võrdsust ja erinevust tähistavais väljendeis).

R. 38. *Neque enim* — sest (nimelt) mitte; *nec vērō* — aga (tõepoolest) mitte; *nec tamen* — siiski mitte.

R. 39. Ladina keeles kas ei ühendata üldse ühesuguseid lauseosi ja -liikmeid (*asyndeton*) või ühendatakse kõiki (*polysyndeton*). Harve mini esineb seoses viimase liikmega — *que*. Silmas tuleb pidada *asyndeton adversativum*'it teatava vastuolu väljendamiseks.

R. 40. — *et aequum pōstulāre vidētur Hasdrubal et ego tamen nōn cēnsēō*... (III, 4) — Hasdrubali nõudmine on lõpuks õige, siiski ei nõustu ma, et... — *cum ille aut vestrā aut suā culpā mānserit apud hostem* (XIII, 2) — kuna ta jäi teie või oma süü pärast vaenlase juurde.

Ladina keel eelistab korrelatiivset (kaassuhtelist) lausete ja lause-liikmete ühendamist konjunktsioonidega nagu *et-et*, *neque-neque*, *aut-aut*, *cum-tum*, *ut-ita* jne. Tõlkes võivad need sageli ära jääda.

R. 41. — *propius periculum fuērunt, quī vicērunt* (I, 2) — lõplikud võitjad olid olnud ohule lähemal. — *nōn cēnsēō, quod petit, tribuendum* (III, 4) — ma ei arva mitte, et tema nõudmine tuleb rahuldada. — *turrēs quantumque inter eās mūrī erat prōciderant* (VIII, 5) — tornid ja nende vaheline müüriosa olid kokku varisenud. — *quicumque Saguntum obsēdissent* (XXX, 5) — kõik tolleaegsed Saguntumi (ümber-) piirajad. — *quī prius imperitārat* (XXXI, 6) — eelmine valitseja. — *id morārī victōriam, quod inter esset amnis* (V, 12) — ainult jõgi nende vahel takistavat võitu. — *priusquam in Italiā ventum foret* (XXXI, 5) — enne Itaaliasse saabumist. — *cum primum posset* (I, 4) — võimalikult peatselt. — *invādere eōs transeuntēs statuīt* (V, 9) — ta otsustas neid rünnata ülemineku ajal. — *deditōs cruciatibus affectūri fuērunt* (XLIV, 4) — pärast nende alistamist oleksid nad neid tõenäoliktult piinanud. — *ponte perfectō exercitus trāductus est* (XLV, 3) — pärast sillaehituse lõpetamist viidi sõjavägi üle. — *speculātum, ubi et quantae cōpiāe essent et quid parārent* (XXIX, 1) — et järele uurata väeosaade asukohta, tugevust ja kavatsust.

Eelnevais näiteis eelistab ladina keel verbaalseid, eesti keel aga substantiivseid väljendeid.

R. 42. — **prior lēgatiō** (XVIII, 4) — eelmine (esimene) saatkond; **neutri alterōs primō cernēbant** (XLVI, 4) — kumbki alguses teist ei näinud.

Ka he isiku või eseme võrdlemisel esineb ladina keeles alati komparatiiv.

R. 43. — **incautius subit** (VII, 10) — ta läheneb liiga ettevaatamatult; **gravius** (XXXVI, 8) — kaunis (üsna) tugevasti.

Komparatiiv tähistab sageli kõrgemat astet, kui oleks oodatud või kui oleks tarvis olnud. Tõlkes tuleb tarvitada positiivi lisandiga liiga, kaunis, üsna, mõningal (teataval) määral, pisut, veidi jne.

R. 44. Superlatiiv ei tähista sageli mitte kõige kõrgemat, vaid ainult väga kõrget astet (*elativus*), eriti just ülistava ja laitva tähendusega atribuutide puhul; tõlkes tuleb tarvitada sõna väga ja muid vabamaid väljendeid.

R. 45. — **pauci** (IV, 1) — ainult vähesed; — **vallō ita prōductō, ut** (V, 9) — ta laskis mullavalli ehitada, aga ainult niikaugemale, et; — **bellum mōximē omnium memorābile mē scrip-tūrum, quod...** gessere (I, 1) — et ma tahan kirjeldada kõige tähelepanuväärsemat kõigist sõdadest, nimelt seda, mida... olid pidanud; — **quī vicērunt** (I, 2) — kes tegelikult lõpuks võitjaks jäid; — **quā gener erat** (II, 4) — kuna ta kord juba väimees oli; — **sī ille vīveret** (X, 11) — kui too veel elaks.

Ladina keel on adverbidega säästlikum kui uued keeled, andes sageli mõttevarjundi edasi kas sõnade järjestuse või mõne lauseliikme rõhutamisega. Tõlkimisel tuleb juurde lisada adverbe mõtte täpsustamiseks, näiteks arvude juurde ainult, apositsioonidele nimelt, mil juhumeil alles, veel, juba, küll, tegelikult, tõesti.

R. 46. — **haud ignōtās belli artēs** (I, 2) — hästi tuntud kavalat sõjataktilikat; **haudquāquam parī certāmine** (V, 15) — täiesti ebavõrdses lahingus; **haud diffidēbat** (LIII, 8) — ta oli kindlasti veendunud.

Vastandi mõjuvaks esiletõstmiseks eitatakse sageli teatavat mõistet (*litotes*). Liviusel esineb sel juhul ka muidu tema juures tavaline **haud = non**.

R. 47. — **quī duo populī** (XI, 13) — kaks rahvast, kes; — **quā parte cōpiārum** (XLI, 4) — väeosa, kellega.

Apositsioonina esinev laiend viiakse üle atribuutlausesse.

R. 48. — *ingenti omnium clamore atque assensu* (III, 1) — üldise valju vaimustusavalduse saatel; — *vana atque irrita legatio fuit* (X, 1) — saatkonna üritused olid osutunud täiesti tagajärjetuks; — *circumscribit includitque nos* (XLIV, 5) — ta piirab meid tihedalt sisse.

Ladina keeles tarvitatakse sageli kõrvu kaht sünonüümi ühise tähenduse (liitmõiste) tugevdamiseks või mõne mõiste ilmekamaks rõhutamiseks (*hendiadyoin* — üks kahe kaudu); tõlkes tuleb verbi, adjektiivi ja adverbri rõhutamiseks ja lähemaks piiritlemiseks kasutada adverbri, substantiivi puhul aga kas adjektiivi või liitsubstantiivi.

R. 49. — *iniquitas locorum* (XXXIII, 5) — ebasoodus maastik; — *montium altitudines* (XXX, 6) — kõrged mäed — *in immensum altitudinis* (XXXIII, 7) — mõõtmatusse sügavusse; *plurimum audaciae... plurimum consilii* (IV, 5) — suurim julgus... suurim ettevaatus.

Kui on tarvis esile tõsta mõne asja omadust, siis väljendatakse seda sageli substantiivselt. Substantiivi asemel seisab Liviusel sageli mõne adjektiivi substantiveeritud neutrum (vt. R. 51).

R. 50. — *id, quod gerendis rebus supereset, quieti datum* (IV, 7) — a e g, mis sõjalisest tegevusest üle jäi, pühendati puhkusele; — *iam omnia trans Hiberum Carthaginiensium erant* (V, 17) — juba kuulus kogu maa teispool Ebrot Kartaagole; — *viam unam ad id* (X, 4) — ainust teed sellele eesmärgile; — *aliquid ex his remissurum* (XIII, 8) — ta andvat järele mõneski neist nõudmistest. — *metus de summa rerum cepit* (XVI, 2) — neid valdas hirm ürituse (s. o. sõjaretk) lõpu pärast; — *quae res effecit* (LV, 5) — see manööver põhjustas.

Mõne pronoomeni või adjektiivi neutrumi vorme ja sõna rēs eritähenduslikke varjundeid tuleb sageli tõlkida eesti keelde üldise tähendusega substantiividega, mis on kooskõlas lause sisuga, näiteks tõsiasi, sündmus, nähtus, olukord, asjaolu; punkt, suhe, vaatekoht; plaan, otsus, korraldus (-võte), samm, viis; tegu, üritus, ettevõtmine, lugu; omadus, paremus, eelis, kasu, teene, olemus; ülesanne, otstarve, eesmärk; sõna, väljend jm.

R. 51. Palju sagedamini kui Cicero ja Caesar tarvitab Livius substantiveeritud adjektiive ja partitiive. Nende substantiveeritud adjektiivide neutrum on sageli seoses partitiivse genitiiviga (vt. R. 42). Näiteks 1) *neutrum pluralis: coepta* (VII, 6) — algatus, *sacra* (I, 4) — ohvriloom, *interiōra* (XI, 11) — sisemised osad, *mediterranea Galliae* (XXXI, 2) — Gallia sisemaa, *plēraque*

Alpium (XXXV, 11) — suurem osa Alpidest, *inter cōnfragōsa omnia praeruptaque* (XXXII, 9) — lausa kaljuseinte ja kuristike vahel, *per obliqua* (XXXIV, 9) — mööda järske nõlvakuid, *per invia pleraque* (XXXV, 4) — enamalt jaolt mööda teetuid kohti, *per patentia ruinis* (XI, 9) — läbimurdekohtade kaudu (läbi varisemiste tagajärjel paljastatud kohtade); 2) *neutrum singularis*: *aequum* (III, 4) — õigus, *inceptum* (XXX, 10) — ettevõtte, üritus, *nihil vērī, nihil sanctī* (IV, 9) — ei mingit tõemeelsust, kohusetunnet, *incerta in māius vērō ferri solent* (XXXII, 7) — tavaliselt suurendatakse tundmatut enam kui tõsi on, *ad plānum* (XXXVII, 6) — lagendikule, *ad extrēmum periculī* (XXXIV, 8) — ohu piirini, *in medium* (XLVI, 5) — tsentrumisse, *in unum* (V, 16) — ühte kohta, *ab imō* (XI, 8) — vundament, *ex publicō privātōque* (XIV, 1) — riigi- ning eraomandist, *in prōnō* (XXXVI, 7) — kallakul; 3) *masc. sive fem. pluralis*: *profugī* (V, 7) — põgenikud, *animantēs* (XXX, 7) — elavaid olevusi, *prōgressī moratīve* (XXXV, 2) — eel- ja järelsalgad, *audientium* (X, 2) — kuulajate, *dūcentium* (XXXV, 4) — teejuhtide, *vēra referentibus* (XIII, 2) — tõde teatajatele, *inexpertis* (XXIX, 7) — vilumatutele, *ab circumstantibus* (II, 6) — ümberseisjate poolt, *ā cōfessis* (XVIII, 5) — ülestunnistajatelt, *ā coniectantibus iter* (XXXV, 4) — teostijate poolt; 4) *masc. sive fem. singularis*: *vectigālis stipendiāriusque* (XLI, 7) — tolli- ja sõjamaksualune, *ridētis* (II, 6) — naerja (inimese), *inherentis vim quam arcentis* (XLIV, 3) — (mida suurem on mehisus) jõuga ründajatel vastupanijate omast, *ingredientī* (XXXI, 11) — sisseastujale.

R. 52. — *angēbant virum Sicilia Sardiniaque āmissae* (I, 5) — meest ängistas mõte Sitsiilia ja Sardiinia kaotamisest; — *cum senātus datus esset* (XVIII, 5) — kui (neile) sissepääs senatisse oli lubatud; — *cum...dē rē publicā rettulisset* (VI, 3) — kui ta oli esinenud ettekandega riigi üldisest olukorrast (üldpoliitilistest küsimustest); — *timor* (VII, 7) — põhjus kartuseks.

Eestikeelses tõlkes tuleb ladina substantiivi mõtet sageli täiendada mõne lisaõnaga.

R. 53. — *tenērī* (XVIII, 10) — tundma end seotud olevat; — *ostendit* (XII, 2) — ta võis näidata; — *mīrārīsē* (XXX, 2) — ta pidavat imestama; — *nox ūna Hannibalī ācta est* (XXXIV, 9) — Hannibalil tuli üks öö veeta; *iūctae* (sunt) *cōpiae* (XXXV, 1) — väeosad võisid ühineda.

Sageli seal, kus ladina keeles on mõnda fakti väljendatud lihtsa verbiga, võib eestikeelses tõlkes lisada suhete seose väljendamiseks nn. fraseoloogilisi verbe: pidama, tohtima, teadma, võima, tahtma, laskma, tundma, nägema.

R. 54. — *tūtum āgmen praebēbant* (XXXV, 5) — nad julges-

tasid sõjaväge (pakkusid sõjaväele julgeolekut); — **terrōrem adiēcit** (XXXV, 6) — kohutas, põhjustas hirmu; — **fugam ex ripā fēcit** (V, 16) — ajas nad kaldalt põgenema; — **concursum factus est** (XII, 8) — jooksti kokku.

Livius eelistab seost verbidega dare, facere, praebere, adicere, edere jne. Eesti keelde tuleb tõlkida kasutades lihtverbi.

R. 55. ōdia (I, 5) — vihapursked (-hood).

Abstraktsete substantiivide pluuralit kasutatakse korduvate juhtumite tähistamiseks või mõiste rõhutamiseks.

R. 56. — cētera circā (VII, 5) — muud ümbruses olevad paikkonnad, muu ümbruskond.

Liviusel omandavad adverbid sageli adjektiiv tähenduse.

R. 57. — in Vaccaeōs (V, 5) — in Vaccaeōrum finēs; — **Mars** (I, 2) — bellum; **arma** (IX, 3) — armāti; — **quārtis castris** (XXXI, 4) — quārtō itineris diē. — **Alpēs praeparārī cōgēbant** (XXXI, 8) — Alpid sundisid hankima; — **turris cum admōta mūrōs dēfēnsōribus nūdāsset** (XI, 7) — kui soomustorn juurdenihutatult oli puhastanud müürid kaitsjatest.

Metonüümiad ja personifikatsioonid esinevad Liviusel kaugel arvukamalt kui Caesaril või Cicerol, andes stiilile poeetilist ilmet.

R. 58. — fessi labōre ac pūgnando (XXXV, 5) — väsinud tööpingutusist ja võitlusest.

Esituse elustamiseks ja mõtte ilmestamiseks vahetab Livius asjaomastes lauseosades ja -liikmetes meelsasti väljendeid ja konstruktsiooni, kuna Cicerol ja Caesaril domineerib ainult vastupidine printsiip, nimelt parallelism.

R. 59. — praeficere (IV, 4) — ülemaks tegema, etteotsa panema; — **resistere** (XI, 4) — vastupanu avaldama; — **cavēre** (XVIII, 8) — (piiravaid) tingimusi tegema, julgeolekut tagama; — **crēdere** (XXXIV, 4) — usaldust kinkima; — **vincere** (XLI, 15) — võitjaks jääma.

Ladina lihtverbi tuleb tõlkida analüütiliselt, eriti kui verbi tarvitatakse absoluutselt (vrd. R. 54).

R. 60. — quippe ubi pedes... perverti posset (V, 14) — sest kohati (seal) võidi jalamehi ümber paisata. — **ita torrentēs gelū in castra rediēre, ut vix laetitiam victōriae sentirent** (LVI, 7) — külmast tardunult pöördusid nad tagasi laagrisse ja tundsid seepärast vaevalt rõõmu oma võidust. — **tormentis cum lacerārētur, eō fuit habitū ōris** (II, 6) — ta kisti lõhki piinariistadega; sealjuures oli tal selline näoilme. — **iuvenem domi tenendum... cēseō, nē... incendium āngēns exsuscitet** (III, 6) — ma arvan,

et noorukit tuleb hoida kodumaal, vastasel korral sütitaks ta tohutu tulekahju.

Ladina keelele omaseid liialt pikki perioode on soovitatav tõlkimisel jaotada osadeks ja muuta kõrvallaused pealauseteks.

R. 61. — *obsidiō... magis quam oppūgnātiō fuit, dum vulnus ducis cūrārētur...*; *per quod tempus* (VIII,1) — selle aja jook-sul...

Eelneva lause lähemaks sidumiseks järgnevaga tarvitab Livius sageli relatiivpronoomenit. Tõlkimisel tuleb tarvitada vastavat demonstratiivpronoomenit ning seose säilitamiseks lisada sest, nimelt, ja, siiski, aga, niisiis, nüüd jne.

KOMMENTAARE.

XXI raamatus jutustatakse II Puunia sõja tekkimisest ja sündmustest selle algaastail (219—218 e. m. a.). Hannibal, puunlaste väejuht, läheb (Liviuse seisukohalt) lepinguvastaselt üle piirijõe Ebro, blokeerib tagala julgestamiseks roomlaste liitlaslinna Saguntumi ja vallutab selle 8-ndal kuul. Roomlased vastavad sellele sõjakuulutamisega. Hannibal ületab Püreneed, marsib läbi mässulise Gallia, alistades kõik vastuhakkajad, ületab suurte jõupingutustega Alpid, hoolimata mägilaste häirivatest rünnakutest, laskub Itaaliasse, purustab roomlaste sõjaväed üksteise järel Ticinuse ja Trebia jõe juures ja ületab Apenniinid äärmiste raskustega kesk kohutavat rajuilma. Rööbiti käivad võitlused Hispaanias, kus roomlased on võidukad.

I.

Sissejuhatavaid märkmeid II Puunia sõja tähtsusest ja selle tekkimise põhjustest.

1. — *in parte*. Alustades 3. dekaadi, mis käsitleb II Puunia sõda ja moodustab osana kogu teosest omaette terviku, Livius vastandab end teistele ajalookirjanikele, kes üheainsa mingi suure sõja kirjeldusele pühendavad terve teose. Sõnadele *in parte ... praefāri* vastab väljend *in principiō summae tōtius professi ... sunt*. — *praefāri* — märkusega alustama. Sellest sõnast sõltub kahekordne objekt: esiteks otsene *quod ... professi ... sunt*, seejärel sama atribuutlause seletusena *ac. c. infinitivo bellum ... mē scriptūrum*, lõpuks selgitab lause *quod ... gessere* lähemalt sõna *bellum* tekstikohast mõistet: nimelt seda, mida... (vt. R. 45). — *in principiō* = *initiō*. — *summa tōta* — kogu esitus, kogu ajalooteos; — *tōtius* on atribuudina *summae* juures. — *profiteri* = prōnūntiāre: lihtverbist *fari* tuletatud *verbum intensivum*. — *plērique* = permultī, nii mõnigi; esineb Liviusel enamasti elatiivina (vt. R. 44). — *rērum* (scil. *gestārum*) *scriptōrēs* — ajalookirjutajad. — *māximē ... memorābile*

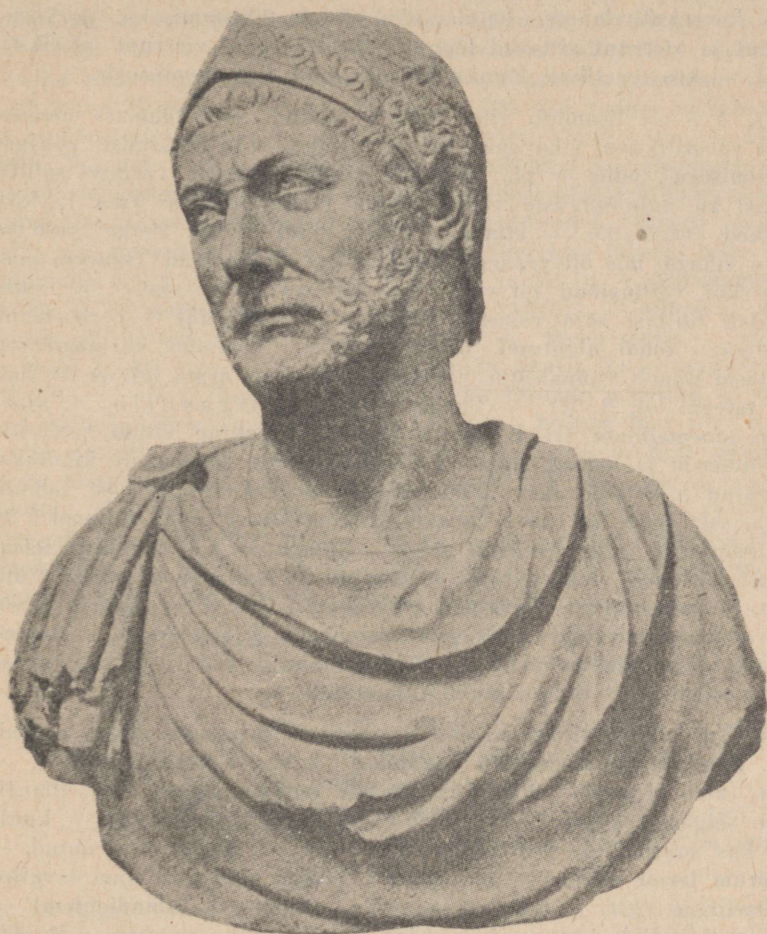
asendab reeglipäraselt superlatiivi, mida -bilis-lõpulistest adjektiividest üldse vähe moodustatakse. — **umquam** — pole olnud (mälestamisväärsemat), sest aluseks on negatiivne mõte. — **gesta sint — conī. obliquus** (vt. R. 36).

Hannibale — Hannibal, Hamilcar Barcase poeg, sünd. umbes 246. a. e. m. a. Ta saatis isa Hamilcari sõjaretkel Hispaaniasse, kes temas õhutas leppimatut vaenu roomlaste vastu. Pärast isa surma teenis ta oma õemehe Hasdrubali all ratsaväe ülemana (alates a. 229). 221. a. valiti 25-aastane Hannibal ülemjuhatajaks. Ta alistas Hispaania kuni Ebro jõeni. Kartaago sõjaväe juhina II Puunia sõjas ületas Hannibal a. 218 Alpid. Võitnud roomlased Ticinuse ja Trebia jõe ning Trasi-meeni järve juures, siirdus ta Lõuna-Itaaliasse, kus hävitas Rooma sõjaväe Cannae lahingus a. 216. Pärast aastaid kestnud sõjategevust Kesk- ja Lõuna-Itaalias pidi Hannibal taanduma Aafrikasse. A. 202 tabas teda raske lüüasaamine otsustavas Zama lahingus. Lahkhelide tõttu kodumaalastega tuli tal Kartaagost lahkuda. Elu lõpuaastad veetis ta Süürias kuningas Antiochus III juures, põgenikuna Kreetas ja Bitüünias, kus ta roomlaste poolt jälitatuna mürgitas enese a. 183.

— **duce** — (siin) ülemjuhataja. — **Carthāginiēnsēs** — Muistse Kartaago riigikord oli aristokraatlik-oligarhiline, sest riigivõim oli tegelikult aristokraatlike riigiasutiste — 50 liikmest koosneva senati ja 104-liikmelise ülemkohtu, s. o. kohtunike kolleegiumi käes, kellele allusid senaatorid, magistraadid ja väepealik. Kõrgeimaid magistraate, keda arvult oli kaks, nimetati sufeetideks. Väepealikud omandasid mõnikord eriti suure mõju. — **gessēre** = gessērunt (Livius tarvitab väga sageli *ēre* -lõpulisi lühivorme).

2. — **nam**. Tõend Puunia sõja tähtsusest liitub 1. § tähtsaimate sõnadega **bellum maxime omnium memorabile**. — **neque ... neque ... et ... et** — kaks paari tõendeid Puunia sõja tähtsusest. — **opibus** — kõik mõeldavad vahendid, mis riikidel ja rahvastel sõjapidamiseks on olemas. — **his ipsīs** (vt. R. 14) — neil endil; soovitav tõlkida *pron.* hi sõnadega kartaagolased ja roomlased. — **tantum umquam ... fuit**: Kartaago materiaalne jõud oli tähtis varem, Rooma oma hiljem (vt. sõnastikus **Carthāgō** I, 1). — **vīrium aut rōboris** — jõud (teostamiseks) ja tugevus (vastupanuks). — **aut rōboris** = et rōboris (sõltuvalt eelnevast **neque**). — **haud ignōtās. in privativum**'iga liidetud sõnale eelnev **haud** esineb Liviusel sageli, mida hõbedase latiniteedi ajal tavaliselt välditi. — **belli artēs inter sē cōferre** — sõjakavalusi, kavalat sõjataktilikat vastastikuses võitluses tarvitama; **imperf. cōferēbant** viitab korduvatele katsetele pääseda teineteisele ligi; tõlge: ja võitlusviis, mida nad teineteise vastu kasutasid, ei olnud neile tundmatu, vaid ära proovitud juba I Puunia sõja ajal. — **inter sēsē** — seostada verbis **cōferēbant** sisalduva subjektiga. — **expertās** —

expertus (esineb Liviusel alati passiivses tähenduses). — **primō Pūnicō ... bellō.** I Puunia sõda (264—241) algas Messana okupeerimisega roomlaste poolt. A. 260 võitsid roomlased kartaagolased Mylae

Hannibal.

merelahingus ja kandsid 256. a. sõja üle Aafrikasse, kus said lüüa. Seejärel vallutasid nad Sitsiilia. Sõja otsustas roomlaste võit merelahingus Egadi saarte lähikonnas a. 241. Võidu tagajärjel omandasid

roomlased Sitsiilia, millele a. 235 lisandus Sardiinia. — **Mars** — üksikute võitluseepisoodide tulemus (vt. R. 57). — et **adeō varia fortuna belli ancepsque Mars fuit** — vaba tõlge: ja niivõrd vahelduv oli sõjaõnn ning heitlik (üksikute) lahingute tulemus. — **ut ... fuerint** — *coni. perf.* konsekutiivlauses lõpuleviidud fakti tähistamiseks; perfektid **fuerint** ja **viēerunt** viitavad lõpptulemusele. — **qui viēerunt** (vt. R. 41) absol. — kes tegelikult lõpuks võitjaks jäid (s. t. roomlased).

3. § 3.—5. lisandub viies fakt II Puunia sõja tähtsuse tõenduseks: vastastikune vihavaen (ōdium) ühes sõja tekkimise põhjuse mainimisega. **odiis** — *pl.*, eestkätt öeldud mõlema vastase suhtes, ühtlasi ka mitmesuguste viiside kohta vihaavaldustes: viha ja kire pursked (vt. R. 55). — **etiam** — mitte ainult suure jõuga, vaid ka suure vihaga, mis oli peaaegu suurem kui nende jõud (suurem peaaegu kui võitlusjõud oli veel viha, millega sõditi, sest ...). Lause sisaldab ühtlasi sõja esimese põhjuse. — **certāerunt** = certāverunt. — **ultrō** — omal algatusel, liiatigi, pealegi. Võidetud kartaagolased alustasid nimelt rünnaksõja roomlaste vastu. — **arma inferre** — bellum inferre (vt. R. 57). — **Poenis** — (scil. indignantibus), *āsynchronon aduersativum* (vt. R. 59). — **superbē avārēque** viitab Sardiinia äravõtmisele ja konsul Lutatius Catuluse poolt Kartaagole kindlaksmääratud sõja kahjutasu, 2200 talendi kõrgendamisele, 1000 talendi võrra, sest senat ja rahvas keeldusid kinnitamast rahu (allpool § 5). — **crēderent** — *attractio modi* põhjal *coniunctivus*. Kartaagolaste seisukohast lähtudes oleks põhjus sõnastatud lihtsalt: quod imperitātum esset. — **imperitātum** — *verbum intensivum*, tähistab siin korduva või püsiva käsutamise ja valitsemise momenti. Tähenatagu, et Livius eelistab tarvitada intensiivseid ja frekventatiivseid verbe, kusjuures nende algne tähendus on sageli tuhmunud.

4. Kui tugev oli kartaagolaste vihavaen roomlaste vastu, nähtub eriti ilmekalt poisikeseohtu Hannibali kohta käivast legendist. — **fāma** tuleb seostada väljendiga **Poenis indignantibus**; viha ilmneb kõige selgemal kujul Hamilcari ja Hannibali juures; **fāma** — kuulud, kas suusõnaline (vt. XX, 9; XLVI, 10) või kirjas edasi antud. — **annōrum fermē novem** — *gen. qualit., nomen proprium* ilma tavalise apellatiivita (*puer, iuuenis, vir jne.*). — **blandientem** — *verbum orandi* konstrueeritud **ut**-iga — meelitades paluma. — **Hamilcari**. Hamilcar Barcas juhtis I Puunia sõjas edukalt kartaagolaste sõjaväge Sitsiilias, kuhu teda tema kodulinn oli läkitanud kaitsma veel kartaagolaste valduses olevat saare osa. A. 244 okupeeris ta Eryxi mäe ning blokeeris mäetipul asuva Venus Erycina templi, kuhu olid põgenenud puunia ülejooksikud, roomlased aga sulustasid all legendikul Hamilcari enese. Hamilcari võidukas sõjategevus sun-

dis roomlasi koondama kõik oma jõud; nad hankisid laevastiku ja võitsid Catuluse juhatusel kartaagolased merelahingus Egadi saarestiku lähikonnas. Kartaagolased olid sunnitud rahu sõlmima ja Hamilcar pidi lahkuma Sitsiiliast. A. 241—238 surus ta maha palgasõdurite mässu, sattus aga sealjuures vihavaenu Hannoga, aristokraatide partei juhiga. Tema tulevikukavakas oli Hispaania vallutamine kaotatud Sitsiilia asemel, mis pidi looma tee uueks võitluseks roomlaste vastu. Vallutanud Hispaania kuni Valenciani a. 236—228 langes ta lahingus. — **ut dūcerētur** (scil. sēcum) — teda ometi kaasa võtta. — **Āfricō bellō**. Nn. *Āfricum bellum* ina on mõeldud kartaagolaste sõda mässuliste palgasõduritega (241—238), kes olid pärast I Puunia sõda Aafrikasse tagasi pöördunud ja kelle nõudmised saamata jäänud palga väljamaksmiseks jäid rahuldamata. Hamilcar lõpetas selle sõja võidukalt (vt. § 5: *mōtum Āfricae* ja II, 1). — **trāiectūrus** — vt. R. 22. — **sacrificāret** — siin subjekti vahetus. — **altāribus** (*dat. sōnast altāria*) **admōtum** — vt. R. 6. — **tāctīs sacrīs** — vandeandmise juures puudutati kas selle jumala altarit, keda tunnistajaks kutsuti, või altaril asetsevat ohvrit. — **iūreiūrando adāctum** — tavaline vormel, tähendab vandetootust võtma. — **hostem fore** (= *futūrum esse*) — ta ei pidanud mitte ainult vaenulikult suhtuma rooma rahvasse, vaid pidi ka avaliku vaenlasena üles astuma, mis võis sündida alles hiljem (seep. lisandus *cum primum posset*). — Perioodi tõlkimisel tuleb tähele panna 1) alistavat lauset **fāma est etiam Hannibalem ... iūreiūrando adāctum** (esse) sē ... **hostem fore populō Rōmānō**, 2) perioodi skeemi **Fāma est etiam**

Hannibalem annōrum fermē novem pueriliter
blandientem, ut dūcerētur in Hispāniam
patrī Hamilcarī,
cum (ille) perfectō Āfricō bellō exereitum
eō trāiectūrus sacrificāret,
altāribus admōtum
tāctīs sacrīs iūreiūrando adāctum (esse)
se, cum primum posset, hostem fore populō
Rōmānō

ja 3) tõlget (perioodi avamise näitena — vt. R. 60): Liigub isegi legend, et Hamilcar kavatses pärast Aafrika sõja õnnelikku lõppu oma sõjaväe Hispaaniasse üle viia, ja kui ta parajasti ohvrit tõi, siis lähenes meelitades oma isale umbes üheksa-aastane Hannibal lapseliku palvega teda ometi kaasa võtta. Kui ta oli altari juurde viidud, võeti temalt pärast ohvri puudutamist vandetootus, niipea kui ta suudab, olla rooma rahvale vaenlane.

5. — **angēbant** — ängistasid, tegid teda rahutuks, rõhusid piina-

valt. — **spīritus** — (ülekantud mõttes) igasugune hingejõu avaldus, eriti uhkus, kõrkus; **ingentis spīritūs** — *gen. qualit.* — **Sicilia Sardiniaque āmissae** — tõlge soovitav R. 27 ja 52 järgi; selle tagajärjel läks kaduma ka ülemvõim Vahemerel. — **Siciliam** tähendab nimelt Sitsiilia läänepoolset osa, mis oli kuulunud kartaagolastele. — **nimis celeri dēspērātiōne rērum** — Hamilcar ise, kes valdas Eryxi mäge, püsis võimatuna ja kaotus Egadi saarte juures poleks põhjustanud säärase rahu sõlmimist. — **concēssam** (esse) — (millestki) loobuma (teise kasuks), loovutama (vastavalt rahulepingule). — **mōtum Āfricae** = (§ 4) **Āfricum bellum**. Sellele vastandina seisab **Sardiniam ... fraude ... interceptam** (esse). — Roomlased hõivasid reetlike palgasõdurite kutse peale kartaagolastele kuuluva Sardiinia. Kui kartaagolased nõudsid tagasiandmist, ähvardasid nad sõjaga ja nõudsid lisaks umb. 1000 talendi suuruses sõjakahjude tasumist. — **interceptam** — (kellegi eest) ära haarama, röövima, siin salakavalalt vallutama. — **stipendiō ... impositō** — vt. R 28.

II.

Hamilcari ja Hasdrubali vallutused Kagu-Hispaanias.

1. — **ānxius** vihjab I, 5 esinevale verbile **angēbant**. — **cūrae** — siin mitte mured, sest tegemist on minevikuga, vaid mõtted; — **his ānxius cūris** — neist mõtteist masendatud, s. t. teda ängistasid mõtted lähema mineviku üle, mida ta ei suutnud unustada. — **quod fuit** — mis aset leidis. — **sub recentem ... pācem** — sellal kui rahu oli veel värske, s. t. kohe pärast rahutegemist... — **per quīnque annōs** — 241—237 e. m. a. (õieti 238). — **novem annis** — a. 237—228, mille jooksul Hamilcar iseseisva väejuhina alistas Aafrikale lähedal seisva ranniku. — **per quīnque annōs ... novem annis** — Livius eelstab vaheldust väljendeis (vt. R. 58). Tegelikult kestis palgasõdurite mäss ainult 4 aastat. — **augendō Pūnicō imperiō** — *abl. instr.* (vt. R. 23), seostada väljendiga **in Hispāniā**, kus ta suurendas Puunia riiki, hõivates nimelt Hispaania lõunaranniku ja osa idarannikust. — **sē .. gessit** — Aafrika sõja algul poliitikuna, hiljem väejuhina.

2. — **arma inferre** — vt. I, 3. — **Hamilcare duce** — kes juba oligi koostanud vastavad plaanid Rooma impeeriumi ründamiseks ja neist teatanud ka oma pojale. — **Poenōs** — eeldatud on üksmeelsust riigi ja Hamilcari vahel. — **illatūrōs fuisse** — otseses kõnes **intulissent**. — **Hannibalis ductū** — ebatavaline väljend, siin vahelduse mõttes (vt. R. 58) **Hannibale duce** asemel. Verbaalsubstantiividest

moodustatud *abl.* lõpuga -ū esineb Liviusel sagedamini kui klassikuil. — **quae ... intulērunt** — mida nad ... tegelikult tegidki.

3. — **mors** = **caedēs**, sest Hamilcar ei surnud loomulikku surma, vaid langes võitluses hispaanlastega. — **peropportūna**. Livius eelistab tarvitada selliseid eesliitega *per-* seostatud adjektiive (*perdifficilis*, *perlaetus* jne.). Teretulnud oli Hamilcari surm eeskätt roomlastele, sest väejuhi surmaga oli puunlaste rünnakuoht esialgu kõrvaldatud. Kuid ka kartaagolastele avanes võimalus sellal, kui roomlased Gallia sõjaga tegevuses olid, laiendada võimupiirkonda Hispaania ja teha tõhusamalt ettevalmistusi sõjaks. Ühtlasi tekkis Gallia rahulolematute suguharudena Hasdrubalile P-Itaalias uusi liitlasi. — **mors et pueritia** — personifikatsioon (vt. R. 57); — **pueritia** — II, 1 ja I, 4 järgi oli Hannibal 18 aastat vana (mõnede ajaloolaste andmetel ainult 15-aastane). — **differre bellum** (vt. R. 52) — sõja algust edasi lükama; — **distulērunt** = **effecērunt**, ut differētur — põhjustas, et... — **medius** — vt. R. 4.; seostada väljendiga **inter... filium**. — **Hasdrubal** oli juba ühes Hamilcariga Hispaaniasse siirdunud ja juhtis seal laevastikku. — **octō fermē annōs** — umb. a. 228—221 e. m. a.

4. — **flōre aetātis** — *abl. causae*. — **uti ferunt** = *sicut trāditur*. Küsimuses on arvatavasti rooma annalistid, kes kaldusid pooldama barkiinide vastasparteid. — **primō** — algul; sellele sõnale vastab järgnevalt **inde**, mis Liviusel on *de inde* tähendusega. — **conciliātus** — armsaks saanud, *acceptus* või *cārus*. — **indolēs** (*alati sg.*) — kalduvus, (vaimu-)anne, siin *virtūtēs* — eelised, head omadused; **ob aliam indolem profectō animi** (*aliam indolem scil. indolem animi*) on vastandiks eelnevale väljendile **flōre aetātis**, milles on eelistatud füüsilisi omadusi; — **animi** (*gen. epexegeticus*) teiste, muidugi vaimsete eeliste tõttu. — **factiōnis Barcīnae** — barkiinide, s. t. patriootide või sõjapartei. Palgasõdurite mäss oli paljastanud võimulolevate aristokraatide ja suurkaupmeeste valitsuse nõrkused ja võimetuse, kes eesotsas juhi Hannoga taotlesid Rooma suhtes rahupoliitikat. Selle suunaga rööbiti oli aga kujunenud teine partei, kes, toetudes rahvale ja sõjaväele, pidas tarvilikuks sõda Roomaga, surus aegamööda esimese valitsusest kõrvale ja muutus lõppeks täiesti domineerivaks, nagu näitavad Hamilcari, Hasdrubali ja Hannibali valimised väejuhtideks. — **plūs (adv.) quam** on Liviusel sageli adjektiivide puhul nagu **modicus**, **Pūnicus** (vt. IV, 9), **paternus**, samuti atributiivsete genitiivide ja arvsõnade puhul; siin — peaaegu ülisuur mõju. — **haud sänē voluntāte** — koguni mitte nõusolekul. — **principum** — *prīncipēs*, ülikud, valitseva roomasõbraliku partei esindajad, siin vastandina sõnadele (*apud*) **militēs plēbemque**. — **in imperiō** (R. 8) **positus** — (ebatavaline väljend) ülemjuhatajaks nimetatud või tõstetud.

5. — **plūra gerere** = plūs prōficere, rohkem saavutama. — **hospitiis** — külastussidemetega, võõrustamisega, millega saavutas erilist mõju hispaania ülikutele. — **rēgulōrum** — rēgulī (deminut.), s. t. vürstid, kes valitsesid kõrvalisematel maa-aladel või polnud veel leidnud Rooma poolt tunnustamist. — **conciliandis... gentibus** — vt. R. 25. — **novis** — järjest uusi. — **aut armīs** — või üldse relvajõuga. — **rem Carthāginiensem** = Pūnicum imperium (II, 1).

6. — **cēterum** — (*acc. adverbialis*) muide, Liviusel sageli võrdne sed. — **eī... tūtiōr** scil. quam bellum fuisset. — **ob iram** — ob sees tundeid väljendavate substantiividega tähendab mitte pärast, vaid mõjul, seega viitab põhjusele, mitte eesmärgile; teisiti on II, 4 **ob aliam indolem**. — **interfectī... dominī** — (*gen. obi.*), vt. R. 27. — **vultus** — nägu. — **habitus ōris** — näoilme. — **tormentis quoque cum** = (*tormentis* rõhutamise mõttes esikohal) tum quoque cum tormentis. — **ridētis** ja **etiam** (isegi) kuuluvad ühte.

7. — **cum... Hasdrubale** — vrd. XIX, 3. Roomlased sõlmisid Hasdrubaliga rahu, sest nad sõdisid sellal parajasti gallialastega ja neil oli raske pidurdada barkiinide kasvavat võimu ainult diplomaatiliste läbirääkimiste abil. — **sollicitandis**, sollicitāre — „äratama“ poliitilisele elule, siin: üles ässitama. — **imperio suo** — iungere alicui on Liviusel sageli coniungere cum aliquo asemel. — **fuerat... renovaverat** — *plsqpf.*, kuna see ju toimus enne Hasdrubali surma. Muide renovāre pole sisuliselt õige, sest roomlased polnud veel ühtegi lepingut Hasdrubaliga sõlminud. Tõlkida: ta oli sõlminud uue lepingu. Livius mõtleb siinjuures arvatavasti varemale, pärast I Puunia sõda sõlmitud lepingule a. 241. mis uuendati 225. a. — **ut** — otsusega et. — **utriusque imperii** — ei Rooma ega Kartaago mõjukond ulatunud tol ajal veel Ebroni. Seega on imperium tarvitatud siin laiemas tähenduses ja see vastab meie „huvifääridele“. — **mediis** — kui keskel asuvaltel (predikatiivsetel). Geograafiliselt on see ebatäpne, sest Saguntum asetseb mõningad päevarännakud Ebrost lõuna pool. Ka teistel vanematel ajaloolastel on Saguntumi asukohast ebaõige kujutus. — **libertās** — poliitiline iseseisvus.

III.

Hannibali väejuhiks valimine.

1. **In Hasdrubalis locum** — mõte on see, et Hasdrubali asemele pidi loomulikult Hannibal astuma, nagu see juhtuski, sest Kartaago rahvas kinnitas sõjaväe eelvalimise. Algussõnad in Hasdrubalis locum eeldaksid haud dubia rēs fuit, quīn Hannibal

succēderet, kuid Livius katkestab konstruksiooni (anakoluut, vt. R. 2. a.), soovides esitada lähemaid üksikasju Hannibali valimisest. Tõlkida: mis puutub Hasdrubali järeltulijasse, siis oli üsna loomulik, et sõjaväe eelvalimisele... järgnes rahva poolehoid. — **extemplō** — kohē pärast Hasdrubali surma. — **praerogātiva** ja **praetōrium** — rooma terminid kantud üle kartaago mõistetele, nagu Liviusel sageli, näiteks **senātus** (III, 2), **praetor** (XII, 7), **cohors** (XIV, 2), **turma manipuliq̄ue** (LIV, 5), **socii** (V, 5) jne. — **clāmor atq̄ue assēnsus** — vt. R. 48.

2. — **vixdum** — (nōndum'i eeskujul moodustatud) vaevalt, alles; — **vixdum pūberem** — umb. 22 (kuni 26) a. vana (kronoloogilised andmed on kõikuvad). Coeliuse järgi olevat Hannibal viibinud Kartaagos mitmed aastad pärast Hamilcari surma ja ilmunud alles noor-mehena Hasdrubali laagrisse, seevastu teised ajaloolased (Polybios) jutustavad, et ta olevat läinud koos Hamilcariga Hispaaniasse, kus teda sõjanduses välja õpetasid tema isa ja hiljem Hasdrubal. — **accersierat... fuerat** — *plsq̄pf.*, kuna jutustus kandub 3 a. võrra tagasi (vt. IV, 10); **trienniō... mēruit**. — **ācta... fuerat** — (asi) oli olnud arutusel (vt. R. 29). — **in senātū**: vanade nõukogus, mis koosnes kahest sufeedist ja 28-st senaatorist (vt. I, 2). — **Barcīnis nitentibus** — kuna barkiinid innukalt püüdisid, et... — **opēs** = imperium.

3. — **et... et... tamen** — tõlkida R. 40 järgi. — **quod petit**, vt. R. 41. — **nōn cēnsēō ... tribuendum**, vt. R. 26.

4. — **praetōrum** — praetor esineb Liviusel tavaliselt väejuhi tähenduses, kes ühtlasi on kas kuningas või sufeet. Harilik väejuht on tal **imperator** või **dux**. Praetor on siin väejuht üldises tähenduses.

5. — **an** — või vahest; **hoc** viitab järgnevale **nē... videat, et... serviāmus**. — **speciem** (vt. II, 6), siin pregnantselt **hīilgus**. — **immodica**. Väejuhtidena oli barkiinidel Hispaanias piiramatut võim; sõjavägi oli nende endi ülal pidada ja kuulus seega nende eravaldusse. — **rēgnī**, sest Hispaanias opereeriva Hamilcari võimupiirid olid niivõrd laialdased, et neid võidi võrrelda isegi kuninga omadega. — **cuius rēgis...**, **eius...** — tõlkes laused ümber paigutada (et meie ei orja küllalt vara selle kuninga poega, kelle...) — **hērēditārii** — predikaatiivselt (vt. R. 4) = **quasi** hērēditāte. — **nostrī** — siin rõhutamise mõttes lõppu asetatud, sest sõjavägi kuulus riigile, mitte väejuhile, ega ole sellisena üldse pärandatav. Samuti seisab esiletõstmise mõttes **rēgis** alguses, et lasta teravalt silma paista barkiinide kuninglikku positsiooni. — **parum mātūre** — mitte küllalt varakult.

6. — *istum iuvenem* — vt. R. 9. — *sub lēgibus* on kontrastiks väljendile *imperia immodica* (nõn modesta) (III, 5) ja *sub magistrātibus* eelnevale väljendile *rēgnī paternī*, ja *aequō iūre* viitab verbile *serviāmus*. — *quandō* = *aliquandō*. — *parvus... ignis* — tähele panna *kiasmi* sõnastuses. — *ac* — ja nimelt. — *optimus quisque* — (vt. R. 18) *optimaadid* (vrd. II, 4 — *prīncipēs*); *optimus* poliitilisest seisukohast; *samas* tähenduses ka *jārgnev meliōrem* (*partem*).

IV.

Hannibali iseloomustus.

Asudes kujutama Hannibali kui väejuhi tegevust II Puunia sõjas, annab Livius kõigepealt ilmeka kirjelduse tema iseloomust, sõjamehe ja väejuhi omadustest.

1. — *exercitum* = *oculōs militum*.

2. — *iuvenem* — predikatiivselt (vt. R. 4). — *crēdere... intuēri* — Liviusel esineb *inf. historicus* sagedamini kui Caesaril. — *vigōrem* — tarmukust. — *vim* — tuld, sära. — *vultus* ja *habitus ōris* — vrd. II, 6. — *pater in sē* — isa temas, s. t. tema sarnasus oma isaga.

3. — *parendum atque imperandum* — gerundiumid apositsioonina väljendile *ad rēs diversissimās*. — *discernerēs* — *coni. potentialis* mineviku puhul.

4. — *praeficere aliquem* — (*sine dat., absol.*) kedagi ülemaks tegema (vt. R. 59). — *ubi... agendum esset* — *coni. iterat.* (vt. R. 35), kuna atribuutlause märgib tingimust, mis võib sageli korduda. — *aliō duce* — *abl. abs.* — *plūs cōfidere aut audēre* — (*inf. hist., absol.*, vt. R. 59) suurema usalduse ja julgusega teotsema. —

5. — *capessere pericula* = *subire pericula* — ohtudele vastu minema. — *cōsiliū* — (vt. II, 5, *gen. part.*) ettenägelikkus, ettevaatus. — *erat* (*in eō*).

6. — *patientia pār* (*scil. erat*) = *pariter patiēns* — (võimeline) taluma. — *nec diē nec nocte* = *nōn diē ac nocte* (vt. R. 40).

7. — *id*, (*scil. temporis*). — *quod gerendis rēbus* (*dat.*) *superasset* — (*coni. iterat.*, vt. R. 35) mis tema sõjalise tegevuse juures üle jäi. — *militārī sagulō* — tavaline tumedavärviline lühike sõdurimantel (vastand on pikk purpurne või valge väejuhi *palūdāmentum* — vt. LXIII, 9). Esile on tõstetud Hannibali lihtsust riietuses. — *cūstōdiae* — üksikud ettenihutatud vahipostid, välised eelpostid, valvesõdurid väljaspool laagrit väravatel ja vallidel. — *statiōnēs*

— piketid, vaatluspostid lähetamiseks erijuhtudel; ka tugevam valve-tõke laagri ees, mis koosnes suuremast hulgast sõduritest (vahel isegi tervetest kohortidest). Selle hulgast saadeti välja ka eelnimetatud väliseid vahiposte. Kumbki üksus polnud seotud kindlaksmääratud ajaga.

8. — **vestitus nihil ... excellēns** — vt. R. 5. Tõlkes on soovitatav võtta subjektiks sõna Hannibal: Hannibal ei erinenud riietuselt üldse mitte (võitluskaaslastest). — **inter aequālēs** — lühendatud võrdlus (*comparatio compendiaria*) = inter vestitum aequālium. — **arma ...** — *asyndeton adversatiuum* (vt. R. 39), vastuolu teravamaks esiletõstmiseks: seevastu olid tema relvad... need, mis silma paistsid. — **cōnspiciēbantur** = cōnspicua erant (vt. IV, 7) — paistsid silma. — **idem** — vt. R. 15. — **prīnceps ... ultimus** — vt. R. 4. — **cōnserťō** = cōnfectō.

9. — **hās tantās** — vt. R. 11. — **viri virtūtēs** — alliteratsioon, sagedane nähtus Liviusel. — **perfidia ...** — Hannibali salakavalust sõjategevuses iseloomustavad tema kummalised, vastasele ootamatud võtted ja teed. Ta oli üliosav igasuguste püüniste ja sõjakavaluste korraldamises. Kuulmatu innuga uuris ta vastase iseloomu. Hästi arendatud salaluure kaudu oli ta teadlik kõigist vaenlase plaanidest (Roomaski olid tal alalised salakuulajad). Sageli käis ta isiklikult salakuulamas maskeeritud rõivastes ja võltsjuustega. — **plūs quam** — nagu II, 4 — plūs quam modicae. — **perfidia ... Pūnica** — „fidēs Pūnica“ sai lausa vanasõnaks. — **nihil vēri ... nūlla religiō** — ei mingit tõemeelsust, kohusetunnet, jumalakartlikkust, vandepidamist ega südametunnistust. Substantiivne negatsioon nihil ja adjektiivne nullus väljendavad ladina keeles millestki ilmaolemise mõistet või negatiivset laadi omadusi. — **deum** = deōrum.

10. — **indolēs** — (vrd. II, 4) indolēs animi. — **indole virtūtum atque vitiōrum** — zeugma, kuna indolēs on peaaegu ainult positiivses mõttes tarvitusel. — **quae agenda videndaque** (prōvidenda) ... **esset** = quam esse... pütābat (Hannibali seisukohalt), *coni. obliquus* (vt. R. 36). — **nūllā rē ... praetermissā** = nullam rem praetermittēns (vt. R. 28 ja vrd. I, 5).

V.

Hannibali sõjaretked Hispaanias olkaadide, vakkaid
ja karpetaanide vastu.

1. — **cēterum** — viitab tagasi III, 1-le. — **ex quō diē** = ex eō diē, quō... — *subst. diēs* on üle kantud atribuutlausesse. — **dēclārātus** — senati ja rahva poolt Kartaagos deklareeritud. — **velut** (= velut

sī) ... *esset* — seostada sõnaga *dēclārātus*; seda märgib *pron. ei* (sibi asemel).

2. — *ratus* — esineb Liviusel sagedamini kui *arbitrātus*. — *nē* ... *aliquis* — vt. R. 15.

3. — *quibus oppūgnandis* (*abl. causae*, R. 25) = *quōrum urbe oppūgnandā, quōrum (gen. obi.) oppūgnātiōne* — kuna otsese rünnakuga nende vastu... — *movēbantur* — pidid igatahes liikvele hakama; rünnak Saguntumile oleks kohe sõda põhjustanud (*cāsus belli*). — *ultrā* (ebataval.) = *trāns*. — *indūxit* — sõjaretkele asuti Uus-Kartaagost, Toledo suunas. — *rērum seriē* on selgitatud järgneva *abl. absolutus*’ega *finitimis domātis gentibus* — sündmuste käigu mõjul ja naaberrahvaste vallutamisega; — *iungendō* (*absol.*) juurdeliitmisega. ühendamisega, (maa-alade) anastamisega.

4. — *quō metū* = *cuius rei metū*. — *stipendiō impositō* (vrd. I, 5 ja R. 28) = *cum stipendium sibi impōnī paterentur*, s. t. lastes end koormata...; modaalne ablatiiv, mis selgitab, kuidas peategevus toimub.

5. — *lārgē partiendō* = *liberāliter dispertiendō*; *partiendō praedam* — *gerundium gerundivum*’i asemel R. 58 järgi. — *cūctīs* = *cūctōrum civium sociōrumque* (atribuudi *enallage*). — *in sē* on atribuut sõnale *animīs* — poolehoid temale. — *prōmōtum bellum* — anako-
luut (vt. R. 2 a). — *vēre prīmo* — a. 220.

7. — *ab Hermandicā profugī* — (substantiveeritud adjektiiv on säilitanud algverbi reksiooni) põgenik, pagulane Hermandikast.

8. — *regressum* = *redeuntem* (vt. R. 28). + *procul* — ühendatakse kas ainult ablatiiviga või prepositsiooniga *ab cum ablativo*. — *grave* = *onustum, impeditum*.

9. — *proeliō abstinēre* = *proelium nōn committere, vältima*. — *cum prīma quīēs* = *cum primum quīēs*. — *ab hostibus* — (lokaalselt) vaenlaste poolel, vaenlaste juures. — *fuit* = *factus est*. — *ita* — kitsendav tähendus (vt. R. 45). — *vāllō ita prōductō* — ainult nii kaugele jõest või koolmest (Hannibal jättis koolme (*vadum*) keskkoha vabaks, paigutades sellest vasakule ja paremale teispoole kaldale kaitsemüüri varju oma jalaväe).

10. — *impeditum* — jõest. — *elephantus*. Elevantil on vana-ajaloos kahekordne tähtsus, nimelt kunstis ja sõjanduses. Kunstis tunti elevantiluud palju varem kui looma ennast. Elevantiluust valmistati nikerdusi, mitmesuguseid pisiesemeid, tarberiistu, kunstipäraseid lõiketöid graveerimistehnikas, reljeefe ja ümarplastikat. Sõjanduses hakati elevanti esmakordselt tarvitama Pärsia sõjaväes Aleksander Suure sõjaretkede ajal. Aleksander Suur kavatses kasutada neid

ka omas sõjaväes. Tema järglaste sõjavägede tugevus põhines sõja-elevantide arvu. Võitluses oli vastase esimeseks püüdeks tappa juht-elevant. Lahinguks varustatud elevant kandis seljas torni, milles aset-ses 4 ammukütti looma kaitseks. Juht istus elevanti turjal, toetudes seljaga vastu torni. Hiljem varustati elevanti otsmik soomuskattega, kaunistati teda suletuttidega jm. Elevanti tõrjeks kasutasid vastased pigiga määritud ja põlema süüdatud röökivaid sigu. Sellest vaate-pildist kokkunud elevantid tormasid omaenda sõjaväe hulka, tekita-sid paanikat ja suuri kaotusi. Ka Kartaago sõjaväes kasutati sellist elevantitõrjet. Roomlastel olid elevantide tõrjeks erilised vankrid, kust neid üle külvati laskude ja tuletukkidega. Rooma sõjaväes hakati elevante kasutama hoopis hiljem, neil ei olnud seal suuremat tähtsust. Rohkem kasutati neid tsirkusmängudel.

11. — **cum appendicibus Olcadum Vaccaeōrumque** (*gen. epexeg.*) = cum appendicibus, quae ex Olcadibus Vaccaeisque cōnstabant. Tugevad karpetaani üksused moodustasid sõjaväe tuumiku. — **invicta aciēs** = quae vincī nōn poterat (esineb järelalusena järgmisele tinglausele). — **sī ... dimicārētur** — *imperf.*, kuna kirjanik laskub sündmuse aega.

12. — **frēti et, quod ... crēdebant** — vt. R. 58. — **id** — ainult see; — **id ... quod interesset amnis** — vt. R. 41. — **passim** — igasse suunda (lähemalt selgitatud järgnevaga *quā cuique proximum est*). — **ūllius** — substantiivselt, *cuiusquam* asemel. — **quā** — *scil. parte*.

13. — **immissa (est)**. — **mediō alveō** — Livius tarvitab *abl. loci* t vabamalt ja julgemalt kui Caesar. — **haudquāquam** = *nēquāquam*, **haudquāquam parī** — vt. R. 46.

14. — **quippe ubī** = nam ibī, quippe in quō (alveō); seostada väl-jendiga **mediō alveō** (vt. R. 60). — **equite** — kollekt. mõiste. — **eques ...** — *asyndeton adversat.* (vt. R. 39). — **equō ... stabili** = cum equus ... stāre posset.

15. — **amni** — i-lõpuline *abl.* ka Cicerol.

16. — **in suam rīpam** — kaldale, kust nad olid tulnud. — **tūtior** — ohutum (kui *prōgressus in alteram rīpam*). — **colligerentur** — *imperf. de conatu*, nagu näitab järgnev lause. — **recipere** — *coni.*, Hannibali arvamus. — **fugam ex rīpā fēcit** — ta puhastas kalda (vaenlasest); — **fugam facere** — seesuguste fraaside rohkusest vt. R. 54.

17. — **et iam** — ja nii; peatüki lõpust nähtub, et sõjategevus oli 220 a. lõpule jõudnud. — **omnia** — hüperbool, liialdus, sest kauges põhjas ja läänes elavad suguharud ei olnud ju veel alistatud.

Saguntumi ohustatud olukord sunnib roomlasi lähetama
saatkonna Hannibali juurde.

1. — *cēterum* — sageli adversatiivselt tähenduses *sed* (vrd. II, 6). — *serēbantur* scil. ab Hannibale. — *belli causā certāmina... serēbantur*. Et leida sõjaks ettekäänet, õhutas Hannibal naaberrahvaid tülijalale saguntlastega. Nagu XII, 5 nähtub, olidki saguntlased tunginud turdetaanide territooriumile, kutsudes seega esile konflikti.

2. — *quibus*, scil. Turdetānis. — *adesse*. Hannibal esines vahekohtunikuna saguntlaste ja turdetaanide vahel, abistades seejuures ainult ühte parteid. — *idem*, scil. Hannibal. — *sator* — poeetiline väljend *auctor* asemel, viitab sõnale *serēbantur*. — *nec... appāreret* — ja sellest nähtus... et. Saguntlased järeldasid Hannibali pooldavast vastaste eest väljaastumisest, et ei otsita ilmselt mitte õiglast võitlust, vaid vägivaldset lahendust. — *ōrantēs* = *quī* (= *ut fin.*) *ōrārent*, *ōrātūrī* (vt. R. 22).

3. P. Cornēlius Scipiō. Et 8-kuulist Saguntumi blokaadi ei saa viia samale aastale ptk. V kirjeldatud sõjaretkedega vakkaid ja karpetaanide vastu (a. 220), siis pidi see episood toimuma järgmisel aastal (219), ja retked üle Pürenee ja Alpide ning lahingud Ticinuse ja Trebia juures pidid toimuma 218. a. Livius aga jutustas eelneva sündmustiku ilma seda ajalisel täpsustamata ja siirdus aastale 218, jättes seega vahele 219. a. Arvatavasti tarvitab ta siin allikana sama autorit (Coelius Antipater), kes tihedalt kokku surus Kartaago-Rooma sõjajaelsete sündmuste kirjelduse (vt. II, 1) ja laskis Saguntumi blokaadil (nihutatult aastale 218) järgneda otseselt Hannibali valimisele ülemjuhatajaks (vt. III, 2), jätkates seejärel jutustust Hannibali teeasumisega Itaalia suunas kohe pärast linna vallutamist (XV, 5). Siiski ptk. XV, 3 vihjab Livius kronoloogia ebatäpsusele ja, korraldades sündmustiku hiljem teiste allikate põhjal, jätab Saguntumi jaoks eri aasta (vrd. XXI, 1 ja XXX, 9). VI, 3 ja 4 pika eellause tõlkimiseks vrd. R. 60. — *placuisset* (*senātuī*) = *dēcrētum* *esset* (*ā senātū*).

4. — *quibus sī* = *quī*, *sī eīs*, (vt. R. 61). — *dīgna* — (vaheleastumise) väärt, küllalt tähtis, põhjendatud. — *sociūs populī Rōmānī* — põhjendav apositsioon. — *in Afrīcam* — et vahetegemiseks eraldada seda linna *Carthāgō Nova* nimelisest linnast Hispaanias.

5. — *spē* (*vocabulum medium*) = *expectātiōne*.

6. Kolmest ettepanekust läks läbi kõige mõõdukam. — *prōvinciās... dēcernētēs* (vt. V, 1) = *dēcernī volēbant* et (*part. de conatu*).

sest *part. praes.* väljendab ainult samaaegsust verbiga *cēnsēbant*). — **tōtum** — viitab etteasetatult vastuolule eelneva arvamusega ainult, üksnes. — **intendēbant** = *intendi volēbant, imperf. de conatu* (vrd. *dēcernētēs*).

7. — **erant, quī... cēnsērent** = *ut (consec.) eī... — expectandōs-que — que explicativum* ja nimelt tähenduses, siin eelneva negatsiooni tõttu adversatiivse tähendusega vaid.

8. **matūrius** = *celerius*. — **Valerius, Baebius** — mõlemad nähtavasti noored, tähtsusetud mehed. — Subjekt **absistere** juurde on meelega jäetud ebaselgeks, eestkätt tuleb aga mõelda Hannibali, siis ka kõiki kartaagolasi. — **in poenam** — lepituseks, heakstegemiseks; prepositsiooni *in* on tarvitatud finaalses tähenduses *ad* asemel, sest seda on samas lauseühendis juba kasutatud. — **rupti** — vt. R. 27.

VII.

Saguntumi blokaad ja vallutamine 219. a. e. m. a. (VII—XV).

1. — **parant cōnsultantque**. Esimene verb on seoses ettevalmistustega saadikute lähetamiseks (VI, 3), teine tulemusteta jäänud arutlustega sõja üle senatiistungil.

2. — **passūs mille** — umbes 1,5 km.

3. — **oriundi** (*scil. civēs*) **ā** = *orti ā*; *pl. oriundī* pärast eelnevat *sing. civitās* (vt. R. 2.). — **mixtique** *scil. sunt* = *et iis admixtī sunt* — aga nendega olid segunenud. — **ab Ardeā** (atribuut genitiivile *Rutulōrum*) = *Ardeātium* (vt. R. 1. allmärkust); konstruktsioon: **quīdam generis Rutulōrum ab Ardeā. — in tantās ... opēs** — täiendus eelnevale adjektiivile *opulentissima*. — **seu... seu... seu... seu...** — neli saguntlaste jõukuse põhjust rõhuga viimasel neist. — **quā** — *abl. causae*. — **fidēs socialis** — peaaegu vanasõnaks kujunenud väljend.

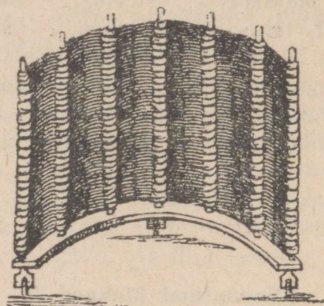
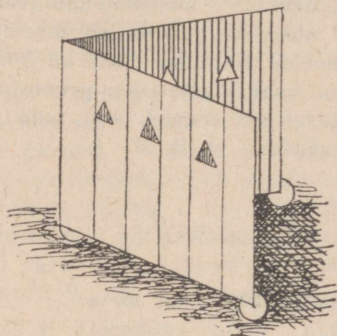
4. **Hannibal** turdetaanide kaitsjana; järgneb sõjakäigu kirjeldus, millele vihjati VI, 5. Saguntumi ümberpiiramine algas 219. a. kevadel või suvel.

5. — **cētera circā** = *quae circā erant* (vt. R. 56), s. t. muu ümbruskond, muud ümbruskondded kohad. — **per quās** = *ut per eās* — mille varjus. — **moenibus admovēri** — vt. R. 6.

6. — **ut ... ita** — *Liviusel sageli tähenduses küll* — aga, ehkki — siiski, nimelt küll — aga siiski. — **procal mūrō**

— attribuuat sōnale locus (vrd. V, 8). — **agendīs vineīs** — *dat. fin.* (vrd. R. 24).

7. — **ut in suspectō locō** — nagu kunagi sellises kahtlases kohas, s. t. siin oli esmajoones karta vaenlase rünnakut. — **ēmūnitus** = solidē (firmē) exstrūctus — välisehitistega tugevasti kindlustatud. — **iuventūs** = manus (iuvenum). — **timōris** — põhjus kartuseks (vt. R. 52). — **iuventūs, ... obsistēbant** — vt. R. 2.

Vineae.

8. — **mūnientibus** — viitab muldkindlustistele, millega piirajad püüdsid end kindlustada saguntlaste laskude vastu. — **prō moenibus** — ees müüridel. — **summovēre** (*de conatu*), **pati**, **micāre** — *inf. hist.*, tähistavad kestvāt seisundit, *imperf. erat* aga korduvalt esinevat fakti.

10. — **incautius** — tõlkida R. 45 järgi. — **adversum femur** (*acc. graecus*, proosas harva) — (eestpoolt) reide. — **nōn multum abesset, quīn** — ei puudunud palju, et, s. t. peaaegu. — **dēsererentur** — *imperf.*, R. 52 järgi.

VIII.

1. — **dum ... cūrārētur** — *coni.*, sest ootamises peitub teatav eesmärk, nimelt et lasta haaval paraneda. — **ut ... ita** — vt. VII, 6. — **nihil** (vt. R. 5). — **cēssātum** (est).

2. **bellum** — võitlus, lahing. — **plūribus partibus** — mitte ainult müüri nurga (*angulus mūri*) juures. *Pars*, *campus* ja muude nendetaoliste sõnade juures seisab *abl. loci* ilma prepositsioonita, vaatamata sellele, kas need on seostatud mõne adjektiiviga või

mitte. — **accipientibus** — accipere nagu lihtverb capere: haarama, mahutama, ruumi olema millegi jaoks. *Abl. abs.* kontsessiivses mõttes. — **coepae** (sunt) **agī** — passiivse infinitiivi puhul tarvitab ka Livius harilikult passiivseid vorme verbist *coepisse*.

3. — **ad centum... quinquāgintā milia**. Hannibal oli oma armeed tunduvalt suurendanud. Hasdrubali ajal oli sõjaväe suurus 60 000 jalameest, 8000 ratsanikku ja 200 elevanti. Aafrika ja Hispaania kaitseks määratud väeosad maha arvatud (umbes 30 000), oli Hannibalil Ebrost üleminekul 90 000 jalameest ja 12 000 ratsanikku, kokku 102 000. — **ad** (arvude juures adverbina) = *circiter*.

4. — **multifāriam** = *multis locis*. — **coepisse** — vähehaaval, aegamööda, järk-järgult. — **nōn sufficiēbant** — nimelt *ad omnia...* *ob eunda*.

5. — **ūna** (*pars mūri*)... **nūdāverat** (*vt. R. 57*) — ühes kohas oli müüri kokkuvarisemisel linn jäänud kaitseta. — **quantumque...** *erat* — *vt. R. 41*.

6. — **quā** = *eā ruīnā (abl. loci)*; ruina tähendab 1) langemist kui niisugust, seepärast *eā ruīnā*, s. t. *eius mūri ruīnā vōi eō, quod mūrus corruerat*, 2) müüri läbimurdekohta; siin viimases tähenduses.

7. — **alterius** = *huius aut illius*. — **patenti campō** — *abl. loci*. — **distantia**, *scil. ā mūrō*.

8. — **spēs... dēspērātiō** on *paronomasia*. — **cēpisse** märgib suuremat kindlust kui *captūrum esse*. Kartaagolased arvasid, et linn on juba võetud ja neil tarvitseb ainult veel veidi pingutada; — **sī... paulum annitātur** — (*vt. R. 41*). — **prō** — kaitseks. — **ūllō** — (ebataval substantiivselt) *scil. Saguntinōrum* = *quōquam* (*vt. R. 16*).

9. — **cōnfertim magis** = *cōnfertius*. — **inter arma corporaque** = *inter armātōrum corpora* (*vt. R. 48*). — **vānō** = *frūstrā* (*vt. R. 4*).

10. — **phalārica** — saguntlaste leiutatud viskekeha, mille raudotsa ümber olid mässitud kergelt süttivate ainetega (pigi, väävel, õli, vaik) immutatud takud, mis enne heitmist süüdati. Falaarikaid kasutati piiramistel ja neid heideti vastavatest kõrgetesse liikuvatesse tornidesse paigutatud seadeldistest (*catapultae*). Rünnavad tornid ise olid falaarikate vastu kaitstud niisutatud nahkadega ja mitmesuguste äädikas immutatud katetega. — **cētera** — *acc. graecus*. — **ad extrēmum** — lokaalses tähenduses (*vrđ. R. 51*), ainult viskoda lõpposa oli nelinurkne.

11. — **id**, *scil. extrēmum*. — **habēbat** — subjektiks on *phalārica*, kuna *posset* juures on subjektiks *ferrum*.

12. — **sed id māximē** — ent eriti see asjaolu. — **etiam sī haesis-**

set... penetrasset — *coni. iterat.* (vt. R. 35). — **ipsō mōtū** — juba liikumise endaga, s. t. keskosas süüdatuna levis tuli lennul läbi õhu kiiresti edasi.

IX.

Roomlaste saadikud Hannibali juures.

1. — **resisterent** — vt. R. 36.

2. — **expellunt** — kihutasid välja (majade ja linnamüüri vahelisest vabast ruumist). — **impeditum** — sest läbimurdekohta kokkukurutud puunlased ei saanud müüride varemeil vabalt toimida. — **expellunt** ... **exturbant** — gradatsioon, astmiktõus: väljendise mõju tõstmiseks paigutatakse mõisted tõusvalt rõhutatud järjestuses. — **fūsum fugātumque** (vt. R. 48) — täiesti lööduna. — **redigunt.** Livius katkestab lahingukirjelduse sel põneval hetkel, kus saguntlastel oli veel lootust pääsemiseks, ja siirdub diplomaatiliste läbirääkimiste kirjeldamisele.

3. — **lēgātōs.** Saadikud jõudsid Hispaaniasse märtsis 218 (vt. VI, 3), mitu kuud pärast Saguntumi vallutamist — siis, kui Hannibal oli parajasti tegemas ettevalmistusi teeleminikuks Itaalia suunas. — **missi** (sunt). — **qui** [= ut (*fin.*) ei] **dicerent.** — **aditūrōs,** scil. ad castra Pūnica. — **inter tot tam effrēnātārum gentium arma** — inter tot gentēs armātās tamque effrēnātās.

4. — **nōn admissōs** on tarvitatud konditsionaalse mõttega. — **suōrum** on seoses alistava lause subjektiga; mõeldud on Hannibali mõtteosalisi. — **pars altera** — vastaspartei. — **grātificāri** = grātum facere, obsequi; (siin *trans.*, objektiks on quid) mõõndusi tegema.

X.

Hanno kõne roomlaste huvides.

1. — **ea quoque** — ka saatkonna edasimineku Kartaagosse. — **vāna atque irrita** (vt. R. 48) — mõttetüks ja tagajärjetuks, viljatuks.

2. — **ūnus** (vt. R. 4). — **adversus senātum** — senatis valitseva arvamise vastu. — **causam agere** = causam dicere.

3. Hanno kõne. Sissejuhatus: nē Rōmānum cum Saguntinō suscitārent bellum. A. Eitav osa: sõda pidada ei maksa, sest see ei lõpe õnnelikult: a) sõda on alustatud lepingu murdmisega (X, 5–6); Hannibal on rikkunud rahvusvahelist õigust, roomlased see-

vastu on käitunud laitmatult (X, 6, 7); b) eelmine sõda lõppes õnnetult (X, 7—10). B. Jaatav osa: Hannibal tuleb välja anda (X, 11, 13).

— **monuisse, praedixisse** (vt. R. 48: kahe sünonüümi *asyndeton*) — tungivalt maha laitma (väljendab manitsust ja hoiatust). — **prōgeniem** (poeetiline väljend) = filiös; mõelda ei tule mitte üksnes Hannibalile. — **supersit** — ajavorm R. 33 järgi.

4. Ülemineku otsesele kõnele, puudub aga *verbum regens* (inquit). — **cupidō** = cupiditās. — **ad id** (rēgnum) vt. R. 50. — **serendō**, vt. R. 23. — **succinctus** (vōötatud) **armīs legiōnibusque** — **zeugma**, sest *succinctus* sobib mõtte järgi ainult **armīs** juurde. — **sī ... vivat** — seletus eelneva **via m ūn a m** juurde; *coniunctivus* (vt. R. 36) väljendab siin Hannibali ettekujutust ja soovi, kes näeb ainukest teed monarhiale, kui ta antud tingimustes elada tohiks. — **māteriam ignī praebēre** — piltlik ütlus (seep. v e l u t), umbes: oli tulle valama. — **hōc incendium**, vt. R. 9.

5. — **foedere** — 241. a. rahuleping. — **per quōs** = quōrum auxiliō (operā). — **prius** (superius) **bellum** — I Puunia sõda, — **rupta** — vt. R. 27. — **rupta foedera sunt ultī** — (vt. R. 2).

6. — **utrum... an...** an — kolmekordne küsimus. — **fortūna** = *condiciō, vox media* (sõna, millel võib olla nii hea kui ka halb tähendus). — **lēgātōs**. Sellega, et liitlaste saadikuid vastu ei võetud, rikuti rahvusvahelist õigust. — **bonus** — siin irooniliselt tarvitatud. — **iūs gentium sustulit** — (*asyndeton* on konsekutiivset laadi) seega on ta... — **ut pūblica** (reī pūblicae) **fraus absit** — (*ut fin.*) et ei oleks riigipoolset õiguserikkumist. Rahvusvahelise õiguse järgi riik, kes oli oma kodaniku teisele riigile välja andnud, ei olnud enam vastutav kõige selle eest, mis see kodanik riigi nimel oli korda saatnud. — **auctōrem culpae** — ainult peasüüdlast. — **ut reum crīminis** — kohtualusena, s. t. tema üle kohtumõistmiseks.

7. Järjestada: vereor, nē eō persevērantius saeviant, cum coeperint, quō lēnius agunt (et) sēgnius incipiunt; korrelatiivsete adjektiivide asend jääb tõlkes muutmatuks. Objekt *incipiunt* ja *coeperint* (*fut. II*) juurde on kergesti täiendatav. — **Erycem**. Hamilcaril tuli rahuõlmmisel loovutada see kaua enda valduses hoitud tugev kindlus. — **quae** — (*asyndeton summativum*) üldse kõike, mida te; **per quattuor et vīginti annōs** — täh. I Puunia sõjas (vt. I, 2).

8. — **puer** (halvustavalt, retooriline liialdus) **hic** — see kõne all olev (vt. R. 9). — **istī** — vastased, s. t. barkiinid. — **sed Tarentō**... — mõte: ka mees nagu Hamilcar ei võinud võita. A. 272 oli Tarentumi sadamasse sisse sõitnud kartaago laevastik ja seda kokkuleppe vastaselt, mille kohaselt roomlased pidid eemale hoiduma Sitsiiliast, kartaagolased aga Itaaliast. Livius laseb Hannol kõnelda ebatõtt, sest

tegelikult puhkes I Puunia sõda roomlaste vahelesegamisest konflikti Messana pärast. — **ex foedere** — (vt. X, 6, siin kontsessiivselt) hoolimata lepingust.

9. — **dii** — sest lepingu murdmisega solvati jumalaid. — **id, dē quō verbis ambigēbatur** tuleb ühendusse viia järgnevaga, eriti substantiiviga **iūdex**, mille juurde lisada **dīiūdicāvit** (eventus dīiūdicāvit, cum daret). Selle asemel liidab Livius sellele peamõitena järelduse peaverbi **dedit** vormis, katkestades seega lauseehituse ühtluse (anakoluut, vt. R. 2 a.). — **id, dē quō...** — mis puutub sellesse, et...; unde (vrd. unde X, 5) siin: **ā cuius** (ehk **quā**) parte.

10. — **quatit** — vrd. VIII, 5 **quassatae**. — **ariete** — kollektiivselt. — **Carthagini...** **Carthaginis** — sama sõna emfaatiline kordamine eri lauseosade algul (anafoor). — **ruinae** — (vt. R. 57) rusud, varemed. — **capitibus** — vt. R. 6.

11. — **dēdēmus ergō Hannibalem?** — nõrdinud hüüatus. — **Sciō meam levem esse in eō auctōritātem** (s. t. sententiam) — tean, et minu arvamist Hannibali suhtes ei peeta tähtsaks. — **paternae inimicitiae** = **inimicitiae cum patre** (Hamilcare) (vt. R. 1). Hanno oli isiklikult vaenujalal Hamilcariga, sest sõjas palgasõduritega oli sõjavägi eelistanud väepealikuna viimast; peale selle oli ta veel Hamilcari poliitiline vastane (vt. sõnastikus III, 3, Hanno). — **furiam facemque... belli** on alliteratsiooniga rõhutatud kahekordne metafoor. Hanno vihkab Hannibali kui sõjale ässitavat deemonit, kes oma pimedas raevus süütab sõjatõrviku. — **ōdi ac dētēstor** — vt. R. 48.

12. — **dēdendum**, scil. eum esse Rōmānis cēseō. — **ad piāculum** = ut piāculum (lepitusohvrina) sit, vrd. VI, 8 in poenam. — **ultimus** = extrēmus, remōtissimus; **in ultimās maris terrārumque orās** = maade ja merede taha. — **nōmen fāmaque eius** — (vt. R. 48) kuuldus tema nimest. — **ad nōs** = ad aurēs nostrās. — **quiētae** = quiētum cīvitātis stātum; tõlkes adjektiiv üle kanda juhtnoomeni juurde (adjektiivi *enallage*, vt. V, 5).

13. — **dēcernō**, scil. mittendam.

XI.

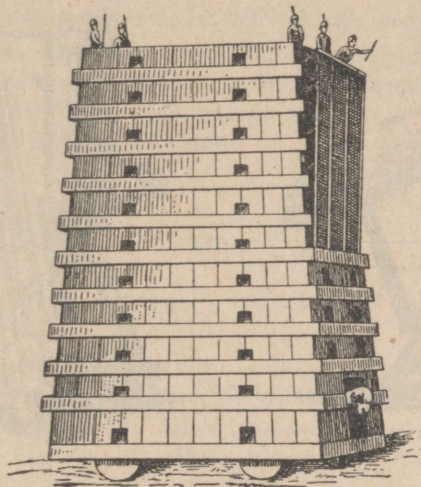
Rooma saatkonna hülgamine ja Saguntumi blokaadi edasine käik.

1. — **perōrāre** = **ōrātiōnem perficere**. — **certāre orātiōne** (verbis) — vaidlema, tülitsema. — **adeō ... Hannibalis erat** — oli niivõrd Hannibali mõju all. — **Flaccum Valerium** — C. Valerium Flaccum.

2. — **inde** — siin tähenduses **deinde** (vrd. II, 3). — **sī** — juhul

kui; juhtum pole veel aset leidnud, muidu seisaks iniūstē iacere, quod... — **Saguntinōs** = Saguntinōrum societātem (*comparatio compendiaria*), vrd. IV, 8 inter aequālēs. Vanim Kartaago-Rooma vaheline leping sõlmiti 509. a.

3. — **lēgatiōnibus** — pluraal halvustavas mõttes. — **fessum militem... habēbat** — mõjukam väljend kui fessus miles erat (vrd. R. 50). — **paucōrum** — vt. R. 45. — **iis** — vt. R. 2. — **ad cūstōdiam** — valveks, kaitseks (vt. X, 12 ad piaculum).

Turris mobilis.

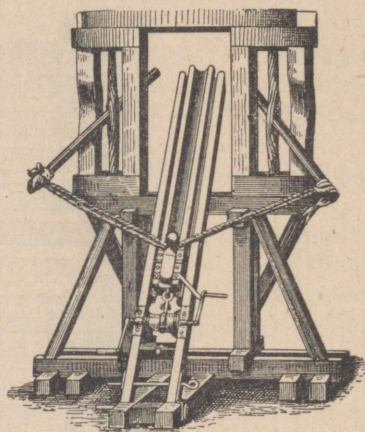
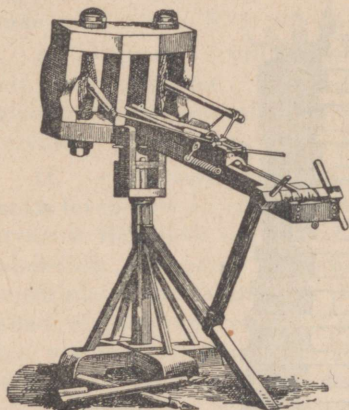
4. — **nūllā vī resistī** (scil. ab Saguntinīs) **vidērētur posse** — (vt. R. 52) ükski võim ei oleks küll suutnud neile vastupanu avaldada.

5. — **ut... ita** — vt. VII, 6. — **ā proeliis quiētem** — puhkus pärast lahinguid. — **novum... reficerent** on pleonasm.

6. — **oppūgnatiō... adorta est** — personifikatsioon (vt. R. 57); vrd. II, 5 mors... et pueritia... distulērunt ja XI, 7 (turris) cum... nūdāset. — **prīmum ac potissimum** — alliteratsioon.

7. — **turris mōbilis** — liikuv soomustorn, umbes 17 m kõrge, paljude kordadega (*tabulāta*, 10–20-kordne), mis omavahel olid ühendatud treppide ja redelitega. See oli ehitatud puust ja pealistasatud raudplaatidega, parkimata nahkadega, polsterdustega, sellele suunatud löögihoo pidurdamiseks. Üksikutele kordadele olid paigutatud kergemad piiramismasinad: alumistele jäärad ja kustutamisvesi, kõrgematele kergemad viskemasinad, tormijooksusillad ja teised sea-

deldised. Ülemistel kordadel asetsevad veel odaviskajad, vibukütid ja lingumehed, et puhastada oma laskudega müüre kaitsjaist tormijooksusildade allalaskmise momendil. Vastutõrjeks puistasid piiratud ülalt sildadele kreeka rohtudest keedist, nii et ründajad tagasi libisesid. — **quae**, scil. turris. — **admōta**, scil. moenibus. — **catapultis... dispositis** — (*abl. abs.*) pärast katapultide... paigutamist. — Piiramistel rakendatavad masinad jagunesid heidetavate viskekehade järgi. Catapulta oli raskuste, eriti aga otsesuunaliste laskude (nooled,

Catapulta et ballista.

odad jm.) pildumiseks. Üldiselt sarnanes katapult suuremamõõdulise ammuga, mis erilise seadeldise abil vinnä tõmmati. Väiksemaid katapulte teenindas kaks meest, suuremate jaoks kasutati masinajõudu. Suured katapultid pildusid kuni 500-kg-seid raskusi kuni 400 m kaugusele. Ballista oli viskemasin kaareesuunaliste laskude jaoks, eriti raskete kivikuulide ja põlevate ainete pildumiseks piiratud kindlusesse. Mõlemaid toimetati kohale vankritel. — **dēfēnsōribus** — taval. ā dēfēnsōribus.

8. — **tum** — seal (avab Liviusel sageli järellause). — **occāsiōnem** (vt. VIII, 7), scil. subesse ehk adesse. — **ab imō** — vundamendis (vt. R. 51, substantiveeritud *neutr.*).

9. — **caederētur** — *coni. iterat.* (vt. R. 35). — **ruēbat** scil. mūrus. — **patentia ruīnīs** — (*abl. causae*, vt. R. 51) läbimurdekoht. — **āgmīna** — terved kolonnid, rivikonnad. — **vādēbant** väljendab rasket sammumist, ohtudega ja takistustega seotud edasitungimist.

10. — **castellum** — kindlustatud koht. — **imminēns** — (vt. VI, 2) esilekõrguv, -küündiv. — **et** = etiam. — **interiōrem** — edasi sissepoole, linna sisemusse (vt. R. 4). — **ab nōndum captā parte** — veel vallutamata linnaosa ette.

11. — **tuendō** — vt. R. 25. — **in diēs** — hüperbool, siin üldisemas mõttes *magis magisque*.

12. — **omnium** (*neutr.*) = omnium rerum (vt. R. 51, vrd. XI, 8 ab imō). — **expectātiō** = spēs, väljavaade, lootus. — **tam procul Rōmāni** — teine sõda Illüürias a. 219 takistas roomlastel abiandmist.

13. — **affectus** = *affectū animī*, masendatud meeleolu. — **profectiō ... in**. Verbaalsubstantiive seostatakse prepositsioonidega nagu algverbegi (vrd. V, 7 ab Hermandicā profugī). — **quī duo populi** — vt. R. 47. — **dilēctūs acerbitāte** — vt. R. 49. — **cōnfernāti** = valdē perterriti.

XII.

1. — **nec** = *neque tamen*. — **civēs** — omad inimesed, Kar-
taago sõjavägi.

2. — **strāta omnia ... ostendit** — näitas uut kaitseliini, kogu ulatuses kaetut; *omnia* esineb sageli tähenduses kogu ulatuses.

3. — **ipsam arcem**. Siit tuleb järeldada, et 1) Saguntumi kindlus hõivas linna keskosa, et 2) sellega liitus teine sisemine müür ja et 3) kindlus koosnes kahest tornehitusest, kuna pärast ühe osa (*pars arcis*) kaotamist saguntlased kindlustasid end teises osas. Peatükist XIV, 2 ilmneb, et sellel teisel osal olid erilised tornidega müürid. Kaotanud ühe kantsi osa, ehitasid saguntlased arvatavasti kolmanda sisemüüri, mis liitus teise tipuga. Kolmandal müüritagusel linnaosal oli hoopis vähem tähtsust. — **utrimque** — vt. R. 56.

XIV.

1. — **permixtum** — tugevam väljend kui *admixtum*. — **concilium** — korratu rahvakogunemine, rahvakoosolek (vastand on **contio** — ülemuse käsul kokkukutsutud rahvakoosolek); kui senat oli muutunud rahvakoosolekuks. — **primōrēs** (civitātis) = põlvkonnajärgsed. — **sēcēssiōne factā** (vt. R. 54) — tugevam väljend kui *postquam sēcēssērunt*. — **ex publicō privātōque** (vrd. R. 51) — riigi- ja eraomandist. — **conicientēs** — (*part. praes. act.*, sest puudub *part. perf. act.*) olles heitnud.

— **cōdem** — in eundem ignem. — **plērique** — suurel arvul; kuulub apositsioonina **prīmōrēs** juurde.

2. — **pavor ac trepidātiō** (vt. R. 48) — paaniline segadus (korratud). — **ex arce** — teisest kantsi tipust, mis oli veel saguntlaste valduses (vt. XII, 3) ja asus Kartaago sõjaväe ja veel vallutamata linnaosa vahel. — **cohors** — rooma nimetuse ülekanne.

3. — **crūdēle** (scil. fuit) — oli küll karm.

4. — **potuit** — oleks võidud (vt. R. 34). — **ante... quam morientēs** = *antequam morerentur* või *nūllum ante* = *nōn nisi*, ainult.

XV.

1. — **plēraque** = *permulta*. — **dominus** = *possessor*. — **ira** scil. *Poenōrum*. — **militum praeda** — roomlastel läks sõjavangide müügist saadud raha riigikassasse.

2. — **vestis** — (kollektiivselt) mitte ainult rõivad, vaid ka vai bad jm.

XVI.

Ettevalmistused sõjaks (XVI—XVII).

1. — **sub** — (millegi) paiku, umbes (millegi ajal). — **omnia** — hispaania väeosad ja Kartaago senat.

2. — **nōn lāti auxiliī** — vt. R. 27. — **metus dē summā rērum** — kartus riigi tuleviku pärast. — **ad portās** — vrd. Hannibal *ad portās!* — **mōtus animī** — hingeliigutus, erutus. — **ut ... trepidārent magis quam cōsulerent** — et nad rohkem nõutult rabelesid kui nõu pidasid.

3. — **nam ... fuisse** — elavas kirjelduses kasutab Livius *acc. c. infinitivo*'t, ära jättes *verbum dicendi*.

4. — Rahvaste loetelu, peale liguurlaste, kellega Rooma sõdis ajavahemikul I kuni II Puunia sõjani. — **cum Gallis tumultuātum vērius quam belligerātum** — gallidega peeti õieti rohkem käsikähmlusi kui sõda; **tumultuātum** — gallidega peeti õieti rohkem käsikähmlusi kui sõda; **tumultuātum** — gallidega peeti õieti rohkem käsikähmlusi kui sõda; **tumultuātum** on ebatavaliselt tarvitatud *pass. impers. deponens*'ist **tumultuārī**; **belligerātum** — *belligerāre* (luulekeelesõna, laen Enniuselt).

5. — **trium et viginti annōrum** — barkiinide väed viibisid Hispaanias 19 aastat (237—219) ja Aafrikas 4 aastat (241—237: palga-

sōdurite sōda). — **assuētum** alicuī aliquā rē. — **recentem ab** — (recens ab) alles parajasti tulles (millest). — **Hibērum trānsire** — mis vōis sündida alles kevadel a. 218. Tegemist on siin senaatorite hirmu mõjul tekkinud liialdatud kujutlusega (senaatorid olid *trepidantēs magis quam cōnsulentēs*).

6. — **excitōs**, scil. sēdibus suīs.

XVII.

1. — **nōminātae**. Uute konsulite tegevuspiirkonnad määrati senati poolt ette juba enne nende ametisse astumist. Provintside omavahe-line jaotus toimus kas liisuvõtmisega või vabal kokkuleppel. — **iussi**, scil. sunt cōnsulēs. — **ēvēnit**, scil. sorte.

2. — **dēcrētae** — sest määrati konsulitele senati poolt. — **socium** = sociōrum (vt. IV, 9 de u m: Liviusel tavaline lõpp). — **ipsis**, scil. cōnsulibus.

3. — **scripta** = cōnscripta sunt. — **sociōrum** — liitlastest. Liitlaste arv oli tavaliselt suurem roomlaste omast, eriti ratsaväes. — **quīnquerēmis** — galeer viie aerudereaga kummalgi küljel, mida kasutati alates Aleksander Suure ajast üldiselt meresõjas. Roomlased ehtasid esimese sellise sõjalaeva alles I Puunia sõja algjärgus ühe randunud puunia laeva eeskujul. Täpsemad andmed selle ehitusest puuduvad. Oletatavasti oli quīnquerēmis konstrueeritud sama printsiibi järgi nagu birēmis, trirēmis ja quadrirēmis, milledest on säilinud andmeid. Võib arvata, et sõudepingid asetsesid diagonaalselt üksteise kohal. Rohkem kui viis pinkide rida osutus praktiliselt võimatuks, sest sel korral pidanuks sõudja käsi ulatuma kõrgemale, kui see tege-likult võimalik oli aeru liiga kallaku asendi pärast, mis oli tingitud aeru toetuspunkti kõrgusest. — **celōcēs** — eri liiki laevad kiiruse taotlemiseks, kus iga sõudja käsitses ainult üht aeru (oli laevu, millel üks sõudja käsitses kaht või kaks sõudjat üht aeru). Suurematel kiir-laevadel oli palju sõudjaid, mõnedel isegi mast purjedega. Laev oli ilma tekita. Liikumiskiiruse tõttu kasutasid seda laeva eriti piraadid.

4. — **vellent iubērent** — tavaline *asyndeton* (vt. R. 39) ettepaneku esitamisel rahvale; *oratio recta* puhul *velītis iubeātis*, *Quirītēs*. — **quod bellum** — id bellum, quod (pealause subjekt on viidud kõrvallausesse — arhailine keelepruuk).

5. — **ea** = eae legiōnēs, aga grammatiliselt predikaadile (milia erant) kohaldatud (vt. R. 3). — **quaterna** — jaotusarve (*n. distribu-tiva*) tarvitatakse substantiivide puhul, mis esinevad ainult mitmuses (*pluralia tantum*).

6. — **ita** — eā condiōne, juhtumil kui. — **trānsmisūrus** = ut trānsmitteret (vt. R. 22). Coelius Antipateri järgi olevat Sempronius saatnud Lilybaeumist ette Aafrikasse kiirpurjeka randumiskoha järele vaatamiseks. — **satis esset** = sufficeret.

7. — **minus cōpiārum** = minōrēs cōpiae.

8. — **quia**. Liviuse poolt sissetoodud põhjus, kuna senat võis 219/218. a. talvel või 218. a. varakevadadel vaevalt aimata Hannibali Alpidest üleminekut, veel vähem aga teada, et pretori sõjaväe ülesanne kujuneks samaks, mis Hispaaniasse saadetud väeosal. — **L. Mānlius**, scil. Vulsō; arvatavasti praetor inter civēs et peregrinōs. Talle anti üle komandeerimine Gallias (in Galliā cisalpinā). Teised preetorid olid M. Aemilius Sitsiilias (vt. XLIX, 6), C. Atilius (vt. XXVI, 2 ja LXII, 10) ja M. Terentius Varrō oletatavasti Sardiinias. — **et ipse** — item, ipse quoque (vt. R. 14), samuti. — **haud invalidō praesidiō — litotes** (vt. R. 46). § 9 järgi 2 leegioni, kuid lisaksmääratud liitlaskjalaväe ja ratsaväe koosseis oli väiksem kui konsulaarvägedes. — **mittēbatur** — *imperf. de conatu*. — **sociōrum** on tarvitatud adjektiivselt.

9. — **duās legiōnēs** olid Põhja-Itaalias, paigutatud Cremonasse, Placentiasse, Mutinasse (XXV, 8), Clastidiumi (XLVIII, 9) ja Victumulaesse (LVII, 9). — **versa** tuleb seostada eelneva objektiga *mīlia eōdem* vihjab järgnevale in *Pūnicum bellum*, mis olid suunatud samasse, nimelt sõjaks puunlaste vastu. — **habuit** = accēpit.

XVIII.

Roomlaste sõjakuulutus.

1. — **ita** — viitab eelnevale. — **lēgātōs māiōrēs nātū** — endise kahe saadiku asemel saadeti nüüd viis ning eriti silmapaistvad mehed, sest olukorra tõsidus nõudis seda.

2. — **vidēbantur** on autori enda arvamus, seepärast *indicativus*. — **ut indicerent** — (vt. R. 58) konstruktsiooni vahetus pärast ad *percontandōs Carthāginiēnsēs*.

3. — **Rōmānī** — rõhutamiseks asetatud lausepõimi sissejuhatava kõrvallause etteotsa. — **datūs esset**, scil. iis. — **tum** avab järellause, korrelaat eelneva *cum* juurde; seisab siin selguse mõttes, et seda lauset mitte ekslikult sõltuvusse viia sõnaga *postquam* algavast lausest.

4. **Oratio recta** algusest on ära jäetud *inquit*. Järgnev kõne põhineb esimestele saadikutele antud ülesandeil (VI, 8) ja läbirääki-

mistel Kartaago senatis (X) ning anab Kartaago seisukohalt vastuse tollekordsele, Hannole omistatud kõnele. — **et** = etiam, ka, juba; sellele järgneb vaste **cēterum** — ometi. — **adhūc**. Seni nõuti ainult hüvitust, ilma et oleks kuulutatud sõda, mille puhkemist aga oli oodata (XVIII, 13). — **asperior**. Küsimuste kavala asetamisega taoteldud süütunnistuse väljapressimine oli solvavam kui otsene süüdistus ja kahjutasude nõudmine aetas Kartaagole suurema ohvri kui Hannibali väljaandmise nõudmine eelmise saatkonna poolt.

5. — **dēpōscēbātur**, scil. ut reus. — **ut ā cōfessis** = velut si cōfessi simus.

6. — **cēseam** — (*coni. pot.* ironilise malbusega), ma söandan arvata.

7. — **nostra ... est** — meie ülesanne on. — **haec** (quaestiō) — (vt. R. 9) käesolev, esolev. — **quaestiō atque animadversio**. Järgnev küsilause sobib ainult quaestiō juurde (*zeugma*). — **ūna disceptātiō** = disceptātiō dē ūnā rē. — **per foedus** = ex foedere (X, 6), lepingu alusel.

8. — **itaque** mõte on „seepärast käsitlegem lühidalt seda üht punkti, mille kohta te otsust soovite“. — **nōbis** — kõne all on C. Lutātius Catuluse rahuleping, milles Saguntumi kohta polnud midagi kindlaks määratud. — **cum** esineb siin kontsessiivselt. — **necum enim** = nõndum (vt. R. 58).

9. — **at enim ...** (Saguntini excipiuntur) — kuid üks ole (saguntlased välja jäetud)! Esitatakse vastase vastuväide, et seda kohe kummutada; **excipiuntur** — lepingus oli ette nähtud, et neid ei tohtinud rünnata. — **adversus quod** — selle väite vastu. — **nihil ... nisi** — ainult.

10. Mõte on „teilt oleme õppinud vahet tegema lepingute vahel, mis on sõlmitud väejuhtide ja mis riigi poolt“. Järjestada: vōs enim eō foedere, quod ... icit, vōs tenērī negāstis, quia ... ictum erat. — (**prīmō**) ... **foedus** — s. t. eelkõkkulepe. — **neque ex auctōritāte patrum nec populī iussū**. Tähele panna kiasmi. Tähtsamate riiklike ürituste teostamiseks oli vaja ühtaegu niihästi senati volitust kui ka rahva heakskiitu. — **tenērī** — (vt. R. 53) tundma end seotuna.

11. — **ex auctōritāte**, scil. senātūs; — **iussū vestrō** = iussū populī. — **nōbis insciīs** — sest barkiinid toimisid Hispaanias iseseisvalt, sõltumatult Kartaago valitsusest.

12. — **omittite** = dēsinite.

13. — **Rōmānus**, scil. Fabius, princeps lēgātiōnis. — **sinū ex togā factō** — sest Fabius heitis tooga sügavalt allalangeva siluotsa üle õla

ja laskis sel siis jälle alla langeda (sinū effūsō). — *sub hanc vōcem* — nende sõnade peale.

14. — *iterum* — uuesti, taas; viitab Fabiuse liigutuste sümboolsele tähendusele. — *bellum dare*, scil. sē. — *omnēs*. Vastaspartei ei julgenud häält tõsta, nii suur oli ärevus.

XIX.

Märkmed lepingumurdmise kohta. Rooma saadikud Hispaanias.

1. *verbīs* — pikas, üksikasjalises sõnavõtus. — *Saguntō excisā* — Saguntus, i, f., vt. VI, 8.

2. — *disceptātiōnis rēs esset* = *rēs esset rēs disceptātiōnis*. — *quid* = *numquid*, *ecquid* — millises punktis, mispoolest. — *comparandum erat*. Reeglipäraselt märgib gerundiiv tegevuse tarvidust, mitte aga võimalust, seepärast võinuks oodata *comparārī poterat*. Kuid sõna *comparandus* tähendab Liviusel sageli *comparābilis*.

3. — *cēnsuisset* tarvitab Livius tavaliselt senati ja senaatorite puhul, siin aga tähendab see *iussisset*, mida Livius seostab sõnaga *populus*.

4. — *quamquam* — *correctivum*. — *priōre* — (vrd. XIX, 2), siin märgib ta rahva poolt heakskiidetud rahulepingut aastast 241. — *quī tunc essent* — tarvilik kirjeldav väljend, kuna ladina keeles puuduvad vasted adjektiividele *tolleaegne*, *tookordne*.

5. — *quis aequum cēnsēret* — (*coni. pot.*) kes oleks võinud õiglaseks pidada.

9. — *vestram*, scil. *amicitiam*. — *quī id fēcērunt*, s. o. Saguntinōs.

10. — *censeō* (iironiliselt) — konstruktsiooni mitte mõjustav omaette sõna lauseliikmete vahel. — *clādēs* — hävitus kaasaskäivate sõjakoledestega. — *insigne documentum* — ilmekas manitsus, hoiatus.

11. — *abire finibus* — tavaliselt seoses eessõnadega *ex* või *ab*. — *verba tulēre* = *respōsum tulērunt*. — *Hispaniā*. Mõeldud on Ebrost põhja pool asetsevat Hispaania osa.

XX.

Rooma saatkond pöördub tagasi Gallia kaudu.

1. — *nova*. Komme, et rahvas ilmus ka koosolekule relvastatult, oli ammu juba aegunud.

2. — *inferentī* = *sī inferrent* (saadikud ei teadnud siis veel Hannibali kavatsusi).

3. — **cum fremitū** = fremitū mixtus. — **sēdārētur** = sēdāri posset.

4. **cēnsēre** on siin apositsioon sōnale pōstulātiō. — **ipsōs**, s. t. Gallōs. — **āvertēre**, scil. ā Rōmānīs. — **prō aliēnīs**, scil. Rōmānīs.

5. **meritum** — (vt. XIX, 5) teene.

6. — **contrā ea** — vastupidi. — **gentis suae hominēs** — s. t. senoonid, boilased, lingoonid, insuberid. — **agrō** — üksikisik omast majast ja maalapilt kolooniate rajamise tõttu. — **cētera indigna** nagu pantvangide andmine, vägivaldne sõdurite värbamine, alandav kohtlemine, teopäevad.

8. — **ab sociīs** = ab Massiliēnsibus. Rooma ja Massilia vaheline liit oli tekkinud juba kuningate ajal. — **inquisita ... cognita** = inquisita esse ... cognita sunt. — **praeoccupātōs** (scil. in Rōmanōs) ... **ante** — pleonasm. — **illi ... ipsī**, s. t. Hannibali.

9. — **expectātiōne belli ērectam** — ärevus sõjaootuses.

XXI.

Itaalia sõjaretke ettevalmistused.

1. — **in hiberna** — 219/218. a. talvel. — **quae ... quaeque** — pronoomeni kordamine, et esile tõsta mitmesuguseid nōupidamisi. — Verbist **audītis** sõltuvad: kaudne küsilause **quae ... forent** (= essent, vt. R. 31) ja konstruktsioon **acc. c. inf. sēque ... esse**. — **causam ... belli** — Hannibali väljaandmisega oleks välditud sõda.

2. — **partītis** — passiivselt.

3. — **crēdō ego** — isikuline asesōna on siin vastandatud pronoomeniga **vōs ... ipsōs**. — **omnibus ... populīs** — rahvad teisel pool Ebrot.

4. — **ita ... sī** mõte on „ainult sel juhtumil ... kui“. — **hae gentēs** — siinsed rahvad.

5. — **longinqua** — lokaalses mõttes.

6. — **primō vēre** — varakevadel märtsis. — **diis bene iuantibus** on tavaline vormel. — **bellum ingentis glōriae praedaeque futūrum** — bellum, quod futūrum est bellum ingentis glōriae praedaeque (*gen. qualit.*).

7. — **iam** — juba nüüd. — **dēsiderium** — kojuigatsus.

8. — **per tōtum tempus hiemis** — atributiivselt **quies** juurde. — **vēre primō** = primō vēre, kohe varakevadel, 218. aastal. — **con-**

vēnere = *convēnērunt* (Uus-Kartaagosse, kust nad puhkusele olid läinud).

9. — *exsolvit* tänuks Saguntumi õnneliku vallutamise eest. — *prōspera*. Predikatiivse adjektiivivi või adverbivi tähenduses seisab *ēvenire* juures *prōsper* sagedamini kui adv. *prōsperē*.

10. — *in inferendum atque arcendum bellum* — *in cum accusativo gerundivi* on harva esinev nähtus.

11. — *Prō eō*, scil. praesidiō. — *iaculātōrum* — *iaculātōrēs* (sõnast *iaculum*, vt. LV, 6), odaviskajad (kes tavaliselt olid maurid ja numiidlased), kuulusid koos lingumeeste ja vibuküttidega kergelt relvastatute (eelvæküttide) hulka. Neid kasutati lahingu alustamiseks, et vaenlast viskerelvadega üle külvata.

12. — *funditōrēs* — lingumehed. Needki kuulusid kergelt relvastatute hulka. Neil puudusid ründe- ja kaitserelvad, oli ainult lingmillega pidid kõikjal vaenlast häirima.

13. — *per Āfricam* — mõeldud on Kartaagost sõltuvat Aafrika osa. — *in civitatēs*, scil. *Āfricae*.

XXII.

Hispaania julgestamine. Hannibali unenägu.

1. — *haud ignārus* — *litotes* (vt. R. 46).

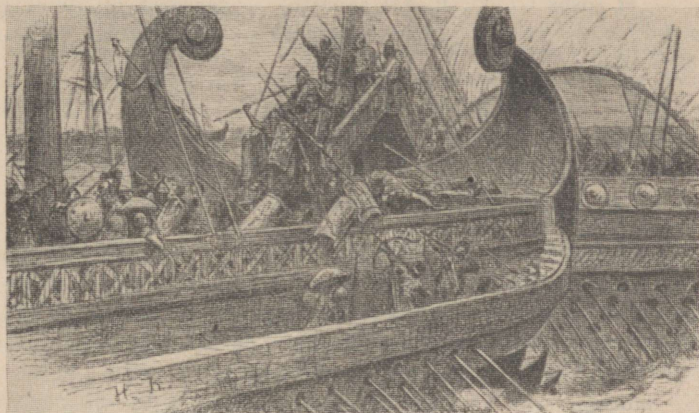
2. — *prōvinciam* on tarvitatud predikatiivselt, *Āfrōrum* — adjektiivselt. — *Liguribus*. Liguurlased teenisid palgasõduritena Kartaago sõjaväes juba I Puunia sõjas. Roomlased alistasid nad 223. a.

3. — *trecenti equitēs*. Kartaago ratsaväe üksus koosnes tõenäoliselt 150-st ratsamehest. Siin oli 2 ilergeetide, 3 libüofoiniiklaste, 12 numiidlaste ja mauride üksust ning Aafrika jaoks (XXI, 12) 8 ratsaväe üksust. — *elephantī*. Vanemal Hasdrubalil oli 200 elevanti. II Puunia sõjas polnud elevantidel enam endist tähtsust. Zama lahingu olevat olnud neid 80.

4. — *quā parte belli vicerant*, scil. bellō Pūnicō priōre (vrd. XVII, 8); *vicerant* nimelt Mylae, Ecnomuse ja Egadi saarte juures toimuvates merelahingutes. — *trirēmēs* — sõjalaevad kolme aerude reaga kummalgi küljel, mis asetsevad diagonaalses suunas üksteise kohal. Igal sõudjal oli eri aer ja nad istusid eri pinkidel. Ülemises reas töötajail oli kõige raskem töö, sest aerud olid kõige pikemad, ja seepärast oli neil kõrgeim tasu. — *aptae* = *aptatae*, (merele sõiduks) valmisseatud, varustatud. — *rēmigiō* — sõudemeeskonnaga. *trīgintā et duae* — (vt. R. 45) ainult 32.

5. — **ad hiberna** — talveks Uus-Kartaagosse; — **exercitūs** — *gen. sg.* — **dūcit**, *scil. exercitum.*

6. — **ibi** — s. o. Ebro ääres. — **in quiēte vīsum ab eō** — ta olevat näinud unes. — **iuvenem ... ducem.** Pärimuse järgi olevat Hannibal kutsutud jumalate koosolekule ja Jupiter andnud talle nõu otsekohe Itaaliat rünnata. Livius vaikib sellest teadlikult ja annab Hannibali unenäole pahaendelise tähenduse. Tema kirjelduse järgi ei teadnud sõdurid veel Hispaaniaski oma sõjaretke eesmärki.

Triremis.

8. — **mīrā māgnitūdine** on *abl. qualit.*, tavalisem oleks aga *gen. qualit.*

9. — **mōlēs** — koletis, fantastiline olend.

XXIII.

Hannibali retk Püreneedeni.

1. — **cōpiās.** Polybiose andmetel oli Hannibalil Uus-Kartaagost lähtudes 90 000 jalameest, 12 000 ratsaväelast, nendest $\frac{2}{3}$ aafriklasti ja $\frac{1}{3}$ hispaanlasti. Elevantē oli 37. — **quā**, *scil. in eā Galliae parte, quā.* — **trānsitus** — Alpikurud.

2. — **subēgit**, kaotanud seejuures ise 20 000 meest. Esialgselt sõjaväe koosseisust (102 000 meest) oli ta andnud Hannole 10 000, rahustuste tõttu vallandanud 10 000. Pärast Pürenee ületamist jäi talle

50 000 jalameest ja 9000 ratsaväelast. — **ōraeque huic**. Vallutatud maa-ala julgestamine oli Pürenee-kurude pärast hädatarvilik, sest Hannibalil oli vaja säilitada ühendus Hispaaniaga. — **faucēs**. Hannibal liikus läbi idapoolsete kurude.

4. — **rūmor ... certior** — sest Hannibal oli ainult üldiselt sellele vihjanud (XXI, 3: in aliās terrās trānsferendum bellū). — **iter āvertērunt** — iter āvertere = signa dēserere.

5. — **anceps erat** = periculōsum erat.

6. — **et īpsōs** — (vt. R. 14) samuti. — **sēserat** on ilmekam kui a n i m a d v e r t e r a t. Sõdurite meeoleolu paistis selgesti välja nende käitumisviisist.

XXIV.

Hannibal läbib häirimatult Kagu-Gallia.

1. — **Pŷrēnaeum**, scil. saltum. — **Iliberrī** on siin *indecl.* (vrd. §§ 3 ja 5 *Iliberrim* — *acc. fem.*).

2. — **aliquot populī** on kitsendav apositsioon subjektile Galli. Gallialased olid roomlastele vaenulikud ja tundsid Hispaania sündimuste mõjul ühtlasi hirmu ka Hannibali ees.

3. — **moram**, sest võitlused Hispaanias olid teda ülemäära kaua kinni pidanud ja ta ruttas, et veel õigel ajal Alpide juurde jõuda. — **colloquī** puhul sõltub kaudne kõne *verbum dicendī*st, mis sisaldub väljendis **ōrātōrēs ... mīsit**. — **et** — ja seepärast.

4. — **hospitem ... hostem** on *paronomasia*.

5. — **nūntiōs** = (§ 3) **ōrātōrēs**. — **haec**, scil. ēgit. — **ad Poenum** juhul on mõeldud Hannibali. — **praeter Ruscinōnem** sest siit-kaudu kulges maantee.

XXV.

Boilaste ja insuberide mäss.

1. — **in Itāliam**, scil. Rōmam. — **Massiliēnsium**: Rooma-Massilia vahelised sõbralikud suhted (vt. XX, 8 ja XXVI, 5).

2. — **ac sī ... trānsisset** — vihje mässuliste gallialaste ja Hannibali vahelistele salajastele sidemetele (vrd. XXIX, 6 ja LII, 4). — **ob veterēs ... irās**. Boilased alistati lõplikult a. 224 ja insuberid a. 222. Selle rahutu elemendi vaoshoidmiseks rajasid roomlased siin Placentia

ja Cremona koloonia (arvatavasti a. 218). Koloniseerimine ning osa (taval. $\frac{1}{3}$) maa-ala kaotamine kutsus esile gallialastes tõsise paha-meele.

5. — *in eum ipsum agrum*, mis oli kolonistidele määratud. — *terrōris ac tumultūs* on Liviusel tavaline allitereeriv seos. — *agrestis... multitudō* — kolonistid. Iga linna jaoks oli ette nähtud 6000 kolonisti, kellele kolmemehekolleegium (triumvirī colōniae dēdūcendae, triumvirī Rōmānī) maid jagas. — *ad agrum vēnerant assignandum* — tavaliselt *dat. fin. gerundivi*. — *Placentiae moenibus*, kuna ehitamine polnud veel lõpetatud.

6. — *Mutinae* muutus küll alles a. 185 roomlaste kolooniaks, kuid oli juba a. 218 selles asuva garnisoni kaitseks müüridega piiratud. — *rudis ad* selleks, et vältida *gen.* vormide kuhjumist (*rudis artium gēns.*). — *intāctis* = ita, ut intācti essent. — *sēgnis... assidēret*. Oma alguses tähenduses väljendab see verb tegevusetust (vastand on *obsidēre*, vt. R. 6). — *simulārī coeptum*, scil. ā Boiis.

7. — *ēvocāti* on tavaline väljend *ad colloquium* juurde, eriti kui kõrgemad ametnikud või üldse tähtsamad isikud alamaid enda juurde kutsusid. — *lēgātī* — õigupoolest *triumvirī*. — *in id tempus* (s. t. cum eōs ēvocārent) — läbirääkimiste ajaks. — *obsidēs*, sest need olid roomlaste käes juba eelmise sõja lõppjärgust saadik. — *eōs dīmissūrōs* = sē eōs dīmissūrōs esse (kahemõttelisus eōs puhul kaob arvestades lause üldseost).

8. — *effūsūm āgmen* — mitte korrapärase rännakurivistuses (*āgmen quadrātum*), vaid vabalt liikudes. — *ad Mutinam* ilma kohale jõudmata.

9. — *tunc*. Liviuse ajal metsi seal enam ei olnud. — *plērisque incultis* — plēraque inculta, suurem osa maa-alast on harimata. Substantiveeritud *neutra pluralia* (vt. R. 51) esinevad sageli lokaalses mõttes, nii et siin osutuks täiendus *locīs* ülearuseks. — *praecipitātur* — medium.

12. — *omnium* — (seostada adjektiivselt sõnaga *magnā*) üldine.

13. — *vīcum propinquum* — puudub *praep. in*. — *contendēre* = *contendērunt*, nagu eelnev *ēvāsēre*. Livius tarvitab *ēre*-lõpulist perfekti vormi ka siis, kui see ei erine *inf. praes.* vormist.

14. — *mūnimentō ad tempus* — (scil. factō) ajutise kindlustusega. — *Brixianōrum*. Selle nime all mõtleb Livius oletatavasti Po ääres asuva linna Brixellumi (praegu Brescello) elanikke, mitte aga Brixia (Brescia) omi, sest see kenomaanide (Cenomānī) pealinn asus kaugemal põhja pool. — *etiam* = vel, isegi.

Preetor Atilius marsib insuberide vastu, konsul Scipio
purjetab Galliasse.

1. — **tumultus** — vrd. XVI, 4 *tumultuātum*. — **Gallieō**, scil. tumultū.

2. — **cōnsule**, scil. Scipiōne. — **cōscriptis** — hiljuti Scipio poolt Hispaania sõjareteks värvatud leegion ja liitlasväeosad. — **qui** — Atilius, viitab tagasi peaisikule.

Legionarii.

3. — **scriptā** (= *cōscriptā*) **legiōne novā** — 7. leegion lisaks senisele kuuele (vt. XVII, 2). — **profectus**. Livius jutustab juba XX, 9 konsulite ärasõidust provintsi. Scipio ärasõit lükkus edasi augustikuuni vististi vahepealsete sündmuste, eriti aga uue värbamise tõttu. — **longis nāvibus**: ära jäetud *cum sociativus*; **nāvis longa** — pika kere ja terava anduriga galeer, millel oli sõudmiseks kummalgi küljel üksainus rida aere (kuni 50 aere). — **Ligurum** tuleb seostada järgneva akusatiiviga *montēs*, nagu näitab seos *-que et*. — **Saluviūm** = Saluviōrum.

4. — **proximum**, scil. Italiae. — **plūribus**, scil. ostiis. — **vixdum** seostada adverbiga *satis*.

5. — **Rhodanī quoque** täiendada väljendiga *nōn modo Pŷrēnaeōs* superāsse sed *dē Rhodanī quoque trānsitū agitāre*. — **interim** — esi-algu. — **auxiliāribus Gallis** on öeldud massiialaste palgasõdurite kohta, kes XXIX, 3 järgi lahingust samuti osa võtsid. — **ad explō-**

randa omnia — juuresoleva objekti tõttu *supinum*'i asemel gerundiivi konstruktsioon.

6. — **cēteris** — gallialased peale volkaide. — **validae** — s. t. arvult. — **colunt** (absoluutselt) = incolunt. — **citeriōre** Hannibali seisukohalt. — **omnibus ... suis** on *neutrum*.

7. — **cēterōs accolās flūminis** puhul jääb küsitavaks, kellest Livius siin kõneleb, sest ei ole teada, et Rhône'i kaldal oleks asunud peale volkaide veel teisi suguharusid. — **eōrum ipsōrum** — *gen. part.*, sõltub järgnevast relatiivpronoomenist *quōs* (s. t. eōrum ipsōrum eōs, quōs ...), mõeldud on Volcārum. — **quōs sēdēs ... tenuerant** on poeetiline väljend. — **suae** tähendab siin läänepoolset kallast.

8. — **vicinālem** on Liviuse uusmoodustis. Klassikalise ajastu proosas olid *-alis*-lõpulised adjektiivid haruldased. Livius toob nad sisse, laenates neid kas luulest (nivālis, iuvenālis jt.) või ise moodustades (vicinālis). — **novāsque aliās**, scil. lintrēs. — **primum ... inchoantēs** — pleonasm: (esmakordselt) eeskuju andes. — **cavābant** = cavandō faciēbant.

9. — **māteriaie** — ehitusmaterjal. — **alveōs** — (halvustavalt) künasid. — **nihil, dummodo** = nihil, nisi ut. Oletatavasti läks Hannibal üle Rhône'i ülalpool Durance'i suuet Avignonist veidi põhja poolt.

XXVII.

Hannibal toimetab oma väed kahes osas üle Rhône'i (XXVII—XXVIII).

1. — **equitēs virīque** — tavaliselt *equis virisque*. Selgitav lisand sõnale *hostēs*. Tõlkimisel seostada partitsiibiga *obtinētēs*, s. t. ratsa- ja jalaväeüksustega, ratsa ja jala.

2. — **āverteret**, scil. Hannibal. — **Hannōnem**, Bomilcaris filium on üks kahest sufeedist, mitte XXIII, 2 nimetatud Hanno. → **vigiliā ... noctis** on pleonasm. — **māximē Hispānis** — vrd. § 5. Hispaanlased olid eriti osavad ujumises ja väsitavatel rännakutel olid nad vastupidavamad kui aafrikalased. — **ire iter** on etimoloogiline figuur (*figura etymologica*).

3. — **ubi primum possit**, sest ülemineku koha suhtes oli Hannibal andmeid saanud juhtidelt.

4. — **ad id** = ad eam rem. — **ducēs**, scil. itineris. — **inde**, s. t. Hannibali peatuskohast. — **mīlia quīnque et vīginti** — umbes 8 tunni teekond (37,5 km). — **suprā** — edasi ülalpool, põhja pool. — ***annem ... ostendere** — laiem ja seetõttu madalama veega jõekoht andis

võimaluse jõest üle minna. — **ubi dividēbatur** indikatiivina autori-poolne lisand.

5. — **virī** — (siin) ratsanikud. — **sine ūllā mōle** — ilma vähemagi vaevata (seoses verbiga *trānāvēre*). — **in ūtrēs**. Ūter — suur kott kitse-, sea- või veisenahast, mille küljed olid kokku õmmeldud ja õmbluskohad pigiga tihedasti kaetud, mistõttu võidi kotti täita vedelikuga või täis puhuda. — **caetrīs superpositīs** — (*dativus*, seostada partitsiibiga *incubantēs*) punutud ja nahaga kaetud kilpidel, mida nad asetasiid nahklähkritele; samal viisil ületasiid hispaanlased Po (vrd. XLVII, 5).

6. — **ratibus iunctīs** — *ratēs iungere* on samasugune väljend kui *lintrēs cavāre* (vt. XXVI, 8), s. t. *cavandō* (*arborēs*) *lintrēs facere* või *iungendō* (*arborēs*) *ratēs facere*.

7. — **ex locō ēditō** seostada verbiga *significant*. — **trānsisse**, scil. sē. — **temporī** = *occāsioni*.

8. — **parātās** — valmis (vetteliükkamiseks); — **aptātās** — sõudemeeskond istus juba aerude juures (vt. XXII, 4). — **ferē** — peamiselt. — **nāvēs**, scil. *parātās habēbat*.

9. — **pars... nantēs... trahēbantur** — vt. R. 2.

XXVIII.

1. — **cantūque mōris suī** — oma rahvuslauludega. — **quatientēs** = *concutientēs*. — **tēla** = *hastās*.

2. — **ex adversō** — vt. sõnastikus XXVII, 1. — **nautārum, milītum** — vt. R. 39. — **nītēbantur** väljendab sõudjate pingelist tegevust. — **perrumpere** — Livius tarvitab *nīti* puhul sageli infinitiivi tavalise *ut* asemel.

3. — **paventēs**, scil. *eōs*. — **et ipse** on vastandatud sõnale *clāmor*. — **terror circumstābat** — vt. R. 57.

4. — **pellēbantur** — imperfekt seoses konjunktsiooniga *postquam* märgib tegevust, mis on alanud enne peategevust (siit *postquam*), kuid jätkub sellega samaaegselt (kui neid hakati minema ajama).

5. — **variat** — *intransitiivselt*. — **refugientem**, scil. *rectōrem*. — **ut quemque... dēstitueret vadum** — *iteratiivselt*: iga kord, kui mõni neist sügavust vältides (jõe-) põhja jalge alt kaotas.

6. — **id ut tūtius...** — kui meil tuleks kaalutella, kuidas elevante paremini jõest üle toimetada *ante rem*, s. t. enne üleminekut, siis näiks teine viis meile enam ohutuna (*tūtius foret* = *tūtius esset*), ja seepärast ka nüüdki, mil üleminek on teoks saanud (*actā rē*), näib

meile tõenäolisemana, et see just nii toimuski. — **ad fidem prōnius est** — on usutavusele rohkem kalduv, on kergem uskuda. **Prōnus** tähenduses kerge esineb eriti Liviusel, Pliniusel ja Tacitusel. Tavaliselt on **facilis** puhul **supinum** või **ad c. accusativo gerundivi**.

7. — **ratem ūnam** — (esialgu) ühe parve. — **secundā aquā** = secundō flūmine, pärivett. — **plūribus** = complūribus, mitmed, mõned.

8. — **aequē lāta**, scil. atque prior. — **apta** = aptāta. — **tamquam viam**, sest **tamquam** järel ei korrata prepositsiooni.

9. — **ab actuāriis ... nāvibus** — actuāriae nāvēs olid lahtised (s. t. ilma tekita) kiirpurjekad, varustatud ühtlasi aerude ja purjega.

10. — **repetīti** väljendab ikka uuesti korduvat ületoimetamist. — **dōnec ... agerentur** on **coni. iterat.**, vt. R. 55. — **ab cēterīs** — (*neutr.*) kõigest muust, millega parv oli olnud ühenduses. — **in altum** — tavaliselt tarvitatud ulgumere kohta.

11. — **inter sē** = aliī aliōs (vt. R. 10). — **dōnec ... fēcisset** on **coni. iterat.**, vt. R. 55.

12. — **pondere ipsō** — juba raskuse enda tõttu (vt. R. 14). Livius ja mõned teised ajaloolased arvasid, et elevandid ei oska ujuda.

XXIX.

Ratsaväelahing puunlaste ja roomlaste vahel.

1. — **trāiciuntur**, scil. flūmen Rhodanum. — **ubi et quantae ... parārent** — vt. R. 41.

2. — **huic ālae** seostada verbiga **occurrunt**. — **ālae** — rooma sõjaväes liitlasvägede ratsaväeüksused. — **quam prō numerō pūgnantium** — kui võitlejate arvu järgi oodata võis. — **ēditur** = committitur.

3. — **fuga et pavor** — vt. R. 48. — **nec** — ja nimelt mitte. — **omnēs** — lausa (vt. R. 4); — **nec omnēs** (scil. quī cecidērunt).

4. — **haud sānē incruentum ancipitisque certāminis** — *gen. qualit.*, eri atribuudid objektile victōriam (vt. R. 58); — **haud sānē incruentum** — (vt. R. 46, *litotes*) väga, eriti; roomlased kaotasid esimeses kokkupõrkes poole oma meeskonnast.

5. — **rē ... gestā** — **rēs gesta** on üksik kokkupõrge, **rēs gestae** — kogu sõjaretk. — **ad ūtrumque suī** (*hypallage*) — ad suum ūtrīque. — **nec ... et** — ühelt poolt ei ... teiselt poolt. — **sententia**, scil. alia. Kavatsus rünnata ja hävitada Hannibali vägesid otse His-

paanias oli äpardunud, seega tuli Scipiol kohandada nüüd oma sõjategevust vastase liikumissuunaga. — **et ipse** — vt. R. 14.

6. — **incertum** on kausaalse kõrvallause tähenduses. — **utrum**. Hannibalil oli esialgu kavatsus rünnakule asuda alles Itaalias, et oma sõjajõude mitte varem nõrgestada. — **intenderet iter** — intendere, peregre iter (vt. sõnastikus XXX, 1). — **quī ... Rōmānus exercitus** — üle kantud atribuutlause (vt. XXXII, 5 ja R. 47): cum eō Rōmānō exercitū, qui primus sē obtulisset (*coni. obliquus*, vt. R. 36 ja 33). — **integrō bellō** on *abstractum pro concreto*. — **nusquam** (*asyndeton*, vt. R. 39) = nec usquam. — **libātis**: libāre = diminuere. — **cēnsent**. *Praes. historicum* esineb kõrvallauses sagedamini kui Caesaril.

7. — **superiōris belli** — tähendab I Puunia sõjast. — **rem** — ülesannet. — **inexpertis** = impertitis (vt. R. 51). — **horrendam** = horribilem.

XXX.

Hannibali kõne oma sõdurite julgustamiseks.

Livius on paigutanud selle kõne retooriliselt mõjuvasse kohta. lastes Hannibalil esineda sellega sõdurite ees just parajasti pärast ratsaväe esimest verist kokkupõrget. Ta püüab sõdurite meeleolu tõsta, meenutades hiljutisi võite Hispaanias, ja õhutab neid julgesti teele asuma üle Alpide.

1. — **sententia stetit** (vt. sõnastikus XXIX, 5) on vastandatud Scipio kõhklevale hoiakule (XXIX, 5). — **variē ... versat** — püüab mitmel viisil mõju avaldada; *castīgandō adhortandōque* on selgitavad lisandid *variē* juurde.

2. — **mirārī sē, quānam** (= *quōnam modō*)... **invāserit** — teda panevat imestama, kuidas küll neid on võinud vallutada... — **terror** on vihje numiidlaste lüüasaamisele. — **vincentēs** — võitjatena. — **que et** on Liviusel sageli üksikute sõnade ühendamiseks. — **duo ... maria** — s. t. Atlandi ookean ja Vahemeri, lahutatud Gibraltari väinaga.

3. — **quicumque** on retooriline liialdus, sest Rooma nõudis ainult Hannibali väljaandmist. — **velut ob noxam** = velutsi noxiī (süüdlased) essent. — **dēdī** (scil. eōs) **pōstulāret**. Mõnikord esineb kõnekeele eeskujul (Plautus) *pōstulāre* järel *acc. c. inf.* ut-konstruktsiooni asemel. — **nōmen Rōmānōrum** — tavaliselt *nōmen Rōmānum*.

4. — *id*, scil. *iter*. — *longum* — (vt. R. 45) liiga pikk. — *ad exortūs* — poeetiline väljend; mõeldud on siin rännakuid hommikust õhtuni, pidevaid päevamarsse — *ad ortum sōlis* ehk *ad orientem sōlem*.

5. — *postquam ... cernant* — vrd. XXVIII, 4 *postquam ... pellēbantur*. — *ēmēnsam* esineb passiivselt Liviusel esmakordselt. — *superātum* ja *trāiectum* esinevad sõltuvatena verbist *cernant*. — *prohibentibus* on tarvitatud kontsessiivselt.

6. Verbi *habeant* juurde tuleb korrata *postquam*. — *in ipsīs portīs* — vt. R. 14. — *subsistere* järel katkeb konstruktsioon. — *quid ... crēdentēs* — *pron. interrogat.* seostatult partitsiibiga pahameele või imestuse väljendamiseks; *crēdentēs* on siin subjektina verbi *subsistere* juures; selle asemel oleks võinud oodata *crēdere* eōs. — *montium altitudinēs* on retooriliselt efektsem kui *montēs altissimōs* (vt. R. 49).

7. — *fingerent (coni. concess.,* otseses kõnes oleks *fingerētis*) *altiōrēs* (scil. esse Alpēs) — minupärast kujutlege neid kõrgematena... — *terrās* — maa osad. — *habitārī ... alere* on gradatsioon. — *animantēs* = *animālia* (vt. R. 51). — *paucīs ... exercitibus*. Kõneleja kinnitab, et see, mis on võimalik üksikutele, peaks olema võimalik ka paljudele. Esimese juhu tõendava näitena esitab ta boilaste saadikuid. Kui aga üksikud inimesed sealt läbi pääsevad, küllap siis ka sõjaväeosad, sest mida üksikud suudavad, ei käi üle jõu ka sõjavägedele.

8. — *lēgātōs* — vt. XXIX, 6. — *pinnīs* on kõrvalvorm *penna* juurde. — *indigenās ... cultōrēs* on apositsioonid *māiōrēs ... eōrum* juurde. — *advenās* on tarvitatud adjektiivselt. — *hās ipsās Alpēs* — vt. R. 14. — *modō* = *mōre*. — *trānsmīsisse* — *trānsmittere*; klassikalises proosas ainult veestiku kohta, siin vabamas rakenduses (*trānsire*, *trānsgridī*, *trānscondere*).

9. — *nihil ... portanti* — sest sõdurite pagas oli Hispaaniasse jäetud. — *quid* = *quantum*.

10. — *quidquam* — vt. R. 16; lause mõte on eitav (*nihil tam asperum*). — *asperum atque arduum* on alliteratsioon. — *cēpisse ... dēspēret!* — pahameele-hüüatus. — *ea*, scil. Alpēs et Rōmam.

11. — *cēderent ... spērent* on *coni. hortatiuus*. — *animō atque virtūte* on *abl. limitationis*. — *tōtiēns* on liialdus (hüperbool). — *finem* — (scil. fore) predikatiivselt tarvitatud. — *campum*, scil. Mārtium. — *interiacentem Tiberī* — vt. R. 6.

Hannibali liikumine piki Rhône'i ja Durance'i ülespoole.

Retk üle Alpide on peajoonetes kirjeldatud Polybiose (III, 47—57) järgi, kes oma isiklike, kohapeal kogutud teadete põhjal laseb Hannibalil liikuda läbi allobroogide nn. *Insula* piki Rhône'i umbes kuni Vienne'ini, seejärel piki Isère'i kuni Mont du Chat'ni ja sealt üle väikese St. Bernhard'i (*Alpis Graia*). Siiski on Liviusel sisse põimitud (XXXIX, 9—12; XXXII, 7; XXXVII, 2—3) mõningaid jooni ja nimesid ka ühe teise autori kirjeldusest, mille järgi Hannibal, edasi liikus läbi Durance'i madaliku, pidi põhjapoolse ringtee asemel ületama Mont Genève'i (*Alpis Cotta*). Tee üle Mont Cenis polnud tollal veel tuntud.

1. — **corpora cūrāre** tavaliselt *cibō somnōque*, teatavalt juhtumeil ka kümblemise ja võidmisega (õlidega).

2. — **adversā rīpā**, taval. *adversō flūmine*. — **mediterrānea Galliae**. Liviusel ja hilisemal kirjanikel esineb *gen. partitivus* sageli substantiveeritud *neutr.* (vt. R. 51) puhul, Cicerol ja Caesaril aga harva. — **nōn quia** (Liviuse omapära *nōn quod* asemel) ... **esset, sed ... crēdēns** — mitte seepärast, nagu oleks see otsesem tee Alpide suunas, vaid uskudes... Autor taotleb konstruktsioonide vahelduvust (vt. R. 58). Ajavorm R. 52 järgi.

3. — **quantum ... minus** = *quō longius ... eō minus* (mida kaugemale ... seda vähem). — **recēssisset** puhul aeg R. 55 järgi. — **obivium fore** = *occursūrum*. — **cum quō** = *quōcum*. — **ventum foret** on ebataval. (= *vēnisset*, vt. R. 55), *foret* puhul vt. R. 51. — **quārtis castrīs** = *quattor diērum itinere*, *quārtō diē* (R. 57), neljandal päevateekonnal (igal ööl püstitati laager).

4. — **dīversis ex Alpibus** — nimelt Rhône Penniini Alpidelt ja Isère Graji Alpidelt.

5. — **prope** — läheduses, nimelt Isère'i põhjapoolsel kaldal. — **iam inde** — iam tum, õieti: juba alates tollest ajast. Siin vihjatakse pärastistele kokkupõrgetele allobroogidega, mis lõppesid nende alistamisega a. 121.

6. — **certāmine** — *abl. causae*. — **māior**, scil. *nātū*. — **qui ... imperitārat** — v. R. 41. — **pellēbātur** — *imperf. de conatu*.

7. — **peropportūna** muidugi Hannibali seisukohalt. — **ea** — vt. R. 5. — **prīncipum** — tähtsamate isikute. — **fuerat** väljendab olukorda, mis oli juba olemas, enne kui tülikäsimus Hannibali lahendada anti.

8. — **meritum**, sest Hannibal oli osutanud teeneid kodusõja lõpetamisel omavahelise kokkuleppe teel. — **vestis** on tarvitatud kollektiivselt. — **frigoribus** — vt. R. 55. — **praeparāri** on ebatavaline *inf. pass.* cõgere puhul.

9. — **nõn rēctā regiõne** ... XXXI, 9—12 tugineb Livius osaliselt Coeliuse andmetele. Viimase jutustuses asub Scipio, kel ebaõnnestus tabada Hannibali Rhône'i kaldal, valvepositsioonile Genua juures (vt. XXXII, 5) ilmselt gallia leegionidega, et vastu astuda Hannibalile tema laskumisel Alpidelt (konsuli arvates Mere-Alpidest). Ettehoiatatud Hannibal aga võttis suuna läbi trikastiinide territooriumi. Selles seoses tähendaks **rēctā regiõne** retke piki mererannikut, ad laevam — pöördumist põhja suunas. Liviuse juures pole nimetatud väljendid enam sobivad. — **iter instituit** — jätkas edasimarssimist. — **flēxit**, scil. iter — pöördus kõrvale. — **õram** — siin mitte rand, vaid üldisemalt maakoht; **per extrēmam õram** — nimelt kirdepoolse piiriala kaudu. — **haud usquam impeditā viā** = cum nusquam via (ehk iter) impedirētur, ilma et...

10. — **et ipse** — vt. R. 14; samuti nagu ülalmainitud Isère ja Rhône.

11. — **nüllis...ripis** — kindlaist kaldaist. — **neque iisdem** — ja mitte alati samades (sest jõgi moodustas sageli uue jõesäangi). — **ob eadem** = eäsdem ob causās. — **ad hoc** — praetereā. — **ingredienti** — vt. R. 51.

12. — **et** — ja (sellele) lisaks, pealegi. — **super cētera** = in-super. — **incertis clāmõribus** — ebamäärastest kisadest (sest polnud võimalik kindlaks teha, kellelt ja missugusest suunast need kostsid).

XXXII.

1. — **moram facere alicuī rei** — midagi edasi lükkama (vt. R. 54); **factūrus** (vt. R. 22) otsustanud (midagi teha).

2. — **münimenta** (castrõrum). — **prõgressõs**, scil. hostēs. — **ita** nimelt rediēns. — **dēscendentī** nimelt viārum asperitāte fatigātõ. — **occursūrus** — vt. R. 22.

3. — **nūda** — sama konstruktsioon nagu tavaliselt **nūdāta** puhul. — **prõvinciam** — (predik.) mõeldud: sõjajuhtimist Hispaanias. — **Cn. Cornēlius Scipiõ** sõdis II Puunia sõja ajal edukalt Hispaanias, oli võitnud kartaagolase Hanno Scissise juures ning puunlaste laevastiku Ebro suudme kohal. Koos vennaga saavutas ta võidu Hasdrubali üle ning löi korduvalt Magot. Pärast mitmekordseid võite ja Sagun-

tumi vallutamist pidi ta oma viimses lahingus a. 212 taganema ning tapeti teda jälitavate vaenlaste poolt.

5. — **circā** — tähendab põhja ja lõuna pool, suuremalt jaolt Cremonas ja Placentias. — **quī ... exercitus** — substantiiv on üle kantud aribuutlausesse (vt. R. 47). — **dēfēnsūrus** — vt. R. 22.

6. — **campestrī ... itinere** — retkel mööda kiltmaad. — **ad Alpēs.** Ületanud Durance'i, marssis Hannibal arvatavasti esialgu piki sama jõe kallast, kuni jõudis Alpide jalani umbes Eburodunumi kohal. — **cum bonā pāce ... Gallōrum** — (vt. XXIV, 5) misjuures gallialased tema täiesti rahule jätsid.

7. — **vērō** on *abl. compar.* — **quā incerta in maius vērō ferri solent** — mis tundmatut kirjeldades tavaliselt liialdab. — **ex propinquō** = prope (vt. R. 51). — **montium altitudō** — vrd. XXX, 6. — **nivēs** — vt. R. 47. — **caelō ... immixtae** — vt. R. 6. — **imposita rūpibus** — vt. R. 6. — **pecora** — (siin) lambad, kitsed; — **umenta** veised, hobused. — **intōnsi** — pikkade juuste ja habemega (roomlaste seisukohalt madalama kultuuritaseme tunnus); — **inculti** — tsiviliseerimata, barbaarsed (nimelt rõivastuselt). — **animālia** sõnaga võtab autor kokku kolm eelmist substantiivi. — **inanima** — vt. R. 51. (*subst.*) — **cētera**, näit. tormid. — **visū quam dictū** (sup. 2.) **foediōra** — veelgi vastikum näha, kui seda üldse võimalik on kirjeldada.

8. — **ērigentibus (dat.) āgmen (acc.)** — nagu Polybioselgi, kes peab selleks arvatavasti Mont du Chat'd lääne pool Bourguet' järve, Liviusel aga on see oletatavasti üks mäekuru Eburodunum'i läheduses. — **clīvōs.** Edasiliikumisel otsib Hannibal algul kohti, kus Alpid mõõdukalt kerkivad ja kus ainult t u m ũ l i kõrgemale tõusevad kui c l i v i. — **occul-tiōrēs** — rohkem varjatud (kui ümberringi esilekerkivad kõrgendikud). — **repente** kuulub **coortī** juurde. — **dedissent** — taval. *fugam facere*; küll aga *strāgem dare*, eedere, *facere (zeugma)*.

9. — **visenda** on supinumi asemel nagu XXVI, 5. — **cōnfragōsa, praeupta** — vt. R. 51. — **omnia** — lausa (nimelt seoses prepositiioonidega *per* ja *inter*, nagu ka XXXV, 7).

10. — **haud sānē** — mitte eriti; (tarvitatakse litootese puhul mõiste tugevdamiseks), tähendab hoopiski mitte, mitte põrmugi. — **abhorrentēs (ā montānīs)** = differentēs. — **subire tumulōs** — nagu VII, 10 **subire mūrūm** — succedere: altpoolt lähenema kõrgendikele. — **ex apertō** — (vt. R. 51, modaalselt tarvitatud) avalikult. — **vim per angustias factūrus** — (vt. R. 22) et jõuga vallutada kitsustikud, et jõuga teed rajada läbi kitsustike.

11. — **simulandō aliud quam quod parābātur** — paista lastes, nagu oleks tal midagi muud mõttes kui see, mis parajasti teoksil ol

(pettemanööver). — **cum ... commūnissent** on soovitav muuta tõlkes pealauseks (vt. R. 60).

12. — **tumulīs**, sest *abl. separationis* ilma prepositsioonita esineb Liviusel sagedamini kui Cicerol ja Caesaril. — **cūstōdiās** — valvepostide ahelik, valveahelik. — **equite** on tarvitatud kollektiivselt.

13. — **ācerriō quōque virō** — vt. R. 18. — **angustiās ēvādit** esineb siin transitiivselt, tavaliselt seoses prepositsiooniga *ex* või ainult ablatiiviga. — **iis ipsīs tumulīs** — *abl. loci* (vt. R. 14).

XXXIII.

Hannibal vallutab jõuga mäekuru.

1. — **incēdere coepit** — hakkas vähehaaval liikuma.

2. — **ad statiōnem solitam** — tavalisse asukohta. — **conveniēbant on imperf. de conatu**. — **cum cōnspiciunt** — *cum inversum*. — **arx** = statiō solita. Siin on mõeldud sama, mis XXXII, 8 on **imminentēs tumulī**, seega kõrgendikku, mis oli kantsiks ning kaitsepositsiooniks. — **super caput** on tarvitatud kollektiivselt. — **imminentēs** — ähvardavas asendis; partitsiip tähistab seisundis olemist, infinitiiv **transire** veel kestvat tegevust. — **viā abl. lineae**; ilma prepositsioonita esineb see tavaliselt ainult seoses adjektiiviga.

3. — **obiecta ... oculis animisque** — (*dat.* R. 6. järgi) mõlemad nähtused, ilmudes üheaegselt nende silmade ja teadvuse ette, panid nad mõneks ajaks lausa kangestuma. — **immobilēs** tuleb proleptilises mõttes predikatiivselt seostada järgneva verbiga **dēfixit** = *ut immobilēs essent*. — **dēfixit**, *scil. humī* või *locō*, **quō erant**. — **mīscērī** = turbārī, segadusse sattuma. — **vidēre** = *vidērunt* (vt. II, 1. gessēre).

4. — **adiēcissent** — verbi aeg R. 35 järgi. — **ad perniciem**, *scil. hostium*. — **dīversīs** — (vt. XXXI, 4) *dīversis ex Alpibus*. — **iūxtā** = *pariter*.

5. — **inīquitāte locōrum** — vt. R. 49. — **ab inīquitāte locōrum** on personifikatsioon (R. 57). — **oppūgnābantur ab aliquā rē** — (neil) tuli kannatada (millegi pärast). — **sibi quōque tendente**: igäuhe isiklikult (oma huvides) püüdes; *sibi on dat. commodi*.

6. — **māximē** = *potissimum*, *praecipuē*. — **repercussae** (= resonantēs) **vallēs** — vastukaja orgudes; sama partitsiip kuulub mõttesisu järgi ka **nemora** juurde. — **ut strāgem ... facerent** — (vrd. XXXII, 8) et põhjustasid raskeid kaotusi...

7. — **multōs**, scil. hominēs, s. t. noorsõdureid vastandina järgnevale armātōs. — **turba** = (R. 57 järgi, abstraktselt) = perturbātiō, tumultus. — **praecipitēs** — tugevasti kallakud esiküljel, **dēruptae** — järsult laskuvate külgedega; viimase juurde kuulub *u t r i m q u e*. — **in immēsum altitūdinis**. Prepositsiooniga esineva substantiveeritud adjektiiv juures seisab siin isegi genitiiv atribuudina (vt. R. 51). — **et** = etiam, vel. — **dēvolvēbantur** — veeresid kolinal alla. Verbide *v o l v i*, *f e r r i*, *v e r s ā r i* puhul on soovitat igal üksikul juhul otsida vastav, mõttesisuga kooskõlas kitsam tähendus.

8. — **stetit** verbist *sistere* = cōsistere. — **tumultum ac trepidātiōnem** on alliteratsioon.

9. — **exūtum** = sī exūtus esset. — **trādūxisset fut. II** asemel. — **impetū ipsō** — vt. R. 14. — **suīs** on *dat. incommodi*.

10. — **liberāta ... erant** = libera ... erant. — **per ōtium ... silentiō** — vt. R. 58.

11. — **castellum** võib olla Eburodonum (Embrun, katuriiigide maaalal), mis asetses järsul kõrgendikul Alpide jalal. — **caput** — pea-koht. — **circumiectōs** on siin adjektiivselt.

XXXIV.

Akkrünnak puunlastele.

1. — **populum** = pāgum. — **est prope circumventus** puhul tuleb tähele panna indikatiivi *prope* juures (vt. R. 54).

2. — **ōrātōrēs** — (subjekti predikatiiv) vahendajatena, vahetalitajatena. — **doctōs** — tavaliselt ēdoctōs.

3. — **ad fidem prōmissōrum** = ad prōmissa cōfirmanda. — **acciperet** on *coni. imperativus*.

4. — **crēdendum** — vt. R. 59. — **cum rēspondissent** — vt. R. 60. — **dabant** on *imperf. de conatu* = offerēbant. — **commeātū** — toiduained. — **ipsi** — kohalikud elanikud. — **ut inter ... tuleb järjestada nequāquam** (ita) **compositō āgmine ut inter pacātōs** (fierī solet). Sõbralikul territooriumil liikus voor oma pagasiga harilikult armee järel ilma sõjaväelise kaitseta. Hannibal oli aga ettevaatuse mõttes paigutanud võitlusvalmid meeskonnad niihästi liikuva sõjaväe ette kui ka taha (quadrātō āgmine).

5. — **post** on adverb. — **circumspectāns omnia sollicitusque** — valvsalt ringi vaadates ja kõike tähele pannes.

6. — **undique ... dēvolvunt**. Siin on pealause ehitus asundeetilise niihästi verbide kui ka adverbiaalide puhul. — **angustiōrem viam**

on samalaadi koht kui XXXII, 8. Livius kirjeldas on siin lühem, sest ta väldib kordamisi. — **parte alterā subiectam iugō insuper imminenti** — mille üks külg kulges mööda ülal esilekerkiva mäeseljandiku jalga. — **barbari** on vahelduse mõttes *montāni*, *hostēs* asemel. — **a fronte ... ēminus** — *asyndeton*, mis väljendab siin üllatust ootamatu sündmuse puhul; sama nähtusega on tegemist verbide **petunt** ja **dēvolvunt** puhul — **petunt** (absol.) ründavad.

7. — **ab tergō**. Jalaväge rünnati seljatagant. Ja sellal, kui see vaenlasi tagasi tõrjus, ratsavägi aga vahepeal edasi liikus, hüvisid mägilased kummagi vahele jäänud maaosa. — **accipiēda ... fuerit** = (clādem) *acceptūri fuerint*; mittesõltuvuses oleks *accipiēda fuit* (indikatiiv R. 54 põhjal). — **tunc quoque** = *sic quoque*, olgugi et kõik ettevalmistusabinõud olid tarvitusele võetud. — **ad extrēmum periculi** — vrd. XXXIII, 7 *in immēsum altitudinis*.

9. — **interruptō mediō āgmine** esitab põhjuse, mispärast vaenlased said tee hüvata. — **Hannibalī** = ab Hannibale, *dat. incommodi*, meenutab daativit gerundiivi juures, mille tähenduses (*ācta* = agenda) esineb siin ka perfekt.

XXXV.

Pärast kahepäevalist puhkust kõrgendikul laskuvad puunlased Alpidelt alla.

1. — **clāde** — kaotuseta; vahelduse mõttes järgneb **perniciē** samas tähenduses.

2. — **latrōcinii ... belli** on *abstracta pro concretis*. — **latrōnum ... militum** — vt. R. 57. — **conkursābant ... in** on ebatavaline, tähendab *incursābant ... in* — teostasid ühiselt rünnakuid (kellegi vastu). Livius eelistab frekventatiivseid verbe (vrd. XXXIV, 9 *occursantes*). — **utcumque ... daret ... fecissent** on *coni. iterativus* (vt. R. 35). Aegade erinevus sõltub mõttest: seal kestav seisundisolemine, siin ajutised vahejuhtumid. — **prōgressi morātive** esineb substantiveeritult — eel- või järelsalgad.

3. — **sicut — ita** — (vt. R. 40) ehkki (olgugi) ... süiski. — **māgnā morā** = *tardissimē*. — **quācumque incēderent** — vt. R. 35. — **insuetis** — vt. R. 51 (absol.). Elevantid olid mäelanikele uudiseks.

4. — **iugum** — mäekuru hari. — **nōnō diē**. Alpide jalamilt harjale jõudmiseks tarvitab Hannibal 8 päeva: kolm päeva kulus võitluses, üks päev laagris, neli päeva retkel. Ta jõuab selle aja jooksul umbes Eburoidunumist üle Brigantio Cotti Alpide ülekäigukohani (iugum *Alpium*), nimelt Mont Genève'i juurde. Kaugus ei olnud

suur, kuid rännak seda raskem. — **ducentium** — vt. R. 51. — **ubi... esset** — vt. R. 35. — **fidēs... nōn esset** = nōn crēderetur. — **temere initae vallēs** — mõtlematu laskumine orgudesse (kust polnud väljapääsu). — **faciebant** = facere cōgēbant, põhjustas.

5. — **biduum** — arvatavasti üheksas ja järgmine päev. — **in iugō**. Mont Genève'i, samuti väikese St. Bernhard'i harjal on kaunis avar legendik. — **labōre ac pūgnandō** — vt. R. 58. — **sequendō** — vt. R. 25. — **pervēnere** = pervēnerunt.

6. — **taediō tot malōrum** — tüdinud niipaljudest vintsutustest.

7. — **per omnia nive opplēta** — üle lausa lumme mattunud legendike (vrd. XXXII, 9 inter cōnfragōsa omnia, vt. R. 51).

8. — **prōmunturiō** — esileulatuvale mäeharjale. On ebatõenäoline, et Mont Genève'i või väikese St. Bernhard'i harjalt võis Hannibal näha Po madalikke (Circumpadānōs campōs), mis on võimalik ainult Mont Cenis harjalt. Liviuse kirjeldust ei tule mõista sõna-sõnalt. Sõdurite vaibunud julguse ergutamiseks piisas, kui Hannibal näitas rännaku eesmärgina Po madalike nime all mõnd nähtavat maa-riba, milleks võis olla ka Po idaküljel algav madalik. — **iussis** on soovitav muuta peaverbiks (vt. R. 60). — **subiectōs** — vt. XXXIV, 6. — **moeniaque...** *Oratio obliqua* sõltub siin öeldises ostentat sisalduvast *verbum dicendi* st.

9. — **plāna, prōclīvia** on tõusva rõhuga *asyndeton*. — **arcem et caput** — (sünonüümid) kogu Rooma linn. — **in manū ac potestāte** — (vt. R. 48) täiesti nende võimuses. — **habitūrōs**, scil. sē, mis on sageli *acc. c. infinitivo* konstruktsioonis ära jäetud.

11. — **ab Italiā** — Itaalia-poolsel küljel. — **arrēctiōra** on komparatiivne vorm **ardus** juurde.

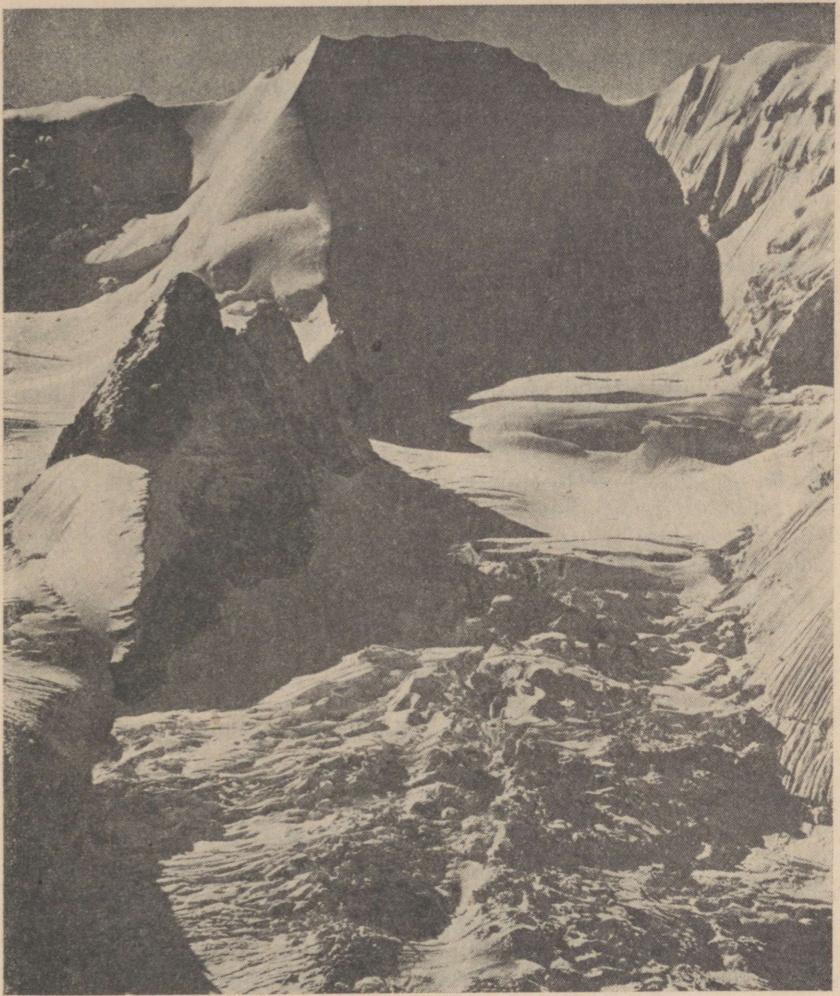
12. — **haerēre**, scil. possent. — **aliūque super aliōs** — vt. R. 10. — **que** — ja nii. — **occiderent** = inciderent.

XXXVI.

Raskused Alpidelt laskumisel.

1. — **angustiōrem rūpem... rēctis** — (*abl. qualitatis*). See mäekuru oli veel kitsam kui eelmine ja nii järskude kaljuseintega... — **expeditus miles**. Ainult pagasita sõdurid võisid edasi liikuda kitsal ja järsul kaljurajal ja needki vaevaga. — **temptabundus** — (jalgadega) kobav, ringiotsiv; -bundus-lõpulised adjektiivid esinevad Liviusel sageli.

2. — **lāpsū terrae** — maalihke tõttu.

Glacies.

3. — *mīrantī* = cum admiratiōne quaerenti.
4. — *per inuia circā* — (vrd. VII, 5) *cētera circā*. — *circumdūceret* — ta pidi ringi juhtima (vt. R. 55).
5. — *vērō* — täitsa, täielikult. Kavatsetud rännak üle jääliustiku

osutus (fuit) täitsa teostamatuks. — **intāctam** = integram. Kõrgemal Alpi harjadel on õhk aasta läbi sedavõrd jahe, et sademed langevad peaaegu aasta ümber ega jõua lühikese jaheda suve jooksul ära sulada, vaid kuhjuvad kokku ja tihenevad esiti kõvaks sömerlumeks ja siis jääks. Sellest tekivad orge mööda laskuvad liustikud. XXXVI, 6 ja 8 on **glaciēs** tarvitatud samas mõttes. Ka Liviuse kirjeldus sobib jääliustiku kohta, sest väevalt saab kirjaniku sõnadest järeldada, et Hannibal jõudis igavese lume piirkonda. — **insistēbant** **alicui rei** — (vt. R. 6) nad leidsid toetust (kusagil).

6. — **īfrā** on tarvitatud adjektiivselt (vt. R. 56). — **ingrediēbantur** on *imperf. de conatu*.

7. — **in prōnō** — kallakul pinnal, allamäge. — (**glaciē**) ... **pedēs fallente** — (jää) ... jalal väärahtada lastes. — **in assurgendō** — vt. R. 25. — **ipsīs adminiculis prōlāpsīs** — kuna isegi need toed libahatasid. — **ad quās ... ēnīti posset** — mille vastu oleks võidud toetuda.

8. — **secābant** (ungulis) — lõikasid läbi (kapjadega). — **ingredientia** — (absol.) pealeastumisel. — **in cōnitendō** (vt. R. 25) väljendab pingutusi uuesti jalulesaamiseks. — **iactandīs ... unguis** — (vt. R. 25) kapjadega pekstes. — **altē concrētā glaciē** — põhjani kõvaks jääks tihenenud (külmunud) lumes.

XXXVII.

Puunlased rajavad tee alla tasandikule.

1. — **in iugō** — sama, mis XXXVI, 1; jätkub XXXVI, 1 katkenud jutustus. — **ad id ipsum** — (vt. R. 14 ja 50) just selleks otstarbeks. — **tantum** on lähem selgitus eelneva adverbi **aegerrimē** juurde.

2. — **ad rūpem mūniendam** — viam mūniendam, iter per rūpem mūniendum, teed rajama läbi kalju (XXXVI, 1 mainitud kaljusein) — **ūnam** — vt. R. 4. — **esse poterat** — oli mõeldav. — **cum caedendum esset saxum** — sest kalju tuli purustada. — **circā** — adjektiivselt R. 56 põhjal. Selle all ei tule siin mõista lähemat ümbrust, kus stirpēs rādicēsve puudusid; hiigelpuud toimetati kohale orgudest. — **et** (= etiam) **vīs**. — **apta faciendō igni** — (*dat. gerundivi*) tavaliselt **apta ad...** (vt. R. 24). — **īfūsō acētō**. Võimalik, et Hannibali sõdureil, nagu roomlastelgi, oli äädikas joogivee hulka segamiseks kaasas, aga kaheldavad on selle mõju tulemused. Teiste allikate järgi olevat selleks otstarbeks kasutatud ka vett ning seejärel kalju purustatud vastavate riistadega. Hannibal tuli mäekaevanduste poolest rikkast Hispaaniast ja tundis seda ala kahtlemata.

3. — **torridam incendiō rūpem** — tules rabadaks, muredaks muutunud kalju. — **ferrō** — (kollektiivselt) (raskete) raudvasaratega. — **ānfractus** = circuitus (siksaktee) ad molliendum cliuvm.

4. — **quadrīduum** arvestades kalju juurde jõudmise päevast. Kuna aga arvestuse järgi veedeti kalju juures 11., 12. ja 13. päev, oleks õigem olnud öelda **trīduum**. Eksitus on tulnud Polybiose andmete kasutamisest. — **absūmptis** — perfekt esineb siin preesensi tähenduses (vt. R. 28), mis juures ... Polybiose järgi olevat nälg tabanud ainult elevante, kes pidanud kolm päeva kauem ootama. — **cacūmina** — öeldud kõrgendiku kohta, kus Hannibal asus. — **nivēs** on arvatavasti varakult sadanud lumi (XXXV, 6).

5. — **inferiōra** — vt. R. 51. — **prōpe** on prepositsioon. — **hūmāno cultū digniōra loca** — paikkondi, mis enam tasuvad harimist.

6. — **mūniendō** — vt. XXXVII, 2. ad rūpem mūniendam. — **trīduō**, sest 13., 14. ja 15. päev kulus mäekurust tasandikule jõudmiseks. — **iam** kuulub järgneva juurde.

XXXVIII.

Kriitilised märkused lahkuminevate andmete kohta retke kestusest, väeüksuste arvust ja Alpidest ülemineku kohast.

Seda laadi detailküsimuste puhul kasutab Livius peale oma peallikate (siin Polybios ja Coelius) tavaliselt ka teiste ajaloolaste andmeid, esitades viimaseid lugejale.

1. — **māximē** — enamalt jaolt, üldiselt. — **quīntō mēnse** — quīntō mēnse, postquam ... profecti ērant. Oletatakse, et Hannibal lahkus Uus-Kartaagost mais (vt. XXI, 8), läks üle Rhône'i umbes septembri algul, seega ületas Alpid septembri lõpul. Kõige soodsam aeg Alpidest üleminekuks on augustikuu ja septembri algus, sest mäed on sellal kõige lumevabamad. Kuid juba septembri teisel poolel osutub üleminek halva ilmastiku tõttu raskeks. Itaaliasse jõudis Hannibal arvatavasti oktoobris (XXXV, 6). — **ut quīdam** — s. o. Polybios ja Coelius. — **auctōrēs sunt** = trādunt. — **quīntō decimō diē** Polybiose järgi; Liviuuse enda kirjelduse põhjal (XXXV, 4) kestis tõus Alpidele 9 päeva, millele järgnesid 2 puhkepäeva (võib-olla 9. ja 10., vt. XXXV, 5) ja üks päevateekond läbi lume (XXXV, 7 — XXXVII, 1). Järgnevalt 4 päeva kalju juures (XXXVII, 4) ja 3 päeva allalaskumisel, kokku seega 18 päeva — 3 päeva rohkem kui Polybiose kirjelduse järgi.

2. — **trānsgressō** = advenientī. — **quī plūrimum** (scil. scrībunt) — kes annavad suurima arvu (māximum).

5. — **postquam ... trānsierit ...** Rhône'ist edasi liikudes oli Hannibalil 46 000 meest, Itaaliasse saabumisel 26 000, seega kaotas ta 20 000; arv 36 000 annab kogu kaotuse suuruse pärast Uus-Kartaagost lähtumist.

6. — **quānam Alpēs trānsierit ...** On mõeldav, et Alpidest üleminek Dauphiné'st ja Provance'ist lähtudes võis toimuda kahel viisil: 1) piki Durance'i jõge üles, kust saadi minna Mont Genève'i mäekuru kaudu (1866 m, Cotti Alpides), 2) piki Isère'i jõge üles ja sealt kas Mont Cenis (2082 m) kaudu või üle väikese St. Bernhard'i (2192 m). Mont Genève'i mäekuru peeti antiikajal kõige sobivamaks ja selle valis arvatavasti ka Hannibal.

Alpide sõjaline ajalugu jaguneb 4 perioodi. Kuni a. 15 e. m. a (sel aastal liideti Alpide maa-ala rooma impeeriumi külge) puudusid teed üle Alpide, olid vaid mägi-jalgrajad. Alates 15. a. e. m. a hakkasid roomlased rajama siia teid, mida kasutati kuni 1772. a., mil ehitati esimene maantee üle Brennero (1570 m). Sellele järgnes Napoleoni tee üle Simploni (a. 1806, 2009 m). Maanteede periood kestis kuni 1867. a., mil avati raudteeliiklus Brennero kaudu. Hilisemal ajal on kuulsamaid Karl Suure üleminek a. 773 üle Mont Cenis (2100 m), Suvorovi üleminek a. 1799 üle St. Gotthard'i (2114 m) ja Napoleoni üleminek a. 1800 üle suure St. Bernhard'i (2470 m).

XXXIX.

Hannibal vallutab Torino ja liigub Ticinuse suunas Scipiole vastu.

1. — **ad principia rērum** — esimesteks sõjalisteks operatsioonideks sõjaretke algamisel. — **Taurinīs** — (*dat.*) vt. XXXIV, 9 nox Hannibalī ācta est. — **mōtum bellum erat**, sest Livius eelistab tarvitada väljendeid **bellum movēre** ja **arma movēre** — sõda alustama. — **armāre** tähendab siin mobiliseerima. — **partī alterī scil. Insubribus**, kes koos boiastega olid mässu tõstnud roomlaste vastu. — **in reficiendō** (scil. militem) = in quiēte.

2. — **ex** — (temporaalselt) pärast. — **cultus** — keha eest hoolitsemine: riietus, kümblus; — **illuviē** ebapuhtuse mõttes; — **tābe** — (siin:) vettinud riietest. — **squālida** — riietest; — **effērāta** — eriti juuste korrashoiust. — **movēbat** — aliquem movēre: kellelegi, millessegi mõju avaldama ehk mõjuma.

3. **ea** (vt. R. 3) ... **causa fuit**, sest oletatavasti oli Scipio salaluure kaudu teadlik Puunia sõjaväe olukorrast. — **in novīs ignōmi-niīs** — (vt. R. 55): gallialased olid sõjaväge hiljuti rünnanud ja tunduvalt nõrgestanud. — **fēstinandī**. Samuti kui XLI, 4 rõhutatakse Sci-

pio operatsioonide kiirust, olgugi et konsul tegelikult hilines ega tabanud Hannibali sõjaväge selle nõrkuse momendil ning oli sunnitud jätma ofensiivi Hannibalile.

4. — **Taurinōrum ūnam urbem**, tähendab Taurasiat, praegust Torinot. — **volēns**, § 5 voluntāte = suā sponte (vastand on coācti). — **in amicitiam venire** — sõprusliitu astuma.

5. — **iūxissetque** — ja tõepoolest (tõesti) oleks ta endaga ühendanud (vt. R. 45). — **metū**, et neile sama juhtub, mis tauriinidele. — **nī** = nisi. — **circumspectantēs** — (temporaalselt:) just silmapilgul, kus ...

6. — **quae** = ūtra; **pars** — partei. — **incertōs** ... **Gallos** — (vt. R. 45.) gallialased, kes veel nõutud olid (kõhklesid) ...

7. — **uterque** ... **alteriūs** tähistab täpsemalt kui eelnev **inter sē** vastastikust suhet (vt. R. 10).

8. — **nōmen Hannibalis** — *gen. explicativus (epexegeticus)*, kui üldmõistele on lisandatud lähemalt piiritlev täiend. — **eō ipsō, quod** — vt. R. 14. — **lēcūš** = ēlēctus.

9. — **inter sē** — (atributiivselt) mütuam; kuulub objekti **opiniōnem** juurde (vt. R. 10). — **Scipiō** ... Scipio nimelt tõusis Hannibali silmis. **Hannibal**. Hannibal jälle kasvas Scipio silmis. — **relictus** — olgugi et (vaenlase poolt) selja taha jäetud. — **obuius fuerat** = obuius factus erat, oli vastu astunud. — **trāiciendārum Alpiūm** — (vt. R. 24) on selgitav genitiiv eelneva kausaalse ablatiivi **conatu tam audaci** juurde.

10. — **occupāvit** ... **trāicere** = prior trāiēcit. — **mōtis castris** — vt. R. 60. — **ēdūceret**, scil. exercitum.

XL.

Scipio kõne oma sõduritele (XL—XLI).

Kõne ülesehitus. A. Sissejuhatuse (§§ 1—4) mõtte: uuel väejuhil on öelda mõningaid sõnu oma sõduritele. B. Esimene peamõtte: vaenlast ei tule karta. Vaenlane on haletsusväärnes olukorras, sest 1) roomlased võitsid teda eelmises sõjas maal ja merel (§§ 5—6), 2) Alpidest üleminekul vähenes vaenlase arv ja murdus tema löögijõud (§§ 7—10) ning 3) jumalad suhtuvad lepingurikkujatesse vaenulikult. C. Teine peamõtte: roomlased seevastu võivad minna võitluse vapralt, olles paremas olukorras (XLI), sest 1) konsul on isiklikult rünnanud vaenlast Gallias julgelt ja edukalt ja astub ka siin talle kartmatult vastu (§§ 1—5); 2) sõdurid olgu

kindlad selles, et Hannibal koos oma sõduritega ei ületa vapruselt ei Hamilcarit ega tema sõjaväge (§§ 6—9) ja 3) mitte tavalise julgusega, vaid sügava pahameelega rünnaku rooma sõjavägi vastast, kes oma tänamatusega õhutab kättemaksule (laused 10—13). D. L õ p p: Rooma sõdurite vaprustest sõltub Rooma saatus, sest võitlus käib isamaa olemasolu eest (§§ 14—17).

1. — **supersēdissem... apud vōs** — (lühendatud väljend) apud eum loquī supersēdissem, apud vōs autem mihi dicendum est, mõtte järgi: quod nōn meum exercitum in aciem ēdūcō sed vōs, nōn possum supersedēre loquī.

2. — **quī... vicissent** — *coniunctivus* assimilatsiooni tõttu eelneva verbiga *referret*. Samuti sisaldub selles ka subjektiivne põhjendus, kuna **habuī** väljendab lihtsalt fakti. — **equitātum** on liialdus, sest tegelikult oli ainult āla; hooplev väljend on samuti ēgregiē **vicissent**. — **cum quibus** — kellega ühiselt. — **hunc ipsum hostem** — vt. R. 14.

3. — **nunc** on *asyndeton adversativum* (vt. R. 39). — **scriptus** = cōscriptus. — **meis auspiciis**. Et ainult kõrgematel (ülemuslikel) magistraatidel oli auspiitside korraldamise õigus, võisid alluvad ametnikud toimida ainult oma ülemuse nimel.

4. — **ut cōsulem ducem... habērētis** — et teil oleks konsul (mitte mõni väiksem) juhiks. — **voluntāriō** — vabatahtlikult ülevõetud (valitud). — **mē huic vōluntāriō certāmini obtulī** — ilmusin siia vabatahtlikult (ülevõetud) valitud võitlusse.

5. — **nē... ignōrētis** — vt. R. 46. — **cum iis**. Selle järellause ette tuleb tõlkes lisada täienduseks: siis teadke, et... — **vicistis** sõnaga on täpselt võttes mõeldud küll varema-aegsetest sõjavägedest. — **capta... habētis** — vt. R. 30.

6. — **erit... is vōbis illisque animus...** — vt. R. 12; *futurum erit* väljendab siin kindlat veendumust, seisab *coni. hortativus* e asemel.

7. — **nisi crēditis** — vt. R. 54; *nisi* on tarvitatud irooniliselt. — **duābus partibus** — $\frac{2}{3}$.

8. — **at enim** on mõeldava vastase vastuväide lühendatud vormis (at spem habent hostēs, nam... vigentēs sunt); vt. XVIII, 9. — **vix... ūlla** — vt. R. 16.

9. — **immō** kummutab eelneva vastuväite. — **effigiēs... umbrae hominum** — viirastused..., inimeste varikujud. — **praeūsti** — nimelt sõrmed ja varbad. — **nive**, s. t. marssimisest läbi lume.

10. — **cum hōc** (= tāli, vt. R. 12) **equite** on tarvitatud kollektiiv-

selt. — **nōn hostem** — mitte tõeline vaenlane. — **habētis** — teie ees seisab. — **cum... pūgnāveritis**: cum — kui, aeg R. 35 järgi.

11. — **foederum ruptōre** — ruptor on tarvitatud atributiivselt.

XLI.

1. — **ipsum... esse** on *asyndeton aduersativum*, vt. R. 59.

2. — **licuit**, scil. mihi (ind. R. 34 järgi). — **habērem et Hasdrubalem potius quam Hannibalem hostem** — ja mul oleks olnud vastaseks Hasdrubal, mitte Hannibal. — **et minōrem haud dubiē mōlem belli** — ja seega (et) kahtlemata väiksem sõjakoormus.

3. — **ad fāmam huius hostis** — palja kuulduse peale sellest vaenlasest.

4. — **equestrī** — equitum; sellega on seoses **quā parte cōpiārum** (*constructio ad sensum*, vt. R. 2). — **cōnserendī manum** — (vt. XXIX, 6 sõnastikust); gerundium esineb Liviusel sageli gerundiivi asemel. — **in modum** = modō, mōre (vrd. XXX, 8 migrantium modō). — **terrā** = in terrā; ilma prepositsioonita esineb see vorm ainult seoses **terrā marique** ja veel liikumist väljendavate verbide puhul. — **quantā māximē potui celeritāte** = *quam celerrimē potui*; **quantus** pro *quam* esineb ainult seoses sõnadega **māximus** ja **possum**. — **tantō... circuitū** — (kontsessiivses mõttes) hoolimata nii kaugest ringteest. — **rādicibus** on liialdus, et varjata hilinemist Alpide kuru hõivamisel. — **timendō** — (adjektiivselt) siin ironiliselt. — **obuius fui** — vt. XXXIX, 9.

5. — **dēclīnārem certāmen** on tagasihoidlikum väljend **dētractārem certāmen** (XL, 2) asemel; — **cum dēclīnārem** — sel ajal kui püüdsin... vältida (seoses ainult esimese küsimusega). — **imprōvidus** — vt. R. 4. — **incidisse**, scil. in certāmen ehk in eum. — **occurrere** (scil. ei) **in vēstigiis** on moodustatud analoogia põhjal väljendiga **vēstigiis sequi**, instāre. — **ad dēcernendum** — ad dēcertaindum, s. t. otsustavale võitlusele.

6. — **experiri** — (vt. R. 59) katset teha. — **per vīginti annōs** — 20 aasta jooksul (vrd. XVI, 5 trium et vīginti annōrum militia). Siin on ajavahemik alates I Puunia sõjast esitatud ümardatult.

7. — **aestimātōs** — (cum *abl. pretii*) hinnatuna. — **aemulus... Herculis** — ka Hercules olevat üle Graji Alpide läinud. — **vectīgālis stipendiāriusque** — (vt. R. 56) on retooriline liialdus, sest kartaagolased maksid ainult 20 aasta kestel kindlat sõjakontributsiooni (stipendium), ja kümnist (vectīgālis) maksid ainult Kartaagolt äravõetud Sitsiilia kogukonnad. Siin on tarvitatud üldiselt täieliku sõltuvuse tähistamiseks. — **servus** on tugev liialdus.

8. — *quem nisi* = *quī, nisi eum*. — *Saguntinum scelus* — vt. R. 1. — *agitāret* — edasi kihutama (fuuriad kihutavad teda vahetpidamata edasi). — *sī nōn* (et *sī nōn*) ... *certē* (at *certē*) — olgugi mitte ... siis (aga) kindlasti. — *domum* — perekonda.

9. — *pactus est* seoses infinitiiviga, taval. järgneb ut.

10. — *cum indignātiōne* ... *atque irā* — (vt. R. 48) sügavas paha-meels.

11. — *licuit* — nagu § 2. — *ad Erycem*. Linn ja kants asuvad mõlemad 751 m kõrgusel mäel, mis on järsk ja kaunis isoleeritud. — *hūmānōrum*, scil. *suppliciorum* — mis üldse võib inimesi tabada.

12. — *tūtēlae* ... *dūximus*, scil. *eōs esse*; *tūtēlae* (*gen. part.*) tuleb tõlkida predikatiivselt, *dūcere* = pütäre; tõlge: ma pidasin neid siis isegi oma kaitsealusteks. — *Āfricō bellō* — vt. II, 1. Palgasõdurite ülestõusu ajal, arvatavasti Kartaago sissepiiramisel mässuliste poolt, lubasid roomlased kartaagolastel Itaalias ja Sitsiilias vilja osta ning värvata sõdureid Itaaliast, mis 241. a. rahulepingu põhjal oli keelatud.

13. — *prō* — tänuks (millegi eest). — *impertitis* — vt. R. 51. — *oppūgnātum patriam*. Transitiiivsetest verbidest moodustatud *supinum I* juures võib seista *accusativus* objektina, tavaline on aga ad oppūgnandam patriam. — *atque* algab viimast ning tähtsaimat mõtet, mis on väljendatud soovina.

14. — *dē* prepositsiooni mõte on: et midagi vallutada, *prō* mõte: et midagi kaitsta. Hannibali energilise ning hoogsa pealetungi tõttu olid roomlased sunnitud üle minema tõrjesõjale, mis oli vastuolus nende iseloomu ja harjumusega.

15. — *nisi nōs vincimus* — õieti *sī nōs nōn vincimus*. — *quās dum superant*, ... *possint* — ut, dum eās illi superant, ... *possint*.

16. — *corpus suum* — oma elu. — *putet, agitet, reputet* on *coni. hort.* — *domesticās* = privaatās, s. t. koduseid.

17. — *quālis ... tālem ...* — (vt. R. 35) vastavalt meie jõule ning tublidusele, kujuneb edaspidi ka ... saatus. — *fuerit* — vt. R. 33. — *haec*, scil. *locūtus est*.

XLII.

Hannibal virgutab võitlusemängudega oma sõdurite võitlusindu.

1. — *rēbus* — (vt. R. 50) tegudega. — *ratus* tuleb tõlkes muuta *verbum finitum*'iks. — *in mediō* kääne R. 8 järgi. — *interrogāre* puhul objekt võtta pronoomenist *eōrum*. — *aequis* ... *vincu-*

lis. Polybios kirjeldab lähemalt rasketes ahelates lebavate ja näljast ning piitsutustest piinatud vangide olukorda. Võidu puhul annab Hannibal neile hobuse, relvad ja riidevarustuse; *ecquis* on rõhuline küsi-pronoomen *num quis* tähenduses (kas vahest mõni?). — **victor** — (vt. R. 4) si *victor* esset, si *vicisset*, s. t. pärast võitu, võidu puhul. — **dēcertāre** — sest kahevõitlus otsustas kas tema surma või vabaduse küsimuse.

2. — **dēiecta**, scil. in vās (urnam); siin arvatavasti kiivrisse.

3. — **cuiusque** — et cuius.

4. — **dīmīcārent** on *coni. iterat.* (vt. R. 35). — **is** — vt. R. 12. — **bene** — vapralt, ülistusväärselt.

XLIII.

Hannibali kõne (XLIII—XLIV).

Ülesehitus. A. **Sissejuhatuses** kõrvutab Hannibal oma sõdurite olukorda nende gallia vangide omaga, kes võtsid osa äsja asetleidnud kahevõitlusist elu ja surma peale (§§ 1—5). B. **Peamõie** — võitluse paratamatus: nad peavad võitma või surema, sest 1) võit toob endaga kaasa suure tasu (§§ 5—10), ei ole raske võitu saavutada, kuna tema veteranidel vilunud juhi juhtimisel seisab võitlus ees noorsõduritega tundmatu ning kogemusteta konsuli juhtimisel (§§ 10—18), 3) neil kui ründajail peab olema seda suurem võitlusind ning võidulootus (XLIV, 1—3), 4) neil tuleb kätte tasuda ülbetele roomlastele kõigi üleelatud solvamiste eest, samuti pidurdada vastase ahnust, kui nad ei taha kõike kaotada (§§ 4—8). C. **Lõpp**: puunlastele jääb kas võit või surm. Kui ei kardeta vaprat surma lahingus, on seega võit juba kindel.

1. — **sic... affectōs** = eō habitū animōrum, nimelt ut... laudārent.

2. — **quem animum ... eundem** — eundem animum ..., quem. — **in aestimandā fortunā** — vt. R. 25. — **habueritis** on *fut. II*. Reegli-päraselt pidanuks järgnema järeldulaususes *fut. I* või *fut. II*, esineb aga retoorilisest seisukohast efektiivsem *perfectum*. Tulevikus asetleidev järelendus kantakse üle perfekti ajavormi, esitades seda juba täiesti kindla faktina.

3. — **nesciō an** = fōrsitan. — **māiōra vincula māiōrēsque necessitatēs** — tugevamate ahelatega ning karmima paratamatusega.

4. — **dextrā laevāque** on *ablativus*. — **claudunt**, scil. vōs. — **ad effugium quidem** — laeva ei ole isegi põgenemiseks. — **integrīs**

vōbis ac vigentibus on soovitav muuta tõlkes temporaallauseks: sellal kui teie veel täies tervises ning jõus olite (vt. R. 48). — **vix** kuulub **trānsitae** juurde.

5. — **praemia ... ea** (vt. R. 12), **quibus** on *abl. comparationis*. — **ampliōra** — nii rikkalikke tasusid, nagu neist suuremaid...

6. — **nostrā virtūte** puhul on etteasetatud **nostrā** vastandatud esivanematele; seevastu väljendis **parentibus nostris** lasub rõhk substantiivil. — **sī** on etsi, nagu järgneva sõna tamen põhjal võib arvata. — **quidquid ...** on *asyndeton adversativum*, tõlkes täiendada: sellest ei ole veel küllalt, vaid ... — **vestrum ... futurum est** — see peab teie oma olema, ilmekam kui vestrum erit.

7. — **in hanc ... mercēdem** — selle ... tasu pärast.

8. — **satis adhūc** — juba küllaltki kaua. — **cōnsectandō** — vt. R. 25.

9. — **stipendia facere** = stipendia merēre. — **operae** — (*gen.*) teie vaeva eest. — **ēmēnsōs** — (esitab põhjuse, mille eest nad pälvivad tasu) kes te olete ära käinud.

10. — **ēmeritis stipendiis** — pärast lõpuleviidud sõjaväeteenistust.

11. — **nec (=et nē) ... existimāritis** — (*coni. prohib.*) mõte on: ent ärge uskuge, et võita oleks sama raske, nagu on suur selle sõja nimi. — **et ... et** — ühelt poolt ... teiselt poolt (vt. siiski R. 40). — **contemptus hostis** — nimelt meie, puunlased. — **ēdidit** = commisit. — **populi** — *rēs publicae*; **populi rēgēsque** — vabariigid ning kuningriigid. — **perlevi mōmentō** — (IV, 2) üsna kerge tõuke mõjul.

12. — **dēptō ... fulgōre** — *abl. absolutus* konditsionaalses tarvituses. — **quid est, cūr** — ons' siis veel midagi, mille poolest ...? **vōbis** = *vōbiscum* (vt. R. 6). — **comparandī sint** — (kuna küsimuses peitub negatiivne mõte, võib tõlkida *gerundivum*'it tähendusega:) võimalik võrrelda, võrreldav.

13. — **vīginti** on siin täpselt 258—218. — **militiam** Hamilcari, Hasdrubali ja lõppeks Hannibali all. — **ut ... taceam ...** — **ut nōn dicam: praeteritio; ut ... taceam ... pervēnistis** — kõnelemata ... olete te ... siia pärale jõudnud. — **cum illā** on tarvitatud atributiivselt (vt. R. 9). — **ab Herculis columnis** — retooriline liialdus. — **vincentēs** — võidukalt.

14. — **tirōne** — (vt. XXXIX, 5) on tarvitatud atributiivselt. — **hāc ipsā aestāte** — vt. R. 14. — **ignōrantī** = ignōrante.

15. — **an mē ... cōnferam** — (*coni. dubitativus* pahameelt väljendavas retoorilises küsimuses) pean ma siis iseennast võrdlema. —

eundem — vt. R. 15. — **sēmēstri** — kes alles kuuendat kuud ametis (alates 15-st märtsist tegelikult küll 8 kuud). — **dēsertōre** on öeldud irooniliselt, luues kontrasti sõnadele **domitōrem** ja **victōrem**.

16. — **certum habeō** — prō certō habeō, olen kindel.

17. — **īdem ego** — vt. R. 15. — **temporibus locisque** — (*abl. limitationis*) ajaliselts ning koha suhtes. — **referre ... decora** = decōra facinora, kaugelastegusid meenutama.

18. — **ignōtōs inter sē ignōrantēsque** — kes üksteisele täiesti võhi-võõrad.

XLIV.

1. — **circumtulī... videō** puhul esinev aegade vaheldus on efekti taotlemiseks. — **veterānum peditem** — (kollekt.) mõeldud on juba Hamilcariga Hispaaniasse siirdunud sõdureid. — **generōsissimārum**. See ülistus on suunatud numiidlastele, et säilitada nende poolehoid. — **frēnātōs** — hispaania raskelt relvastatud ratsavägi. — **īfrēnātōsque** — numiidlased (*Numidae gēns īnschia frēni*), kes ei tundnud valjaid (vt. R. 57).

2. — **pūgnaturōs** — vt. R. 22.

3. — **īnfēstis sīgnis** — (*abl. modi*) vaenulike väetähistega, s. t. võitlusvalmilt. — **īnferentis vim quam arcentis** — (vt. R. 51) jõuga ründajal kui vastupanijal.

4. — **accendit ... stimulat** — singularis, sest predikaadid ühilduvad lähima subjektiga *dolor*. — **quī... oppūgnāssētis**: põhjust väljendav atribuutlause seisab konjunktiivis; *quī* = *cum vōs*. — **dēditōs** — nōs, si dēditi essēmus. — **ultimis cruciātibus affectūrī fuērunt** — (vt. R. 54) nad oleksid neid kõige rängemalt piinanud.

5. Järjestada *omnia sua facit sui que arbitrii* (*facit*). — **habeāmus** — (vt. R. 55) tohiksime rahu sõlmida. — **modum impōnere** — korraldama, määrama, ette kirjutama (Catuluse poolt sõlmitud lepingu järgi oli kartaagolastel keelatud sõdida Rooma liitlastega). — **circumscribit inclūdītque** — vt. R. 48. — **montium flūminūque** — *gen. epexegeticus*: esimene substantiiv on efekti pärast, teise all on mõeldud Ebrot. — **quōs excēdāmus**. Eesmärki väljendav atribuutlause seisab konjunktiivis (*ut eōs*). — **neque... observat** — ja ometi ta ise ei hoolinud neist piiridest, mida ta määras (Hannibal vihjab siin lepingu punktile, kus Ebrot tähistati piirijõena; vt. II, 7).

6. Hannibal lülitab oma kõnesse fiktiivseid vaidlusi (*altercatio*) Rooma ja Kartaago vahel. — **nē trānsieris Hībērūm!** — Hasdrubal! lepingu järgi. — **nē quid reī...!** → Ärgu olgu sul asja, ära sega end

Saguntumi asjadesse! (esimese saatkonna nõue). — **Nūsqvam tē vēstīgiō mōveris!** — Ära sa kusagile paigalt liigu! (järeltus esimese saatkonna nõudest); **vēstīgiō** on rõhutatum kui **locō**.

7. Hannibal vastab roomlastele. — **parum** = nõn satis. — **adimis**: perfekti asemel elavas kõnes preesens. — **trānscedēs autem? transcēdisse** (tē) **dīcō** on *epanorthosis*: Mis ma nüüd küll ütlesin? „Lähed üle?“ Nad on juba üle läinud! Hannibal, teades Rooma senati korraldust Semproniusse Aafrikasse siirdumisest, võttis seda valmis faktina, sest tal puudusid teated konsuli tagasikutsumisest. — **nihil ūsqvam** — vt. R. 17. — **nihil... nisi** — ainult; — **nihil... relictum est** — nihil habēbimus, nisi quod vindicārimus.

8. — **illis**, s. t. Rōmānis. — **timidis et ignāvis** on tarvitatud predikatiivselt. — Väljendis **vōbis necesse est fortibus viris esse** on **necesse est** vastandatud verbile **licet** ning võtab analoogia põhjal omaks viimase konstruktsiooni. — **omnibus... abruptis** — (vt. R. 50) kõik sillad on purustatud. — **certā dēspērātiōne** — (*abl. causae*) täiesti lootusetult.

9. — **bene fixum ... dēstinātum** on *hendiadyoin* (vt. R. 48). — **iterum** — teiskordselt. — **vīcistis** nagu XLIII, 2. — **tēlum ad vincēdum** — võidurelv.

XLV.

Vaenlaste lähenedes innustab Hannibal oma sõdureid suurte lubadustega.

1. — **ponte Ticinum** (= Ticinī rīpās) **iungunt** — nad ühendavad Ticinuse kaldad sillaga, s. t. ehitavad silla üle Ticinuse.

2. — **Poenus** on siin Hannibal. — **opere** — in opere.

3. — **quam māximē** (posset) — võimalikult. — **quīnque milia passuum** — umbes 7,5 km, 1¹/₄ tunni tee, tavaline vahemaa laagri ja vaenlase vahel.

4. — **nihil unquam** — (vt. R. 5) **nihil** on siin predikatiiv-adverbiaal; vaba tõlge: mitte kunagi ei osutu liigseiks manitsevad sõnavõttud sõdurite julgustamiseks. — **vocātis**, scil. **militibus, dativus**. — **in quōrum** [ut (*fin.*) *eōrum*] **spem pūgnārent** — in quōrum spem (käände atraktsioon), in quae spērāta (praemia); in tähistab eesmärki, mille saavutamisele on suunatud tegevus (vrd. XLII, 2 in id).

5. — **ipsī** (scil. **eī**), **quī accēpisset** — vt. R. 41; ajavorm verbides **accēpisset, māluisset** R. 53 järgi. — **eī sē ... satisfactūrum** — seda rahuldavat ta...

6. — **quī... vellent** ja **quī... mällent** on tarvitatud konditsionaal-
ses mõttes. — **potestātem** (eis sē) **factūrum**. — **mūtāre cum** — (millegi
vastu) vahetama. — **sēcum** = cum suā fortūnā (*comparatio compendi-*
aria).

7. — **sē redditūrum**. Konstruksioon *acc. c. infinitivo* sõltub verbi
prōponit (prōmittit) tähendusvarjundist. — **manicipium** (ma nus ja
ca pe re) — ori peremehe omandina, esemena (servus puhul on esi-
kohal rohkem isiksus).

8. — **ea** — (vt. R. 50) need lubadused. — **retinēns** on sobiv ainult
āgnum juurde, kuna **silicem** puhul täiendada *simplex* iga tenēns. —
sī falleret, scil. deōs või fidem — (vt. R. 59) kui ta sõna ei pea, kui
ta sõna murrab. — **Iovem** tähendab siin kartaagolaste põlisjumalat
Baali. — **precātus deōs** — tavaliselt precārī ā dīs. — **secundum pre-**
cātiōnem — kohe pärast palvesõnu. — **pecudis** — *femininum* üksiku
pudulohuse kohta, kuna *neutrum* p e c u s, pecoris tarvitatakse kollek-
tiivselt.

9. — **velut** (seoses *abl. abs.*-ga) = velut sī (*c. cōni.*). — **auctōribus**
on predikatiiv-adverbiaal. — **quisque** on lükitud *abl. abs.* konst-
ruksiooni apositsioonina loogilisele subjektile „nemad“ (= velut...
accēpissent). Jumalaid otsekui käemeesteks vastu võttes, pidas igauks
silmas seda, mida tema just eriti lootis. Järjestada: ratī id, quod nōn-
dum pūgnārent, morae esse ad potiēda spērāta. — **morae** (esse)
(*dat. fin.*) — eam moram (esse), morārī. — **potiri** = nanciscī. — **spērāta**
(vt. R. 51) on substantiveeritud verbivorm kas vahelduseks eelneva
spem puhul või asendades spēs juures harva esinevat pluuralit. —
vōce unā — taval. ünō õre.

XLVI.

Hannibali võit Ticinuse juures.

1. — **tanta** (quanta apud Poenōs) = eadem. — **super cētera** —
praeter cētera, nimelt quae terrēre possent (substantiveeritud *neutr.*,
vt. R. 51).

2. — **laniāre** — lacerāre. — **obviis** — vt. R. 51. — **exāmen**. Mesi-
lassülemi laskumine just väejuhi telgi lähedasele puule pidi olema
eriti pahaendelise tähendusega, sest sõjas vaadati praetōrium'ile
kui templile.

3. — **prōcūrātis**, scil. prōdigīs. — **ex propinquō** (vt. R. 51) tuleb
seostada järgneva gerundiiviga **speculandās**. — **cōpiās, quantae ...**
essent — vt. R. 41. — **et ipsi** — vt. R. 14. — **circā** — vt. R.*56.

4. — *neutrī alterōs* — kumbki pool ei näinud teist. — *incēssū* on *abl. causae*. — *propinquantium* = *appropinquantium*. — *ad proelium sēsē expediēbant* — arma aptābant pūgnae, valmistusid lahinguks.

5. — *quod rōboris fuit* tuleb tõlkida R. 4 järgi: liitlaste vägede paremik. — *frēnātōs* — vt. XLIV, 1 (samad hispaanlased). — *in medium* (scil. āgmen) *accipit* — rivistab tsentrumis või võtab tsentrumisse. — *cornua Numidis firmat* (= firma facit) — moodustab tugevad tiivad numiidlastest; Numidīs on *abl. instrumenti*, Liviusel tarvitatud ka isikute puhul.

6. — *multis lābentibus ... aut dēsiliētibus* — põhjused, mis pärast ratsaväe lahing muutus suuremalt osalt jalaväe kokkupõrkeks (ad pedēs pūgna vēnerat). Esimene põhjus sisaldub väljendis *pedi tēs intermixtī*, teine väljendis *ubi ... vīdissent (coni. R. 35 järgi)*.

7. — *dōnec* on tarvitatud siin *cum inversum*'i tähenduses tekstis avaldamata jäänud mõtte kohta: võitlus kestis jalaväelahinguna edasi, kuni... — *is pavor* — *pavor ex eā rē ortus*. — *intercursū* = *interventū*. — *pūbēscentis* — umbes 17-aastane.

8. — *hic erit iuvenis* — vt. R. 3. — *perfecti* — vt. R. 27.

9. — *Pūblius Cornēlius Scipiō Africānus māior* (u. 255—183 e. m. a.) võttis 19-aastasena osa Cannae lahingust. A. 211 lähetati ta armee juhina Hispaaniasse, kus alistas pärast võidukaid lahinguid a. 207 kogu Hispaania. 205. a. oli ta konsuliks. 202. a. võitis ta kartaagolasi otsustavalt Zama lahingus, lõpetades seega II Puunია sõja. — *victōriam dē Hannibale* — ilma partitsiibita *partam* (vt. märkus R. 1. all). — *primōs* — (vt. R. 4) kuna seisid frondi taga. — *alius cōnfertus equitātus*. Et *iaculātōrēs* ei kuulu ju ratsaväe juurde, on *alius* siin ebatavaline. Soovitav tõlkida: teised, nimelt tihe ratsanikehulk. — *cēdendō* = *cēdens, dum cēdit* (vt. R. 25).

10. — *servātī* — vt. R. 27. — *decus* — au (vrd. XLIII, 17). — *mālim equidem* — (*coni. potentialis*) ma näeksin tõesti meelsamini, ma tahaksin tõesti pigem uskuda. — *dē filiō* (*quod dē filiō traditur*) *vērū esse* — et lugu pojast vastab tõele. — *quod* on objekt. — *fāma obtinuit* — (intr.) ka traditsioon on säilinud.

XLVII.

Scipio tagasitõmbumine Placentiasse, kuhu järgneb ka Hannibal.

1. — *quō* (*primō proeliō*) — vt. R. 61. — *equitātū* — *abl. limit.* — *meliōrem* = *validiōrem*. — *ob id* = *eā dē causā*. — *campōs*. Scipio lahkuib Põ-tagusest Galliaast, asudes positsioonile samast jõest lõuna

pool. — **bellō gerendō** (*dat.*) ... **aptōs** — vrd. XXXVII, 2 *apta faciendō ignī*.

2. — **proximā nocte** — järgmisel ööl. — **ab Ticinō** — Ticinuse lähikonnast. Scipio jättis Ticinuse liini vabaks ja taandus lõuna poole, Po taha. — **mōta fēstinātumque** — mõvit et fēstināvit (loogiliseks subjektiks on Scipiō).

3. — **tamen**. Hannibali enda teeleminek ja Ticinuse ületamine on jäetud nimetamata. Täiendada lausega „olguigi et vaenlased olid jõudnud nii kaugele ette“. — **morātōrum** — mahajäänud sillavalve, kes polnud veel taanduda jõudnud. — **in citeriōre ripā** — siin tähenduses põhjapoolsel kaldal (Hannibali seisukohalt). — **ratem** — (kollekt.) parvsild. — **extrēma** — (substantiveeritud adj., vt. R. 51) üks ots lõunapoolsel kaldal. — **ut ... resolūta erant**: *ut temporale* juures esineb ühekordse tegevuse puhul *plusquamperfectum* harva.

4. — **Magōnem** — vt. LIV, 1. — **oppositis** on tarvitatud absoluutselt.

5. — **perītis** (*dat.*) **amnis** (*gen. obi.*). Livius arvab ka enda nende hulka, vihjates oma reisule Padovast Rooma. — **ut iam** — (kontsessiivselt) kuigi tõesti.

6. — **qui biduō**: Livius kirjelduse järgi liigub Hannibal sõjaväega piki Po'd ülespoole, ületab viimase Ticinus'est ida pool ja jõuab mõne päevaga Placentia lähikonda (umbes 38 km). — **iungendō flūminī** on *dat. finalis*. — **cum Magōne** — Mago juhtimisel.

7. — **circā** — lähikonnas. — **audiendis** on *dat. finalis*. — **trāicit** — laseb üle toimetada. — **Placentiam** — mõeldud on linna lähikonda.

8. — **sex milia** — vt. XLV, 3. Mõtte järgi umbes 9 km kaugusel rooma laagrist. Oletatavasti asus Hannibal positsioonile Trebia läänepoolsel kaldal, kus asetses ka Scipio esimene laager.

XLVIII.

Gallia abivägedest ilma jäänud, liigub Scipio Trebia juurde.
Hannibal vallutab Clastidiumi.

1. — **in castris**. Scipio oli linnast lahkunud (XLVII, 3) pärast sõjaväe ümberkorraldamist ning asunud laagrisse Placentia lähikonda. Arvatavasti asetses see Scipio esimene laager jõe vasakul (läänepoolsel) kaldal. — **auxiliāribus Gallis** tähendab nähtavasti Gallia palgasõdureid, mitte LV, 4 nimetatud kenomaane.

2. — **ad portās** — ilmselt *porta praetōria*, mille lähedal olid laagris *auxilia*.

3. — **contactōs eō scelere velut iniectā rabiē** — selle roimatöö mõjul nakatatud otsekui mingist raevuhoost; — **rabiēs** — mõistusekaotamiseni minev ira.

4. — **gravis adhūc** — veel raskesti haige. — **tacitō āgmine** — ilma tavalise teeleminekut kuulutava trompetsignaali. — **ad Trebiam** — jõgi, mis suubub Po'sse Placentia läheduses. — **collēsque** — (*-que explicativum*) ja nimelt.

6. — **dignō** — (absoluuts.) vastava... — **morae** — (seostada sõnaga pretiō) ilma suuremat midagi leidmata, mis oleks tasa teinud viivituse. — **trānsgressōs Trebiam** tähendab paremale (idapoolsele) jõekaldale (vt. LVI, 8). See manööver toimus osalt enda julgestamiseks, osalt Placentiast Ariminumi kulgeva maantee valve alla võtmiseks, sest sealtkaudu pidi tulema Semproniusse sõjavägi. — **interceptōs**, interceptere — mingisuguse liikumise lähte- ja sihtkoha vahelisel alal kinni võtma, kinni püüdma.

7. — **iactāti**, sest maastik oli väga künklik. — **iam ... et** — juba ... ka. — **revocātum** senati otsusega. — **ex Sicilia**, sest kaugemale (nimelt oma sihtkohta Aafrikasse, vt. XLIV, 7) ei olnud Sempronius veel jõudnud. — **locum ... commūniit**. Sel positsioonil julgestasid tema paremat tiiba Po jõgi ja Placentia kindlus, sõjaväe vasaku tiiva kaitseks oli Apenniini mäestik, Trebia jõgi moodustas nn. münimentum'i (XXVI, 6) esirindel. Olgugi et Scipio ei võinud Clastidiumi abistamiseks (§ 9) ettepoole liikuda, julgestas ta siiski Ariminumisse viiva maantee, kust mööda ta lootis tulevat ametivenda abijõududega (nagu § 6 mainitud).

8. — **nec procul inde Hannibal** ... — pärast Scipio manöövrit viis ka Hannibal oma laagri Trebiale lähemale ja asus positsioonile selle läänekaldal. — **per hostium**. Clastidiumi ja Trebia vahelist lõunakallast asustasid LII, 3 järgi Hannibalile veel vaenulikud gallialased. — **quae ... māior in diēs excipiēbat** — mis muutus iga päevaga rõhuvamaks.

9. — **numerus**, s. t. modium, māgnam vim. Sageli lisandatakse numerus'ele mõõdu asemel mõõdetud aine ise genitiivi vormis, näiteks numerus vīnī, argentī — suur tagavara... — **mittit** on tarvitatud absoluutselt. — **nummīs aureīs**. Kuldraha hakati Roomas müntima alles 217. a. Kõne all oleva II Puunia sõja ajajärgul arvutati veel kuldnaeltega. Arvatavasti on Livius antud summa ümber arvanud „nummus aureus'e“ hilisemale väärtusele.

10. — **sedentibus** — niikaua kui nad rahulikult, häirimatult laagris olid (viibisid). — **colligerētur** — conciliārētur.

LI.

Sempronius, tulnud üle Ariminumi, ühineb Trebia juures Scipioga.

5. — **repetenti** — tagasisõidul.

6. — **ānxius** — (vt. II, 1) ühel ajal paljudest muredest masendatud. Sempronius oli parajasti tegemas ettevalmistusi sobivaks maabumiskohaks Aafrika rannikul. Seoses sellega tuli tal tunduvalt suurendada oma transpordilaevastikku. — **in nāvēs impositum** — laevale paigutama. Laevastikust, mis konsulil üle jäi pärast Pomponiusele ja Aemiliusele määratud laevade loovutamist, ei piisanuks tema sõjaväe (26 400 meest, nende hulgas 2400 ratsaväelast) mahutamiseks. Suuremal osal sõjaväel tuli marssida Ariminumisse maad kaudu. — **Arīminum** (vt. XV, 6), vana umbrite rajatud sõjasadam, muudeti 268. a. ladina kolooniaks ja kujunes hiljem alistatud Gallia kindlustatud pealinnaks. Tee üle Ariminumi oli ka Semproniusse arvates ohutum lühemast teest üle Pisa (vt. XXXIX, 5).

7. — **compositis ... rēbus**, s. t. pärast seda, kui ta oli samme astunud provintsi julgeoleku kindlustamiseks. — **ōram Ītalīae legēns** — purjetades piki Itaalia rannikut. — **coniungitur** — (refl.) ühineb. Kohtumine Scipioga toimus raskusteta, sest viimane asus Trebiast ida pool (vt. XLVIII, 6).

LII.

Semproniusse esimene kokkupõrge vaenlase väeüksusega.

1. — **quidquid**. Livius arvestab ainult neid Hannibali vastu suunatud väeüksusi, mis olid tol korral riigil käepärast ning varustatud. Tegelikult oli võimalik värvata veel rohkem väeüksusi, pealegi seisis sõjavägi ka Hispaanias. — **oppositum** kuulub mõtte järgi **cōnsulēs** juurde, kuid on ühildatud lähemal asuva sõnaga **quidquid**. Parem on tõlkida subjekt eri lausena: **dēclārābat** — ja see näitas, et... — **spem nullam**, sest oli küsitav, kas roomlastel pärast lahingukaotust Hannibali kiire edasitungi korral oleks jäänud aega üle uute väeüksuste mobiliseerimiseks ja organiseerimiseks.

2. — **ūnō**, sest ratsaväeüksuste kokkupõrge Ticinuse juures (XXIX, 2) oli niivõrd tähtsusetu, et seda siin ei arvestata. — **recentis animi ... ferōciōr** — vt. R. 58: atribuudid on eri vormides. — **nullam dilātiōnem patiēbātur** — (*imperf. de conatu*) ta ei tahtnud viivitusele mõeldagi.

3. — *inter Trebiam Padumque*, sest gallialased asusid Trebia mõlemal kaldal. Nagu §-st 9 nähtub, laskis Hannibal rüüstata Po ja Trebia (vasakpoolse kalda) vahelise maa-ala. Sempronius läheb gallialaste kaitseks üle Trebia, s. t. viib rooma laagri selle senisest asukohast paremal (idapoolsel) kaldal üle vasakule (läänepoolsele) jõekaldale. Järgnevad lahingud toimuvad läänekaldal. — **favōrem** määrib hoiakut kui ka tegelikku niihästi roomlaste kui ka puunlaste abistamist toiduainete ja muude vahenditega (mõlemale poolele meeldida püüdes lootsid kindlustada endale võitja soosingu). — **spectantēs** — Galli, qui tum incolēbant, spectābant.

4. **quid** on verbi *movērent* juurde kuuluv objekt [*modo nē (Galli) mōtum facerent*]. — **satis** — kuidagiviisi.

5. — **ob eam iram** — sellest vihale aetud. — **plērōsque** vihjab ainult viimasele substantiivile *equitēs*. — **omnem deinceps** on tarvitatud lokaalses mõttes, atributiivselt: puha kogu kuni Po kallasteni ulatuvat maa-ala, s. o. kartaagolaste laagri ja Po jõe vahel.

6. — **cum adversativum**. — **ad id**, scil. tempus.

7. — **nec causa neq̄ tempus**, sest Scipio põhimõtteliselt ei soovinud abistada väheusaldatavaid gallialasi ega ka lahkuda oma soodsalt positsioonilt nii ebasoodsal aastaajal (detsembris). — **ut ... obsolescent** — **ut concessivum**. — **ob recentem Boiōrum perfidiam** on vihje äsjasele mässule (vt. XXV, 7).

8. — **continendis ... sociis** on *dat. finalis*, (vt. XLVII, 6). — **eguisent** — vt. R. 36. — **cēnsēbat** sõjanõukogus.

9. — **suum**, s. o. oma kaasatoodud ratsavägi (protestivale ametivennale kuuluvaid väeüksusi ei julge ta veel käsutada). — Seostada **fermē ... mille ... iaculātōribus**. Viimasest sõltub partitiivne genitiiv *peditum* — umbes 1000 odamehega jalaväest. — **trāns Trebiam**, s. t. vasakule (läänepoolsele) kaldale (vt. § 3).

10. — **sparsōs**, scil. hostēs. — **inopinātō** — *ex inopinātō*. — **fugam ... fēcēre** = *fēcērunt* (vt. R. 54). — **-que explicativum**. — **stationēs** — vt. IV, 7. — **rūrsus ... restituere** on pleonasm.

LIII.

Väikesest edust ülbestunud Sempronius nõuab otsustavat lahingut.

1. — **ea**, scil. victōria; — **iūstior** — ärateenitum. — **eā**, scil. parte, equitatū. — **victus foret** — *victus esset* (vt. R. 31).

2. — **militibus** on rõhutatud kui *militum*. — **magis ... aegrum** esineb reeglipärase komparatiivvormi puudumisel. — **memoriā** — (*abl. causae*) subjektiivne põhjus *aegrum* juurde: kuna ta nüüd

(pidevalt) ... mõtlevat. — **vulneris** tähendab mitte ainult haava, vaid ka kaotust, mis hävitas tema julguse.

3. — **senescendum** on metafoor, piltlik väljend energia kaotusest (kui andutakse mugavusest passiivsusele). — **quid enim ultrā differri** — (verb seisab siin impersonaalselt) miks veel pikemalt viivitada. — **aut** = et.

4. — **ac prope** — ja peaaegu. — **in cōspectū urbis** — (vrd. § 5 in mediā Italiā) on kirglikku kõnehoogu sattunud rääkija liialdav väljend. — **cis Hibērum Hispāniam**. Partitsiibi sitam puudumisel atributiivses asendis (vt. R. 1 all märkust), tähendab Põhja-Hispaaniat roomlaste seisukohast vaadatuna. — **geniti forent** — geniti essent (vt. R. 31).

5. — **quantum ingemiscant** puhul väljendab üleminek kaudsest kõnest otsesesse elavat mõttekäiku, millest on tingitud preesensi vorm: **quantum ingemiscerent** ... **sī vidērent** (sisult *casus irrealis*). — **soliti** — **quī soliti erant** imperfekti tähendus: liialdus (*hüperbool*), sest Aafrikas oli maandunud ainult Regulus. — **paventēs**, sest Scipio piirdus ainult defensiiviga. — **quod ... agrī sit** on *tractio modi*, tingitud eelnevast konjunktiivist **videant**.

6. — **assidēns** — (aseme) juures istudes. — **in praetōriō** — vt. III, 1, siin aga vaba väljak väejuhi telgi ees, mis oli ka sõdurite kogunemiskohaks.

7. — **tempus propinquum comitiōrum**. Et tolleaegne kalender oli astronoomilisest kalendrist peaaegu kaks kuud ees, langes märtsi iididel toimuv konsulite ametisseastumine jaanuari lõpule.

8. — **Hannibal ... spem habēbat ... āctūrōs** on kontsessiivses vahekorras järgneva pealausega haud diffidēbat (vaevalt küll võis Hannibal loota ... aga siiski ta enam ei kahelnud). — **cum ... cerneret** on kausaalse tähendusega; — **foret** — vt. R. 31. — **cum** (= cum autem) ... **scīret** on *asyndeton adversativum* (vt. R. 35). — **rē** — sündinu (s. o. tegude) järgi. — **fortūnam** — occasiōnem (soodus võimalus löögiandmiseks). — **haud diffidēbat** — vt. R. 46.

9. — **cuius**, scil. rei gerendae (vt. R. 61). — **sollicitus intentusque erat** — (vt. R. 48) pingsalt silmas pidades. — **dum ... esset** on *coni. obliquus* (vt. R. 36: niikaua, seni kui veel...).

10. — **sēgnius ... quantō longius** — tantō sēgnius, quantō (= quō) longius. — **traherentur**, scil. multitudō (vt. R. 2. *constructio ad sensum*).

11. — **ob haec tāliaque** — neil ja nendetaolistel põhjustel. — **facere** tuleb samuti seostada sõnaga *certāmen*. — **sī cēssārētur**, scil. ā Rōmānīs. — **ad ea explōranda, quae vellet** (scil. explōrārī) —

selle järeleuurimiseks, mida ta teada tahtis; quae vellet on *coni. iterativus* (vt. R. 35). — **tūtiorēs** on soovitatav tõlkida atribuutlausena: mis puutub avastamisse, siis olid gallidest spioonid teistest vähem ohustatud, kuna gallialased teenisid mõlemas sõjaväes (kellele võis suurema kindlusega usaldada luureülesande täitmist). — **parātōs pūgnae** asemel on tavaliselt ad pūgnam. — **insidiūs** on *dat. finalis*. — **Poenus**, s. o. Hannibal (kogu lausepõimi subjektina) hakkas ehtsa puunlasena.

LIV.

Trebia lahing (LIV—LVI).

1. — **in mediō**, s. o. Trebiast lääne pool, Hannibali laagri ja jõe vahel. — **clausus ripīs** = *coercitus ripīs*. — **circā** = *utrimque*. — **in-culta**, *scil. loca*. — **fermē** — tavaliselt, harilikult. — **quem ... perlūstrāvit** konstruktsiooni lugeda *quem locum, satis latebrōsum equitū quoque tegendō, ubi circumvectus perlūstrāvit*.

2. — **quem teneās** on finaalses mõttes. — **centēnōs** on jaotusarv (süst arvestatakse mõlemaid samas nimetatud väeliike).

3. — **praetōrium** — *cōnsiliū in praetōriō habitum*, s. o. sõjanõukogu, millest osa võtsid kõrgemad ohvitserid (roomlastel legaadid, tribuunid, prefektid). — **missum** = *dimissum*. — **cum dēlēctīs** — vt. R. 51. — **ex turmīs manipulisque** — eskadronidest ja kompaniidest. Et vältida §-s 2 esinevate sõnade *ex equite et pedite* kordamist, tarvitab Livius tekstikohas vastavaid rooma väeüksuste nime-tusi. — **vestrī similēs** — omasarnaseid. Isikute, eriti pronoomenite *meī, tuī, nostrī, vestrī* jne. puhul seostab Livius adjektiivivi *similis* tavaliselt genitiivi, esemete võrdlemisel aga ainult daativiga, välja arvatud *vērī similis*. — **caecus ad** — (*ad limitatiūm*) vilu-matu (millegi suhtes).

4. — **obequitāre portīs** — vt. R. 6. — **statiōnēs** — vt. IV, 7. — **ēlicere**, *scil. ex castrīs*. — **cēdendō** — vt. R. 23. — **citrā flūmen** — Trebia vasakule (läänepoolsele) kaldale.

5. — **instrātīs equīs**, sest sadulaid ei tuntud. Hobuseid kasutades laotati neile tekid peale. — **sīgnum**, *scil. pūgnae*.

6. — **ad tumultum** — rünnakule. — **ferōx** — rõhutatud *frētus*; *ablativus* on analoogia põhjal nagu *adj. fretus*e konstruktsiooni korral. — **ā dēstinātō iam ante cōnsiliō** — juba varem kindlaksmää-ratud plaani kohaselt.

7. — **forte** — parajasti, just. — **brūmae tempus**, sest arvatavasti peeti see lahing detsembrikuus. — **in locīs Alpibus Appenninōque**

(*dat.*, vt. R. 6) **interiectis** (= *sitis inter ...*). — **fluminum**, sest nii lõunast kui ka põhjast suubuvad Po jõkke arvukad lisajõed. — **praege-
lidis** — *prae ceteris gelidus, pergelidus*; prepositsioon *prae* on
adjektiiv juures mõiste tugevdamiseks.

8. — **ad hoc** — vt. XXXI, 11. — **eductis hominibus** — daativ sõltu-
valt verbist *inerat*. — **nōn captō ... cibō, nōn ope ... adhibitā** on
soovitav tõlkida: ilma et varem oleks söödud või tarvitusele võetud
mingit abivahendit külma vastu. — **quidquid (R. 5) ... appropinquā-
bant, ... ācrior** — *quantō propius accēdebant, tantō ācrior*, s. t. iga
sammuga, mis viis lähemale jõe õhustikule, muutus külm lõika-
vamaks.

9. — **ut vērō** — kui aga. — **erat pectoribus (abl.) tenuis** — ula-
tus rinnuni. — **utique ēgressis** (*scil. ex aquā*) — eriti, kui nad veest
väljusid. — **simul lassitūdine ja et ... fame etiam** tuleb seostada.
— **simul ... et** = *et — et*. — **dēficere** (*scil. corpora vīribus*) nõrkema,
jõuetuks jääma.

LV.

1. — **per manipulōs** — *singulis manipulis* (rooma nimetus üle kan-
tud puunia mõistele. — **ut ... mollirent**, sest õliga sissehõõrutud nahk
on külma suhtes vähem tundlik. — **alacer** sobib ainult *animis*
juurde (*zeugma*) — värske vaimselt ja füüsiliselt.

2. — **Baleārēs** — lingumehed (seostada järgneva väljendiga *ac
levem armātūram*). — **dein** — (lokaalse tähendusega) nende
taga. Kergelt relvastatute taga asetsesid *signa*, seejärel raskes
relvastuses jalaväe ja tuumväeosade (*quod vīrium, quod rō-
boris erat*, vt. R. 41) harunemata üksused. — **in cornibus** —
tiibadel, aga **ā cornibus** — tiibade otstele väliskülgedel. — **circum-
fūdīt**, *scil. pediti*. — **ab cornibus in utramque partem ... elephantōs**
— (mõte:) väerinde ees mõlema tiiva otstele võrdselt jaotatult seisid
elevandid.

3. — **incauti** — (vt. R. 4) nende ettevaatamatuses. — **cum ...
exciperentur** — kui neid nende ettevaatamatuses vastu võeti (noolte-
sajuga). — **circumdedīt peditibus (dat.)**, s. t. konsul paigutas nad (rat-
sanikud) jalaväeüksuste külgedele (tavaliselt asetsesid rooma rat-
sanikud paremal, liitlasratsavägi vasakul tiival).

4. — **duodēvīginti**. Liviuse kirjelduse järgi oli lahingus 5 leegi-
oni, mis polnud aga enam täisarvulised, sest Gallias oli mõningaid
kaotusi ja ka Sitsiiliasse oli üksusi maha jäetud. — **Rōmāna** =
Rōmānōrum. — **socium** = *sociōrum* (vrd. XVII, 2). — **socium nōmi-
nis Latīni** — ladina päritoluga liitlaste. — **ea sōla in fidē mānserat**

— kõigest hoolimata oleks südikusest piisanud tagajärjekaks vastupanuks. Livius ise möönab siin ajavormiga võidu võimatust. — **pedite**, sest roomlaste raskes relvastuses jalavägi oli arvult ja kvaliteedilt vastase omast kaugelt parem. — **foret** — vt. R. 31.

9. — **Magō Numidaeque** — Mago (oma 1000 mehega) ja numiidlased. — **simul** = simulac. — **imprōvida** — vt. R. 4. — **aciēs**, scil. Rōmānōrum.

10. — **in ... malis** — (in tarvitatud kontsessiivses mõttes) hoolimata. — **immōta** — locō sē nōn movēns. — **spem** — spēs on siin exspectātiō, opiniō.

11. — **vēlitēs**, sest kerge relvastuses jalavägi ei kuulunud rooma sõjaväes leegioni juurde ega omanud kindlaksmääratud kohta lahingrivistuses. Vēlitēs võitlesid üksikutes rühmades killustatult jala- ja ratsaväe vahel. Varustuseks oli neil tutita nahkkiiver, ümar kilp (parma), lühike hispaania mõök ja kerge varre ning pika terava otsaga odad (hasta vēlitāris). — **ad id ipsum** — vt. XXXVII, 1. — **verūtis coniectis** — odalaskudega. — **āvertēre et ... fodiēbant**. Perfekt tähistab ühekordset tegevust, imperfekt korduvat; **āvertēre** järel esinevat **āversōs** on soovitav tõlkida ainult pronoomeniga. — **quā** = ubi. — **māximē mollī cute** — (*abl. causae*) sest seal oli nahk kõige pehmem. — **vulnera accipiunt** — on vastuvõtlikud haavamistele. — **fodiēbant** — torkasid.

LVI.

1. — **adversus** — aga vastu. — **novus... additus** on pleonasm.

2. — **in orbem** — rõngas, nagu seda ülekaalukama ratsaväe poolt sissepiiratud jalavägi tavaliselt moodustab, et end kaitsta igast suunast; **orbis** osutus üldse viimaseks kaitsepositsiooniks. — **decem milia** tähendab tõenäoliselt rooma leegionide tuumikut. — **Āfrōrum** = Poenōrum. — **Gallicis auxiliis fīrmāta**. Hannibal oli arvatavasti paigutatud oma kõige nõrgemad väeüksused lahingrivi tsentrumisse. Roomlased, nähes tiibadel vastase tugevat vastupanu, rünnatuna puunlaste ratsaväe ja baleaaride poolt, tungisid kiilukujuliselt tsentrumisse ning teostasid siin läbimurde. — **caedēs** — kaotus.

3. — **rēctō itinere**. Oletatavasti pidid nad liikuma pärast läbimurret põhja poole ja läksid üle Trebia Placentia läheduses, võib-olla Emporiumi juures (LVII, 6).

4. — **gurgitibus** — **gurgitēs** on sügavad, käredate vooluga kohad.

5. — **ingrediendī flūmen**, tavaliselt ad ingrediendum flūmen.

6. — *intoleranda* = intolerābilis. — *hominēs* on siin kartaagolased. — *prope omnēs*, sest algarvust 37 on LVIII, 11 järgi järel pärast Trebia lahingut kõigest 7 elevanti.

8. — *quod reliquum ... erat* — järelejäänud meeskonna, kes koosnes suuremalt osalt haavatud sõdureist. — *trāicerent* puhul täiendada subjektina *Rōmānī* ja *sēnsēre* juurde *Poenī*.

9. — *obstrepenste pluvia* — tugeva vihmakohina tõttu. — *ab Sciōne*, ehkki Scipio lahingu ajal tegelikult haigena laagris viibis, on ta Liviuse kirjelduses muutunud tuhandete päästjaks oma julge marsiga vaenlastest mööda.

LVII.

Roomlaste masendatud meeleolu. Hannibali üritused esimesel sõjatalvel Itaalias.

1. — *terror ex hāc clāde* — vt. XXXIX, 2 *ōtium ex labōre*. — *ad urbem Rōmānam* — pateetiliselt, esile tõstes maailmalinna suurust ja ülevust (roomlaste linn), seevastu *ad urbem Rōmam* märkis lihtsalt kohta (Rooma linn). — *infēstis signīs* — vt. XLIV, 3. — *nec quidquam* — vt. R. 17. — *quō* seostada sõnaga *auxiliī*. — *arcērent cum ablativo* on Liviusel tavaline konstruktsioon ilma prepositsioonita.

2. — *oratio obliqua* sõltub siin sõna *speī* tähenduses peituvast *verbum dicendī*'st.

3. — *terrītis* — scil. *iīs (abl. abs.)*. — *fallendī* — absoluutselt (vrd. XLV, 8 *effugiendī, ēvāvendī*); *fallere* märkamatuks jääma. — *trānsgressus* — läbi vaenlase rindevägede.

4. — *Abl. absolutus comitiīs cōsulāribus habitīs* tõlkida enne eelauset *quod ... dēsiderābātur*; *ūnum* on superlatiivi *māximē* mõiste tugevdamiseks. — *in praesentiā* — (*abl.*) käesoleval ajal. — *in hiberna*, s. t. Placentiasse.

5. — *Rōmānis* — (*dat. incomm.*) roomlastele (Placentias ja Cremonas). — *impeditiōra* puhul on mõeldud metsast ja mägist maastikku. — *nisi ... subveherent* — *coni. iterativus* (vt. R. 35).

6. — *opere māgnō* — (kollektiivselt) tugevasti ehitatud kindlustustega. — *castelli* — Placentia sillapea (vrd. XLV, 1). — *oppūgnandī*: oppūgnāre — (pregn.) eduga ründama. Hannibal kavatses selle positsiooni hõivamise ära lõigata Placentia garnisonile juurdeveo, koges aga peagi oma ebaõnne piiramissõjas. — *ad effectum*, scil. *eius rei*. — *adortus* on tarvitatud kontsessiivselt.

7. — **cōsul** — s. t. Scipio.

8. — **in quō** seostada adjektiiviga **saucius** (= vulnerātus) — teiskordselt haavatud. — **praesidium** — hõivatud positsioon, kindlustatud koht ühes oma garnisoniga.

9. — **ad Victumulās** (vrd. XLV, 3), sest Hannibal kavatses hõivata sealsed roomlaste toidumoota tagavarad. — **ire pergit** — ruttas teele.

10. — **emporium** — horreum, s. t. tagavarade säilitamiskoht, magasin. Hannibalile oli oluline hankida toiduainete varusid. Selle eesmärgiga võttis ta ette kõne all oleva retke, tarvitsemata karta roomlastepoolset rünnakuohtu. — **mixti** on arvatavasti liguurlased ja gallid. — **plērōsque** — väga paljusid.

12. — **āgmīna** — kui sõdurid marsivad maanteel vabalt üksteise taga, **aciēs** — kui nad seisavad joondudes üksteise kõrval; — **magis āgmīna quam aciēs** — rohkem rännakkolonnides kui lahingrivis. — **concurrerunt**, sest mõlemad pooled sattusid ootamatult teineteisele ega saanud mahti rännakkolonna ümber korraldada lahingriviks. — **trīgintā quīnque milia** on tugev liialdus.

13. — **signum** — käsk, korraldus.

14. — **scribentibus** = rērum scriptōribus. — **ulla... clādēs** — üllum genus clādīs, s. t. ükski jõledus.

LVIII.

Lahtipuhkenud rajuilma takistab Apenniini ületamisel Hannibali sõjaväge.

1. — **dum** — ainult niikaua. — **ad prima ac dubia signa vēris** — esimeste ebamääraste kevademärkide ilmumisel. — **dūcit**, absooluuts. scil. exercitum. — **aut vī aut voluntāte** — (alliteratsioon) coāctos aut volentēs; — **vī** = vī adhibitā; — **voluntāte** — effectūrus, ut sē coniungerent voluntāte. — **adiunctūrus** — (vt. R. 22) ut sibi adiungerent.

2. — **trāseuntem**, scil. eum. — **tempestās**. See Liviuse rajuilma kirjeldus on tugevasti retooriline; jälgida gradatsioonid ventus, imber, nivōsa grandō; primō, dein, tum vērō, tandem, dē integrō; cōstitēre, cōnsēdere, prōcumberent (§ 8).

3. — **in ipsa ōra**, scil. militum — (vt. R. 14) otse näkku. — **vertice intortī affligēbantur** — tuulepöörise keerutatuna paisati nad pikali; **vertice** tarvitatakse tavaliselt veekeerise kohta, siin on see üle kantud tuulele.

5. — **strepere**, micāre, torpēre on *infinitivi historici*. — **ignēs** — (poetiline väljend) fulmina.

7. — *dē integrō initium* on pleonasm. — *explicāre* näiteks, nahku ja telgikatteid; *statuere* vaiu, latte. — *quod statūtum esset* — vt. R. 35, *coni. iterativus*.

8. — *nivōsa grandinis* — vrd. lörtsine ilm. — *omnibus omissis* on gradatsioon §-s 3 esineva väljendi juurde arma omitterenda erant. — *tēgminibus* — kaitserelvad; *tēgminibus... fēcti* on *paronomasia*.

9. — *tanta vis frīgoris* — (vrd. sõnastikus XXXVII, 2 vis venti) nii tugev külmalaine.

10. — *agitandō* — (vt. R. 23) raputades. — *inops* (oma abituses) *quisque* — *quō quis magis inops* (erat).

LIX.

Uued kokkupõrked Hannibali ja Semproniusse vahel Placentia lähikonnas.

1. — *ad Placentiam* — Placentia lähikonda. — *decem milia*, scil. passuum — umbes 15 km.

2. — *iam enim redierat*, s. t. Sempronius oli alles hiljuti tagasi tulnud. — *tria* — ainult kolm. — *bina castra* juhul esineb distributiivarv *plurale tantum* puhul.

4. — *in media castra* — mõeldud on vaba platsi (rooma laagri eeskujul). — *signum... expectāre* — märguannet trompetitega.

5. — *Rōmanus* — Rooma väejuht.

6. — *recēssum*, scil. esse. — *dextrā laevāque* — parema ja vasaku sissekäigu kaudu.

7. — *perniciē* — kaotus.

8. — *nox* — *asyndeton adversativum* (vt. R. 39). — *accēsum ingentibus animis* — mis oli puhkenud suure ägedusega. — *et dimidium eius*, scil. numerī — ja pool sellest.

9. — *māior ... quam prō numerō*, scil. caesōrum. — *equestris ordinis*. *Equester* õrdō esines ametlikult senaatorite seisuse (*senatōrius ordinō*) kõrval alles alates Gracchuste ajast. Tekstis on mõeldud nn. 18 ratsatsentuuriasse kuuluvaid ratsanikke, kes teenisid riigi hobuse eest (*equus publicus*).

10. — *concessit* — tõmbus tagasi. — *intercepti*, scil. ā Liguribus. — *duo quaestōrēs* — kõrgemad riigiametnikud Roomas, kelle hoole alla kuulusid riigikassa ja riigiarhiiv Saturnuse templis. Provintsis

oli nende kohuseks peale kassapidamise ka maavalitseja asendamine tema sõjaväelises või kohtuniku tegevuses ja üldse administratiiv-
asjus. — **senātorum fermē liberis** — suuremalt osalt senaatorite
poegadega. — **cum iis**, scil. **Liguribus**.

LXII.

Pahaendelised märgid Roomas ja selle ümbruses.

1. — **Rōmae aut circā urbem** — osalt Roomas, osalt linna ümbruses. — **semel** — kord.

2. — **in quīs** = in quibus, scil. **crēditum est**.

3. — **contignātiōnem**, tavaliselt tabulātum. Arvatavasti viis tänavalt trepp maja vastavale korrusele. — **habitātorum** = **habitantium**.

4. — **hastam**, sest Lanuviumis austati oda Juno sümbolina. Hiljem kujutati jumalannat raidkujul odaga käes.

5. — **nec ... congressōs** — ilma et oleksid (kellegagi) kokku puutunud. — **Caere on abl. loci**. — **in Galliā**, scil. **Cisalpinā**.

6. — **quod ... plūvisset**. **Nn. quod factum** tähistab fakti ja on seoses indikatiiviga; siin aga on **coni. obliquus** (vt. R. 36). — **novendiāle** = **novem diērum**. — **subinde** — kohe seejärel. — **operāta fuit** — **occupāta fuit** (*c. dat.*)

7. — **quibus ēditum est diis caesae** — iis diis, quibus caedendās esse ēditum est (scil. ā **decemvirīs**), caesae, niisiis tapeti suuremad ohvriloomad neile jumalaile, kellede auks detsemvirid neid ohverdada käskisid.

9. — **supplicātiō** — palverongkäik, et paluda pääsu ohust.

10. — **Geniō**, scil. **populi Rōmāni**. — **C. Atilius Serrānuse** oli Scipio pärast Gallia leegionide juhtimise ülevõtmist Roomasse tagasi saatnud (vrd. XXXIX, 3 ja LXIII, 15). — **sī ... stetisset** — vt. R. 33. — **vōta suscipere** — vōta sē solūtūrum prōmittere. — **in decem annōs** — 10 aastaks, kuni 10 aasta möödumiseni. — **stetisset statū** — **mānsisset in statū**. — **ex librīs** — vrd. X, 6 **ex foedere**. — **religiōne** — usulisest hirmust.

Konsul Flaminiuse kiire lahkumine Roomast.

1. — sorte. Mõlemale konsulile oli määratud sama prōvincia (sõda Hannibali vastu in Galliā Cisalpīnā), loosimisele aga tulid leegionid (kas ida- või läänearmee). — *ēvēnerant* — langesid osaks. — *ēdictum et litterās* — tõlkida R. 41 järgi. — *ad cōsulem* — mõeldud on Sempronius.

Consul.

2. — *hic* (Ariminī). Ametlikult ei olnud küll keelatud ametikohustesse asumine mujal, kuid tavakohaselt toimus see ikkagi Roomas. — *memorī*, scil. cōsuli — *eī, quod memor erat.* — *tribūnus plēbis* (vt. XV, 6) oli 232. a. e. m. a. esitanud ja suurte pingutustega läbi vii-

Imperator.

nud oma agraarseaduse. — **cōsul** — a. 225. — **abrogābatur** on *imperf. de conatu*.

3. — **adversus senātum** — oli suunatud senati vastu. — **ūnō patrum**, taval. **ūnō ex patribus**; **patrēs** on senaatorite aunimi. — **quae plūs quam trecentārum amphorārum** esset — mis mahutas enam kui ...

4. — **rēs** — (vt. R. 50) seaduseelnõu. — **suāsōri lēgis** — suādenti lēgem.

5. — **ob haec** puhul on mõeldud ob invidiam apud nōbilitātem. — **auspicīis ēmentiendīs**. Senatile mittesoovitavate konsulite puhul mõjustas senat augureid kas andma vale auspiitse või tunnistama juba antud auspiitsid kehtetuks. Viimasel juhul nõuti uute auspiitside korraldamist, mis põhjustas konsuli ärasõidu edasilükkamist. Enne augurite poolt kehtivaks tunnistatud auspiitse ei tohtinud ükski konsul sõjaväe ülemjuhatase ülevõtmiseks linnast lahkuda. — **Latīnārum fēriārum** (*gen. epexegeticus*) **morā**. Uued konsulid pidid esimesel senatiistungil kindlaks määrama ladina liidu pidustuste (*fēriae Latīnae*) alguse, olles ise kohustatud isiklikult neist neljapäevalistest pühadest osa võtma. Pidustused lõppesid konsuli korraldatud piduliku ohvritalitusega. — **retentūrōs sē**, scil. patrēs esse. — **privātus clam** — salaja eraisikuna.

6. — **novam insuper** on tavaline pleonasm.

7. — **ante**, s. t. a. 225. — **inauspiciātō** tähendab siin falsis auspicīis. Konsul Flaminius oli auspiitsid korraldanud, augurid aga kuulutasid need kehtetuks, seepärast arvati, et Flaminius on **vitiō creatus**. — **revocantibus** — tagasikutsumine. — **ex ipsā aciē** — vt. R. 14. — **sprētōrum**, scil. deōrum atque hominum (süüteadlikuna, et on põlanud neid). — **Capitōlium ... fūgisse** — vältis loendatud pidulikke toiminguid uue konsuli ametisseastumise päeval: varahommikust auspiitside korraldamist konsuli kodus, minekut tema korterist Kapitooliumi pidulikus rongkäigus, kus lõpuks toodi ohvriks valge härg, sellele järgnevaid uue konsuli palveid riigi heaolu eest ja töotustest andmist, ladina liidu pidustuste aja kindlaksmääramisega seosesolevat ettekannet senatiistungil, sõnavõttu riigi olukorra kohta ja vastavate otsuste tegemist, enne provintsi siirdumist veelkordset käiku Kapitooliumile, et teha palveid ja anda töotusi. Alles selle järel tohtis uus konsul ülemjuhataja mantlis (**palūdātus**) ja liktorite saatel linnast lahkuda.

8. — **inīti magistrātūs** — vt. R. 27. — **nē ... adiret ... vidēret cōsulēretque ... indiceret ... faceret ... iret** — (vt. R. 53) et ei tarvitseks minna jne. — **invisus ipse** et ... **invisum** on soovitav tõl-

kida atribuutlausega: kelle vihaalune ta oli ja keda ta ise ainsana vihkas. — **in monte** — scil. Albānō.

9. — **cum lictōribus**. Lictōrēs kandsid vasakul õlal magistraatide võimubleemina vitsakimpe (*fascēs*) neisse pandud kirvega. Liktorite arv sõltus vastava magistraadi auastmest: diktaatoril oli neid 24, konsulil 12, sõjatribuunil 16, preetoril 6, vestaneitsil 1. — **aliter quam** — aliter ac.

Lictores.

10. **prō** — vastav, sobiv. — **videlicet** on tarvitatud ironiiliselt. — **inīturum** ja **sūmptūrum** — (vt. R. 22) seostada atribuutiivselt verbiga **profectum** (eum esse).

11. **revocandum... retrahendumque** on gradatsioon: kui ta tagasi-kutsele ei järgne, tuleb ta jooksikuna kinni võtta ja tagasi tuua. — **praesentem** — isiklikult.

12. — nihilō magis — niisama vähe.

13. — paucōs post diēs pärast saabumist reisi sihtkohta Arīmini. — immolantī ei — (*dat. incommodi*) sellal kui ta ohverdada laskis. — ictus — haavatud.

14. — quid — cūr. — id ... in ōmen acceptum (est) — seda peeti ... endeks.

15. — per Appenninī trāmitēs, seega mitte Rooma kaudu mööda suuri kivimaanteid, nagu via Flaminia ja via Cassia, vaid otse üle Apenniinide. — exercitus dūcī est coeptus (vt. R. 1 a.) on anakoluut (*exercitum dūcere coepit*).

SÖNASTIK.

I.

1. **pars, partis, f.** — osa, jagu;
pl. partei

opus, eris, n. — töö; teos, üritus, ajalooteos; mõne positsiooni kindlustamine, ehitus-, kindlustus-, piiramistööd; (jõu-) pingutus, vaevanägemine

pars operis meī — ainult osa minu ajalooteosest

licet, cuit ja licitum est, 2. (verb. impers.) — on lubatud e. võimaldatud, võib

praefor, fātus sum, 1. — ette kuulutama, ennustama, väljendama, avaldama; ees-sõnaga, märkusega alustama; sissejuhatuseks lausuma

prīncipiūm, īi, n. — algus, alustus

summa, ae, f. — tipp, täius; peapunkt, -asi; kogumik; koguarv; kõik (see), (see) tervik

prīncipiūm summae tōtīus — kogu ajalooteose algus

profiteor, fessus sum, 2. —

avalikult tunnistama, kuulutama, väitma

plērusque, plēraque, plērumque — suur osa; taval.
pl. plērique, plēraeque, plēraque — enamik, suurem osa, (väga) paljud

rēs, reī, f. — asi; asjaolu; sündmus; fakt; ülesanne; riik; sõda; tegu, üritus

scriptor, ōris, m. — kirjutaja; kirjanik, koostaja, autor

rērum scriptōrēs — ajalookirjanikud

bellū, ī, n. — sõda

māximē (adv.) — väga suurel määral, kõige enam, eeskätt

omnis, e — iga, kõik

memorābilis, e — mälestamis-, märkimisväärne, tähelepanev

unquam, umquam (adv.) — kunagi

gerō, gessī, gestum, 3. — kandma; tegutsema, toimima, korda saatma, teostama

bellū gerere — sõda pidama, sõdima

scribō, scripsī, scriptum, 3. — kirjutama, koostama, kirjeldama, kujutama

Hannibal, balis, *m.* — Hamilcar Barcase vanim poeg (247 või 249—183), väejuht

II Puunia sõjas

dux, ducis, *c.* — juht, pealik

Carthāgō, ginis, *f.* — Kartaago, Aafrika põhjarannikul. Esialgselt foiniiklaste koloonia, asutatud IX sajandil e. m. a. Tüürose linnast väljarännanute poolt. Esimene ja tähtsaim kaubandusele ja meresõidule rajatud suurriik antiikajal. Kartaago mõju levimine Sitsiilia, Sardiinia ja Korsika saartele ja uute kolooniate asutamine viis alates V sajandist kokkupõrkeile kreeka asumaa-dega. Hiljem tekkis Kartaagole uus võistleja Rooma näol. I Puunia sõja (264—241) tagajärjel pidi Kartaago loovutama Sitsiilia, teine sõda (218—201) otsustas lõplikult Rooma poliitilise ülekaalu, kolmas (149—146) viis Kartaago täielikule hävitamisele

Carthāginiēnsis, *e.* — kartaagolastele omane, kartaago

Carthāginiēnsēs, ium, *m.* — kartaagolased

populus, ī, *m.* — rahvas

Rōmānus, *a, um* — rooma

Rōmāni, ōrum, *m.* — room-lased

2. **nam** (*coniunct.*) — sest (et); nimelt

neque, *nec* = et nōn (*coniunct.*) — ja ei, ka mitte, ega; **neque ... neque, nec ... nec** — ei ... ega

validus, *a, um* — terve, tugev, jõuline, võimas (ops), **opis**, *f. (nom., voc. ja dat. sg. ei esine)* — abi; vahend; jõud, mõjuvõim; võim(us); *pl.* väed, sõjajõud, väeõsad; vara

validus opibus — võimas, suuteline riiklike võimuvahendite, lisaallikate või riigi käsutuses olevate vahendite poolest

ūllus, *a, um* (*gen. sg. ius, dat. sg. ī*) — keegi, mingi, mõni

civitas, ātis, *f.* — kodanikuõigus; kodanikkond, riik

gēns, gentis, *f.* — sugu; suguharu, -kond, hõimkond, rahvas

-que (*coniunct.*) — ning, ja

cōnferō, contulī, collātum, cōnferre — kokku kandma, (ühte) koguma; kokku kuhjama, (ühte kohta) koondama; kõrvu seadma, kõrvutama, võrdlema; (kuhugi) paigutama või asetama, kohale viima või toimetama

arma, ōrum, *n.* — sõjariistad, relvad; sõjalised harjutused

arma cōnferre (*inter sē*) — käsitsi kokku minema või kokku pörka-

ma, võitlusse astuma, võitlust alustama, sõdimata

tantum (*adv.*) — nii palju, ainult, vaid

vīs, —, *f.* (*gen., dat. sg.* ei esine; *acc. vīm, abl. vī; pl. vīrēs, ium, f.*) — jõud, võim; (flūminis) võimsus; vägivald, sundus; (venti) hoog, puhang; *pl.* ülekaalus tähendus: keharamm, füüsiline jõud, võitlus, sõjajõud, sõjalised, sõjariistus jõud, väeosad

aut (*coniunct.*) — või, ehk; muidu, vastasel korral; **aut ... aut** — kas ... või

rōbur, oris *n.* — tamm, tammepuu, kõva, tugev puu; tugevus, vastupidavus; ühe asja tugevaim osa, tuum, südamik; sõjaväe tuumik või paremik, tuumväeosa

et (*coniunct.*) — ja; ka; et ... et — niihästi ... kui ka, ühelt poolt ... teiselt poolt

haud, haut (*adv.*) — (ei) mitte, mitte just, sugugi mitte, ei mingil kombel, mitte kuidagi

ignōtus, a, um — teadmatu, tundmatu, võõras

ars, artis, *f.* — kunst, oskus; sõjakunst, osavus; *pl.* pettus, osavad, kavalad võitnud, riukad

bellī artēs — sõjakavalused, kaval sõjataktilikad

sed (*coniunct.*) — aga, kuid, vaid

experior, pertus sum, 4. — (järele) proovima; järele, läbi katsuma või uurima, katsetama, vaatlusele võtma, selgitama; tundma õppima, kogema, läbi elama

expertus, a, um — (*act.*) kogenud, vilunud; (*pass.*) proovitud, usaldatav

primus, a, um — esimene

Pūnicus, a, um — puunia, kartaago

bellī artēs cōnferre — kavalat sõjataktilikalt rakendada, tehnilisi vahendeid tarvitama

adeō (*adv.*) — selleni; sedavõrd; isegi

varius, a, um — mitmekeesine, -sugune; vahelduv, muutlik, heitlik

fortūna, ae, *f.* — saatus, õnn, olukord; *pl.* varandus

anceps, cipitis — kahepealine, mitmepalgeline; kahtlane, kõikuv, ebakindel

Mars, Martis, *m.* — roomlastel sõjajumal; (metonüümiliselt) sõjamõll, võitlus, lahing, sõjaõnn, lahingu tulemus

ut(i) (*coniunct.*) — nagu; (niipea) kui; selleks et, nii (nõnda) et; et; ehkki, kuigi; nimelt et

prope (*adv.*) — lähedal; peaaegu; *compar.* **propius** — lähemal(e); *superl.* **proximē** — väga lähedal, kõige lähemal; kõige lähemal ajal

periculum, ī, *n.* — hädahoht,
oht

vincō, vicī, *victum*, 3. —
võitma

3. **odium**, iī, *n.* — vihkamine,
põlgus

etiam (*coniunct.*) — isegi,
ka; veel

māgnus, a, um; *compar.*
māior; *superl.* **māximus**

— suur; tunduv, tähtis,
märkimis-, tähelepanu-
väärne; tugev, kindel;
komparatiivselt ja super-
latiivselt: vanem, vanim

māiorēs, um, *m.* — esivanemad,
esiisad

certō, 1. — võitlema, tülit-
sema; vaidlema, võistlema

quam (*adv.*) — kui, kui-
võrd; nii kui iganes või-
malik, võimalikult

indignor, 1. — ebavääriliseks
pidama; pahane, vihane
olema; pahanduma, vihas-
tuma

quod (*coniunct.*) — sest et, et

victor, ōris, *m.* — võitja

ultrō (*adv.*) — sinna(-poole);
omal tahtmisel, omal al-
gatusel, vabalt, vabataht-
likult

inferō, intulī, illātum, inferre
— sisse, peale kandma,
(sisse) tooma; ette tooma;
(kellelegi midagi) tegema
või põhjustama, sisendama

arma inferre — sõda
alustama

Poenus, a, um — puunia;
(substantiivina) puunlane,
kartaagolane; tavaliselt

pl. Poeni, ōrum, m. —
puunlased, kartaagolased
superbē (*adv.*) — kõrgilt,
ülbelt, suureliselt, hoop-
levalt

avārē (*adv.*) — ahnelt, saa-
mahimuliselt, kasupüüd-
likult

crēdō, didī, ditum, 3. — us-
kuma, usaldama

imperitō, 1. — käskima, kä-
sutama; valitsema

4. **fāma**, ae, *f.* — kuulujutt,
kuuldus; kuulsus

annus, ī, *m.* — aasta

fermē, ferē (*adv.*) — pea-
aegu, ligikaudu, umbes;
üldiselt, enamasti, hari-
likult

pueriliter (*adv.*) — poisili-
kult, lapselikult

blandior, itus sum, 4. —
meelitama

pater, tris, *m.* (*gen. pl. um*)
— isa; *pl.* esivanemad;
senat, senaatorid, patriits-
lased, ülikad

Hamīcar, caris, *m.*, hüüd-
nimega **Barcas** — Hanni-
bali isa, Kartaago suuri-
maid väepealikuid

dūcō, dūxī, ductum, 3. (*im-
perat. dūc*) — juhtima;
(kohale) viima, tooma;
pikendama, venitama; hin-
dama; arvama

Hispania, ae, *f.* — Hispaa-
nia, Ebro jõega jagatud
kaheks osaks: Hispania
citerior — Lähis-Hispaa-
nia (hiljem Hispania Tar-
raconēnsis) ja Hispania
ulterior — Kaug-Hispaa-

nia (hiljem Lusitania ja Baetica), seepärast *pl. Hispaniae*, arum, *f.* — mõlemad Hispaania osad

cum (*coniunct.*) — kui; iga kord kui; kui äkitselt või korraga; sellega et; sest et, sellepärast et; ehk küll, kuigi, sellest hoolimata et; kuna

perficiō, *fēci*, *fectum*, 3. — läbi, lõpule viima, lõpetama, teostama

Africanus, *a*, *um* — aafrika

exercitus, *ūs*, *m.* — (väljaõpetatud) sõjavägi

eō (*adv.*) — seal(-samas); sinna; seda; seeläbi, seega, seepärast

traiciō, *iēcī*, *iectum*, 3. — üle, teispoole viskama; läbi lööma, läbistama, läbi murdma; üle, teispoole viima või toimetama; refleks. *sē traicere* üle, teispoole minema, ületama; üle sõitma

sacrificō, 1. — ohverdama, ohvrit tooma

altāria, *ium*, *n.* — ohvrialtar, altar; peaaltar

admoveō, *mōvī*, *mōtum*, 2. — juurde liigutama, juurde, lähemale viima või tooma, lähendama

tangō, *tetigī*, *tāctum*, 3. — puutuma, puudutama, kompama

sacra, *ōrum*, *n.* — pühad esemed, pühadus, reliikviad; ohvriloom, ohver

iūs, *iūris*, *n.* — õigus

iūrō, 1. — vanduma

iūsiūrandum, *iūrisiūrandī*, *n.* — vanne

adigō, *ēgī*, *āctum*, 3. — juurde, sisse ajama; ajama, millelegi sundima, kohustama

primum (*adv.*) — esimest korda, esiteks, esijoones

cum primum (*coniunct.*) — niipea kui

possum, *potuī*, *posse* — võima, suutma, saama, jõudma

hostis, *is*, *c.* — vaenlane, vastane

fore — futürum esse

5. **angō**, *anxi*, —, 3. — kokku nõõrima või pigistama; rahutuks tegema, ängistama
- ingēns**, *entis* — hiiglasuur, määratu, tohutu, koletu (suur); hiiglaslik; võimas
- spiritus**, *ūs*, *m.* — liikuv, voolav õhk, tuuleõhk; hingamine, hingus, vaim, hing; kõrged mõtted, ülev meeolu; kõrkus, uhkus
- vir**, *virī*, *m.* — mees, sangar; (kollektiivselt) meeskond
- vir ingentis spiritūs** (*gen. qual.*) — kõrgi vaimuga, kõrk mees

Sicilia, *ae*, *f.* — Sitsiilia, suurimaid ja tähtsamaid saari Vahemeres, lahutatud Apenniini poolsaarest Messina väinaga. I Puunia sõjas vallutas Rooma Sitsiilia, peale Sürakuusa, II Puunia sõjas langes ka viimane 212. a. roomlaste kätte. Sitsiilia oli Rooma viljaait.

Sardinia, *ae*, *f.* — Sardiinia,

saar Vahemeres. Elanikad sardid, kuuluvad itaalikute hulka. Vanasti oli siin foiniiklaste, hiljem kreeklaste asundusi. Kuulus 540. aastast e. m. a. Kartaagole, 238. aastast alates Roomale.

āmittō, mīsi, missum, 3. — ära, minema saatma, minna, vabaks laskma; loobuma, kaotama

Sicilia Sardiniaque āmissae — Sitsiilia ja Sardiinia kaotamine

nimis (*adv.*) — liiga

celer, eris, ere — kiire, kärmas

dēspērātiō, ōnis, *f.* — lootusetus, meeleheide

nimis celeri dēspērātiōne rērum — liiga kiirest sündmuste käigust tingitud meeleheitliku seisukorra pärast, liiga ootamatu meeleheite tõttu olukorra pärast

concedō, cēssi, cēssum, 3. — ära minema, lahkuma, taganema, tagasi tõmbuma; (kuhugi) minema; alistuma, järele andma; lubama, möönma; (millestki) loobuma, (ära) andma, kaotama, loovutama

mōtus, ūs, *m.* — liikumine, liigutus; (meele-)erutus, ärritumine; rahvaliikumine, (üles-)tõus, mäss, riigipööre

Āfrica, ae. *f.* — Aafrika
mōtus Āfricae — Aaf-

rika sõda, palgasõdurite ülestõus, mäss

fraus, fraudis, *f.* (*gen. pl.* ium ja um) — pettus, salakavalus, salakaval talitusviis

stipendium, ii, *n.* — palk, maks, tribuut, sõjamaks, sõjakahjude tasumine; sõduritasu, -palk; sõjaväeteenistus, teenistus

insuper (*adv.*) — ülal (-pool), peal; peale selle, pealegi, sellele lisaks

impūnō, posui, positum, 3. — sisse, peale panema või asetama; laevale võtma või mahutama või paigutama; (kuhugi) paigutama või asetama, ehitama; (ülemaks) panema või tõstma; (midagi) peale panema, (millegagi) koormama

intercipiō, cēpi, ceptum, 3. — vahepealt, vahelt ära võtma, röövima; kinni püüdma, tabama, vangistama

II.

1. **anxius**, a, um, — kartlik, hirmunud; rahutu, erutatud, ärevil, mures-olev
cūra, ae. *f.* (vt. XXII, 7) — hool, mure, rahutus, hoolitus, valvus; uudishimu, tähelepanu

ita (*adv.*) — nõnda; ut ... ita — kuigi ... siiski, nagu ... nii ka, küll ... kuid, sealjuures aga

sub (*praep. c. acc.*) — alla; ligi; kohe pärast, vahe-

tult pärast, kohe (millegi)
järel; *c. ablativo* all, otse
ees

recēns, entis — värske, uus,
hiljutine

pāx, pācis, *f.* — rahu; kok-
kulepe

sub recentem pācem
— kohe pärast hiljutist
rahu

per (*praep. c. acc.*) — läbi;
mööda; ajal, jooksul

deinde, dein (*adv.*) — selle
järel, siis

augeō, auxili, auctum, 2. —
suurendama; kõvendama,
tugevdama, paisutama

imperium, ii, *n.* — käsk,
korraldus; võim, väe-ülem-
juhatus; ülivõim; impee-
rium, võimuala, riik; amet,
ametiaeg

sē gerere (vt. I, 1) —
käituma, olema; üles, ette
astuma, esinema

2. appāreō, uī, itum, 2. — juur-
de, nähtavale tulema või
ilmuma; esinema; ilmne-
ma, ilmsiks tulema

rēs appāret ja tavali-
selt appāret, uit, 2.
(*impers.*) — on silmanäh-
tav, ilmne või arusaadav

agitō, i. (agō, vt. III, 2.) —
ajama; liigutama, liikvele
panema, erutama, üles
kihutama, ässitama, õhu-
tama; taga ajama, jälita-
ma; rahutuks tegema, häi-
rima; (innukalt) läbi aru-
tama, järele, läbi mõtle-
ma, kaalutlema, kavatse-
ma, plaanitsema

animus, i, *m.* — hing, vaim;
tunne; meelega, meel,
meelsus, meeolu; julgus,
vahvus, mehisus; tahe,
ind; kava, plaan; (eriti
pl.) mõtted; kõrkus

sī (*coniunct.*) — kui; (kaud-
ses küsimuses) kas

diū, compar. diūtius, superl.
diūtissimē (*adv.*) — kaua
vīvō, vīxī, victum, 3. —
elama; elatuma

Italia, ae, *f.* — Itaalia

ductus, ūs, *m.* — tõmbamine,
viimine, vedu; juhtimine,
(sõja) juhatamine, ülem-
juhatus

3. mors, mortis *f.* — surm

peropportūnus, a, um — väga
kohane, sobiv, soodus, väga
teretulnud

pueritia, ae, *f.* — poisikese-
põli; poisikeseiga (kuni
17 aastani); lapsepõli, -iga;
noorus, noorusiga

differō, distulī, dilātum, dif-
ferre — laiali kandma,
levitama; edasi lükkama;
erinema

medius, a, um — keskmine,
kesk-, vahepealne, (mille-
gi) keskel, keset (midagi)

Hasdrubal, balis, *m.* —
Hamilcar Barcase väimees,
surn. a. 221 e. m. a. Oli sil-
mapaistev väepealik. Pär-
rast oma äia surma a. 227
(või 229) sai ülemjuhata-
jaks Hispaanias ja viis
lõpule selle maa alistam-
ise. Roomlastega sõlmis
tuntud lepingu (a. 226),
mille alusel määrati Ebro

Kartaago ja Rooma võimkonna piiriks Hispaania. 221. a. asutas Carthāgō Nova. Langes isikliku kättemaksu ohvrina.

filius, ii, *m.* (*voc. sg. fili*) — poeg

obtineō, tinuī, tentum, 2. — enda käes, oma valduses pidama või hoidma, valdama, kinni hoidma, säilitama

4. **flōs**, flōris, *m.* — lill, õis; õitsev olukord, õitseng; õitseiga, noorusjõud

aetās, ātis, *f.* — (elu-)iga; aastad, vanus, elu; ajajärk, ajastu

flōs aetātis — elu õitseiga, õitsvad aastad

ferō, tuli, lātum, ferre — kandma; kannatama, taluma; (salaja) teatama, ette kandma, teadustama; pakuma, esitama, ettepanekut tegema; eriti *impers.* rääkima, ütleva; *refl. ferre sē* ja *pass. ferrī* — kiiresti liikuma, ruttama, tormama, sööstma

aliquid in māius ferre — midagi suurendama, liialdama

primō (*adv.*) — esiteks, esmalt, algul, alguses, esialgu

conciliō, 1. — kellegi poolehoidu võitma, kedagi millegi pooldajaks võitma, meelitama; muretsema, hankima; omandama, pälvima, võitma

gener, erī, *m.* — väimees, väi

inde (*adv.*) — sealt, siis, sellest

ob (*praep. c. acc.*) — tõttu, pärast, eest

alius, a, ud (*gen. sg. aliūs, dat. sg. aliī*) — teine, muu; **alius...alius** — üks...teine

indolēs, is, *f.* — sünnipärane omadus; loomus; loomulik vaimuanne, talent; vaimsed, intellektuaalsed võimed

profectō (*adv.*) — kindlasti; tõepoolest; tõesti; kahtlemata, igatahes

āsciscō (*ad-sciscō*), scīvī, scitum, 3. — vastu võtma; heaks kiitma, nõustuma, tunnustama

quia (*coniunct.*) — sest et, kuna

factiō, ōnis, *f.* — erakond, partei, salk; pooldajakond, pooldajad

Barcās, ae, *m.* — Hamilcari ja Hannibali sugukonna esiisa, sellest esimese hüüdnimi

Barcīnus, a, um — barkiini, barkiinide, Barcase

factiō Barcīna — barkiinide partei, s. o. Hamilcar Barcase ja tema poegade partei

Barcīni, ōrum, *m.* — barkiinid, Barcase maja või perekond

mīles, itis, *c.* — sõdur

plēbs, plēbis, *f.* — rahva-

hulk, rahvamass; rahvas, lihtrahvas, pleebis

multum (*adv.*), *compar.* **plūs**, *superl.* **plūrimum** — palju (*ne*), arvu(*ri*)kas, rohke-arvuline, laialdane, laia-, suurelatuslik

modicus, a, um — mõõdukas, paras; kaunis, üsna suur või korralik; üsna tugev

sānē (*adv.*) — mõistlikult, arukalt; tõesti, tõepoolest, (tõsi) küll, jah (muidugi); siiski, kõigest hoolimata; üsna, täielikult

h a u d s ā n ē — koguni mitte

voluntās, ātis, *f.* — tahe, tahtmine, kalduvus, nõusolek; soov, nõue; otsus, määrus

prīnceps, cipis (*abl. sg. e. gen. pl. um, neutrum* ei ole tarvitatav) — esikohal olev, esimene; *subst.* esinik; ülikas, kõige lugupeetavam, silmapaistvaim, tähtsaim isik; (esi-)kõneleja; ülem, pealik, juht, valitseja

pōnō, posuī, positum, 3. — panema, asetama, paigutama; kohale, üles seadma, rivistama; (castra) püstitama, ehitama, rajama

5. **cōnsilium**, iī, *n.* — nõu; nõupidamine, arutamine, istung; kaalutus, järelemõtlemine; otsus, määrus; kavatsus, plaan; kaval sõjaplaan, sõjakavalus

multus, a, um, *compar.* **plūs**, plūris (*subst.*), *pl.* plūrēs, *n.* plūra (*adiect.* ja *subst.*);

superl. **plūrimus** — palju (*ne*), arvu(*ri*)kas, rohke-arvuline, laialdane, laia-, suurelatuslik

hospitium, iī, *n.* — külalislahkus, võõraste-vastuvõtlikkus, võõrustamine; külastussidemed

magis (*adv.*) — enam; *superl.* **māximē** — kõige enam, kõige rohkem, väga, eriti, enamasti, suuremalt jaolt, suuremalt osalt

rēgulus, ī, *m.* (deminutiiv sõnast *rēx*) — mõne väikese maa kuningas, vürst, isand, valitseja

amicitia, ae, *f.* — sõprus, *pl.* sõpruskond, sõbrad; sõprusliit

novus, a, um — uus, noor, värske; hiljutine, äsjane

6. **cēterus**, a, um (*nom. sg. masc.* ei ole tarvitatav) — muu; *pl.* teised, kõik, ülejäänud

cēterum (*adv.*) — muide, pealegi, lisaks; vaatamata kõigele; (seoses sõnaga *quidem* või mõne negatsiooniga) aga, kuid, ent, siiski, ometi(*gi*), ikkagi, selle vastu, sellegipärast

nihil (*nīl*), *n.* (*indecl.*) — ei miski, ei midagi; (*adv.*) sugugi mitte, ei sugugi

nihilum, ī, *n.* (*nom.* ja *dat.* ei esine) — eimiski, eimidagi, olematus, tühjus; tühisus

nihilō (*adv.*) — ei mingil kombel, mitte (ei)kuidagi.

ei sugugi, sugugi mitte,
ei mingil tingimusel
tūtus, a, um — kaitstud,
kindlustatud; kindel, (hä-
da)ohutu, turvaline
barbarus, a, um — välis-
maa-, võõramaine; metsik,
harimatu, tsiviliseerimata,
barbaarne; *subst.* võõra-
maalane, muulane, barbar
quīdam, **quaedam**, (*adiect.*)
quoddam, (*subst.*) **quiddam**
(*pron. indef.*) — mõne-
sugune, mõni, mingi, kee-
gi, miski
palam (*adv.*) — kõigi
juuresolekul, avalikult,
(kõigile) nähtavalt
īra, ae, *f.* — meelepaha,
viha, raev; ägedus
interficiō, *fēci*, *fectum*, 3. —
hukkama, hävitama, tap-
ma, surmama, mõrvama
dominus, *ī*, *m.* — isand,
käskija, peremees; omanik;
valitseja, võimukandja
obtruncō, 1. — (ülevalt)
maha raiuma, maha lõo-
ma; katki raiuma; sur-
mama
comprehendō (*comprēndō*),
endī (*ēndī*), *ēsum* (*ēn-
sum*), 3. — kokku haara-
ma, kokku võtma; (üm-
ber) haarama, hõlmama;
sisaldama; ümbritsema;
kinni võtma, kinni haara-
ma, püüdma, tabama
circumstō, *stetī*, —, 1. —
ümberringi, ümber seis-
ma, ümbritsema; ümber-
ringi, igast küljest ähvar-
dama, võimusesse haara-

ma, vallutama, tabama,
blokeerima, sulustama
ēvādō, *vāsī*, *vāsum*, 3. —
välja minema, väljuma;
(välja, minema) pääsema,
(ära) põgenema e. jooks-
ma; kaldale e. maale
pääsema, maabuma
vultus, *ūs*, *m.* — näoilme,
nägu, näojooned, pilk,
vaade
tormentum, *ī*, *n.* — vahend,
tööriist pööramiseks, kee-
ramiseks, surumiseks; piin-
nariist, piinamine, piin
quoque (*adv.*) — ka; -gi,
-ki; samuti
lacerō, 1. — lõhki kiskuma
e. rebima; purustama
habitus, *ūs*, *m.* — välimus,
välisilme, ilme; kasv,
rüht, esinemis-, käitumis-
viis; laad, omadus, seisu-
kord, olukord
ōs, *ōris*, *n.* — nägu, näo-
ilme; keel, murrak, väl-
jendusviis; suue, suu,
avaus.
habitus *ōris* — näo-
jooned, näoilme
superō, 1. — (millestki) üle
ulatuma; ülekaalus ole-
ma; võitma, alistama, val-
lutama; (kedagi millega-
gi) ületama; (millestki)
üle minema või sammu-
ma, (midagi) läbistama
laetitia, ae, *f.* — rõõm,
lõbusus, hea tuju
dolor, *ōris*, *m.* — valu; kur-
bus, kurvastus, mure
rideō, *risī*, *risum*, 2. — naer-

ma; naeratama; välja
naerma

speciēs, ēī, f. (vt. XX, 1.) —
nägemine, vaade, pilk;
vaatepilt; välimus, näivus,
paiste; kuju, pilt, kju-
tis

praebeō, buī, bitum, 2. —
kätte ulatama, (kätte, üle)
andma, pakkuma; andma,
võimaldama; (kellelegi mi-
dagi) jätma, valdusse, saa-
giks jätma; refl. *s ē p r a e b ē r e* —
end näitama, osu-
tuma, ilmnema, selguma

7. **mīrus, a, um** — imeline,
imeteldav; imelik, kum-
maline; imestamapanev,
hämimastav

sollicitō, 1. — tugevasti lii-
gutama, vapustama, häiri-
ma, rahutuks tegema,
erutama; üles kihutama,
ässitama, õhutama

iungō, iūnxī, iūnctum, 3. —
ühendama, siduma; (tä-
nuks) kohustama; juurde,
külge, kokku, ühte liitma
e. kinnitama, kokku sidu-
ma, lisandama

foedus, deris, n. — liit, le-
ping, konventsioon, pakt;
määrus; tingimus

renovō, 1. — uuesti alusta-
ma, uuendama, uuesti
korda seadma, taastama;
elustama, karastama; *pass.*
toibuma, kosuma

finis, is, m. — piir, raja;
eesmärk; lõpp, äär, ots;
pl. (metonüümiliselt) piir-
ala, (maa-)ala, territoorium

amnis, is, m. (abl. ī) — iga-
sugune veestik või vee-
kogu; (suur) jõgi, käre-
davoooluline jõgi, vool(us)

Hibērus, ī, m. — Ebro, 927
km pikkune jõgi Hispaania-
s, algab Kantaabria
mägedest ja suubub Vahe-
merre. Pürenee poolsaare
muistne jagamine Kaug-
ja Lähis-Hispaaniaks põ-
hineb selle jõe olemasolul
Saguntinus, a, um (vt. VI, 8)
saguntumi, saguntiini

Saguntinī, ōrum, m. Sagun-
tumi elanikud, saguntlased
libertās, ātis, f. — vabadus;
rippumatus, sõltumatus,
iseseisvus

servō, 1. — päästma; alal
hoidma, säilitama, hoid-
ma, kaitsma, (rahu) mitte
rikkuma, (vannet) mitte
murdma; valvel olema,
valvama

III.

1. **locus, ī, m. (pl. locī, ōrum,**
m. — eraldiseisvad üks-
ikud kohad, eriti raama-
tus; **loca, ōrum, n.** — seoses-
olevad kohad, eriti loodu-
ses; maakohad) — koht,
paik, ase; maakoht, paik-
kond, maastik; seisukord,
olukord, seisund

dubius, a, um — kahevahel
olev, kõhklev, ebakindel,
otsustusvõimetu; võnkuv;
kahtlane, mitte-usaldus-
väärne

dubium, iī, n. — kahtlus
quīn (coniunct.) — et; nii

et ei, ilma et ei. Pealau-
seis üleskutse puhul ja
pahameele, kannatamatu-
se avaldustes tähenduses:
miks mitte?, kinnitamise
ja rõhutamise puhul tä-
henduses: tõesti, tõepoo-
lest, tegelikult, tõeliselt;
isegi, koguni; pigem(ini),
(just) vastupidi; rõhuta-
tult **quin etiam** — vähe
sellest, sellevastu, vastu-
pidi

praerogātivus, a, um — esi-
mene, kelle arvamist
enne teisi küsitakse, esi-
mesena hääletav, häält
andev

praerogātiva, ae. f. (scil.
centūria) — koos-
olekul esimesena hääle-
tav tsentuuria, preroga-
tiiv-tsentuuria; eelvalimi-
ne; pl. eelvalimised

militāris, e — sõduri, sõja-
sõjaline, sõjaväe-

**praerogātiva militā-
ris** — sõjaväe eelvalimi-
ne, Kartaago ohvitseride
eelvalimised

extemplō (adv.) — otse-
kohe, sedamaid

iuvenis, (e) (abl. sg. e. gen.
pl. um, neutrum ei ole tar-
vitatav) — noor, noorus-
lik; compar. **iūnior** (iu-
venior) — noorem

iuvenis, is, c. — noor ini-
mene, noormees, nooruk
(20—40 aastani)

praetōrium, ii, n. — ase-
halduri ametikorter pro-
vintsis; väejuhi (ehk ülem-

juhataja) telk; sõjaväe
keskus rooma laagris väe-
pealiku telgiga — pea-
korter, peastaap; sõjanõu-
kogu peakorteris

dēferō, tuli, lätum, ferre
(vt. XXXI, 7) — alla kand-
ma või alla vedama; alla-
vett. (allajõge) viima või
vedama, (kuhugi) kandma
või viima; (kätte) usalda-
ma, ülesandeks tegema;
ette kandma, teatama;
avaldama; esitama

imperātor, ōris, m. — ülem
(-juhataja), väejuht, ko-
mandant; käskija

clāmō, ōris, m. — (vali)
hüüe, hõige, kisa, karju-
mine: lärm; alarm

assēnsus, ūs, m. — nõusolek;
heakskiit, kiiduavaldus

appellō, 1. — kõnetama,
pöörduma kõnega (kellegi
poole); hüüdma; nimeta-
ma, tituleerima, kutsuma

favor, ōris, m. — soosing,
armastus, (soodustav) poe-
lehoid; nõusolek, heaks-
kiit, poolehoiu-, vaimus-
tuseavaldus

sequor, secūtus sum, 3. —
järgnema, järgima, saat-
ma, jälgima, taga ajama,
jälitama; (maakohta) üles
otsima; (midagi) kuulda
võtma, (millegi) järgi käi-
ma või talitama, silmas
pidama; kaasa minema

2. **vixdum** (adv.) — kui vae-
valt, niipea kui, vaevalt
veel või alles

pūbēs, beris (pūber), (abl. sg.

i ja e, *gen. pl.* um, *neutrum* ei ole tarvitata) — abieluealine, meessugu, mees-, mehe-, täiskasvanud, täisealine

littera (litera), *ae. f.* — (kirja-)täht; *pl.* kiri, kirjutus; (ametlik) teade, sõnum; kirjandus, teadus, literatuur

accersō, *īvī*, (ii), *ītum*, 3. = **arcessō**, *īvī* (ii), *ītum*, 3. — juurde tulla laskma, (juurde) kutsuma e. hüüdma, kutsuda laskma; kohale, juurde tooma, muretsema, hankima, omandama

agō, *ēgī*, *āctum*, 3. (vt. XXXIV, 9) — ajama, viima, juhtima, lähemale nihutama, lähendama, (piiramiseadeldisi) juurde vedama; ära viima, kaasa kiskuma; (tempus) veetma, mööda saatma; (üle) elama; (asja) ajama, toimetama; (millegi kohta) läbirääkimisi pidama, läbi rääkima või läbi arutama; (midagi) kavatsema, plaanitsema

senātus, *ūs*, *m.* — „vanade kogu“ või nõupidamine. *senat*: (metonüümiliselt) senatikoosolek, -istung

nitor, *nīsus* (*nīxus*) *sum.* *nītī* — toetuma, tuginema, nõjatuma; põhinema, rajanema; (millelegi) lootma (jääma); end püsti, (vaevaga) üles ajama; jõudu

pingutama, innukalt püüdma, taotlema, (mingisuguse ettepaneku poolt) töötama

assuēscō, *suēvī*, *suētum*, 3. — *trans.* (millegagi) harjutama; *intr.* juurde, külge harjuma, (millegagi, kellegagi) harjuma, viluma; *partitiip* *assuētus* — (millegagi) harjunud, vilunud, (millekski) välja õpetatud

militia, *ae. f.* — kaitseväge, sõjaväeteenistus; (meton.) sõjaretk, sõjaline ekspeditsioon; maakaitseväge, (miilits)

paternus, *a.* um — isa-, isalt ülevõetud või päritud; isamaaline, isamaa-

succēdō, *cēssī*, *cēssum*, 3. — alla minema, (alt) üles minema; (midagi) enda peale võtma, (millelegi) alistuma; juurde, lähemale tulema, lähenema; asemele astuma, (kedagi) asendama, (kellelegi) järgnema; õnnestuma, korda minema

Hannō, *ōnis*, *m.* — Hanno, Kartaago poliitik ja väepealik, sünd. u. 280 e. m. a. Liibüa asehaldur 240. a. paiku; juhtis Kartaago sõjaväge Liibüa palgasõdurite mässu (241—238) mahasurumisel. Et selle ülestõusu lõppjärgus eelistati väejuhina Hamilcar Barcast, muutus ta viimase ja kõigi barkiinide ägedaks vastaseks. Ta pidas

nende võimu ohtlikuks ja nägi nende sõdimiskires suurt ohtu oma kodumaa- le. Oli Rooma-sõbralise rahutaotleva partei ju- hiks. Pärast Zama lahingu- gut oli ta saadikute hul- gas, kes palusid Kartaago nimel rahu.

alter, era, erum (*gen. sg.* alterius, *dat.* alteri) — teine

3. **aequus**, a, um — võrdne, niisama suur; tasane, üht- lane; rahulik; õige, õigla- ne, erapooletu

aequum, ī, n. — tasane maastik, tasandik; õiglus, õigus

pōstulō, 1. — nõudma, nõud- lema, (millelegi) preten- deerima; soovima

videō, vidī, visum, 2. — nä- gema; märkama; ära nä- gema, aru saama; (üle, läbi, järele) vaatama, hoo- litsema; *pass.* näima, paist- ma, tunduma; (pregnant- selt) vidētur (alicuī) — näib hea, tarvilik olevat, meeldib, arvatakse heaks, soovitakse

inquam, is, it, *perf.* inquit (*verb. defect.*) — ütlen, lausun, kõnelen, räägin

tamen (*adv.*) — ometi, siis- ki, kõigest hoolimata, ik- kagi, sellegipärast

cēnseō, suī, sum, 2. — arva- must avaldama, arvama; ette panema, hindama, takseerima; otsustama, määrama (*senatis*)

petō, īvi, (ii), itum, 3. — kätt millegi järele siru- tama; (mõnda kohta) üles otsima, otsima, (kuhugi) minema või ruttama; kal- lale, peale tungima, rün- dama; nõudma, paluma

tribuō, uī, ūtum, 3. — ja- gama, jaotama, andma, annetama, osutama, pak- kuma; mõnna, nõustu- ma, lubama, võimaldama

4. **admīrātiō**, ōnis *f.* — imet- lus; imestus; admīrā- tiōne — imestusest (mil- legi üle)

tam (*adv.*) — niivõrd, sel määral, nõnda, sedavõrd, nii

sententia, ae, *f.* — arvami- ne, arvamus, tahteaval- dus; hääletamine, hää- otsus (*sententis*)

convertō, vertī, versum, 3. — ümber, teisale pööra- ma; pilku, tähelepanu, mõtteid (kuhugi) pöörama või juhtima või suunama
in sē omnēs conver- tere — kõigi tähelepanu endale tõmbama

flōs (*vt.* II, 4) aetātis (*siin.:*) noorusjõud, noo- ruslik energia

fruor, fructus (*fruitus*) sum, 3. — millestki naudingut, rõõmu, rahuldust tund- ma, rõõmustama, (midagi) nautima; sissetulekut ka- sutama; kasutama, tarvi- tama

iūstus, a, um (*vt.* XVIII, 1) — õiglane; seaduslik, sea-

dusepärane; õige, kohane; põhjendatud; vorm(i)lik, formaalne, tarvilik, nõudekohane; täisarvuline, täielik

iūstō iūre (vt. I, 4) = suõ iure — täie õigusega

repetō, *ivī* (ii), *ītum*, 3. (vt. X, 6 ja XVIII, 5) — tagasi püüdma, tagasi mine-ma, tagasi pöörduma, tu- lema, ruttama; tagasi nõudma, vaenlaselt rahul- dust, tasu, hüvitust nõud- ma; pärast, hiljem tooma; kordama

deceō, *cuī*, —, 2. kellelegi sünnis olema, sobima; (impersonaalselt) *dece-t*, *cuit*, —, 2. — on sünnis, kohane, sobiv; peab ole- ma

iuventūs, *ūtis*, *f.* — noorus- aeg, noorus; noorsugu, noored mehed, noor mees- kond, sõjaväeteenistuseks kõlblikud isikud

rudimentum, *ī*, *n.* — esime- ne algus, õpetus või kat- se, ettevalmistus-, eelkool; õppus, harjutus

assuēfaciō, *fēcī*, *factum*, 3. (*pass. assuēfiō*, *factus sum*, *fieri*) — (juurde) harju- tama, õpetama

libidō, *dinis*, *f.* — lõbu, iha, himu, kirg

praetor, *ōris*, *m.* — ülemus; pealik, (ülem-)juht, väe- juht, preetor; asehaldur; kõrgeim ametnik õiguse- mõistmise alal, konsulile eelnev kõrgeim ametnik

5. **timeō**, *uī*, —, 2. — kartma, pelgama, (kellegi, millegi ees) hirmu tundma, kelle- gi pärast kartma või mu- res, rahutu olema

an (*coniunct.*) — või (jälle); kas (mitte)

sērō (*adv.*) — hilja

immodicus, *a*, *um*, — mõõt- matu, määratu, otsatu, lõpmatu, piiramatu

rēgnum, *ī*, *n.* — kuning- lik võim, kuningavõim, -au; (kuning-)riik, valitsus (-võim); (maa-)ala, terri- toorium

speciēs (vt. II, 6) — (siin:) hiilgus

rēx, *rēgis*, *m.* — valitseja, kuningas; vürst, regent, asehaldur; ülem(-juht), võimukandja

hērēditārius, *a*, *um* — pä- randuslik, pärandus-, pä- randusena jäetud, päran- datud

relinquō, *liquī*, *lictum*, 3. — (maha, järele) jätma, sel- ja taha jätma; kellegi val- dusse, võimusesse, hooleks jätma; (millestki) loobu- ma, saatuse hooleks jät- ma, hülgama; *pass.* (järe- le) jääma

parum (*adv.*), *compar. mi- nus*, *superl. minimē* — (liiga) vähe; mitte erili- selt või (nii) väga

mātūrē (*adv.*) — õigel ajal, varakult, aegsasti, varsti, pea

parum mātūrē — mit- te küllalt varakult

serviō, īvī (ii), itum, 4. — ori, alluv olema, orjama, teenima, kellegi tahtmist täitma

6. **domus**, ūs, *f.* (*loc. domī, abl. domō, gen. pl. domuum ja domōrum, acc. pl. domōs ja domūs*) — maja, elamu, elumaja; kodu

teneō, tenuī, tentum, 2. — hoidma, pidama; valduses, enda käes pidama, valdama; kinni hoidma või kinni pidama, mitte taganema; kohustama, siduma; tagasi hoidma, takistama

lēx, lēgis, *f.* — seaduseelnõu, -projekt, ettepanek; seadus, määrus, korraldus, eeskiri; tingimus; leping, pakt

magistrātus, ūs, *m.* — amet, ülemuslik, kõrgem amet; ametiaasta, ametiaeg; (metonüümiliselt) ametiisik, ülemuslik, kõrgem ametnik, riigiametnik; *pl.* ülemused, ametivõimud, valitsus

doceō, docuī, doctum, 2. — õpetama, selgeks tegema, õpetust või juhatusē andma, informeerima, seletama

a equō iūre (vt. I. 4) — ühe-, samaõiguslikult, võrdsetel õigustel

quandōque (*adv.*) — millal kord, millal vaid või ainult, kunagi kord, kord omal ajal

parvus, a, um, *compar. minor, superl. minimus* — väike; tühine, tähtsusetu;

nõrk, nõder, jõuetu; *compar.* ka noorem

ignis, is, *m.* — tuli; tulekahju; valve-, vahituli; välk; (taeva-)täht; (siin:) tule-säde

incendium, iī, *n.* — põlemine, tulekahju; leek, tuli, lõõm

exuscitō, 1. — (üles) äratama, esile kutsuma; lee-kele, lõkkele puhuma, süütama, sütitama

paucus, a, um — vähene; haril. *pl.* paucī, ae, a — vähesed, harvad, mõned, mõningad

bonus, a, um, *compar. melior, superl. optimus* — hea; suurepärane, tubli, korralik, vahva; suursugune, ülikas; (siin tekstis) patriootiliselt, s. t. aristokraatlikult meelestatud; *subst.* patrioot, riigitruu kodanik

assentiō, sēnsī, sēnsūm, 4. ja klassikalisel ajastul **assentior**, assēnsūm sum, 4. — nõus olema, heaks kiitma, möönma, (kellegi arvamus) kinnitama, nõusolekut, heakskiitmist andma

plērumque (*adv.*) — enamasti, suuremalt osalt, peaaesjalikult; üldiselt, harilikult

IV.

1. **mittō**, mīsī, missūm, 3. — saatma, lähetama; edasi saatma, kätte toimetama;

(hooga) tõukama, paiskama, viskama, (relvast) välja laskma, lasku andma; ära saatma, vallandama

statim (*adv.*) — (otse-)kohe, viivitamatult, sedamaid

adventus, *ūs, m.* — juurdetulek; tulek, saabumine, kohalejõudmine; lähene mine, ilmumine

omnem exercitum in sē convertit (vt. III, 4) — võitis kogu sõjaväe poolehoiu

2. **reddō**, *didī, ditum, 3.* — tagasi andma, tagastama; taas ära, välja andma või kätte toimetama, tagasi maksuma, tasuma, hüvitama, rahuldama

vetus, *veteris (abl. sg. e. nom., voc., acc. pl. neutr. a; gen. pl. um), compar. vetustior (veterior), superl. veterrimus* — vana, elatanud; ammuaegne, muistne, möödunud

veterēs, *um, m.* — vanad, esivanemad, esiisad

veterēs militēs — vanad sõdurid, veteraanid

vigor, *ōris, m.* — elujõud; elavus, südidus; jõulisus; värskus, tegujõud, -võimsus, energia; ind, õhin, hoog, tarmukus

oculus, *ī, m.* — silm, pilk

lineamentum, *ī, n.* — joon, kriips; tõmme; äär-, piirjoon, kontuur; *pl.* näojooned, profiil

intueor, *tuitus sum, 2.* —

(tähelepanelikult, imestusega) vaatama, silmitsema, vaatlama; midagi silmas pidama või arvestama

brevis, *e* — lühike; lühiaegne, üürrike(ne), varstine; **brevis** (*scil. tempore*) (*adv.*) — lühikese ajaga, varsti, lähemal ajal, (õige) peatselt

efficiō, *fēcī, fectum, 3.* — esile kutsuma, tekitama, põhjustama; valmistama, tegema; mõjustama; korra saatma, teostama, lõpule viima; saavutama

mōmentum, *ī, n.* — (aja-)jooks, kulg; moment, silmapilk, hetk; otsustav mõju, otsustandev tähtsus; põhjus, tõuge, aje

minimum mōmentum — kõige väiksem, tähtsusetum tegur, põhjus

5. **numquam** (*nunquam*) (*adv.*) — ei või mitte kunagi, mitte iialgi

ingenium, *iī, n.* — kaasasündinud, sünnipärane omadus, loomus, anne; ise loom

diversus, *a, um* — teisale pöördud; vastupidine, vastakas, vastas-; erinev, lahkuminev, mitmesugune

pāreō, *ruī, ritum, 2.* — ilmu ma, ilmne, selge olema; sõna kuulma, kuuletuma, käsku täitma, alistuma; (impersonaalselt) **pāret** — ilmneb, selgub, on kindel

imperō, 1. — käskima, käsutama, valitsema, võimul olema; komandama, (ülem-)juhatajaks olema; korraldusi tegema, ette kirjutama

habilis, e — käepärane, mugav käsitseda; sobiv, kohane, sünnis; võimeline, suuteline, osav

itaque (*adv.*) — nii siis, järelilikult; seega; seepärast, seejärgi, vastavalt sellele

facilis, e — kerge, hõlpus, osav, väle

facile (*adv.*) — kergesti, hõlpsasti

discernō, crēvī, crētum, 3. — eraldama, isoleerima, lahutama, vahet tegema

utrum (*adv.*) — kas; utrum...an — kas...või

cārus, a, um — kallis, armas, meeldiv

4. **praeficiō**, fēcī, fectum, 3. — ette paigutama, etteotsa panema, ülemaks tegema

ubi (*adv.*) — kus; millal, kunas, siis; kui, niipea kui

fortis, e — tugev, jõuline; kartmatu, julge, vapper, mehine

fortiter (*adv.*) — vahvasti, mehiselt, julgelt

strēnuē (*adv.*) — agaralt, südilt, aktiivselt, energiliselt; korralikult, hästi

fortiter ac strēnuē — julgelt ja energiliselt

cōnfidō, fīsus sum, 3. (vt. XIX, 10) — kindlasti, veendunult lootma, uskuma,

usaldata, usaldust tundma

audeō, ausus sum, 2. — julgema, söandama, riskeerima, katset tegema

5. **audācia**, ae, f. — (hull-)julgus, uljus, vaprus, süidus; häbematus, ülbus; *pl.* julgustükid, hulljulged teod

capessō, īvī (iī) itum, 3. — (rutuliselt) haarama või kinni võtma, enda peale võtma, (millegagi) teotsema

nullus, a, um (*gen. sg. ius, dat. sg. ī*) — ei ükski, ei mingi

labor, ōris, m. — töö; (jõu-)pingutus, vaevanägemine; tegu, üritus; vaev, kannatus, raskus

corpus, oris, n. — keha, ihu; elus olend ehk olevus, isik; elu

fatigō, 1. — väsitama; väsimuseni taga kihutama, äärmuseni roitutama; tüütama, palju tüli ja sekeldusi valmistama

6. **calor**, ōris, m. — soojus, kuumus, palavus

frīgus, oris, n. — külm, pakane; jahedus, kargus; *pl.* külm ilmastik, külm kliima; talvekülm, talv

patientia, ae, f. — (välja-)kannatamine, talumine; püsivus, visadus, vastupidavus, talumisvõime; sallivus, kannatlikkus

pār, paris — võrdv, võrd-

ne, (nii-)sama suur(une),
 ühe-, samasugune; (mille-
 legi) vastav, kohane;
subst. c. — võrdsed, kaas-
 lased, seltsilised; *pl. neutr.*
 paria — paar

cibus, *i, m.* — toit, söök,
 roog; toitaine

pōtiō, *ōnis, f.* — joomine,
 jook

dēsiderium, *iī, n.* — nõud-
 mine, nõue, soov, igatsus;
 tarvidus, vajadus

nātūrālis, *e* — sünni-, loo-
 dus-, loomupärane, loo-
 mulik, looduse-

voluptās, *ātis, f.* — lõbu,
 nauding, heameel, rõõm,
 mõnu

modus, *i, m.* — mõõt; piir;
 mõõdupidamine; viis, laad,
 komme, harjumus

finiō, *īvī, itum 4.* — piira-
 ma; piiridega kindlaks
 määrama, (millelegi) piiri
 panema; (kindlaks) mää-
 rama, otsustama; lõpetama,
 lõppu tegema, lõpule
 viima

vigilia, *ae, f.* — valvamine
 (öösel); valvel-, ärkvel-
 olek; valve-, vahikord,
 öövahetus, -valve; valve,
 vahiteenistus; valve-, vahipost

somnus, *i, m.* — uni

diēs, *ēi, sg. c., pl. m.* — päev;
 päevavalgus; tähtaeg, ter-
 min

nox, *noctis, f.* — öö; ööaeg,
 öine aeg; öine rahu

discriminō (*verbum deno-*

minatipum substantiivist
discrimen), 1. — lahu-
 tama, eraldama; lahus
 hoidma

tempus, *oris, n.* — aeg; aja-
 järk, ajastu; õige aeg,
 soodus juhus, võimalus;
 (asja-)olud, olukorrad;
 raske olukord

7. **supersum**, *fuī, esse* — üle,
 järel olema; järele jää-
 ma; veel olemas olema;
 veel elama

quiēs, *ētis, f.* — rahu; puh-
 kus, jõudeaeg; öörahu, uni

mollis, *e* — pehme, painduv;
 õrn, mahe, leebe

strātum, *i, n.* — kate, vaip;
 polster(dis), madrats; me-
 ton. (puhke-)ase

silentium, *iī, n.* — vaikus,
 vaikimine, hääletus; sega-
 matus

accersita — vt. III, 2

saepe (*adv.*) — sageli

sagulum, *i, n. (demin.)* —
 lühike ülimantel, reisu-
 mantel, sõdurimantel

operiō, *ruī, rtum, 4.* —
 (kinni) katma või pane-
 ma, sulgema, varjama,
 peitma

humus, *i, f.* — maa; maa-
 pind, pinnas, muld; *loc.*
humī — maas, maha; *abl.*
humō — maast, maha

iaceō, *cuī, citūrus, 2.* — la-
 mama, lebama, puhkama,
 magama; asetsema

cūstōdia, *ae, f.* — valve;
 kaitse, järelevalve, val-
 velolek; valve-, vahipost,
 -sõdur, tunnimees;

(garnisonide juures) vahtkond, vahiteenistus, valvesalk

statiō, ōnis, *f.* — seisukoht; valvepost, vaht-, valvkond, valvur; eelpost(id), välijahtkond, valvetõke, vaatluspost

cōnspiciō, spexī, spectrum, 3. — tähele panema, silmama, märkama; nägema; silmitsema, vaatlema; (passiivses tarvituses) silma hakkama, tähelepanu äratama

8. **vestitus**, ūs, *m.* — rõivastamine, riietamine; rõivastis, ihukate, rüü

aequālis, e — ühetaoline, ühtlane, võrdne; samaealine; *subst.* kaasealine, noorpõlvekaaslane, -seltsiline; võitluskaaslane

excellō, —, 3. — kõrgele ulatuma, (millestki) üle, välja, esile ulatuma, silma, välja paistma, silmapaistev olema, tähelepanu äratama; *part. excellēns* — silma paistes

equus, ī, *m.* — hobune, ratsu

equus, itis, *c.* — ratsanik, ratsur, ratsaväelane; kollekt. ratsavägi

pedes, itis, *m.* — jalakäija, jalamees. -väelane; (kollektiivselt) jalavägi; *pl.* maavägi, maaväelased, maaväesõdurid

longē (*adv.*) — kaugel(e); kaugelt, laialdaselt, laialt, laiaulatuslikult

proelium, ī, *n.* — võitlus, taplus, kokkupõrge, lahing

eō, (ivī) ī, itum, ire — minema, käima, matkama, reisima, marsima, liikuma, läbi rändama

(ulter, tra, trum) ainult **ultra**, **ultrō** (*adv.*), *compar.* **ulterior**, **ulterius** — seal, teispool, vastas-olev, seal, teispoolne; kaugemalolev; *superl.* **ultimus**, a, um — kõige kaugem, äärmine, (kõige) viimane; (karistus) suurim, raskeim

cōnserō, seruī, sertum, 3. — ritta panema, ritta asetama; (külge) siduma, (kokku, ühte) liitma, ühendama, juurde kinnitama; lükkima, reastama; *pass.* alustama, (millegisse) astuma või laskuma

proelium cōnserere — lahingusse astuma, lahingut alustama

excēdō, cēssī, cēssum, 3. — välja minema, väljuma; lahkuma, eemalduma; (millestki, millegi piiridest) üle minema, üle astuma, ületama; esile, välja tulema, välja ulatuma, välja paistma, üle ulatuma

9. **tantus**, a, um — nii suur, niisugune, taoline; nii palju; nii tähtis, nii märkimisväärne, nii arvukas; nii tugev

virtūs, ūtis, *f.* — mehisus,

tublidus; voorus; jõud, tugevus; vaprus (sõjas), uljus, sangarlikkus, süidus; *pl.* vaprad teod, san-gariteod

vitium, *iī, n.* — viga, puu-dus; eksimus; väära(h)tus, süü, pahe, patt

aequō, *1.* — võrdseks, ühe-suguseks tegema, tasanda-ma, ühtlustama, tasakaa-lustama, ühevääristama

inhūmānus, *a, um* — eba-inimlik, julm, südametu, toores, metsik

crūdēlitās, *ātis, f.* — toorus, julmus, halastamatus, kal-kus, südametus, karmus, metsikus

perfidia, *ae, f.* — truuduse-tus, petlikkus, sõnamurd-likkus, -pidamatus

vērūm, *ī, n.* — tõsi, tõde; õigus

sānctus, *a, um* — püha, pü-hitsetud, puutumatu

sānctum, *ī, n.* — pühadus, püha

deus, *ī, m.* (*voc. sg.* deus, *pl. nom., voc.* deī; *diī, dī*; *gen.* deōrum, deum; *dat., abl.* deīs, diīs, dīs) — ju-mal, jumalus; kaitseju-mal(us)

metus, *ūs, m.* — kartus, hirm; mure, rahutus

religiō, *ōnis, f.* — sisetund-likkus; südametunnistuse piin, usuline kahtlus või hirm; ebausk; *pl.* ebausk-likud mõtted, mõtisklused, kahtlused või kartused

10. **triennium**, *ii, n.* — 3 aastat, kolmeaastane ajavahemik, kolmaastak

mereō, *uī, itum, 2. ja me-reor*, *meritus sum, 2.* — teeneid üles näitama, tee-neid osutama, ära teeni-ma, pälvima; kaitseväes, sõjaväes teenima, sõjaväe-kohustusi täitma, sõduri-na teenima

futūrus, *a, um* — tulev(-ane), edaspidine, eelseisev

futūrum, *ī, n.* ja *pl.* futūra, *ōrum, n.* — tulevik

praetermittō, *mīsī, missum, 3.* — mööduda või möö-da minna laskma; (tege-mata) hooletusse jätma, mitte tegema, (millestki) loobuma; välja, vahele jätma; (millestki) mööda minema, üle minema, (mi-dagi) tähelepanemata jät-ma

V.

1. **dēclārō**, *1.* — selgesti näita-ma; (välja) kuulutama, (avalikult) teada andma, teatavaks tegema, avalda-ma, seletama, deklareeri-ma; tõendama, selgitama

velut, *veluti (adv.)* — nagu, just nagu, otse-, just kui, niisama, samuti kui; nagu näiteks

prōvincia, *ae f.* — tegevus-, toimimispiirkond, tegevus-väli, opereerimisala, võit-luspiirkond; võidetud maa, provints

dēcernō, crēvī, crētum, 3. — otsustama, otsustavalt määrama; ette panema, ettepanekut tegema; kindlaks määrama; otsustavalt võitlema, otsustavat võitlust pidama

prōvinciam dēcernere — tegevusväljaks, opererimisalaks määrama

mandō, 1. — üle, kätte andma, edasi andma, ülesandeks tegema, volitama, (kellegi) kätte usaldama, hoolde andma

prōlātō, 1. (prōferō) — edasi lükkama; tähtaega pikendama; viivitama

reor, ratus sum, 2. — arvama, mõtlema, (millegi kohta) oma arvamust avaldama; (millekski) pidama

2. **cunctor**, 1. — viivitama, kõhklema, kõhelema

cāsus, ūs, *m.* — langemine; sündmus, (õnnetus-)juhtum, õnnetus; langus, kokkuvarisemine; hukk (-umine); loojumine

opprimō, pressī, pressum, 3. — maha, alla suruma, alla rõhuma; tagasi suruma, tõkestama; raskelt rõhuma, masendama, ahistama; summutama; sõjas vallutama, võitma, alistama; (kedagi ootamatult) ründama; (ootamatult) ilmuma, üllatama

bellum inferre alicui (vt. I, 3) — kellelegi sõda põhjustama, kellegi vastu sõda alustama

statuō, uī, ūtum, 3. — asetama, paigutama, (üles) panema, püstitama; (kindlaks) määrama, otsustama

3. **oppūgnō**, 1. — (kellegi, millegi) vastu võitlema, ümber, sisse piirama, blokeerima; tormi jooksuma, ründama; rõhuma, suruma, ahistama, ängistama; *pass.* ahistatud olema

dubiē (*adv.*) — kahtlaselt, kahtlevalt, küsitavalt; **nōn**, **haud dubiē** — kahtlemata, (vastu-)vaidlematult

moveō, mōvī, mōtum, 2. — liigutama; saavutama; mõju avaldama, mõjustama; üles kihutama, rahutusi, mässu põhjustama või esile kutsuma; ära viima, paigast liigutama, nihutama; *refl.* sē **movēre** ja *pass.* **movērī** — kohalt liikuma, (teele) minema, eemalduma, lahkuma
arma movēre — relvi haarama, sõda alustama
Rōmāna arma movēbantur — rooma sõjaväed pidi liikuma pandama

Olcadēs, *um, m.* — olkaadid, rahvas Tarragoonias Hispaanias, Carthāgō Novast põhja pool, Anase ülemjooksul, vakkaid ja karpetaanide vahel. Osa neist oli Hannibal üle viinud Aafrikasse. Nende linnad olid Althaia ja Cartēja (Cartala)

prius (*adv.*) — ennem, varem; enne (seda); meelsa-
mini, pigem, parem; enne
kui

ultrā (*adv.* ja *praep. c.*
acc.) — sealpool, taga-
teispool; sinnapoole, kau-
gemal(e); kauem, edasi,
(sellele) lisaks, siis veel,
peale selle; *compar. ulte-*
rius — kaugemal(e), edas-
pidi, tulevikus, teispoole
(midagi), (millestki) üle
diciō (ditiō), *ōnis, f.* — käs-
kimisõigus; (ülem-)võim;
huviala, huvisfäär, mõju-
kond

in parte magis quam
in diciōne Carthā-
giniēnsium — rohkem
kartaagolaste huvialal kui
nende võimu all

indūcō, *dūxī, ductum, 3.* —
sisse juhtima, sisse viima,
juurde, kohale tooma või
viima; millekski kalluta-
ma, mõjustama; sisenda-
ma, põhjustama

seriēs, *ēi, f.* — rida, järje-
kord, sari, ahelik, seeria;
seos, ühendus

r ērum seriēs — sünd-
muste käik

finitimus, *a, um* — piiri-
äärne, naabruses olev,
naaber-, kõrval-, lähis-

finitimī, *ōrum, m.* — naab-
rid, piirinaabrid

domō, *domuī, mitum, 1.* —
taltsutama, ohjeldama,
võitma, alistama

trahō, *trāxī, tractum, 3.* —

tõmbama, vedama, lohis-
tama; kaasa viima, kaasa
tõmbama või kiskuma;
mõjustama; (vastu) võt-
ma, saama; viivitama,
(pikale) venitama, edasi
lükka

4. **Cartala** (Cartēja), *ae, f.* —
olkaadide tugevaim linn
Edela-Hispaania

urbs, urbis, f. — linn, suur-
linn, pealinn

opulentus, *a, um* — jõukas,
varakas, rikas

caput, *capitis, n.* — pea;
meton. inimene, mees;
ülem, juht, pea(-mees);
pealinn

expūgnō, *1.* — lahingus
võitma või alistama; tor-
mijooksuga, rünnakuga
võtma või vallutama,
ründvallutama; okupeeri-
ma, hõivama; ületama

dīripīō, *ripuī, reptum, 3.* —
puruks kiskuma, purusta-
ma, rusustama, hävitama;
(ära) laastama, rüüstama

percellō, *culī, cūsum, 3.* —
maha paiskama, maha löö-
ma, jalust rabama; jah-
matama panema, tasakaa-
lust välja viima; kohuta-
ma, ehmatama

accipiō, *cēpī, ceptum, 3.* —
vastu võtma, saama, võt-
ma; aru saama, mõistma,
tajuma; märkama, näge-
ma, taipama, kuulma, tea-
da saama

imperium accēpēre
(= *accēpērunt*) — võtsid

vastu ülemvõimu, s. t. alistasid

praeda, ae, *f.* — saak, soomus; püük, röövsaak

Carthāgō Nova, ginis ae, *f.* — praegu Cartagena, sadamalinn Kaug-Hispaania, Vahemere rannikul. Asutatud a. 225 e. m. a. kartaagolaste poolt Hasdrubali juhatusel, langes roomlaste kätte 210. a. e. m. a. ja oli Rooma provintsi Hispania Citerior'i pealinn.

hibernus, a, um — tormine, talvine, talve-, talv-

hiberna, õrum, *n.* — talvkorter, talvlaager

dēdūcō, dūxī, ductum, 3. — alla, kõrvale juhtima, ära viima; (nävem) laeva vette laskma; eemaldama; (kuhugi ära) viima; (koloniste) elama paigutama; (vägesid) ümber paigutama või üle viima; *colōniās dēdūcere* — kolooniaid asutama või rajama

5. **ibi** (*adv.*) — seal, sealsamas; siis, sellest ajast peale, siitpeale

largē, largiter (*adv.*) — rikkalikult, rohkesti; ohtrasti, heldesti

(*partiō*, *ivi*, *ii*, *itum*, 4.)

partior, *partitus* sum, 4. — jagama, jaotama, ära laiali, välja jagama; andma, määrama

praetereō, *ii*, (*ivi*), *itum*,

ire, 4. — mööda minema, mööduma; mitte nimetama, mainimata, tähelepanemata jätma, mitte silmas pidama; unustama, kõrvale jätma

praeteritus, a, um — möödunud, läinud; saadajäänud, saamata, maksmata, võlgu olev

praeterita, õrum, *n.* — möödunud, eelnevad sündmused, möödunud juhtumused või juhud

fidēs, eī, *f.* (vt. XIX, 5 ja XX, 8) — usaldus, ausus, truudus, ustavus, sõprus; sõprusliit, lubadus, tõtus; usutavus, usaldatavus, tõelikkus; tõend(-us), tunnistus

bonā fidē, cum fidē — südametunnistuse järgi tehtud või toimuv, siirusega, ausalt, siin tähenduses *accūrātē* — täpselt, hoolsasti

exsolvō, solvī, solūtum, 3. — lahti sõlmima, lahti harutama või päästma, vallandama; (välja) maksuma, (võlga) tasuma, (nõudmisi) rahuldama; täitma, täide saatma

stipendiō praeteritō cum fidē exsolvendō — täpse palgamaksmisega möödunud aja eest

cūctus, a, um — kõik, kogu, terve; *pl.* kõik (koos, kokku, täielikult)

civis, is, c. — kodanik, kaas-
kodanik

socius, a, um — osavõttev,
liidus olev; *subst.* seltsi-
line, liitlane, lepinglane,
kaaslane

firmō, f. — vastupidavaks,
tugevaks tegema; tugev-
dama, kindlustama, karas-
tama, virgutama, julgusta-
ma; tõestama, kinnitama

animus alicuius in
sē firmāre — kedagi
oma võimusesse saama või
võtma, kellegi poolehoidu
endale kindlustama

vēr, vēris, n. — kevad

Vaccaei, ōrum, m. — vak-
kailased, vakkaid, rah-
vas põhjapoolse Tarragoonia
(Hispaania) siseosas,
karpetaanidest lääne pool

prōmoveō, mōvī, mōtum, 2.
— edasi liigutama, edasi
viima; ette, edasi lükka-
ma, nihutama; suurenda-
ma, pikendama, venitama;
üle viima; intr. edasi lii-
kuma, nihkuma

6. **Hermandica**, ae, f. — linn
Lusitaanias (vt. XLIII, 8)
(Salamanca)

Arbocala, ae, f. — suurim
Ebro-äärne linn

capiō, cēpī, captum, 3. —
võtma, haarama; kinni
püüdma, tabama; meelita-
ma; vallutama, ära võit-
ma, ära võtma; vangista-
ma; saagiks saama; vastu
võtma, mahutama; (koor-
maid) kandma

multitudō, dinis, f. — (suur)

hulk, rohkus, (rahva-)mass,
inimeste-, rahvahulk; liht-
rahvas; sõjameeste hulk

oppidānus, a, um — linna-;
subst. linlane, linnaelanik

dēfendō, fēndī, fēnsūm, 3.
— (vt. XVIII, 2) eemal
hoidma, tagasi, eemale
tõrjuma; kaitsma, kindlusta-
tama

7. **profugus**, a, um — (kauge-
le) põgenev; väejooksus
olev; maalt välja saade-
tud, pagendatud

profugus, ī, m. — (maa-)
pagulane, maalt väljasaa-
detu, pagendatu, põgenik

exsul (exul), ulis, c. —
isamaalt väljaläinu, välja-
rännanu, emigreerunu, väl-
jaaetu, (maa-)pagulane

prior, prius — esimene, ees-;
esi-; eelmine, endine, möö-
dunud; *superl.* **primus** —
kõige esimene

aestās, ātis, f. — kuum
aastaaeg, suvi

conciō, 1. (conciō — XVI,
6) — tugevasti liikuma
panema; (üles) kihutama,
(millelegi) ässitama, taga
kihutama või sundima,
õhutama; esile kutsuma,
põhjustama

Carpetāni, ōrum, m. — kar-
petaanid, tugev iberi
rahvas Tarragoonias His-
paanias, Anase ja Taguse
juures, pealinnaga Tole-
tum, vakkaide ja olkaa-
dide vahel

8. **adorior**, ortus sum, 4. —

ootamatult ilmuma, keda-
gi ründama, kallale, pea-
le tungima, sööstma; või-
musse haarama; tabama,
üllatama

regredior, gressus sum, 3. —
tagasi minema, tagasi
pöörduma, tagasi mars-
sima

procul (*adv.*) — kaugel(e),
kaugelt; eemal(e), eemalt

Tagus, ī, *m.* — jõgi Lusi-
taanias (vt. XLIII, 8), Tajo

flūmen, inis, *n.* — (jõe-)
voolus, (jõe-)vool; voogav
vesi; jõgi

āgmen, inis, *n.* — rodu, ahe-
lik; hulk, salk(-kond),
jõuk; (marsi-, rännak-)ko-
lonn, rivikond; (rännakul
olev) väesalk, liikuv salk,
sõjavägi

gravis, e — raske, ränk,
kaalukas, (raskesti) rõ-
huv; haiglane; (millegagi)
raskesti koormatud, ras-
kesti relvastatud; väga
vana, elatanud, kõrges va-
nuses

turbō, 1. — korratusse, se-
gadusse ajama, tasakaa-
lust välja viima, hämmel-
dama, rahutuks, araks te-
gema, (ära) hirmutama

9. **abstineō**, tinuī, tentum, 2.
— tagasi, ära, eemal hoid-
ma; peatama, takistama,
tõrjuma, kinni pidama;
refl. (*sē*) *abstinēre* —
(tagasi) hoiduma, tagasi
tõmbuma, loobuma

castrum, ī, *n.* — linnus, väi-

ke kants; kindlus; harili-
kult *pl.* castra, ōrum, *n.*
— laager, (väli-)leer, öö-
korter lahinguväljal; öö-
päevane rännak; päeva-
teekond; sõjaväeteenistus
super (*adv.*) — ülal(-pool),
millegi kohal; kõrgemal;
praep. c. abl., acc. —
peal(e), kohal(e), kohta,
ülal-, pealpool (midagi);
ülemjooksul

ripa, ae, *f.* — kallas, perv
vadum, ī, *n.* — madal vesi,
läbimindav, madala veega
koht, madalik, koole; jõe-
põhi, jõesäng

vallum, ī, *n.* — (vaitõkke-
ga varustatud) vall; kait-
setõke, kaitsevall, -müür
prōdūcō, dūxī, ductum, 3.
— edasi juhtima; kuhugi
viima või juhtima; edasi,
ette nihutama, pikendama,
venitama

trānsgridior, gressus sum,
3. — (sinnapoolle, teispoole)
üle sammuma, üle mi-
nema; ületama, (millestki)
üle minema

habeō, buī, bitum, 2. —
omama, evima, (kellelgi)
olema (midagi), hoidma,
pidama

invādō, vāsī, vāsum, 3. —
(kuhugi) minema, kuhugi
siirduma; sisse tungima,
peale, kallale tungima,
kallale sööstma; (ootama-
tult) ründama; võimusesse
haarama, (pectora) haara-
ma, vallutama, tabama
trānseō, īī (*īvī*), itum, īre —

- üle, teispoole minema, ületama, (millestki, kustki) läbi minema, (midagi) läbistama; mööda minema, mööduma
10. **praecipio**, cēpī, ceptum, 3. — ennem, varem võtma; ette teada saama, ette kuulma; ette arvama, oletama; ette kirjutama, korraldama, korraldusi tegema, määrama; õpetama; ette hoiatama
- ingredior**, gressus sum, 3. — (sisse) sammuma, astuma või minema; (kuhugi) minema või astuma; (otse-suunas) kellegi kallale minema, kallale tungima, (kedagi) ründama
- aqua**, ae, f. — vesi; veestik, veekogu
- impeditus**, a, um — takistatud; raskesti (pakkidega) koormatud, mittevõitlusvalmis; läbi-, ligipääsmatu
- elephantus**, ī, m. — elevant
- dispōnō**, posuī, positum, 3. — laiali panema, laiali paigutama või jaotama; nõutavalt jaotama, korraldama, paigale seadma
11. **appendix**, dicis, f. — lisa; salk; abimeeskond, abiväed
- invictus**, a, um — võitmatu, vallutamatu, ülesaamatu, alistamatu
- aciēs**, ēī, f. — tera, teravik; lahinguliin, -rida, väeliin, lahingrivi; lahing, võitlus
- dīmīcō**, 1. — lahinguid lüües ringi liikuma; lahinguid lööma; võitlema, heitlema
- campus**, ī, m. — tasandik, lausikmaa, legendik, (lage) väli; väljak; võitlusväli
12. **ferōx**, ōcis — taltsutamatu, julge, südi; metsik, tige; uhke, ülbe
- frētus**, a, um — (millelegi) toetuv; (millelegi) kindlasti lootev; (end) usaldades
- multitūdine frēti** — lootes oma hulgale, ülekaalule
- cēdō**, cēssī, cēssum, 3. — kindlal, mõõdetud sammul astuma, sammuma, käima; eemalduma, lahkuma; taanduma, taganema; kaotajaks (pooleks) osutama, alistuma, järele andma; maha jääma
- moror**, 1. — viivitama; viibima, peatuma; takistama, pidurdama; järele jääma
- morāti**, ōrum, m. — viivitajad, teistest mahajäänud sõdurid, järelsalklased
- intersum**, fuī, esse — vahel olema, vahel asetsema või lebama; juures olema, osa võtma
- tollō**, sustulī, sublātum, 3. — kergitama, (üles) tõstma, eemaldama, kõrvaldama; tähelepanemata jätma, hulgama; pass. uhkeks minema
- clāmōre sublātō** — lahingukisaga

passim (*adv.*) — siin ja seal, laiali; kõikjal(e), igal pool, igasse suunda

quā (*adv.*) — missuguses osas, kus, kuhu; kuidas, kuivõrd

propinquus, a, um — naaber-, kõrval-, lähedal olev, lähedane, suguluses olev, sarnane; *compar.* **propior** — lähem; *superl.* **proximus** — lähim; (ajaliselt) järgmine

ruō, ruī, rutum, 3. — sööstma, tormama, ruttama; langema, (alla) paiskuma; (kokku, alla) varisema, sisse langema; kaasa kiskuma, kaasa kahmama

sine ullius imperiō — ilma kellegi korralduseta

13. **immittō**, mīsī, missum, 3. — sisse, peale saatma; (kuhugi) saatma; (kuhugi) viskama või paiskama; (kellelegi) midagi saatma, põhjustama; esile kutsuma

alveus, ī, m. — küna, mold; lootsik, vene, paat; jõesäng, jõgi

haudquāquam (*adv.*) — ei kuidagi, ei mingil kombel, mitte kuidagi (viisi); sügügi mitte, ei (mitte) põrmugi, kaugeltki mitte

certāmen, inis, n. — võitlus, taplus, lahing; elav mõttevahetus, tüli

concurrō, currī (harvem cucurrī), cursum, 3. — kokku jooksmata, kokku ruttama või kokku tulema;

kokku sattuma või põrkuma; tormi jooksmata

14. **quippe** (*coniunct.*) — igitahes, kindlasti, muidugi, mõistagi, kahtlemata; sest et; **quippe ubi** — nimelt kui, nimelt kus

instabilis, e — mitte kindlalt, (ilma kindla) toeta seisev; kõikuv, ebakindel, püsitu

vix (*adv.*) — vaevalt, vaevaga, pingutustega

fidō, fīsus sum, 3. — usaldama, millelegi lootma (jääma), uskuma

vel (*coniunct.*) — ehk, või; isegi, koguni, eriti; vel ... vel — kas ... ehk

inermis, e (**inermus**, a, um) — sõjariistadeta, relvadeta, kaitsetu

vel ab inermi equite isegi kaitsetu ratsaniku poolt

temere (*adv.*) — plaanitult, järelemõtlematult, sihitult, asjata, huupi, hea õnne peale, ruttu; juhuslikult

equō temere actō — hobusel huupi minna lastud

pervertō, vertī, versum, 3. — ümber, kummuli pöörama, ümber tõukama, ümber paiskama või ümber viskama, pikali tõukama, üle ratsutama

liber, era, erum — vaba; sõltumatu, iseseisev; takistamata, sunduseta

corpore armisque liber — kehaliigutustes ja

relvade tarvitamises vaba, takistamata

gurgis, itis, *m.* — (vee-)keeris, neelukoht, sügavik

stabilis, *e* — kindlalt seisev, paigalolev, kindel, kõikumatu

comminus (*adv.*) — käsitsi, mõök käes, käsi-, lähivõitluses, ligidal(t)

eminus (*adv.*) — laskekauguses, -ulatuses; kaugel(t), eemalt; kaugvõitluses

rem gerere (vt. I, 1 ja VI, 6) — töötama, tegevuses olema, teotsema; võitlema, sõdima

15. **absūmō**, sūmpsī, sūmptum, 3. — ära tarvitama, kulutama; (tempus) kasutama, (ära) raiskama; neelama; *pass.* otsa lõppema, hukkuma, hävima

verticōsus, *a, um* — täisveekeeriseid või neelukohti; käredavooluline

verticōsō amnī dēlātī in hostēs — jõgi, mis täisveekeeriseid, kandis nad vaenlaste juurde

obterō, trīvī, trītum, 3. — katki, puruks tallama või sõtkuma, ära sõtkuma, lõmastama; hävitama

16. **poster(us)**, *a, um* — pärastine, järgmine, järgnev, tagumine; *compar.* **posterior** — viimane, tagumine; *superl.* **postrēmus** — viimane, kõige viimane, äärmine, kõige tagumine

regressus, ūs, *m.* — tagasitulek, -pöördumine, -mi-

nek; tagasitulekutee, tagasiteekond

trepidatiō, ōnis, *f.* — tõttamine, rutt, rahutu liikumine, ärevus, segadus, (kabu-)hirm

ex variā trepidatiōne — kirevast segadusest

colligō, lēgī, lēctum 3. — kokku koguma, koondama; omandama, teenima, pälvima, saavutama, kätte saama; refl. sē colligere (in unum) ja *pass.* colligī — koonduma, (kokku, salkadesse) kogunema, kokku tõmbuma

in unum (scil. locum) vt. R. 51 — ühte kohta

priusquam (*coniunct.*) — enne kui

pavor, ōris, *m.* — värin, kartus, (pöörane) hirm, värisemine

recipiō, cēpī, ceptum, 3. — tagasi, vastu võtma, tagasi saama, tagasi viima või tagasi tooma, laskma tagasi minna, laskma taganeda või tagasi tõmbuda

animōs recipere — taas julgust koguma, uuesti julgust saama, julgustuma; toibuma, rahustuma

quadrātus, *a, um* — nelinurkne, nelinurka moodustav

quadrātō āgmīne — Liviusel rännakrivil, kus sõjavägi moodustas sulg-rivis nelinurga, mis koos-

nes 3 kolonnist ja vastas kolmele lahingu acies'ele. Seda rivi võidi tarviduse korral (vaenlase lähenemisel) kergesti ümber korraldada lahingriviiks; (siin:) lahingukorras, lahingriviis, koondridades, rühmades.

fuga, ae, *f.* — põgenemine, pagemine, pagu

fuga m facere — põgenemist tekitama või esile kutsuma, põgenema ajama
västō, 1. — laastama, tühjendama, rüüstama

ager, grī, *m.* — põld, maa, väli; (maa-)ala, territorium, piirkond

intrā (*adv.* ja *praep. c. acc.*) — sees(-pool), sisse, -sse, vahel, jooksul, kestel; *compar. interius*; *superl. intimē*

dēditō, ōnis, *f.* — alla-, üleandmine, kapitulatsioon
in dēditōnem accipere — allaandmist vastu võtma, alluvusse, võimu alla võtma

17. **iam** (*adv.*) — nüüd, praegu, juba; alles, just (praegu)
trāns (*praep. c. acc.*) — üle, seal-, teispool
praeter (*adv., praep. c. acc.*) — peale, välja arvatud; vastu, piki, mööda

VI.

1. **nōndum** (*adv.*) — veel mitte, mitte veel
causa, ae, *f.* — põhjus, mo-

tiiv, argument; näilik põhjus, ettekääne
serō, sēvī, satum, 3. — külvama; esile tooma, sünnitama, põhjustama, sepitsema, õhutama

Turdētānī, ōrum, *m.* — turdetaanid, kõige arvurikkam ja haritum rahvas kogu Hispaanias, asukohaga poolsaare edelarannikul, Anase ja Baetise alamjooksul. Tuleb oletada, et osa sellest suguharust oli välja rännanud idarannikule Saguntumi lähikonda

2. **assum**, affuī, adesse — juures olema, juures viibima; kohal olema; ees seisma; (kohale) ilmuma, (kuhugi) tulema; soosima, soodustama, abistama

lis, litis, *f.* (*gen. pl. ium*) — lahkheli, tüli, riid, hõõrumine, konflikt; tüliese, vaidlusobjekt

sator, ōris, *m.* — külvaja, sünnitaja; põhjustaja, üritaja

certāmen iūris — õiglane võitlus

quaerō, quaesivī, quaesitum, 3. — (üles) otsima, teateid nõutama, küsima, pärima

lēgātus, ī, *m.* — saadik, legaat, volinik; ülemjuhataja abiline, alamväejuht

Rōma, ae, *f.* — Rooma, Kesk-Itaalias Laatsiumi maakonnas Tiberi alamjooksul umbes 22 km kaugusel merest. Rooma va-

nimaks keskuseks oli Pa-
latinuse kungas Tiberi
idapoolsel kaldal, asuta-
tud umbes a. 753 e. m. a.
Aja jooksul laienes alglinn
lähedalolevatele kungastele
või nende osadele (arvult
kokku 7). Alles VI sajan-
dil omandas Rooma kuju,
mis püsis ka vabariigi
ajal. Rooma strateegiliseks
ja sakraalseks keskuseks
oli Capitolinuse kungas,
riiklikuks aga Forum Ro-
mānum.

auxilium, *iī, n.* — abiandmi-
ne, abistus, toetus, kaas-
abi; *pl.* abiväed

immineō, —, —, 2. — peale,
välja ulatuma, ähvarda-
vas, ohtlikus asendis ole-
ma, ähvardama, (millestki)
üle, kõrgemale ulatuma;
kerkima; tulemas olema,
eel seisma

imminēns, *entis* — ümbru-
ses olev, -asetsev, ümbrit-
sev, ohtlikus, ähvardavas
asendis olev, üleulatuv,
kerkiv; eelolev, lähedal-
olev

ōrō, 1. — kõnelema; palve-
tama; paluma

3. **cōnsul**, *sulis, m.* — konsul
P. Cornēlius Scīpiō, *iī iī*
ōnis, m. — konsul a. 218
e. m. a.

Ti. Semprōnius Longus, *iī*
iī i, m. — konsul a. 218
e. m. a. Rooma laevastiku
juhina vallutas ta Melita
(Malta — vt. LI, 1) ja ka-
vatses isegi rünnata Kar-

taagot. Ametivenna ohus-
tatud olukorra pärast
kutsuti ta tagasi sellele
appi. Kaotas lahingu Ülem-
Itaalias Trebia juures.
Suri a. 210.

intrōdūcō, *dūxī, ductum*,
3. — (kuhugi) viima või
juhtima; sisse viima; ette
tooma, esitama

pūblicus, *a, um*, — ühis-
kondlik, avalik, rahva-
riigi-; ametlik; üldine, üld-
rēs pūblica, *rei pūblicae, f.*
— riik, riigijuhtimine, riig-
gikord, riigivõim; üldine
poliitiline olukord

referō, *ttulī, lātum, ferre* —
tagasi kandma, tagasi,
ära tooma; teadet tagasi
tooma, teatama; ette kand-
ma, teadustama, esitama,
loendama

dē rē pūblicā referre
— esinema ettekandega
üldisest poliitilisest olu-
korrast

placeō, *cuī, citum*, 2. —
meeldima, meele järele
olema

placet mihi — mulle
meeldib, arvan heaks, soo-
vin, otsustan

inspiciō, *spexī, spectum*, 3.
— (kuhugi) sisse vaatama,
(kuhugi) vaatama; silmit-
sema, vaatlema; järele, üle
vaatama, revideerima, üle-
vaatust toimetama, inspiti-
seerima, vaatluse alla võt-
ma

4. **dignus**, *a, um* — vääriline;
õigustatud, vastav, koha-

ne; piisav, rahuldav; tunduv, tähtis

dēnūntiō, 1. — kuulutama, teatama, teada andma, avaldama; (siin:) nõudmist esitama (kellelegi)

querimōnia, ae, *f.* — kaebus, hädaldus; kaebus, kohtulik nõue; hagi

querimōniās dēferre — kaebusi esitama

5. **lēgātiō**, ōnis, *f.* — saatkond, lähtkond; sõnum, ülesanne; saadikuamet; saadikud
necdum (*nequedum*) (*coniunct.*) — ja veel mitte, ega veel, aga veel mitte

spēs, eī, *f.* — lootus, ootus, väljavaade

afferō, attulī, allātum, afferre, — juurde kandma; (juurde, kaasa) tooma, kätte tooma; teatama, teatavaks tegema; ette tooma, esitama

6. **tunc** (*adv.*) — siis, sel ajal, tookord, tollal

integer, gra, grum — puutumata, rikkumata; terve, endine; veel täie jõu juures; täis

dē integrō — uuesti
rem referre ad senātum — asja senatile esitama, küsimust senati päevakorda võtma

terra, ae, *f.* — maa; maa-kerä; maismaa; maakoht, -kond; maapind

mare, is, *n.* — meri
rem gerere (vt. V, 14 ja

I, 1) — opereerima, toimima

tōtus, a, um — terve, kogu, kõik

intendō, tendī, tentum, 3. — peale, pingule tõmbama; pingutama; (kellegi vastu) suunama või pöörama; tähelepanu kuhugi suunama, (midagi) tähele panema, silmas pidama; (kuhugi) suunama või juhtima

7. **movēre** (vt. V, 3) — liikuma panema, ette võtma, üritama

expectō, 1. — (ära) ootama, lootma

8. **P. Valerius Flaccus**, ii ii i, *m.* — lähetati 219. a. Saguntumi Hannibali juurde, 216. a. laevastiku juht Makedoonia rannikul

Q. Baebius Tamphilus, i ii i, *m.* — lähetati 219. a. Saguntumi Hannibali juurde

Saguntum, i, *n.* ja **Saguntus**, i, *f.* — praegu Sagunto, mõjukas ja tähtis kaubalinn Tarragoonias Hispaanias Vahemere ääres, viljarikka ümbrusega, Zakynthosest põlvnevate kreeklaste koloonia. Rooma-Kartaago vahelise rahulepingu põhjal oli Rooma kaitse all. 219. a. vallutas ja hävitas Hannibal linna, hoolimata elanikkonna sangarlikust vastupanust. See põhjustas II Puunia sõja

absistō, stiti, —, 3. — kõrvalle astuma, ära minema, eemalduma, kaugenema; loobuma

absistere bellō — sõjast loobuma

poena, ae, *f.* — rahuldus, tasu, hüvitus, luna; nuhtlus, karistus; kättemaks

rumpō, rūpī, ruptum, 3. — murdma, purustama; rikuma, kahjustama; (teed) rajama või tasandama; katkestama, peatama

dēpōscō, popōscī, —, 3. — (välja) nõudma, tungivalt nõudma, (midagi endale) välja tingima või välja kauplema; (võitlusele) välja kutsuma, üle-, väljaandmist nõudma

in poenam foederis ruptī dēpōscere — lepingu rikkumise pärast hüvituseks kellegi väljaandmist nõudma

VII.

1. **dum (coniunct.)** — sel ajal, sellal; kuna, sel, samal ajal kui; kuni, kui

parō, 1. — (ette) valmistama, korraldusi tegema, samme astuma; (*c. inf.*) valmistuma (millekski), kavatsema; koguma, hankima, muretsema

cōnsultō, 1. (cōnsulō vt. XVI, 2) — agaralt, innukalt nõu pidama või arutama; otsustama; põhjali-

kult kaalutlema või arutlema; nõu küsima, kedagi küsitlema, konsulteerima

super(us), a, um — ülemine, ülal(-pool) olev; *compar. superior* — kõrgem, eelmine, ülalpoolne; *superl. suprēmus* — viimane, kõige viimane, äärmine; **summus** — kõrgeim, suurim, suurepärane; tähtis, kaaluv, mõjukas

3. **situs**, a, um — asetsev; lelav, olev, seisev

passus, ūs, *m.* — samm; kaksiksamm, mõõtsamm (pikkusmõõt 1 passus = 1,48 m)

oriundus, a, um — pärit, põlvnev, võrsunud

Zacynthos ehk **-us**, ī, *f.* — Zante, saar Joonia meres Peloponnesose lääneranniku vastas, väga viljarikas. Saart asustasid Peloponnesosest põlvnevad ahhailased

insula, ae, *f.* — saar, (üksik) saar, laid

dīcō, dīxī, dictum, 3. — üttelema, lausuma, väitma, arvama; nimetama, määrama, teadustama; jutustama; mainima

mīscēō, mīscuī, mīxtum (mīstum), 2. — segama; ära segama, ära vahetama; segadusse, korratusse viima; hämmeldama, tasakaalust välja viima; refleksiivselt sē mīscēre ja

passiivselt *miscēri* segadusse, korratusse sattuma, hämmelduma, tasakaalust välja minema

sē miscēre alicuī rei — (midagi) alustama, (millesegi) astuma või laskuma, (kellegagi) sidemeid sõlmima

Ardea, ae, *f.* — rutulite vana pealinn Laatsiumis, alates 442. aastast e. m. a. roomlaste koloonia

Rutuli, *orum*, *m.* — rutulid, rahvas muistses Laatsiumis, pealinnaga *Ardea*. Hiljem alistati nad roomlaste poolt ja kadus nende nimigi ajaloost

genus, *eris*, *n.* — sugu; suguvõsa, -kond, -haru; liik; viis, laad

crēscō, *crēvī*, *crētum*, *3.* — kasvama; tekkima, tõusma, suurenema; arenema, kõrgele tõusma või jõudma, õitsengule tõusma

sive, *seu* (*coniunct.*) — ehk (kui); või; muidu; *sive ... sive*, *seu ... seu* — kas ... või, olgu ... olgu, kas nii ... või teisiti

maritimus, *a*, *um* — mereäärne, mere-

terrester, *stris*, *stre*, tavalliselt *terrestris*, *stre* — maa-

fructus, *ūs*, *m.* — kasutamine; sissetulek, kasu, tulu, saak, saadus; vili

multitudō (vt. V, 6) — rahvastik

incrementum, *i*, *n.* — kasv (-amine), arenemine; järel-, juurdekasv

disciplīna, *ae*, *f.* — õppus, õpetus; õppesüsteem, teadus; korraldus, põhikord; kord, distsipliin

sānctitās, *ātis*, *f.* — pühadus, vagadus, karskus, puhtus

disciplīnae sānctitāte — auväarse kombineerangusega, voorusliku elustiiliga, ausa poliitikaga

socialis, *e* — liitlase-, lepinglase-, liidu-

ūsque (*adv.*) — vahetpidamata, lakkamata, üha; *ūsque ad* — ni, kuni

perniciēs, *ēi*, *f.* — täielik hävitus, hukatus; hukkumine, hävimine, kadu, hukk

colō, *coluī*, *cultum*, *3.* — viljelema, kultiveerima, harima; asuma, elutsema; alal hoidma, püüdma säilitada; austama, kummardama

4. *infēstus*, *a*, *um* — (hädä-) ohtlik, kardetav; vaenulik, ründav, löögivalmis; hukatuslik

pervāstō, *1.* — täielikult laastama või rüüstama

tripertitō (*tripartitō*) (*adv.*) — kolmekordselt; kolmes osas, kolmes väesalgas või kolonnis

aggredior, gressus sum, 3.

— juurde astuma, lähene-
ma, (ootamatult) kallale-
tungima, ründama; ette
võtma, üritama, alustama

5. **angulus**, ī, m. — nurk, nur-
gake; teravik, (terav) ots,
hari, tipp

mūrus, ī, m. — müür, kivi-
sein, kaitse, vall

angulus mūrī — nurk,
mille müür moodustab:
esileulatuv bastion, kind-
luse kaitsevall, (siin:) suur
nelinurkne torn läänesas,
millele oli suunatud Han-
nibali pealöök

plānus, a, um — lame, ta-
sane, lage, lausik

patēns, entis — avatud, lah-
tine, avar, suur, lai; *com-*
par. patentior — laiem,
avaram

patentia (*scil. loca*) — ava-
tud, paljastatud kohad

circā (*adv.*) — ümber-(rin-
gi), kõikjal, lähikonnas;
(*praep. c. acc.*) ümber, pai-
ku, ajal

vallēs ja **vallis**, is, f. —
org

vergō, —, —, 3. — kaldu-
ma, (allapoole) vajuma,
laskuma, pöörduma; aset-
sema; ulatuma, küündima

adversus ja **adversum** (*adv.*)
— vastu, vastamisi, üks-
teisele vastu; (*praep. c.*
acc.) vastu

vinea, ae, f. — viinamägi,
viinapuuistandus, -aed;
viinapuu; (siin:) viina-
puulehtla taoliselt ehita-

tud kaitse-, varikatus, mil-
lega piirajad end kaitse-
sid vaenulike laskude vas-
tu; kerge, puust põimis-
tikuga ja nahkadega kae-
tud, 8 jalga kõrge, 7 lai,
16 pikk

instituō, uī, ūtum, 3. —
peale asetama; alustama,
algama, ette võtma, ürita-
ma; otsustama, määrama

ariēs, etis, m. — jää; ta-
raan, müürirohkuja, löö-
gi-, rammimismasin. See oli
võimas laevamastitaoline,
eest vägeva rauast jäära-
peaga varustatud palk,
mis rippus tugevaile sam-
mastele toetuva horison-
taalse palgi küljes. Hulk
sõjamehi tõmbas jäära-
peaga palgi tahapoole ja
laskis selle siis suure hoo-
ga ette langeda

moenia, ium, n. — müür,
linna müürtõke, linna-
müürid

6. **satis** (*adv.*) — küllalt, piisa-
valt, rahuldavalt, üsna, vä-
ga; *compar. satius* — pa-
rem, pigem

prōsperē (*adv.*) — õnneli-
kult, soodsalt, tagajärje-
rikkalt

effectus, ūs, m. — teostus,
lõpuleviimine, lõpetamine;
tulemus, tagajärg, korda-
minek, õnnestumine

veniō, vēnī, ventum, 4. —
tulema; tagasi pöörduma,
tagasi tulema; (pärale)
jõudma, saabuma; ilmu-
ma, lähenema

coeptum, *i. n.* — algatus, ettevõte, kavatsus, üritus
prōsperē coeptis (*dat.*)
succēdit (impersonaalselt — vt. III, 2) — algatus arenes õnnelikult

postquam ... ventum est — kui oli jõutud töö teostamiseni, täideviimiseni, s. t. kui pidi järgnema aries'e kohaletoiemetamine ja selle mõju

7. **turris**, *is, f.* (*acc. sg.* im ja em, *abl. sg.* ī ja e) (vt. XI, 7) — torn

suspectus, *a, um* — kahtlane, kahtlusalune, kahtlustatav

suprā (*adv.*), *compar. superius* — ülal, ülemaal, pealpool, rohkem, enam; (*praep. c. acc.*) peal, üle; kohal, ülal-, sealpool; kõrgemal
altitudō, *dinis, f.* — kõrgus, kõrgemal-, üleolek; sügavus

ēmūniō, *ivī ja ii, itum, 4.* — nõudekohaselt kindlustama või kaitsma, nõutavalt väljaehitistega kindlustama, kõrgemale ehitama

dēligō, *lēgī, lēctum, 3.* — (välja) valima; värbama, noorsõdureid võtma

timor, *ōris, m.* — kartus, hirm; mure, rahutus, kartlikkus, argus

ostendō, *tendī, tentum, 3.* — näitama, osutama, ilmutama, avaldama, seletama, tõendama; võimaldama

vī māiōre — erilise jõuga või energiaga

obsistō, *stīti, stitum, 3.* — vastu astuma, vastu seisma, vastu hakkama, vastupanu avaldama, tõrkuma

8. **missilis**, *e* — viske-, heite-, visatav

missile (*scil. tēlum, ferrum*), *is, n.* — lask (viskemasinast, vibupüssist), viskekeha, nagu nool, oda, kivi

summoveō, *mōvī, mōtum, 2.* — (alt, eest) ära ajama, eemaldama, kõrvaldama; (vaenulikult) välja, tagasi tõrjuma, tagasi suruma

mūniō, *ivī, ii, itum, 4.* — müüri(ta)ma, kantse või välikindlustisi ehitama, (kantside, välikindlustistega) kindlustama, kaitse seisundisse viima, kaitsma; (teed) käidavaks tegema, rajama

patior, *passus sum, 3.* — kannatama, ära, välja kannatama, taluma; juhtuda, sündida laskma, lubama; millegagi leppima

modo (*adv.*) — ainult, vaid; just, alles, nüüd(-sama), hiljuti (veel), äsja; modo ... modo — kord ... kord

tēlum, *i, n.* — kaugrelv, viskerelv (nool, oda, kivi); igasugune ründerelv (mõõk, pistoda)

micō, *cuī, —, 1.* — sähvutama, sähvima; helkima; välkuma, välgahtama, särama, läikima, hiilgama

micāre (*inf. hist.*) — välkuisid, langesid tihedalt

ērumpō, *rūpī, ruptum, 3.* —

välja murdma või tungi-
ma, välja paiskuma, esile;
välja sööstma ehk tormama;
endale teed murdma;
nähtavale ilmuma, (esile)
puhkema

9. **tumultuārius**, a, um — mäsuline, segane, korratu, korraldamata

tumultuārium (mässutaoline) **certāmen** — korratu (väiksem) kokkupõrge

haud fermē (vt. I, 4) — harilikult mitte

10. **vērō** (*adv.*) — tõepoolest, tõesti; mõistagi, muidugi, igatahes; peale selle

incautē (*adv.*) — mõtlematult, kaalumamatult, ettevaatamatult, muretult

subeō, ii (ivī), itum, ire — alla, vastu, ligi minema; midagi enda peale võtma, (*c, acc.*) juurde, lähemale minema, lähemale jõudma, lähenema; ülespoole, kõrgemale tõusma

subīre mūrūm — succedere mūrūm — (altpoolt) müüri suunas liikuma, müürile lähenema

femur, femoris ja tavaliselt **feminis**, *n.* — (üla-)reis, puus(-aluu)

trāgula, ae, *f.* — gallide ja hispaanlaste raske viskoda, varustatud hoorihmaga, mille abil teda heideti; rihmoda, traagula

graviter (*adv.*) — sügavasti; raskesti; tõsiselt, tugevalt

icō (iciō), icī, ictum, 3. — lööma, rabama, tabama; (foedus) lepingut sõlmima, tegema

cadō, cecidi, cāsum, 3. — (maha) kukkuma, maha langema; kokku varisema, kokku langema; hukkuma, otsa saama; alanema, raugema; (kellelegi) osaks langema, juhtuma, sündima

absum, āfuī, abesse — ära, kaugel, eemal olema, puuduma, mitte kaasa aitama; erinev olema, erineva

deserō, seruī, sertum, 3. — maha jätma, hülgama, (millestki) lahkuma, loobuma; deserteeruma, väeosast omavoliliselt lahkuma, lahku lööma, ära langema

VIII.

1. **obsidiō**, ōnis, *f.* — ümber, sissepiiramine, blokaad

oppugnātiō, ōnis, *f.* — rünnak, tormijooks, ründamine; (rünnakuga) ümberpiiramine

vulnus, eris, *n.* — haav; vigastus; kaotus, kahju(m), kahjustus

cūrō, 1. — hoolitsema, hoolt kandma; (kedagi) hooldama, põetama, ravima; *pass.* paranema

apparātus, ūs, *m.* ettevalmistus; varustamine, varustus, relvastamine, relvastus

mūnitiō, ōnis, *f.* — kindlustamine, kindlus; kaitseehitised, nagu kantsid, kindlustised ja müürid

ab apparātū operum ac mūnitiōnum — piiramis- ja kindlustustööde ettevalmistamisega

cēssō, 1. (cēdō, vt. V. 12) — viivitama, kõhklema; järele jätma; lakkama, vaibuma

2. **ācritēr** (*adv.*) — teravalt, ägedalt; tuliselt, energiliselt, innukalt, kirglikult

coorior, ortus sum, 4. — (ootamatult) tõusma, algama; esile, välja tungima, välja tormama, (esile) puhkema

(coepiō), **coepī**, coeptum, coepisse, 3. — algama, alustama, ette võtma, üritama

3. **abundō**, 1. — üle ujutama või uputama, üle voolama; tulvama, külluses, rohkesti, rikkalikult olema

homō, minis, *c.* — inimene; mees; *pl.* inimesed, rahvas
satis crēditur — on piisavalt tõestatud, põhjendatud on arvamine

4. **tueor**, tuitus sum, 2. — vaatlama, silmitsema, (järele) vaatama; hoolt kandma, midagi enda hooleks võtma, kaitsma

obeō, ii (ivī), itum, ire — vastu minema, vastu tulema; juurde, lähemale minema, lähenema; enda

peale võtma; silmitsema, vaatlusele võtma, üle vaatama, kontrollima

multifāriam (*adv.*) — paljudes kohtades, mitmes paigas

distineō, tinuī, tentum, 2. — lahus, kaugel hoidma; eraldi, laiali paigutama, laiali asetama, paljudesse kohtadesse laiali pillutama, hajutama

sufficiō, fēcī, fectum, 5. — trans. (midagi) üle, peale tõmbama; intr. piisama, jätkuma, küllalt olema

5. **feriō**, —, —, 4. — tõukama, lööma, taguma, hoope andma, rammima; puudutama, tabama

quassō, 1. (quatiō, vt. X, 10) — hoogsalt raputama või põrutama; purustama, rusustama; puruks taguma, katki, tükkideks murdma; *part. quassatus* — mõlklukuks tehtud, mõlgistatud

continēns, entis — seoses olev; külgnev, naaber, kõrval-; pidev, katkestamatu, lakkamatu

ruīna, ae, *f.* — varisemine, sisselangemine; hukk, häving; rusud, varemed

continentēs ruīnae — lakkamatud (kokku-) varisemised, rida läbimurdekohti

nūdō 1. — paljastama, nähtavale tooma, avama; garnisonita, kaitseta jätma

deinceps (*adv.*) — üksteise

järel(e), järjestikku, ühte-
järke, lakkamatult, kest-
valt

quantus, a, um — kui suur,
missugune; kui palju, kui
märkimisväärne, tähtis või
tugev; **quantum**, ī, n. —
(kui suur) hulk

fragor, ōris, m. — ragin,
kärge(h)tus, raksatus; mü-
rin, müra, kära

prōcidō, cidī, —, 3. — kokku,
maha, alla kukkuma ehk
langema või paiskuma,
varisema, sisse langema

6. **oppidum**, ī, n. — kindlusta-
tud, kindel koht, kindlus,
linn

pariter (*adv.*) — võrdselt,
ühtlasi, ühesuguselt, ühes
(-koos); ühtaegu, samal
ajal

tēgō, tēxī, tēctum, 3. —
(kinni) katma, peitma,
varjama, kaitsma

utrimque (*adv.*) — kum-
maltki poolt, mõlemal(e)
pool(e)

pūgna, ae, f. — võitlus,
(väiksem) lahing, taplus;
käsitsivõitlus; lahinguliin;
sõda

prōcurrō, currī (cucurrī),
cursum, 3. — ette(-poole),
edasi jooksmas, ette ruttama;
(kuhugi) tormama;
esile, välja sööstma

7. **similis**, e — sarnane
quālis, e, — missugune, mil-
line, mislaadiline; nagu
occāsio, ōnis, f. — (soodus)

juhas, hea võimalus, soo-
dus, kohane hetk

soleō, solitus sum, 2. — taot-
sema, tavatsema, harju-
nud olema

iustus (vt. III, 4) — (siin):
korralik, korrapärane

fēctum, ī, n. — katus, kate,
vari; (metonüümiliselt)
peavari, elamu, maja, onn,
hurtsik

distō, —, —, 1. — lahus, kau-
gel olema või seisma

intervallum, ī, n. — vahe-
mik; vaheruum, kaugus;
ajavahe; paus

cōnsistō, stitī, —, 3. — (kuhu-
gi) astuma; asetuma; pea-
tuma, seisatama; viibima,
seisma; puhkust pidama,
puhkama; lakkama, vai-
buma

8. **hinc** (*adv.*) — siit, sellest,
sealt; seepeale, siis; sel-
lest küljest; hinc...hinc
— ühelt poolt... teiselt
poolt; ühest küljest...
teisest küljest

irritō, 1. — ärritama, (üles)
kihutama, üles ässitama,
õhutama, ergutama, innus-
tama

paulus, a, um — (väga) väi-
ke, tühine, tähtsusetu;
subst. **paulum** n. — vähe-
sus; **paulum** (*adv.*) — vähe

adnitor (annitor), nīsus
(nīxus) sum, 3. — (millegi
vastu) toetuma, najatuma;
jõudu pingutama, vaeva

- nägema, innukalt püüdlema
- patria**, ae, *f.* — isamaa, sünnikoht
- oppōnō**, posuī, positum, 3. — vastu panema, ette asetama, vastu paigutama, vastu seadma; ees, vastu hoidma
- pēs**, pedis, *m.* — jalg
- pedem referre** (vt. VI, 3) — (samm-sammult) taganema, tagasi tõmbuma
9. **cōnfertim** (*adv.*) — kokkurusutult, tihedalt
- pūgnō**, 1. — võitlema, lahingut pidama, lahingut lööma
- vulnerō**, 1. — haavama
- vānus**, a, um — tühi, sisutu, mõttetu, petlik, väljamõeldud; tulemusteta, asjatu
- intercidō**, cidi, —, 3. — (kuhugi) vahele maha langeda või vahele kukkuma
10. **phalārica**, ae, *f.* — eriti suur viskerelv, falaarika, oda ja ühtlasi süütenool
- hastile**, is, *n.* — ritv, teivas, varras, (oda-)vars; meton. (viske-)oda
- abiēgnus**, a, um — kuusepuust, kuusepuuteret, ümmarguseks tehtud, ümardatud, ovaalne
- praeterquam** — peale (selle), et, välja arvatud
- exter(us)**, a, um — väljaspool asetsev, väline, välispidine; *compar.* exterior — välimine, välis-; *superl.*

- extrēmus** — äärmine, (kõige) viimane, kaugeim; kõige ohtlikum, kõige kardetavam või tõsisem
- extrēmum**, ī, *n.* — äärmine, viimane, kaugeim osa, ots, äärmus; sillaots
- unde** (*adv.*) — kust(-poolt), millest
- ferrum**, ī, *n.* — raud; raudtööriist; relv, mõök
- exstō** (**extō**), —, —, 1. — välja, esile ulatuma, välja paistma; veel olemas olema, veel elama
11. **sicut(i)** (*adv.*) — nii (nõnda) kui, nagu, otse (just) kui, just nagu, nagu näiteks; küll
- pīlum**, ī, *n.* — (raske) viskeoda, piik (rooma jalaväelastel), luust ümmarguse puuvarrega, terava metallotsaga, harilikult lapergune või kandiline; keskmine üldpikkus 2—3 m; kergemaid ja lühemaid tarvitati viskerelvana
- stuppa**, ae, *f.* — takk; takud, paklad
- circumligō**, 1. — (millegagi) ümber mähkima, ümber mässima, ümbritsema, ümber põimima
- linō**, lēvī (līvī), litum, 3. — võidma; (peale) määrima, üle tõmbama, katma
- pix**, picis, *f.* — pigi, tõrv
- longus**, a, um — pikk; kauge; kauakestev; laialdane, laiaulatuslik

trānsfigō, *fixī, fixum*, 3. — läbi torkama, läbi pistma või läbi lööma, läbi puurima; läbistama

haereō haesi, haesum, 2. — rippuma, millegi küljes kinni olema, küljes rippuma; kinni, pidama jääma; kõhklema, hämmelduma

scūtum, *i, n.* — suur (4 jalga pikk ja 2¹/₂ jalga lai) piklik nelinurkne kilp rooma raskesti relvastatud jala-väelastel

penetrō, 1. — läbi, sisse tungima, läbistama

faciō, *fēcī, factum*, 3. (*impe-rat. fac, pass. fīō*) — tegema, valmistama, tootma, ehitama; tekitama, esile kutsuma, põhjustama, sisendama, mõjustama, et

12. **medium**, *iī, n.* — keskkohht, keskus, tsentrum; (siin) *acc. medium* — keskosas

accendō, *cendī, cēsum*, 3. — põlema panema, süütama; sütitama, õhutama, ergutama, (üles) kihutama, ässitama

concipiō, *cēpī, ceptum*, 3. — kokku võtma; enesesse, vastu võtma; kinni püüdma, tabama; (võtum, *pre-cēs*) avaldama; kuulutama, teatama, teada andma; (*foedus, fēriās*) määrama, otsustama

ignem concipere — tuld võtma, põlema hakkama, kuumaks, tuliseks minema

omittō, *mīsī, missum*, 3. (vt. XVIII, 12) — (midagi) lah-ti laskma, käest ära and-ma, (millestki) loobuma, maha panema, ära heitma, minema viskama; välja, kõrvale, tähelepanemata jätma

arma omittere — rel-vi käest heitma

cōgō, *coēgī, coāctum*, 3. — kokku ajama, (kokku) ko-guma; kokku viima, kokku tooma või kokku kut-suma, koondama; sundima

nūdus, *a, um* — alasti, pal-jas(-tatud), katmata; rel-vastamata, kaitsetu; pal-jaks röövitud, ilma (mil-leta)

aliquem nūdum prae-bere (vt. II, 6) — keda-gi kaitsetuks jätma

insequor, *secūtus sum*, 3. — (vahenditult, otse) järgne-ma, jälgima, taga ajama, jälitama; millegi järele kihutama

ictus, *ūs, m.* — tõuge, põru-tus, löök, hoop; lask, visk, heide

IX.

1. **anceps** — *dubium* (vt. I,2) **praeter spem** — täiesti ootamata, üle ootuste, ootusvastaselt

resistō, *stītī, stitum*, 3. — (uuesti) seisatama, peatu-ma; vastu astuma, vastu panema, vastu hakkama,

ägedat vastupanu avaldama

2. *prō victō esse* — võidetuks pidama, niihästi kui võidetud olema

repente (adv.) — äkki; ootamatult, järsku

expellō, puli, pulsum, 3. — välja, ära, minema ajama, minema kihutama, eemale peletama, kõrvaldama

trepidō, 1. — rutates ja hirmunult siia-sinna jooksuma, ringi jooksuma, hirmunud, erutatud olema, värisema, kartma, paanikas, kabuhirmus olema

exturbō, 1. — ründamisi välja paiskama või välja ajama; eemale, minema ajama või kihutama; täielikult segadusse, tasakaalust välja viima, hämmeldama

postrēmō, ad postrēmum (adv.) — viimaks, lõpuks; viimati, viimast korda

fundō, fūdī, fūsum, 3. — valama, kallama; ära, minema ajama või kihutama, tagasi lööma, laiali paiskama, laiali pillutama; *pass. fundī* — laiali laotuma või kanduma, levima

fugō, 1. — ära, minema ajama või kihutama, välja tõrjuma või lööma, eemale, põgenema kihutama

redigō, ēgī, āctum, 3. — tagasi ajama, tagasi kihutama; sisse nõudma, kas-

seerima, sundkoguma; (seisukorda) panema või viima; muutma

3. *interim (adv.)* — vahepeal, -ajal, sel ajal

nūntiō, 1. — kuulutama, teatama, teatavaks tegema

obviam (adv.) — (kellelegi) vastu, vastamisi

tūtō, superl. tūtissimō (adv.) — hädaohutult, hädaohuta, kindlalt, julgelt

adeō, ii (ivī), itum, ire (vt. XIX,6) — juurde, lähemale minema, lähenema; (kuhugi) minema; üles otsima, vaatama minema, külastama, läbi matkama või reisima; juurde pääsema

tot (numer. indecl.) — niipalju(d)

effrēnātus, a, um — ohjeldamatu, taltsutamatu; (üles) ässitatud, sõjakas, metsistunud

discrimen, minis, n. — piirjoon; vahemaa; otsustav, kriitiline silmapilk; risk, oht; otsustav, otsustuslahing

opera, ae, f. — töö, vaev, (jõu-)pingutus, tegevus; jõudeaeg

est mihi operae — mul on aega, mulle on kohane, sünnis, sobiv

nōn operae est (mihi) — mul ei ole aega, tahtmist, ei taha, ei soovi

in tantō discrimine

rērum — nii otsustaval, kriitilisel silmapilgul (miljal sündmusi nii kuhjub)

audiō, īvi (ii), itum, 4. — kuulma; teada saama; kuulama; kuulda võtma; alistuma, järele andma, kuuletuma

4. **admittō**, mīsī, missum, 3. — juurde laskma; voli andma, sündida laskma; (kuhugi) minna, sisse laskma, (juurdepääsu) võimaldama või lubama, audientsile ette laskma

prōtinus (**prōtenus**) (*adv.*) — otse edasi; (otse-)kohe, sedamaid,

igitur (*adv.*) — seega, järelt, nii siis, nii et; nüüd aga, ent nüüd

nūntius, ii, *m.* — kuulutaja, teataja; käskjalg, saadik; (abstraktselt) teade, sõnum, avaldus

litterās ... nūntiōsque — käskjalad kirjaga, sõnumiga

praemittō, mīsī, missum, 3. — eel, ette saatma, ette minna laskma

praeparō, 1. — (ette) valmistama; hankima

suōrum animōs praeparāre — oma parteikaaslasti ette valmistama

grātificor, 1. — (kellegi) tahtmist, soovi täitma, teenistusvalmidust, vastutulekut osutama, lahkeks, järeleandlikuks osutama, järele andma

X.

1. **irritus**, a, um — maksvuse-tu, mittekehtiv; tagajärjetu, tulemus(t)eta; ilmaaegne, ülearune

2. **causam foederis agere** — lepingu huvisid kaitsma, lepingu huvides välja astuma

māgnō silentiō — sügavas vaikuses, hääletult

auctōritās, ātis, *f.* — mõju (-võim); kaal; tahteaval-dus, vormilik senati ot-sus; võimutäius, volitus

propter auctōritātem suam — isikliku autoriteedi tõttu

3. **arbiter**, trī, *m.* — kohal-olev tunnistaja, pealtnägi-ja, -kuulaja, kaasteadja; vahendaja, (vahe-)kohtunik (heaksarvamise järgi)

tēstis, is, *c.* — tunnistaja

obtēstor, 1. — tunnistajaks kutsuma, pühalikult kin-nitama, vandega kinnita-ma, vannutama, tungivalt paluma

per deōs... obtēstāns jumalate nimel vannuta-des või härdasti paludes

suscitō, 1. — üles ajama, äratama; erutama, (üles) kihutama, ässitama, õhu-tama, põhjustama, esile kutsuma, sütitama

moneō, nuī, nitum, 2. — meelde tuletama, meenu-tama, manitsema, (mille-legi) tähelepanu juhtima,

korrale kutsuma, noomi-
ma, üles kutsuma

praedicō, dixī, dictum, 3. —
(enne,) ette ütlemata, ette
kuulutama, ennustama;
teatama, määrama; ette
hoiatama, nõu andma

prōgeniēs, ēī, f. — põlvne-
mine, päritolu; (metonüü-
miliselt) järglaskond, lap-
sed, järeltulija(-d), poeg
mānēs, ium, m. — lahkunu-
te, surnute hinged või
varikujud, surnud, vai-
mud

stirps, stirpis, f. (poetiliselt
ka m.) — tüvi (ühes juur-
tega); päritolu, põlvnemine;
sugupõlv, generatsi-
oon, järelpõlv, -sugu,
järglaskond

conquiēsō, quiēvī, quiētum,
3. — rahu saama või
leidma, rahulikuks jääma,
rahunema; (välja) puhka-
ma, magama

dōnec (*coniunct.*) — (seni)
kuni või kui, kuni lõpuks
ehk viimaks, niikaua kui
sanguis, inis, m. — veri;
veresugulus; suguvõsa,
-kond

nōmen, minis, n. — nimi,
nimetus; kuulsus

quiēsō, quiēvī, quiētum, 3.
— (välja) puhkama, ma-
gama; rahulik olema, ra-
hulikuna püsima, rahu
säilitama, rahulikuks jää-
ma; vait olema, vaikima

4. **flagrō**, 1. — leegitsema, loit-

ma, (leekides) põlema, lõõ-
mama, lõkendama

cupīdō, dinis, f. (ka m.) —
soov, himu, kirg; armas-
tus; ahnus

via, ae, f. — tee, rada; tä-
nav, sõidu-, maantee; rän-
nak; abinõu, vahend

cernō, crēvī, crētum, 3. —
lahutama, vahet tegema;
(selgesti) nägema, märka-
ma; otsustama, lahenda-
ma

serō, seruī, sertum, 3. —
ritta seadma, reastama,
(ritta) lükkima; (üksteise
külge) siduma, põimima,
ühendama; (certāmen)
alustama, (millesegi) as-
tuma

**ex bellis bella se-
rendō** — lükkides üht
sõda teisele, üht sõda tei-
se järel esile kutsudes

succinctus, a, um — vööga
üles seotud või kinnita-
tud, võõtatud; ettevalmis-
tatud, varustatud, ümbrit-
setud; võitlus-, lahingu-
valmis

legiō, ōnis, f. — leegion
(väeosa); relvastatud salk,
sõjavägi, armee

māteria, ae, f. ja **māteriēs**,
ēī, f. — materia, aine;
tooraine, materjal; tarbe-
puu(d), ehituspalgid

alō, aluī, altum, hiljem
aliturum, 3. — toitma,
elatama, ülal pidama;
(flammam) õhutama; hoo-
litsema

ergō (*coniunct.*) — seepärast, seega, nii siis, järelikult

nūnc (*adv.*) — nüüd, praegu, praegusel ajal

ārdeō, ārsī, ārsum, 2. — põlema, hõõguma, lõkendamata, leegitsema

5. **circumsedeō**, sēdī, sessum, 2. — (ümber, sisse) piirama, blokeerima, sulustama, ümbritsema

arceō, cuī, —, 2. — taraga ümbritsema, piiri panema; tagasi, eemal hoidma, tagasi, eemale tõrjuma, takistama, kõrvaldama; vastu panema, kaitsma

mox (*adv.*) — varsti, pea (-tselt), ruttu; pärastpoole

rupta (vt. VI,8) **foedera** — lepingu murdmine

ulciscor, ultus sum, 3. — kätte maksuma ehk tasuma; kätte makstes karistama ehk nuhtlema

6. **ignōrō**, 1. — mitte teadma, mitte tundma, teadmatuses, nõmeduses olema; (*c. negat.*) hästi teadma

quidem (*coniunct.*) — (rõhutatvalt:) kindlasti, vastuvaidlematult; nimelt, eriti; (mõõnvalt:) vähemalt, muidugi, kahtlemata, küll, ikkagi, isegi; **n ē - q u i d e m** — isegi mitte

pellō, pepulī, pulsum, 3. — tõukama, lööma; ära, minema ajama, minema kihutamata, (välja, eemale) aja-

ma või peletama, tagasi lööma, tõrjuma; hülgama **ex foedere** — lepingu põhjal

rēs repetere (vt. III,4 ja XVIII,5) — (eelajaloolisel ajal nõuti enamasti röövitud omandi tagasiandmist) — võetut tagasi nõudma, hüvitust nõudma

auctor, ōris, m. — põhjustaja, algataja, tekitaja; allikas; käemees, vastutaja; tunnistaja; kirjanik, autor, ajaloolane; (lepingu) sõlmija

culpa, ae, f. — süü; süütegu, eksimus

reus, ī, m. — süüdistatu, süüdlane

crīmen, inis, n. — süüdistus, kaebus; eksimus; süükuritegu

7. **lēnis, e** — leebe, mahe, pehme, õrn, vaikne

sēgnis, e — ükskõikne, loid, pikaldane, aeglane, jõuetu

incipiō, cēpī, ceptum, 3. — algama, alustama, ette võtma, hakkama, algust tegema; intr. algama, algust saama

vereor, veritus sum, 2. — kartma, hirmu tundma, hirmul olema; aukartust, lugupidamist omama, austama; mures olema

perseverāns, antis — kindel, püsiv; visa, kangekaelne

saeviō, īī, itum, 4. — raevutsema, (vihas) märatsema, möllama, mässama

Aegātēs, ium (scil. insulae),
f. — Egadi saared Sitsiilia
lääneranniku läheduses,
tuntud rooma sõjalaevastiku
võidu puhul kartaa-
golaste üle a. 241 (242)
e. m. a., mis otsustas
I Puunia sõja

Eryx, rycis, *m.* — mägi Sit-
siilia läänesosas (praegu
St. Giuliano). Selle lääne-
poolisel nõlvakul asetse-
nud samanimeline linn
hävitati I Puunia sõjas

prōpōnō, posuī, positum, 3. —
ette panema, ette seadma;
asetama; ees, vastu hoid-
ma; ette kandma, esitama;
töötama, lubama; määra-
ma, välja kuulutama, aval-
dama, käskima

**ante oculōs prōpō-
nere** — silme ette ma-
nama

8. **puer**, erī, *m.* — laps (eriti
pl.), poiss, poisike, poeg
(-laps)

volō, voluī, velle — tahtma,
soovima; kindlaks määra-
ma; (siin:) väitma, kinni-
tama

Tarentum, ī, *n.* — praegu
Taranto, linn Lõuna-Itaa-
lias samanimelise mere-
lahe ääres, tähtis sõja- ja
kaubasadam. 708. a. e. m. a.
sai kreeka kolooniaks,
alates V sajandist jõudis
majanduslikult õitsvale
järjele, kuid kaotas oma
tähtsuse pärast Pyrrhose
sõda ja okupeerimist Han-
nibali poolt a. 212

9. **verbum**, ī, *n.* — sõna; väl-
jend(-us), avaldus; *pl.*
laused; kõne

ambigō, —, —, 3. — dispu-
teerima, vaidlema, riidle-
ma, tülitsema, vastu vaid-
lema; *pass.* küsitav, vaiel-
dav olema

ēventus, ūs, *m.* — (lõpp-)tu-
lemus, resultaat, tagajärg
iūdex, dicis, *m.* — kohtu-
mõistja, kohtunik

stō, steti, statum, stātūrus,
1. — seisma; püsima, kind-
laks jääma; millegi alusel
seisma; (impersonaalselt)
on kindel, otsustatud,
kindlaks määratud

dō, dedi, datum, dare —
andma; üle, edasi andma,
ulatama, pakkuma; (fu-
gam) põhjustama, tekita-
ma; möönma, lubama

10. **quatiō**, quassī, quassum, 3. —
raputama, vapustama, põ-
rutama; lööma, taguma;
katki, puruks taguma, pu-
rustama, pihustama

falsus, a, um — vale, välja-
mõeldud, ebaõige, eba-
võlts, petlik, teesklev

vātēs (vātis), is, *c.* (*gen. pl.*
ium ja um) — prohvet,
ennustaja, nägija, laulik

incidō, cidi, —, 3. — sisse
kukkuma; peale kukku-
ma, peale langema; (ku-
hugi) sattuma, saabuma;
millelegi tulema, (mõttele)
tulema; juhtuma, sündima

suscipiō, cēpī, ceptum, 3. —
enda peale või enda kan-

- da võtma; algama, alustama, ette võtma
11. **dēdō**, didī, ditum, 3. — üle, edasi, välja andma; refleksiivselt se *dēdere*, *pass.* *dēdī* — alla andma, kapituleeruma, alistuma
- aliquis** — mõni
- sciō**, īvī ja īī, itum, 4. — teadma; mõistma, oskama
- levis**, e — kerge, püsimatu; tähtsusetu, tühine
- inimīcītia**, ae, *f.* — vaen, vaenulik suhtumine või hoiak, vaenulikkus
- pereō**, īī, itum, īre, 4. — kaduma; hävima, hukkuma, otsa saama, surema
- laetor**, 1. — röömustama, röömutsema, röömu tundma
- tamquam** (*adv.*) — nii kui, nagu, just (samuti) kui, nii väga või niivõrd kui
- furia**, ae, *f.* — maruviha, raev, määratus; (personifitseeritult) **Furiae**, ärum, *f.* — fuuriad, kättemaksujumalannad, inimesi piinavad vaimud
- fax**, facis, *f.* — tõrvik, tõrvalont, tungal; (piltlikult) ässitaja, mässuõhutaja
- ōdī**, ōsūrus sum, ōdisse — vihkama, mitte meelsasti nägema
- dētēstor**, 1. — (ära) needma, ära sajatama; (jumalaid tunnustajateks kutsudes) midagi pühalikult eemale tõrjuma, ära hoidma
12. **piāculum**, ī, *n.* — lepitus-, lunaohver; lepitus, heak-
- tegemine; karistus, nuhtlus
- dēvehō**, vexī, vectum, 3. — (kuhugi) ära või minema viima, ära toimetama, kõrvaldama, eemaldama; *pass.* *dēvehī* (scil. *nāvī*) — ära, välja sõitma, teele minema, (kuhugi) sõitma
- ōra**, ae, *f.* — äär, serv, ots, piir; rand, (mere-)rannik; (maa-)ilma-, taevakaar
- ablēgō**, 1. — minema saatma, eemaldama, kaugele, maalt välja saatma, läheta, pagendama
- accēdō**, cēssī, cēssum, 3. — ligi, juurde minema või tulema või astuma, läheneda; ulatuma
- accēdere ad aliquem** — kellegi juurde tungima, ulatuma
- quiētus**, a, um — rahulik, vaikne, rahuarmastaja, -nõudlik, leplik
- status**, ūs, *m.* — seis, positsioon, asend; seisukord, olukord; maksev kord
13. **satisfaciō**, fēcī, factum, 3. — rahuldama, hüvitama, ta-suma, rahuldust andma; vabandama, õigustama
- abdūcō**, dūxī, ductum, 3. — ära juhtima, ära tõmbama, (ära) viima

XI.

1. **perōrō**, 1. — oma arvamust avaldama, kõnet pidama; lõpuni kõnelema, (kõnet) lõpetama

- ōrātiō**, ōnis, *f.* — kõnelus; kõne, ettekanne, sõnavõtt
- necesse est** — on hädavajalik, vältimatu, tarvilik, paratamatu
- alicui necesse est** — kellelgi on vaja, tarvis, vältimatu
- nēmīnī ... necesse fuit** — keegi ei pidanud seda oma kohuseks
- loquor**, locūtus sum, 3. — kõnelema, rääkima
- arguō**, uī, (ūtum) 3. — väitma, tõendama, selgeks tegema, kellegi süüd paljastama, kedagi süüdistama
2. **respondeō**, spondī, spōnsūm, 2. — vastust andma, vastama, kostma; (millelegi) vastama, vastav olema, (millegagi) kokku sobima, kooskõlas olema
- orior**, ortus sum, 4. — (üles) tõusma; alguse saama, lahti puhkema, tekkima, algama, lähtuma
- iniūstus**, a, um — ebaõiglane, ülekohtune, seadusevastane, ebaseaduslik
- iniūstē** (*adv.*) — ebaõiglaselt, ülekohtuselt, seadusevastaselt
- vetustus**, a, um — palju aastaid kestnud; vana, muistne, ammuaegne, iidne, põline
- societās**, ātis, *f.* — ühing, liit, liitlus
- praepōnō**, posuī, positum, 3. — ette panema, ette asetama, ette paigutama, (kedagi kellegi, millegi üle, millegi) ülemaks, juhiks panema või määrama; välja, esile tõstma, eelistama, paremaks pidama
3. **terō**, trīvī, trītum, 3. — hõõruma; (teed sageli) sõtkuma või käima; sagedasti tarvitama või kasutama; puruks, peeneks hõõruma, pihustama, purustama
- tempus terere** — aega kasutult veetma, mööda saatma, kulutama, raiskama
- fessus**, a, um — väsinud, nõrkenud, rammestunud, roidunud
- stimulō**, 1. — teravikuga torkama; kannustama, (taga) kihutama ehk sundima, õhutama, ergutama, virgutama, innustama
- praemium**, iī, *n.* — eesõigus; esiletõstmine, soosimine; auhind, preemia, (au-)tasu
4. **cōntiō**, ōnis, *f.* — (rahva, sõjaväe) kogunemine, kokkutulek; koosolek; kokkukogunenud, kokkukutsutud rahvas või sõjavägi; sõjanõukogu
- vērō** (vt. VII, 10) — peale selle, isegi, koguni
- prō cōntiōne** — kokkukutsutud sõjaväe ees
- ēdicō**, dīxī, dictum, 3. — välja ütleva; (avalikult) teada andma, kuulutama, teatada laskma; määrama, käskima

signum, *i, n.* — märk; tähis, tunnus(-märk); väetähis; märguanne, signaal, käsklus; parool, märgusõna; eeltunnus; pilt, (püst-)kuju

5. **laccessō**, *ivī (ii), itum, 3.* — kedagi meelitades vastupanule kutsuma või ahvatlema, (kedagi õrritades) võitlusele välja kutsuma, kellelegi väljakutset tege-ma, kedagi provotseerima, lahinguga õrritama

aliquot (*numer. indef. in-decl.*) — mõned, mõningad, mitmed, mitu

patefaciō, *fēcī, factum, 3.* (*pass. patefīō, factusum, fierī*) — avama, paljastama; päevavalgele tooma, avastama

reficiō, *fēcī, fectum, 3.* — uuesti tegema, ennistama, uuesti korda seadma, taastama, parandama, uuendama; kosutama; *pass. toibuma, puhkama*

6. **aliquantus**, *a, um* — kaunis, üsna suur või korralik; *pl. mõned, mõningad*

aliquantum, *i, n.* — kaunis, üsna suur osa või hulk, tükk maad, üsna tubli osa

aliquantum, aliquantō (*adv.*) — mõningal, teataval, üsna tunduval määral, kuidagi

atrōx, *ōcis* — kole, hirmus, kohutav; vihane, metsik

potis, *e.* — suuteline, suutev, võimeline; *compar. potior* — parem, usal-

dusväärem; *superl. potissimus* — parim, ülihea, esmajärguline; peamine, oluline

potius (*adv.*) — meelsamini, ennem, pigem, parem, (just) vastupidi; *superl. potissimum* — peamiselt; eriti, eeskätt, eelistavalt
opem ferre — abistama
strepō, *puī, pitum, 3.* — kohisema, mühisema, kõmama, kõlama, rökkama; mürisema, ragisema, tärisema

7. **mōbilis**, *e* — liikuv; muutlik, ebakindel, püsimatu
turris mōbilis — liikuv torn, soomustorn

mūnimentum, *i, n.* — kindlustusvahend, kaitsehitis, kaitse, kindlustus, kindlustatud piir

hortātor, *ōris, m.* — julgustaja, virgutaja, ergutaja
catapulta, *ae, f.* — viskemasin, katapult

ballista (*bālista*), *ae, f.* — viskemasin, ballist

tabulātum, *i, n.* (tavalisel *pl.*) tabulāta, *ōrum, n.* — palgistik, talastik; (maja-)kord, korrus

dēfēnsor, *ōris, m.* — tagasi-tõrjuja, kaitsja; eestvõitleja; *pl. garnison, meeskond, kaitse*

8. **āfri**, *ōrum, m.* — Aafrika elanikud, aafriklased

dolābra, *ae, f.* — teravaotsaline kirka ehk kargas

subruō, *ruī, rutum, 3.* — alt lahti kaevama, alt õõnes-

tama või uuristama, (millegi) aluseid õonestama või uuristama, alt õõnsaks kaevama; lammutama, maha kiskuma, langetama

infer(us), a, um — alumine, allmaa-; *compar.* **inferior** — alumine, alam, allpool-olev, alamale-, maha-, alljääv; *superl.* **infimus**, **imus** — kõige alumine, madalaim; alumine osa või pool, allosa

difficilis, e — raske, ränk, vaevarikas; ohtlik, kardetatav

caementum, i, n. — kivi (müürimiseks), müürikivi, kivi

calx, calcis, f. (harva m.) — lubja-, paekivi; lubi, mört

dūrō, 1. — kõvaks, vastupidavaks tegema, ühendama; välja kannatama, taluma

interlinō, lēvi, litum, 3. — vahelt määrima, üle tõmbama ehk katma, peale määrima, võidma

lutum, i, n. — pori, muda, mustus; savi

structūra, ae, f. — kokku-, ühteliitmine; ehituslaad, -viis; ehitus

structūrae genus — ehitusviis

antiquus, a, um — endine, vana, muistne, ammuaegne, antiikne

9. **caedō**, cecīdī, caesum, 3. — taguma; raiuma, purustama, lõhkuma; langetama,

ära, maha raiuma; maha lõõma, surnuks lõõma, tapma

armātus, a, um — relvastatud, relvadega varustatud
armāti, ōrum, m. — relvastatud (sõjaväelased)

vādō, —, —, 3. — käima, sammuma, astuma; otse-suunas kellegi kallale minema, ründama; (julgelt ja hoogsalt kuhugi) tungima

10. **ēditus**, a, um — kõrge, kõrgele-, esile-, väljaulatuv

castellum, i, n. — kindlustatud koht, kastell, (vall-) kindlustis, linnus, väike kants või kindlus; sillapea; kaitsetõke

arx, arcis, f. — kindlustatud (mäe-)kõrgendik, kindlus, kants, linnus, kindlustatud ülalinn; esikindlus; tipp, hari

circumdō, dedī, datum, dare (vt. XLII, 1) — ringi ümber paigutama, (millegi) ümber asetama, ümbritsema, ümber, sisse piirama, (sisse) sulgema, sulustama; siduma

interior, ius — seesmine, sisse-(mine); sisemaa-; *superl.* **intimus** — kõige sisemisem, sügavam

mūrum dūcere (vt. I, 4) — müüri ehitama

12. **simul** (*adv.*) — ühel ajal, ühtaegu, ühiselt, ühtlasi; simul ... simul — samal määral (niisama) ... kui,

nii(-hästi) ... kui ka;
osalt ... osalt; üheltpoolt
... teiseltpoolt

inopia, ae, *f.* — vaesus, keh-
vus, puudus, häda

minuō, uī, ütum, 3. — väik-
semaks tegema, vähenda-
ma, kahandama, kitsenda-
ma; pidurdama, halvama,
masendama; refl. sē mi-
nuere ja *pass.* minuī
— vähenema, kahanema,
nõrgenema, raugema

expectātiō, ōnis, *f.* — ootus,
lootus, põnev ootus, pinge

externus, a, um — välispi-
dine, väline; välismaine,
välis-(maa-)

ūnicus, a, um — ainus, ai-
nuke

circā (vt. VII,5) — ümber-
ringi

15. **paulisper** (*adv.*) — vähe,
mitte kaua(ks), väheseks
ajaks, veidi

afficiō, fēci, fectum, 3. —
juurde tegema; millegagi
ühendusse viima, kellelegi
midagi tegema; osaks saa-
da laskma; kahjulikult toi-
mima (väsitama, kurnama,
masendama jne.); kedagi
mingisse seisundisse viima,
mõjustama, häälestama,
meelestama, haarama

recreō, 1. — taas looma,
uuesti elustama, endisse
seisukorda seadma, ennis-
tama; kosutama, karasta-
ma, värskendama; virguta-
ma

repentīnus, a, um — oota-
matu, ettenägematu, äki-
line

profectiō, ōnis, *f.* — matk,
(ära-)reis, ärasõit, -minek,
teeleminek

Ōrētāni, ōrum, *m.* — ore-
taanid, tugev rahvas Tar-
goonia (Hispaanias) edela-
osas, karpetaanidest lõu-
na pool, pealinnaks Cas-
tulo (praegu Cazlona).
Nad asustasid tänapäeva
Mancha't, Granada idaosi
ja Murcia lääneosi

dilēctus (d ē l ē c t u s), ūs, *m.*
— valik, (noorsõdurite)
võtmine, värbamine

acerbitās, ātis, *f.* — kibedus;
teravus, karmus, rangus,
valjus, julmus

cōnsternō, 1. — ära hirmu-
tama, araks, peruks tege-
ma, arastama, tasakaalust
välja viima, hämmeldama,
kohutama; *pass.* peruks
minema või muutuma,
lõhkuma hakkama

cōnsternātus, a, um — se-
gadusse sattunud, jahmu-
nud, rabatud, hämmeldu-
nud

retinēō, tinuī, tentum, 2. —
(tagasi) hoidma, (kinni)
pidama, peatama, (millest-
ki) kinni hoidma või kin-
ni võtma

conquisitor, ōris, *m.* — vär-
baja, nekrutitevõtja

dēfectiō, ōnis, *f.* — lahku-
löömine, (ära-)taganemine,

äralangemine, üleminek
vaenlase poole
celeritās, ātis, *f.* — kiirus,
kärmus, rutt
omīsērunt (vt. VIII, 12 ja
LVIII, 3) mõta arma
— panid maha juba haa-
ratud relvad

XII.

1. **Maharbal**, alis, *m.* — Hanni-
bali kuulus ratsaväeülem,
võitles silmapaistvalt Itaa-
lias. Tema oligi, kes soo-
vitas Hannibalil kohe pä-
rast Cannae võitu siirdu-
da otseteed Rooma alla
Himilcō, ōnis, *m.* — Mahar-
bali isa
impiger, gra, grum — tüdi-
matu, väsimatu, agar, teo-
võimas
impigrē (*adv.*) — väsimatult,
visalt, vapralt
rem agere (vt. III, 2 ja
LII, 6) — asja ajama, ko-
hust täitma, läbirääkimisi
pidama
sentiō, sēnsī, sēsum, 4. —
tundma, tajuma, märkama;
ära nägema või ära
tundma; arvama, mõtle-
ma, otsustama
2. **secundus**, a, um — järg-
nev, järgmine, teine; pä-
rivoolu, päri- või alla-
vett, pärijõge; (ventus)
päriolev, soodus; õnnelik,
soovikohane
discutiō, cussī, cussum, 3.
— laiali paiskama, pu-

rustama, rusustama; laia-
li ajama, hajutama, laia-
li, minema kihutama
sternō, strāvī, strātum, 3. —
laiali, peale laotama või
peale puistama; maha, pi-
kali paiskama; (vägivald-
selt) maha lööma, tapma;
üle puistama, üle külva-
ma, (peale) katma

adveniō, vēnī, ventum, 4. —
juurde tulema, saabuma,
pärale jõudma; lähene-
ma; kätte tulema, kätte
jõudma

3. **caedēs**, is *f.* — raiumine;
mahalöömine, tapmine,
veresaun, tapatalgud; ta-
petute arv, s. t. kaotus
ineō, īī (īvī), itum, ire —
sisse minema, sisse mars-
sima; algama, alustama,
ette võtma; (kuhugi) mi-
nema; ametisse astuma,
ametit üle, vastu võtma

4. **temptō** (tentō), 1. —
kompama, kobama; proo-
vima, katset tegema, üri-
tama; (vaenulikult) kalla-
le tungima, ründama; äh-
vardama

exiguus, a, um — kasin,
väheldane, väike; nõrk,
mõjutu

Alcō, ōnis, *m.* — saguntla-
ne, kes tulemusteta taot-
les Hannibaliga rahu

Alorcus, ī, *m.* — hispaanla-
ne, esines vahendajana
rahutaotlustes saguntlaste
ja Hannibali vahel, kuid
tulemusteta

Hispānus, a, um. — hispaania (adj.)

Hispānī, ōrum, m. — hispaanlased

inscius, a, um — ebateadlik, mitte-teadev; (millegagi) mitte tuttav, (midagi) mitte tundev

(prex, precis, f.) sg. ainult dat., acc., abl. precī, precem, prece; tavaliselt pl. precēs, precum, f. — palumine, palve, soov

noctū (adv.) — öösel, öösiti

lacrima, ae, f. — pisar

condiciō (conditiō), ōnis, f. — olukord, seisukord; (esitatud) tingimus, ettepanek; leping

trīstis, e — kurb; kurvameelne, nukker, sünge, tusane; rusuv, masendav; tõsine, vali, range

irātus, a, um — vihane

trānsfuga, ae, c. — ülejooksik (vaenlase poolele)

ōrātor, ōris, m. — kõnemees, oraator; vahendaja, vahetalitaja, sõjasaadik

fiō, factus sum, fierī — toimuma, aset leidma; sündima, juhtuma, järel-duma, (millegi) tulemu-seks olema; olema; muutuma, saama (kellekski, millekski); pass. tehtama

maneō, mānsī, mānsūm, 2. — jääma; edasi kestma, püsima; (millestki) kinni hoidma; kindlaks jääma, jääma millegi juurde

morior, mortuus sum, moritūrus, a, um, 3. — surema, hinge heitma, hukkuma; hävima

affirmō, 1. — kinnitama, (kedagi milleski) veenma, (kõigi pühakute nimel) vanduma, ausõnaga kinnitama, väitma, jaatama
dē pāce agere — rahu läbirääkimisi pidama

5. rēs reddere — rahuldust andma, rahuldama, hüvitama

trādō, didī, ditum, 3. — üle, edasi andma; kätte, välja andma, loovutama; (kellelegi) usaldama, (kellelegi) hooleks, kellelegi kätte usaldama; kirjali-kult edasi andma või pärandama, jutustama

aurum, ī, n. — kuld; kuld-asjad, kuldehted, -raha

argentum, ī, n. — hõbe; hõbeasjad, hõberaha

ēgredior, gressus sum, 3. — välja sammuma, välja astuma, väljuma; välja marssima, teele minema; (laevalt) maale minema või tulema, maabuma; minema purjetama, merele minema

singulī, ae, a — üksikud; ühekaupa, ükskaaval, igaüks eraldi või omaette, üksikuti; iga üksik

vestmentum, ī, n. — rōivastis, riietus; kehakate

habitō, 1. — elutsema, elama, asuma, elunema

iubeō, iussī, iussum, 2. —
käskima, käsutama, (mi-
dagi) soovitama, määra-
ma, ette kirjutama

6. **abnuō**, uī, uitūrus, 5. —
käeviipega eitavalt mär-
ku andma, tagasi lükka-
ma, tagasi tõrjuma, keel-
duma, ära ütlema

interpres, pretis, c. — vahe-
mees, vahendaja, vahe-
talitaja, tõlgendaja, tõlk

polliceor, licitus sum, 2. —
lubama, (millegi kohta)
lubadust andma, töötama,
(pühalikult) töötama

tum (*adv.*) — siis, tollal,
tol korral; sel juhul

publicē (*adv.*) — ühiskonna,
riigi huvides, ametlikult,
riigi korraldusel; üldiselt;
kõigi inimeste ees, ava-
likult

amicus, ī, m. — (hea) sõ-
ber; soosija; kaaslane,
seltsiline

hospes, itis, c. — võõras;
(lähedane) külaline; (võõ-
raste-)lahke peremees,
võõrustaja

7. **custōs**, ōdis, c. — valvur,
vaht; ihukaitsevaelane;
kaitsevalve; saatemees-
kond

8. **concursum**, ūs, m. — kokku-
jooks; kokkuvool(-amine),
-valgumine; kohtamine,
kokkupõrge; rünnak, tor-
mijooks

submoveō (summoveō),
mōvī, mōtum 2. — (alt)
ära ajama, eemaldama,

kõrvaldama; (hostēs) väl-
ja lööma, välja kihuta-
ma, välja tõrjuma, mi-
nema kihutama, tagasi
suruma või tõrjuma

alicuī senātum dare
(vt. XVIII, 5) — sisse-
pääsu senatisse võimalda-
ma, andma kellelegi luba
tulla senati istungile

XIII.

1. **supervacāneus**, a, um —
ülearune, liigne, tarbetu
iter, itineris, n. — tee;
matk, reis; teekond, retk;
marss, rännak; ööpäevane
rännak, päevateekond

2. **simulō**, 1. — sarnastama;
järele aimama, järele te-
gema; silmakirjaks näita-
ma, ettekäändena tooma;
teesklema, simuleerima,
tegema nagu oleks (miski
nii)

salūs, ūtis, f. — tervis, hea-
olu; pääsemine, abi, jul-
geolek; tervitus

3. **spērō**, 1. — (midagi head)
ootama; lootma, väljavaa-
teid omama või looma,
(millelegi) lootusi hellita-
ma

mentiō, ōnis, f. — maini-
mine, nimetamine, muu-
seas, möödaminnes tea-
tamine

mentiōnem facere
alicuius rei, dē ali-
quā rē, dē aliquō —
midagi mainima, nimeta-

- ma, midagi kõne alla võtma
4. **necessarius**, a, um — (hädavajalik, -tarvilik, paratamatu, vältimatu
5. **damnum**, ī, n. — kaotus, kahju(m); lüüasaamine, (lahingu-)kaotus
- mūnus**, eris, n. — kohustus; ülesanne; amet, teenistus; and, kink, kingitus, annetus
6. **diruō**, ruī, rutum, 3. — teineteisest, üksteisest lahti kiskuma; purustama, hävitama, maha kiskuma, maha lõhkuma, lammutama
- adimō**, emī, emptum, 3. — ära võtma, konfiskeerima, endale võtma, (kellelki midagi) riisuma, röövima, ära kiskuma
- assignō**, 1. — märgiga varustama; ära märkima, ära tähendama, tähistama; kätte juhatama, kätte näitama; osastama, määrama, välja jagama, jaotama
- aedificō**, 1. — ehitama, hoonet püstitama, asutama
- privātus**, a, um — era-, privaatne, isiklik, eraisiku-
- privātus**, ī, m. — era-inimene, -isik
7. **coniūnx** (coniūx), iugis, c. — abikaasa, mees, naine; *pl.* abielupaar
- liberī**, ōrum (um), m. — lapsed
- inviolātus**, a, um — vigastamata, puutumata, terve
- binī**, ae, a, (*gen.* binūm) — kahekaupa, paarikaupa, paariti; kaks (ühe-)korraga, kaks
- exeō**, īi (ivī), itum, ire — välja minema, väljuma, ära minema ehk reisi- ma; välja marssima, teele minema; (sadamast) välja, merele sõitma
8. **acerbus**, a, um — kibe, mõru; kare, karm; vihane, tusane
- suādeō**, suāsī, suāsum, 2. — nõu andma, veenda püüd- ma, soovitama, mõjustama, manitsema
- equidem** (*adv.*) — kindlasti, igatahes, igal juhul, tõesti; küll, küllap vist
- dēspērō**, 1. — (igasugust) lootust kaotama, (milleski, millegi suhtes) meelt heit- ma, (millestki) loobuma
- potestās**, ātis, f. — suutmine, võimine; jõud, võim, võimus; kõrgem ametikoht; võimalus
- remittō**, mīsī, missum, 3. — tagasi saatma; tagasi, lahti laskma; lahti päästma, vabaks andma, vabastama; järele andma, järele laskma, lõdvendama; alla, maha jätma, vähendama, ära jätma
9. **trucidō**, 1. — maha, surnuks lööma, tapma, surmama; ära, maha tapma
- rapīō**, puī, ptum, 3. — kah-

mama, (enda kätte) haarama, (kaasa) tõmbama, röövima, riisuma
 rapere et trahere — röövituna ära vedama
 sinō, sivī, situm, 3. — (midagi teha) laskma, laskma juhtuda ehk toimuda; sallima, lubama

XIV.

1. **circumfundō**, fūdī, fūsum, 3. — ümberringi valama ehk kallama; refl. *sē circumfundere* ja *pass. circumfundī* — ümberringi suurel hulgal (hulgaviisi) laiali laotuma ehk valguma; ringi voolama, ümber millegi voolama ehk avarduma; ümberringi kõikjalt (igast küljest) kokku voolama, kokku valguma
circumfūsus, a, um — ümberringi kõikjalt kokku voolanud, ringi valgunud, ümbritsedes
paulātim (*adv.*) — vähehaaval, aegamööda, järk-järgult, pikkamisi
permisceō, mīscuī, mīxtum (mīstum), 2. — (läbi, ümber) segama, korratusse, segadusse viima, hämmeldama
concilium, īī, n. — kokkutulek, (kokku-)kogunemine; koosolek, rahvakoosolek
concilium populī — rahvakoosolek

primōris, e — esimene, esimene, kõrgemasse seisusesse kuuluv; silmapaistev, tähtis

primōrēs, um, m. — esimesed read; suursugused, ülikad, optimaadid

sēcēssiō, ōnis, f. — kõrvaleminek, -astumine, äraminek, eemaldumine, lahkumine; eraldumine

sēcēssiōnem facere — sēcēdere, kõrvale mine ma, lahkuma, eemalduma, tagasi tõmbuma, eralduma

respōnsum, ī, n. — vastus,ustus

forum, ī, n. — piklik-nelinurkne vaba ruum; turuplats, turg, foorum — avaliku elu keskus, koht äri- asjade ajamiseks, raha vahetamiseks, eriti riiklikeks nõupidamisteks, koh- tuistungiteks, ka gladiato- rite mängudeks

raptim (*adv.*) — suure rutuga, ülepeakaela, läbema- tult

coniciō, iēcī, iectum, 3. — kokku viskama ehk heit- ma, (kuhugi) viskama, heitma; paiskama; asetama, paigutama; oletama, arvama; refl. (kuhugi) sööstma, tormama, põge- nema

eōdem (*adv.*) — just sinna, sinnasamasse; just seal- samas

praecipitō, 1. — järsult alla

tõukama ehk paiskama;
(endaga) kaasa kiskuma;
refl. sē praecipitāre
ja *pass.* praecipitāri
— järsult alla paiskuma
ehk viskuma, ülepeakaela
(pea ees) kuhugi (alla)
viskuma ehk langema
(XXV, 9)

2. **pervādō**, vāsī, vāsum, 3. —
läbi minema, läbistama,
läbi tungima, levima, laia-
li kanduma

tumultus, ūs, *m.* — igasu-
gune kära, lärm, müra,
möll; korratus, segadus,
mäss, tormijooks, rünnak;
erutus, ärritus

per ruīnam — üle ru-
sude

cohors, tis, *f.* — hulk, parv,
kari, salk(-kond); sõjaväe
ühik, kohort (= 3 manii-
puliit = 6 tsentuuriat =
ligikaudu 500—600 sõdurit,
leegioni $\frac{1}{10}$ osa); *co-*
hors praetōria —
väejuhi ihukaitse(-vägi)

impetus, ūs, *m.* (vt. XXVII,
8) — tõuge; pealetung,
tormijooks, (äkk-)rünnak;
(vee-)surve, tugev vool
(-us); (flüminis, ventōrum)
jõud, ägedus, möll, torm,
märatsus

impetum facere — rün-
nakut teostama, ründama
signum dare — märku,
signaali andma

solitus, a, um — harjunud,
tavaline, igapäevane

3. **mōmentō** (vt. IV, 2) (tem-

poris) — ühel hetkel, ko-
he, viibimata

crūdēlis, e — toores, julm,
halastamatu, karm, metsik
cōgnōscō, gnōvī, gnitum, 3.
— (igakülgselt) teada saa-
ma, tundma õppima, tut-
vuma; märkama, nägema,
kogema; *perf.* tundma,
teadma

4. **parcō**, pepercī (harva parsi,
parsum), 3. — kokku hoid-
ma, säästma; halastama,
armu heitma; hoiduma,
loobuma, tagasi tõmbuma
inclūdō, clūsī, clūsum, 3. —
(sisse) sulgema, kinni, sis-
se panema; ümberringi sul-
gema, ümbritsema, sulus-
tama

super sē ipsōs — oma
peade kohal

concremō, 1. — (täiesti)
maha, ära põletama, tules
hävitama

XXV.

1. **industria**, ae, *f.* — usinus,
hoolikus, agarus, aktiiv-
sus

dē industriā — tahtlikult,
meelega, ettekavatsetult

corrumpō, rūpī, ruptum, 3.
— (tarvitamiskõlbmatuse-
ni) (ära) rikkuma, kahjus-
tama, hävitama, purusta-
ma; ära ostma või ära
meelitama, altkäemaksu
andma

captivus, a, um — vangis
olev, vangistatud; sõja-
vangis olev; saagiks saa-

- dud, vallutatud; *subst.*
captivus, *i, m.* — sõjavang
2. **pretium**, *ii, n.* — väärtus, hind; tasu, palk, raha
vendō, *didī, ditum, 3.* — (ära, maha) müüma, enam-pakkumisel (ära, maha) müüma
pecūnia, *ae, f.* — raha; münt, metallraha
pecūniam redigere (*vt. IX, 2*) — raha (kätte) saada või vastu võtma
cōnstō, *stitī, stātūrus, 1.* — rahulikult, kindlalt seisma; koos seisma, koosnema; väärt olema, maksma; muutmata jääma, püsima; kindel, teada, paikapidav olema
pretiōsus, *a, um* — kallihinnaline, hinnaline, väär-
 ris, kõrgeväärtuslik
supellēx, *lētilis, f.* — riistad; majakraam, sisseseaded, vallasvara; töövahendid; varustis; (igasugused) esemed
vestis, *is, f.* — riietus; rõivas, rüü; rõiva-, riidevarustis, -materjal; vaip
3. **mēnsis**, *is, m. (gen. pl. ium ja um)* — kuu (aeg)
proficiscor, *fectus sum, 3.* — teele minema, teele asuma, minema hakkama, ära, välja sõitma, (lähtekohast) väljuma
pervenio, *vēnī, ventum, 4.* — läbi, üle tulema; (ku-
- hugi) tulema, (pärale) jõudma, saabuma
4. **Ticinus**, *i, m.* — Ticino, Po põhjapoolne lisajõgi Põhja-Itaalias, algab Alpidest, suubub Po jõkke, 240 km pikk. Ticinuse kallastel võitis Hannibal 218. a. P. Cornēlius Scipiō
ambō, *ae, ō* — mõlemad
Trebia, *ae, m.* — praegu Trebbia, Po lõunapoolne lisajõgi Põhja-Itaalias, algab Liguuria Apenniini-dest, laskub Po jõkke, 93 km pikk
6. **Cn. Servilius Geminus**, *i ii i, m.* — 217. a. Rooma konsul
C. Flāminius, *ii iī, m.* — riigimees ja väejuht. Oli senati vastane; võitis konsulina 223. a. insuberid. Oma teiskordse konsulaa-di ajal langes 217. a. lahingus Hannibali vastu Trasimeeni järve ääres
Ariminum, *i, n.* — praegu Rimini, vana, õitsev sadamalinn Umbrias
cōnsulātus, *ūs, m.* — konsulliamet, konsuli ametikoht, konsulaat
cōnsulātum inire — konsulliametisse astuma
creō, *1.* — looma, ilmale tooma, sigitama, sünnitama; valima
comitium, *ii, n.* — rahva-koosoleku koht; *pl. comitia, ōrum, n.* — kogu rooma rahva vormiline koos-

olek, eeskätt magistraatide valimiseks kui ka muude riigiellu puutuvate otsuste tegemiseks; rahvakoosolek, komiitsid, valimiskogu, -koosolek
comitia (scil. *cōsulum*) — koosolek konsulite valimiseks, konsulite valimiskoosolek
redeō, ii (ivī), itum, ire — tagasi minema või tagasi pöörduma, tagasi tulema; koju pöörduma; minema

XVI.

1. *hostilis*, e — vaenulik, vaenuline, vaenlase-
2. *excidium*, ii, *n.* (excindere) — hävitamine, hävitus, purustamine; hukkumine, hukk
maeror, ōris, *m.* — nukrus, (vaikne, sügav) kurbus, kurvastus, mure, lein
misericordia, ae, *f.* — halastus, kaastunne, -tundmus, osavõtt
perimō, ēmī, ēmptum, 3. — eemaldama, kõrvaldama; hävitama, purustama; hukkama, tapma; *part.* *perēmptus* — hukkunud, tapetud, otsasaanud, hävinud
indignus, a, um (vt. XX, 6) — ebaväärikas; teenimata, ülekohtune, häbistav, teotav
indignē (*adv.*) — teenimata, autult

pudor, ōris, *m.* — häbi(-tunne); kahetsus

auxilium ferre — abiandma, abistama

summa rerum — riigi olemasolu ehk eksistents

porta, ae, *f.* — värav, iga-sugune välja-, sisse-, läbipääs; uks; avaus

mōtus (vt. I/5) — erutused, muljed

cōsulō, suluī, sultum, 3. — nõu pidama, arutama, kaalutlema, (järele, läbi) mõtlema; otsusele jõudma, otsustama; nõu küsima

3. *acer*, cris, cre — terav, lõikav, valus; läbitungiv, -lõikav; tuline, äge, südi, võitlushimuline, sõjakas; tugev, võimas; kardetav, tõsine

bellicōsus, a, um — sõjakas, vapper

congregior, gressus sum, 3. — kokku tulema, kokku sattuma, kohtama, kokku astuma; vaenulikult kokku pörkama, võitlusse astuma

dēses, sidis — jõudeolev, tegevusetu, passiivne, loid; aeglane

imbellis, e — eba-, mittesõjakas, mitte-löögivõimeline

4. *Sardi*, ōrum, *m.* — sardid, Sardiinia elanikud

Corsī, ōrum, *m.* — korsiklased, Korsika saare elanikud

Histri, *ōrum, m.* — histrid, Histria elanikud Alam-Doonau kaldal, Illüüria piiriäärseel maakohal, Aadria mere põhjapoolseel rannikul (karm ja metsik rahvas)

Illyrii, *ōrum, m.* — illüür-lased, Illüüria elanikud Aadria mere ääres

exerceō, *cuī, citum, 2.* — (mingisuguses tegevuses) harjutama, välja õpetama; käsitsema, tarvitama, rakendama; (millegagi) teotsema, tegelema

Gallia, *ae, f.* — Gallia, (Gallia *trānsalpīna* — sealpool Alpe asetsev Gallia, Gallia *cisalpīna* — siinpool Alpe asetsev Gallia); nimetatud gallide ja keltide järgi, kes umbes VI—IV sajandi vahel e. m. a. okupeerisid nimetatud maa-alad

Gallus, *a, um* — gallia (adj.), galli

Galli, *ōrum, m.* — gallid, gallialased

tumultuor (*tumultuō*), *1.* — käratsema, tülitsema; tähtsusetuid lahinguid lööma, kokkupõrkes olema

belligerō, *1.* (*bellum gerere*) — sõda pidama, sõdimä, võitlema, lahingut lööma

5. **veterānus**, *a, um* — sõjas halliks läinud, vana, väl-

jateeninud, vilunud, teene-
kas

veterānī, *ōrum, m.* — vanad, väljateeninud sõjamehed, veteraanid

dūrus, *a, um* — kõva; raske; karastatud, tugev; vali, range; kalk, karm

6. **trahere** (*vt. V, 3*) *sēcum* — endaga, enda taga järele lohistama, (korraldamata vägedest) endaga kaasa vedama

excieō, *civī, citum, 2.* ja tavaliselt **excio**, *civī ja ii, citum, 4.* — kedagi tema rahulikust olukorrast välja viima; üles ajama või ehmatama; välja kutsuma, välja hüüdma; kutsuda laskma, kutsuma; kuulutama, teatama; erutama, üles kihutama, ässitama

concieō, *civī, citum, 2.* ja taval. **conciō**, *civī, itum, 4.* — kokku kutsuma, kokku koguma; erutama, üles kihutama või ässitama, mässule ahvatlema, taga kihutama, õhutama

avidus, *a, um* — ahne, ablas, himukas

avidus armōrum — võitlus-, sõjahimuline, sõjakas

orbis, *is, m.* — ring, sõõr, ketas

orbis terrārum — maade ring, kogu maa, maa(-kera), maailm

XVII.

1. **nōminō**, 1. — nimetama, nime panema; ametisse nimetama, määrama
anteā (*adv.*) — enne (seda), varem(-alt), ennem(-alt)
sortior, itus sum, 4. — loosima, liisku heitma, loosi tõmbama, liisu teel, loosiga välja jagama või määrama, kindlaks määrama; liisu teel saama
ēveniō, vēnī, ventum, 4. — välja tulema; kujunema, täide minema, täituma; osaks langema; juhtuma, toimuma, sündima, teostuma, ilmuma
 2. **quantum ipsis vidērētur** — nagu nad ise (s. t. konsulid) tarvilikuks peavad
clāssis, is, *f.* — (rahva-) klass; jaotus; sõjavägi; laevastik
 3. **nāvis**, is, *f.* — laev
quīnquerēmīs, e — viieaeruline, viie tekiga
quīnquerēmīs (scil. nāvis), is, *f.* — viieaeruline laev, viie tekiga, viie aerurea-galeer
celōx, ōcis, *f.* — jahtlaev, kiirpurjekas, teatelaev
dēdūcere (vt. V, 4), scil. in mare — vette laskma, käsutusse, korraldusse andma
 4. (**rogātiōnem**) **ferre ad populū** — rahvalt järele pärima, küsitlema,

- küsimä; ettepanekut tege-ma
indīcō, dīxī, dictum, 3. — teatama, teada andma, (välja) kuulutama; määrama, otsustama, korraldust tege-ma
supplicātiō, ōnis, *f.* — tänu-püha; palverongkäik; pidulik ohvrite toomine ühes palveteenistusega
supplicātiōnem habēre — (templist temp-lisse) palverongkäiku korraldama
atque — ja sealjuures
adōrō, 1. — (mõne jumaluse poole) hüüdma, härdasti, tungivalt paluma, kum-mardama, austama
bene, *compar. melius, superl. optimē* (*adv.*) — hästi, õigesti, õieti; ilu-sasti, õnnelikult, soodsalt
fēlix, licis — õnnelik, õnnelikuks tehtud, rikas; õn-netoov
fēliciter (*adv.*) — õnneli-kult, õnnetoovalt
iubēre (vt. XII, 5) — heaks kiitma, kinnitama, nõus olema, nõustuma
 5. **cōpia**, ae, *f.* — tagavara, varu; küllus, ohtrus; mass, hulk; *pl.* väeosad, väed, sõjavägi
dīvidō, vīsī, vīsum, 3. — la-hutama, eraldama, jaota-ma; (välja) jagama
nāvis (vt. XVII, 3) **longa** — terava kiiluga ja

pika kerega laev, galeer, sõjalaev

6. **frānsmittō**, mīsi, missum, 3. — teisele poole üle saatma, üle viima või üle toimetama, läbi laskma; intr. üle, läbi minema

7. **L. Mānlius**, ii ii, *m.* (vt. XXV) — preetor II Puunia sõja ajal

invalidus, a, um — nõrk, jõuetu; roidunud, väsinud, haige

haud invalidus (litootes) — küllalt tugev

praesidium, ii, *n.* — kaitse, abi, toetus; kaitseal, saatemeeskond; garnison, meeskond; kaitsevägi; kants, (vall-)kindlustis

numerus, i, *m.* — arv; hulk, rohkus

dēminuō, ui, ütum, 3. — vähendada, kahandama, kitsendada, piirama; *pass.* kokku sulama, kahanema, vähenema, nõrgenema

8. **eā parte bellī** — sellel sõjatandrill, s. t. meresõjas

iūstus, a, um (vt. III, 4) — seaduslik, seadus-, korrapärane (vrd. XVIII, 1); (siin:) õige, täisarvuline, täielik: 300 meest iga leegioni kohta (vrd. XVII, 3, kus üldarv on antud 6 leegioni kohta)

equitātus, ūs, *m.* — ratsavägi

9. **vertō**, verti, versum, 3. — pöörata, keerata, ümber pöörata; suunata, ära,

kõrvale pöörata; tarvitama, kasutama, rakendama in *Punicum bellum* — sõjaks puunlaste vastu

XVIII.

1. **comparō**, 1. — hankima, (ette) valmistama, ettevalmistusi tegema, valmis, korda seadma; varustama; (kokku) koguma

iūsta, ōrum, *n.* (vt. III, 4) — nõutavad kombed, pidulikkused, tseremooniad, vormilikkused, formaalsused

nātus, ūs, *m.* — sünd(-imine), päritolu; iga, vanus **maiōrēs** (vt. I, 3) **nātū** — ealt vanemaid, eaka-

Q. Fabius Māximus (Verrucōsus), i ii i (i), *m.*, hüüd-nimega **Cunctātor** — korduvalt konsuliks valitud, Kartaagosse saadetud lähtkonna juht, a. 217 **prōdictātor**, kardetava-
maid Hannibali vastaseid II Puunia sõjas

M. Livius Salinātor, i ii ōris, *m.* — mitmekordne konsul, üks Kartaagosse lähetatud saadikuist

L. Aemilius Paullus, ii ii i, *m.* — konsul 219. a., kuulus mainitud saatkonda. Langes oma teise konsulaadi ajal a. 216 lahingus Cannae juures

C. Licinius Vārus, ii ii i, *m.* — arvatavasti 236. a. kon-

sul. Kuulus nimetatud saatkonda

Q. Baebius, i ii, *m.* — noor tähtsusetu isik. Kuulus samsasse saatkonda

percontor, percunctor, 1. — ridvaga sügavust mõõtma; järele kuulama, järele pärima, teateid nõutama, küsitلهma, (läbi, järele) uurima, välja luurama

2. **pūblicō cōnsiliō** — riigi otsuse põhjal
id quod factūrī vidēbantur, — mida nad nähtavasti kavatsesid teha

fateor, fassus sum, 2. — mitte salgama, (üles) tunnustama, pihtima; tunnustama, möönma

dēfendere (vt. V, 6) — (*verbum dicendi* tähenduses) õigustama, õigustamiseks seletust andma, kaitseks ütلهma

bellum indīcere (vt. XVII, 4) — sõda kuulutama

3. **senātum dare** — vt. XII, 8

nihil ultrā quam = nihil nisi — ei midagi muud kui

4. **praeceps**, cipitis — pea ees; ülepeakaela; rutuline, liiga rutatud, mõtlematu; äkiline, järsk, ootamatu

adhūc (*adv.*) — seni(-ni), käesoleva ajani, ikka veel; veel (sellele) lisaks

rē (vt. I, 1) — tegelikult

asper, era, erum — kare, karm; ülbe, trotslik; solvav; vaevarikas, raske, ohtlik, ränk

5. **Hannibal** — ainult Hannibali

insimulō, 1. — süüdistama, kahtlustama

cōfessiō, ōnis *f.* — (üles-)tunnistus, süütunnistus, pihtimus, mööndus

exprimō, pressī, pressum, 3. — välja rõhuma, välja pigistama, välja suruma; välja pressima, sundima

cōnfiteor, fessus sum, 2. — (üles) tunnustama, pihtima, mitte salgama, möönma, nõustuma

cōnfessus (siin: *subst.*) — ülestunnistaja

rēs repeterē — vt. X, 6

6. **iniūria**, ae, *f.* — ülekohus, ebaõiglus, õiguserikkumine, ebaseaduslikkus

7. **nostra ... est** — meie ülesanne, kohus on

quaestiō, ōnis, *f.* — küsitlus, ülekuulamine, (järele-)pärimine, uurimine

animadversio, ōnis, *f.* — tähelepanek, -panu; karistus, nuhtlus

arbitrium, ii, *n.* — vahekohtuniku otsus; (vaba, meelevaldne) otsus, arvamus, heaksarvamine

disceptatiō, ōnis, *f.* — arutlus, selgitamine, lahendamine; vaidlus; vaidlus, tüliküsimus

ūna disceptātiō est —
on ainult üks vaidlusküsi-
mus, ainult üks küsimus
selgitada

8. **sponte** (*abl.* mittetarvitata-
vast spons) — vabal
tahtmisel, vabatahtlikult,
omal algatusel, omapead,
iseendast

C. Lutātius Catulus, ii ii i,
m. — võitis konsulina
242. a. kartaagolased Ega-
di saarestiku juures ja
sundis neid seeläbi kahju-
likule rahulepingule room-
lastega, mida aga ta ise
siiski ei sõlminud

foedus icere (*vt.* VII, 10)
— lepingut sõlmima

caveō, cāvī, cautum, 2. —
ettevalmistusabinõusid kel-
legi suhtes tarvitusele võt-
ma, valvel, ettevaatlik ole-
ma, millestki hoiduma;
(alicui) kellelegi julgeole-
kut tagama, kellegi eest
tagatist esitama või vastu-
tama, hoolitsema

9. **excipiō**, cēpī, ceptum, 3. —
välja võtma, erandit tege-
ma, eraldama, välja jät-
ma; kinni püüdma, taba-
ma; vastu võtma; välja
kannatama

discō, didicī, —, 3. — õppi-
ma, tundma õppima, (kel-
legagi, millegagi) tutvuma;
teada saama, kogema

10. **iussus**, ūs, *m.* — käsk, mää-
rus, ettekirjutus, korral-
dus

negō, 1. — ei ütleva, eita-

valt vastama, salgama, ei-
tama; ütleva, et mitte
dē integrō — *vt.* VI, 6

11. **obligō**, 1. — (kuhugi) kinni,
külge siduma, siduma,
külge köitma, kinnitama,
kohustama

12. **proinde** (*adv.*) — seepärast,
järelikult, niisii, seejär-
gi, vastavalt sellele

omittere (*vt.* VIII, 12) —
lakkama

parturiō, ivī ja ii, —, 4. —
sünnitusvaludes olema;
esile, ilmale tooma, (mida-
gi) hauduma, sepitsema,
kavatsema

aliquandō (*adv.*) — kunagi,
kord; ometi; mõnikord,
(vahete-)vahel

pariō, peperī, partum, 3. —
sünnitama; esile tooma,
esile kutsuma, põhjusta-
ma; muretsema, hankima,
saavutama, omandama

13. **sinus**, ūs, *m.* — käär, kurv;
(riidel) puhv, volt, kortš

toga, *ae. f.* — tooga, villasest
materjalist, poolkaares lõi-
gatud tükist avar ja süga-
valt allalangev roomlaste
pealiskõivas, nõnda ümber
heidetud, et vasak käevars
lebas selles nagu sidemes,
ainult käerannet osalt va-
baks jättes, kuna parem
käsi oli vabalt väljas

portō, 1. — kandma, viima,
vedama, kaasas kandma;
kaasa, kätte tooma või
kätte viima

sūmō, sūmpsi, sūmptum, 3. — võtma, haarama; omastama, omavoliliselt võtma, anastama

vōx, vōcis, *f.* — hää, heli; sõnad, väljend, kõne; keel, murre, hääldamine

ferōciter (*adv.*) — julgelt, vapralt, uljalt, sõjakalt, trotslikult, ülbelt, jultunult

subelāmō (succlāmō), 1. — (seepeale) vastu hüüdma, vastu hõikama, kellelegi midagi karjuma

14. **iterum** (*adv.*) — teiskordselt, veel kord, taas; seevastu, teisest küljest

effundō, fūdī, fūsum, 3. — välja valama, välja kallama, tühjendama, maha paiskama, maha lööma; ära, minema ajama, välja, eemale tõrjuma; lahti, valla laskma; refl. *sē effundere* ja *pass. effundī* — välja voolama, välja valguma, (lahti) puhkema

iterum sinum effundere — toogat taas lahti tegema, avama, vallandama

quibus animis — misuguses meeleolus

XIX.

1. **dīrēctus**, a, um — sirge, otsene; otsekohene, siiras, avameelne

percontātiō, ōnis, *f.* — järelepärimine; küsimus

dēnūntiātiō, ōnis, *f.* — kuulutus, teadaanne, avaldus, (välja-)kuulutamise

dignitās, ātis, *f.* — väärikus, auväarsus, autoriteet

disceptō, 1. — (tülüküsimust) arutama, vaidlema, riidlema, tülitsema

cum ante ... tum — kui üldse ... siis eriti praegu

excidō, cīdī, cīsum, 3. — välja raiuma, välja lõikama; puruks raiuma, purustama, rusustama, (ära) hävitama

2. **mūtō**, 1. — muutma; vahetama, ümber või millegi vastu vahetama

comparō, 1. — (võrdseid) kõrvu seadma, kõrvutama, võrdlema; (millegagi) vastastikku seadma, vastastama

3. **disertē** (*adv.*) — selgesti (ja kindlasti), selge sõnaga, arusaadavalt

addō, didī, ditum, 3. — juurde lisama, lisa(nda)-ma; liitma

ita (vt. II, 1) — ainult siis **ratus**, a, um — kehtiv, jõusolev, seaduslik; tagatud, garanteeritud

tālis, e — niisugune, säärane, selline, taoline

vīvus, a, um — elus, elav

comprobō, 1. — (täiel määral) heaks kiitma, kiitust avaldama, kinnitama, nõustama, tunnustama

mortuus, a, um — surnud, elutu

4. **postea** (*adv.*) — pärast seda, hiljem, edaspidi, tulevikus
assūmō, sūmpsi, sūmptum, 3. — vastu, juurde võtma; omastama, omavoliliselt võtma, anastama
5. **meritum**, ī, *n.* — (teenistus-, töö-)tasu, palk; teene, hea-tegu
fidēs (vt. V, 5) — sõprusliit
tantum nē — dummodo nē, siiski, selle tingimusega, et mitte
dēsciscō, scīvī ja scīi, scītum, 3. — truudust murdma; lahku lööma, ära langema, taganema
6. **adire** (vt. IX, 5) — üles ot-sima
pelliciō (*perliciō*), lexī, lectum, 3. — (juurde, ligi) meelitama, ahvatlema, kel-legi sümpaatiat, poole-hoidu võitma
āvertō, vertī, versum, 3. — ära, kõrvale pöörama, kõr-vale juhtima, kõrvale kal-lutama, ümber, tagasi pöö-rama
7. **Bargūsī**, ōrum, *m.* — bar-guusid, rahvas praeguses Kataloonias, Ebrost kirde pool
benignē (*adv.*) — lahkelt, sõbralikult, heatahtlikult; abivalmilt
taedēt, taeduit ehk taesum est, 2. (*verb. impers.*) — vastumeelt, igav olema, tüdinud, tülpinud olema, *c. gen.* — (millestki) tüdi-
- (ne)ma, tülpima, küllas-tuma
ērigō, rēxī, rēctum, 3. — püsti seadma; (āgmen) üles-(poole) liikuda lask-ma või juhtima; äratama, kihutama, õhutama, ässi-tama, erutama
ad cupīdinem novae fortūnae ērēxērunt — äratasid huvi poliitiliste muudatuste, s. o. valitsuse muutuse vastu
8. **Volciānī**, ōrum, *m.* — vol-kiaanid, rahvas Tarragoonia (Hispaanias) kirdeosas
celeber, bris, bre — sage-dasti käidav, sagedasti kü-lastatav, rahvarikas; palju-austatud, kuulus, ülistatud
celebre per Hispāniam respōnsum — üle Hispaania kuulsaks saanud vastus
māximus (vt. I, 5) **nātū** (vt. XVIII, 11). — sünnilt vanim, eakaim
9. **verecundia**, ae, *f.* — kartlik-kus; aukartus, austus; häbi(-tunne)
perdō, didī, ditum, 3. — (lõplikult) hävitama, hukatusse saatma, hukutama
10. **clādēs** (*clādīs*), is, *f.* — kaotus, kahju(-m), õnne-tus, hävitus; lüüasaamine, lahingu kaotus; nurjatus, jõledus, jõle, nurjatu tegu, roim
lūgubris, e — leina-, kaebe-, leinav; nukker, kurb, kur-vastav, õnnetusraske

insignis, e — silmapaistev, väljapaistev, tähelepanuvääriline

documentum, i, n. — tõend (-us), tunnistus, näide, hoiatav eeskuju, hoiatus, õpetus

confidere (vt. IV, 4) **alicui rei** — usaldustundma (millegi vastu)

11. **abeo**, ii (iivi), itum, ire — ära minema, eemalduma, lahkuma

benignus, a, um (vt. XIX, 7) — lahke, sõbralik, heatahtlik, soosiv, vastutulelik
neququam (adv.) — asjatult, ilmaaegu, tagajärjetult, tulemusteta, kasutult
peragro, 1. — läbi rändama, läbi matkama ehk käima

XX.

1. **terribilis**, e — hirmus, kole, kohutav

speciēs (vt. II, 6) — vaatepilt

mōs, mōris, m. — komme, tava, pruuk, harjumus

2. **extollō**, extuli, —, 3. — üles, kõrgele tõstma; (verbis) tõstma, (sõnadega) ülistama, kiitma, esile, välja tõstma, rõhutama

glōria, ae, f. — kuulsus, au

māgnitūdō, dinis, f. — suurus; hulk, tugevus, jõud; tähtsus

trānsitus, ūs, m. — üleminek, ülekäigukoht, ülekäik, läbimine

3. **fremitus**, ūs, m. — igasugu-

ne tume müra, kära, lärm, kõma, mühin, kohin, sumin, ümin, pommin, urin

risus, ūs, m. — naer(-mine), naerulagin; pilge, pilkamine, mõnitus, halvustus
tantus cum fremitū risus — nii suur mürisev naerulagin

sēdō, 1. — vaigistama, rahustama, summutama; lõpetama, lahendama

4. **stolidus**, a, um — rumal, naiivne, kohtlane, juhm, mõistmatu

impudēs, entis — häbematu, häbitu, jultunud, ülbe

pōstulātiō, ōnis, f. — nõue, nõudmine, ettepanek, üleskutse

bellum in sē āvertēre (vt. XIX, 6) — sõda endale suunama

aliēnus, a, um — võõras, teis(t)e; võõrapärane, harjumatu; kahjulik, ebasoodus

populor (populō), 1. — laastama, rüüstama, (laastades) paljaks röövima

obicīō, iēcī, iectum, 3. — vastu, ette viskama, ette heitma; (kätte) ulatama, pakkuma; saagiks andma või jätma; kaitsetult, abitudult maha jätma, saatuse hooleks jätma; *pass.* ilmuma

agrōs suōs populandōs obicere — oma põllud rüüstamiseks jätma

5. **arma sūmere** (vt. XVIII, 15) — relvi haarama
6. **contrā** (*adv.*) — vastu, vastamisi; vastasküljel; seevastu; (*praep. c. acc.*) (millegi) vastas, vastu (mida); vastu
- pendō**, **pendī**, **pēsum**, 3. — (ära) kaaluma; maksuma, tasuma
- cētera indīgna** (vaata XVI, 2) — muud julmad, häbistavad kohtlemised või kohtlemisvõtted
7. **hospitālis**, **e** — külalis-, võõrustaja-; külalislahke, lahke
- pācō**, 1. — rahustama, alistama, taltsutama
- pācātus**, **a**, **um** — rahulik, leplik, rahuarmastaja, -nõudlik, sõbralik
- Massilia**, **ae**, **f.** — (praegu Marseille), kuulus sadamalinna Vahemere ääres Rhône'i suudmest idas. Asutatud umbes 600. a. e. m. a. joonia kreeklaste poolt; kujunes väljapaistvaks kaubanduskeskuseks.
8. **inquirō**, **quisivī**, **quisitum**, 3. — üles otsima; (järele) uurima, järele pärima või kuulama, (millegi kohta) teateid koguma, püüdma teada saada
- cum cūrā** (vt. II, 1) **ac fidē** (vt. V, 5) — hoole ja ustavusega
- praecoccupō**, 1. — varem vallutama ehk hõivama; varem, ette kellegi süm-

paatiat, poolehoidu võitma või kedagi enda poole, enda poolehoidjaks võitma; ette jõudma, ennetama

Gallōrum animī — gallid

mitis, **e** — pehme(-loomuline), leebe, lahke, sõbralik; rahuarmastaja

indomitus, **a**, **um** — taltsutamata; ohjeldamatu, alistsamatu, võitmatu

ingenia (vt. IV, 5) — iseloomud

subinde (*adv.*) — kohe pärast seda, peatselt, hiljem; kiiresti üksteise järel(e), järjestikku, ühtejärge

9. **ita** (vt. II, 1) — nii, seesuguste tulemustega

inveniō, **vēnī**, **ventum**, 4. — peale tulema, peale sattuma; (juhuslikult) leidma või kohtama; kogema, teada saama

fāma cōnstat (vt. XV, 2) — kuuldus on paikapidav, kindel

XXI.

2. **divēndō**, **vēndidī**, **vēnditum**, 3. — jaoti (ära, maha) müüma, viimseni ära müüma, väljamüüki toime panema
- reliquiae**, **ārum**, **f.** — jäänused, riismed; rusud, varemed; (üle-)jääk
- convocō**, 1. — kokku kutsuma, juurde, kohale kutsuma; (kokku) koguma

3. **cernere** (vt. X, 4) — (selgesti ära) nägema
dimitto, mīsi, missum, 3. — laiali saatma, välja saatma ehk lähetama; vabaks laskma, ära, mine ma saatma, minna laskma, koju, erru saatma
trānsferō, tulī, lātum, ferre — üle kandma, üle viima, üle tooma
4. **bonum**, ī, *n.*, tavaliselt *pl. bona*, ōrum, *n.* — hüvis, hüve; rikkus; õnn, edu
flōreō, ruī, —, 2. — õitsema; hiilgavates tingimustes, õitsvas olukorras elama, suures lugupidamises olema, võimu ja õnne tipul seisma
5. **longinquus**, a, um — pikk, kauge, kaugelolev; (kaua-) kestev, kauaaegne
instō, stitī, stātūrus, 1. — lähedal, ees seisma; (kellelegi) peale tungima; jätitama; ähvardama; eel seisma, kätte jõudma
incertus, a, um — ebakindel; teadmatu; mitte teades, mitteteadev; ebamäärane, kahtlane, küsitav
quandō (*adv.*) — millal, kunas; kunagi, millalgi
invisō, vīsī, vīsum, 3. — midagi järele vaatama, (läbi, üle) vaatama, kontrollima; külastama; (kedagi) nägema
commeātus, ūs, *m.* — edasitagasikäimine, liiklemine; transport, juurdevedu;

- (moona-)vedu, -voor; (teenistus-) puhkus; toiduained, (söögi-, toit-) viljamoos, söögivaru, tagavara
6. **adesse** (vt. VI, 2) — kohal olema
iuvō, iūvī, iūtum, 1. — toetama, aitama, abistama; (kellelegi) meeldima või meelega järgi olema
7. **vīsō**, sī, sum, 3. — (midagi) silmitsema, vaatlema, järele, läbi, üle vaatama, uurima; üles otsima, külastama
offerō, obtulī, oblātum, offerre — vastu tooma, vastu viima; andma, (pācem) pakkuma, (millegi kohta) ettepanekut tegema; refl. sē offerre ja *pass. offerri* — end pühendama, pühenduma; ilmuma, esinema; (vaenlastele) vastu astuma või vastu hakama; vastu tulema, end pakkuma
grātus, a, um — meeldiv, meelepärane, soovikohane, teretulnud
dēsiderō, 1. — midagi ihaldama, igatsema, tungivalt soovima; (midagi) puudu leidma, (millegi) puudumist teravalt tundma, (midagi) taga kahetsema, näha soovima
- in futūrum** — vt. IV, 10
prōvideō, vidī, vīsum, 2. — ette nägema; ette hoolitsema, ette korraldusi tegema, samme astuma; ette-

vaatlik olema, ettevaatlikult talitama

8. **hiems**, hiemis *f.* — rajuilml, torm; sajuperiood; talv; pakane

exhauriō, hausi, haustum, 4. — välja, tühjaks ammutama, tühjendama; ära võtma, kõrvaldama; teostama, lõpule viima, läbi tegema või läbi elama, taluma, välja kannatama

ēdictum, *i, n.* — ütlus; käsk; edikt, määrus, korraldus
ad ēdictum — käsu peale

conveniō, vēnī, ventum, 4. — kokku tulema või kokku kogunema, kohtama, kokku sattuma; kokku leppima, (kellegagi) üksmeel olema; kokku sobima, kohane, sünnis olema

9. **recēnsēō**, cēnsuī, cēnsum (cēnsitum), 2. — üksikult kontrollima, (järele, läbi) uurima või vaatama, hindavalt vaatlema; revideerima; (vägesid) üle vaatama, ülevaatust toime panema

Gādēs, ium, *f.* — (praegune Cadiz) tähtis kaubandus- ja sadamalinn Edela-Hispaanias, Cadizi-lahe ääres kitsa poolsaare tipul. Rajatud umbes 1100. a. e. m. a. foiniiklaste poolt; allutati III sajandi lõpul Kartaagole. I Puunia sõjas oli liidus kartaagolastega, II Puunia sõjas alis-

tus vabatahtlikult roomlastele. Herculese kultuse paik. Ehitiste hulgas paistis silma Herculese tempel oraakliga.

Hercules, is (*gen.* paralleelvorm Herculi), *m.* — kreeklastel Heracles. Kreeka pooljumal, kes kehas tas kreeklaste sangarijõu täiust ja väsimatu töö ideaali inimeste kasuks. Kõrgeima jumala Zeusi ja sureliku naise Alkmene poeg. Varustatud tohutu jõuga, teostas ta maa peal kõige rängemaid töid (nn. 12 vägitööd), puhastas maailma koletistest ja mitmesugustest pahedest. Pärast maapealseid võitlusi, orjapõlve ja kannatusi, patustamist ja lunastamist, tõusis ta pärast surma Olymposele, saavutades seega surematuse. Itaalias oli Herculese kultus laialt levinud. Roomas oli tal palju templeid. Sitsiiliasse, Korsikale, Sardiiniasse, Maltasse ja Gadesesse Hispaanias tekkis Herculese kultus arvatavasti foiniiklaste kaudu.

vōtum, *i, n.* — (pühalik) tōotus, vanne, vandeandmine

vōta exsolve re (vt. V, 5) — tōotusi täitma

sē obligāre (vt. XVIII, 11) — end siduma, kohustama

prōsper, tavaliselt **prōsper-**

rus, a, um — soovitud, soovikohane; õnnelik; soodus, edukas

10. *in inferendum* (vt. I, 3) *atque arcendum* (vt. X, 5) *bellum* — rünnak-ja kaitsesõjaks

aliquid petere (vt. III, 3) — püüdma kuhugi jõuda või midagi saavutada

apertus, a, um — avatud, katmata, kaitseta, lahtine, lage, vaba, avalik

nūda (vt. VIII, 12) *apertaque* — täiesti kaitseta

11. *supplémentum*, i, n. — täiendamine, komplekteerimine; täiendusvägi, varumeeskond, reserv, noorsõdurite aastakäik

iaculātor, ōris, m. — odaviskaja, -heitja, -mees, laskur

mūtuus, a, um — laenatud, laenuks võetud; vastastikune, mõlemapoolne

pīgnus, oris (eris), n. — pant, käsipant

stipendia facere — sõjaväekohustusi täitma, sõjaväes teenima, kaitseväeteenistuses olema

12. *caetrātus* (cētrātus), a, um — kergele ümarate kilpidega (cētrae) varustatud, kergesti relvastatud

funditor, ōris, m. — lingumees, -viskaja, -heitja

Baleārēs, ium, m. — baleaarid, Hispaania idaranniku lähedal Vahemeres asuva Baleaari saarterühma ela-

nikud. Metsik rahvas, kelle osavus linguheitmises oli hinnatud nii kartaagolaste kui ka hiljem roomlaste sõjaväes.

partim (adv.) — osalt, jaolt; *partim ... partim* — osalt ... osalt, jaolt ... jaolt

13. *distribuō*, tribuī, tribūtum, 3. — laiali, välja jagama, jaotama, (ära) jagama, laiali laotama, levitama

cōnscribō, scripsī, scriptum, 3. — kokku, üles kirjutama, (vägesid) kokku või teenistusse kutsuma, koguma, (noorsõdureid) võtma või (välja) valima, värbama

obses, sidis, ̅. — pantvang

XXII.

1. *neglegō* (negligō), lēxī, lēctum, 3. — tähele panemata, hooletusse jätma, mitte tähele panema, mitte silmas pidama, mitte arvestama; kõrvale jätma

ignārus, a, um — mitteteadev, kogemusteta, teadmatuses (olev), (millegagi) mitte tuttav, (midagi) mitte tundev; tundmatu, võõras

haud ignārus (litootes) — hästi teades

circumeō, iī (īvī), itum, ire — ringi minema, ringi käima või liikuma; ümbritsema, (sisse) sulgema või piirama, ümber-(ringi) piirama; läbi matkama või

reisima; järele, läbi vaata-
tama

2. **Hasdrubal**, alis, *m.* — Han-
nibali noorem vend. Juha-
tas 218.—209. a. kartaago-
laste sõjaväge Hispaanias.
Läks Itaaliasse, sai 207. a.
Kesk-Itaalias Metauruse
jõe kaldal rängalt lüüa ja
langes ise lahingus

frāter, tris, *m.* — vend; ven-
nas, sõber

dēstinō, 1. — kinnitama;
määrama, (kindlalt) otsus-
tama; ette (ära) määrama,
ette välja valima

Ligus, hiljem **Ligur**, uris, *c.*
(ka *adiect.*), taval. *pl. Li-
gurēs*, um, *m.* — liguur-
lased, laialt levinud sugu-
haru Gallia lõunarannikul
ja Põhja-Itaalia läänepool-
ses osas, Vahemere ääres

3. **Libyphoenicēs**, um, *m.* — li-
büfoiniiklased, Foiniikiast
päritolevad liibüalased

Numida, ae, *m.* — numiid-
lane, Numiidia (Ida-Al-
žeeria) elanik

Maurī, ōrum, *m.* — maurid,
Mauretaania elanikud
(praegune Maroko), Aafri-
ka loodepoolses osas

accola, ae, *m.* — (millegi
lähedane) elanik, naaber

Oceanus, ī, *m.* — maailma-
meri, ookean

Ilargetēs ja **Ilergētēs**, um,
m. — ilergeetid, suguha-
ru Tarragoonias Hispaanias,
Ebrost põhja pool,
Pürenee jalal. II Puunia

sõja ajaloos mitmel puhul
mainitud kord roomlaste
poolel, kord nende vastas-
tena

manus, ūs, *f.* — käsi; jõud;
hulk, salk, jõuk; (relvas-
tatud) salk

dēsum, fuī, esse — mitte
olema, puuduma, ära, puu-
du olema, mitte kohal
olema; hooletusse jätma,
(sobiva silmapilgu) mööda
laskma

4. **quadrirēmīs**, e — neljaaeru-
realine, nelja aerureaga,
neljatekiline

quadrirēmīs (scil. *nāvis*), is, *f.*
— nelja tekiga, neljaaeru-
realine laev ehk galeer,
kvadrireem; sõjalaev nel-
ja aerureaga diagonaal-
selt üksteise kohal kum-
malgi küljel

trirēmīs (scil. *nāvis*), is, *f.*
— kolme aerureaga ga-
leer, trireem

quā parte bellī — vt.
XVII, 8

aptus, a, um — nõutavalt
korda seatud ehk korras-
tatud; ettevalmistatud,
(meresõiduks) valmissea-
tud, varustatud, võitlus-
valmis; sobiv, kohane

instruō, strūxī, strūctum, 3.
— püsti, üles seadma; sis-
se, korda, valmis seadma,
varustama; üles seadma,
rivistama; õpetama, keda-
gi instrueerima

rēmīgium, īī, *n.* — aerustik,
aerud; mõlad; (metonüü-

miliselt) sõudjad, aerutajad, sõudemeeskond

5. **Onūsa**, ae, *f.* — tõenäoliselt praegune Valencia

6. **dīvinus**, a, um — jumalik, jumalasarname; (jumalast) inspireeritud, prohvetlik

Iuppiter, Iovis, *m.* — Jupiter, Saturnuse poeg, Neptunuse, Pluto vend, oma õe Juno abikaasa, rooma taevajumal, samastatud kr. Zeusiga. Ta saadab vihma, müristamist ja välku, ühtlasi esineb ka sõja- ja võidujumalana ning Rooma riigielu kõrgeima kaitsjana (**Iuppiter Optimus Maximus**). Tähtsaim Jupiteri pühamu asetses Kapitooliumil ja oli riigi usuliseks keskuseks

ūsqum (*adv.*) — kusagil(e); kuhugi

dēflectō, flexī, flexum, 3. — ära, kõrvale kallutama v. pöörama, kõrvale, teisale juhtima; intr. ära pöörduma, kõrvale käänduma, kõrvale pöörduma või kalduma

7. **pavidus**, a, um — (hirmu tõttu) värisev, kartlik, arglik, hirmunud

nūsqum (*adv.*) — ei, mitte kusagil(e), ei kuhugi

circumspiciō, spexī, spectum, 3. — kõikjale, (ümber-)ringi vaatama; ümber vaatama; igakülgelt

vaatluse alla võtma ehk üle vaatama

respiciō, spexī, spectum, 3. — tagasi, enda taha vaatama; midagi silmas pidama, arvestama, tähele panema

hūmānus, a, um — inimlik, inimese-, inimsõbralik, lahke

cūrā (vt. II, 1) **ingeniī hūmānī** — inimesele omase uudishimu tõttu

vetō, uī, itum, 1. — mitte juhtuda laskma, mitte soovitama, (ära) keelama, mitte lubama, takistama

temperō, 1. — (intransitiivselt) mõõdukas olema, end valitsema, hoiduma; (transitiivselt) (midagi) tagasi hoidma; ohjendama, taltutama

nequeō, īvi ja iī, itum, īre — mitte võima, mitte suutma, mitte jõudma, mitte saama, (millekski) mitte suuteline, võimeline olema

8. **serpēns**, pentis, *c.* — roomaja, madu; lohe(-madu), lendmadu

arbor, oris, *f.* — puu

virgultum, ī, *n.* — põõsastik, võsa(-stik), võsamets

strāgēs, is, *f.* — mahalangemine, allapaiskumine; kokku-, allavarisemine; tapmine, mõrv(-amine); lüüasaamine, (lahingu-)kaotus, kahju(-m), kadu

ferrī (vt. II, 4) — edasi lii-

kuma, edasi looklema või roomama, lendama

caelum, *i, n.* — taevas, taevavõlv, -ruum

nimbus, *i, m.* — (tuulega) vihmavaling, raju, (äikes-)torm, tormihoog; pilv

9. **mōlēs**, *is, f.* — hiiglasuur asi; kandam, pagas, kompsud; (hiigla-, määratu) raskus, koormus; koletis; vaev, pingutus

prōdigium, *ii, n.* — pahaendeline märk, ime(-täht, -märk), kummaline, ebarahilik nähtus, mille põhjal ennustatakse

vāstitās, *ātis, f.* — mõõtmatu tühjus, lagedus, kõrb; laastamine, rüüstamine

pergō, *perrēxī, perrēctum*, 3. — (teed) jätkama, edasi sammuma või liikuma, (edasi) minema

porrō (*adv.*) — (kaugemale) edasi, kaugel, eemal; edaspidi, tulevikus, siis

fātum, *i, n.* — oraakel, (jumaluse) otsus, tahe; õnnetu saatus, saatus

occultus, *a, um* — peidetud, varjatud, salajane

occulta, *ōrum, n.* — saladus

in (ex) occultō — peidus, salaja(-s)

XXIII.

1. **vīsus**, *ūs, m.* — vaade, vaatepilt, pilk; nägemus, visioon

laetus, *a, um* — rõõmus, õnnelik; meeldiv; soosiv, heaendeline

trādūcō, *dūxī, ductum*, 3. — üle, teisele poole juhtima või viima, teisale toimetama, läbi viima või juhtima

dōnum, *i, n.* — and, annetus, kink, kingitus

Alpēs, *ium, f.* — Alpid

speculor, 1. — (tähelepanelikult, luurates) vaatlema, järele vaatama või uurima, ümber, ringi vaatama, (välja, järele) luurama

2. **Ausētānī**, *ōrum, m.* — austaunid, rahvas Tarragoonias (Hispaanias) kirdeosas Pürenee jalal, praeguses Kataloonias, pealinnaga *Ausa*

Lacetānia, *ae, f.* (vt. LX, 3) — Laketaania, maakohd Tarragoonias kirdeosas, Pürenee jalal, praeguses Kataloonias

subiciō, *iēcī, iectum*, 3. — alla, alt üles viskama; lähedusse, juurde asetama või paigutama; alla heitma, alistama

subiectus, *a, um* — millegi all, juures, mäe jalal asetsev; (kellelegi) alluv, alistatud

Pŷrēnaeus (*Pŷrēnēus*), *a, um* — pürenee (*adiect.*)

Pŷrēnaeus (*scil. mōns*), *i, m.* (vt. XXIV, 1) — Pürenee, Hispaanias muust Euroo-

past lahutav kurdmäestik,
umbes 450 km pikk, 50—
120 km lai

mōns, montis, *m.* — mägi;
kaljupank; *pl.* mäestik

subigō, ēgī, āctum, *3.* —
alla, juurde ajama; (mil-
lelegi) kihutama ehk sun-
dima; alla heitma, alista-
ma, ikestama, orjastama

Hannō, ōnis, *m.* — Bomil-
cari poeg, väejuht Hanni-
bali sõjaväes, maskeeris
üliosavalt Hannibali sõja-
väe üleminekut Rhône'ist

(f a u x) *abl. sg. fauce f.*,
taval. *pl. faucēs, ium, f.* —
avaus, kurk; kitsustik,
kitsas tee; kuristik, lõ-
hestik

3. **regiō**, ōnis, *f.* — suund,
siht; koht, (maa-)ala, ter-
ritoorium, maakond

4. **saltus**, ūs, *m.* — mägine,
metsaga kaetud maakoht,
mäestiku mets; mäesel-
jak; (metsane) mägismaa,
mäekuru, metsakuru, mäe-
lõhestik, -kuristik

rūmor, ōris, *m.* — tasane
kõne, (tume) kuuldus, kõ-
mu, ebakindel teade ehk
sõnum

mānō, *1.* — volama; tilku-
ma; levima, laiali kandu-
ma, ulatuma

certus, a, um — (kindlaks)
määratud, kindel, usutav,
usaldusväärne

certior — küllalt kindel või
tõenäoline

cōnstābat (vt. XV, 2) — oli
kindel, teada

longinquitās, ātis, *f.* — pik-
kus, kaugus, ulatus; väl-
tus, (kaua-)kestus

īnsuperābilis, e. — ülepääs-
matu, ülesaamatu, võitma-
tu, vallutamatu

5. **revocō** *1.* — tagasi, ära kut-
suma, tagasi tõmbama

6. **gravor**, *1.* — tusane, pahane
olema; pahaks panema,
koormavaks, tüütuks pida-
ma, (millegi all) ägama;
raskesti taluma

XXIV.

1. **mora**, ae, *f.* — viivitus, ta-
kistus, edasilükkamine;
aeg, kestus

ōtium, iī, *n.* — rahu; tege-
vusetus, puhkus, jõude-
olek, vaba aeg

reliquus, a, um — üle-, jä-
relejäänud, teine, muu

Iliberri (siin: *indecl., nom.*
Iliberris) — linn Ili-
berris; asetses Pürenee
mäestiku põhjapoolsel ja-
lal Vahemere rannikul

locō, *1.* — paigutama, ase-
tama, panema, püstitama,
üles, püsti seadma, rivis-
tama

2. **servitūs**, ūtis, *f.* — orjus,
orjapõli

Ruscinō, ōnis, *f.* — linn
Gallia Narbonensises Ili-
berrisest põhja pool

3. **metuō**, uī, ūtum, *3.* — kart-
ma, hirmu tundma, hirmu-
mul, mures olema; aukar-

tust omama; (millegi suhtes) valvel, ettevaatlik olema

colloquor, locūtus sum, 3. — läbirääkimisi pidama, läbi rääkima, nõu pidama

prōcēdō, cēssi, cēssum, 3. — edasi minema, edasi liikuma ehk tungima; minema; välja, teele minema ehk marssima

ex propinquō — lähedalt

congressus, ūs, *m.* — kokkutulek, (kokku-)kogunemine; kohtumine; kokkupõrge

4. **cunctanter** (*adv.*) — viivitades, kõheldes; **nec cunctanter** — viivituseta, kõhkluseta, kõhklemata

stringō, strinxī, strictum, 3. — kokku, kinni tõmbama või nõõrima; (välja või tupest) tõmbama, paljastama

gladius, ii *m.* — mõõk

5. **castra movēre** — laagriga teele minema või minema hakkama, eemalduma, lahkuma, edasi liikuma ehk nihkuma

gravātē (*adv.*) — vastumeelselt, meelepahaga, tõrkvalt

haud gravātē — ilma igasuguse tseremooniata, tõrkumata, meeledli

capere (vt. V, 6) — meelitama

cum bonā pāce (vt.

XXXII, 6) — heaga, sõbralikult, lahkesti, sõbralikus vahekorras, häirimata
trāsmittēre (vt. XVII, 6) — läbi laskma

XXV.

1. **Massiliēnsis**, *e.* — massiilia (*adiect.*)

Massiliēnsēs, ium, *m.* — Massilia elanikud, massiillased

perferō, tulī, lātum, ferre — (kuhugi) viima ehk toimetama, kätte viima või kätte tooma; teatama, teatavaks tegema; välja kannatama, taluma; *pass.* — kanduma

2. **perinde** (*adv.*) — niisama; samuti; justkui, (nii) nagu
Boiī, ōrum, *m.* — boilased, keldi päritoluga suguharu Gallias ja Põhja-Itaalias, võitles III sajandil e.m.a. Rooma vastu

Insubrēs, ium ja um, *m.* — insuberid, rahvas Põhja-Itaalias, pealinnaga **Mediolanum** (praegune Milano), 222. a. e.m.a. Roomlaste poolt vallutatud

dēficiō, fēcī, fēcūm, 3. — ära langema, ära taganema, lahku lööma; nõrgaks muutuma; mitte jätkuma, mitte piisama, puudu olema, puuduma

nūper (*adv.*), *superl.* **nūperimē** — hiljuti, veidi aja

eest, mitte ammu, viimasel ajal

Padus, *i, m.* — Po, Itaalia suurim jõgi, 680 km pikk, lähtub Monte Viso lähedalt, suubub Aadria merre. Vasemalt ühineb Po jõega veerohkeid lisajõgesid. Roomlased tutvusid selle jõega alles Gallia sõdade ajal

Placentia, *ae, f.* — (praegu Piacenza) linn Põhja-Itaalias Po paremal kaldal Trebia suudme läheduses. Tähtis teede sõlmpunkt Mediolanum-Parma maantee ääres. Siit kulges via Aemilia sõjasadamasse Ariminumisse

Cremōna, *ae, f.* — suurim linn Po ääres. Aastast 219 e. m. a. Rooma koloonia. Tähtis piiripost põhjas

colōnia, *ae, f.* — asundus, koloonia

colōniās dēdūcere (vt. V, 4) — kolooniaid rajama

aegrē (*adv.*) — tuseselt; vaevaga, (jõu-)pingutusega, raskesti; vaevalt; vastumeelselt, pahameelega

3. **arripīō**, *ripuī, reptum, 3.* — endale kahmama, endale haarama, enda kätte kiskuma, üles haarama, kinni püüdma

arma arripere — relvi (kiiresti) haarama, võtma
impetum facere (vt.

VIII, 11) rünnakut teostama, ründama

terror, *ōris, m.* — ehmatus, kokkumus, (kole) hirm

agrestis, *e* — metsik, mets-, kultiveerimata; maa-, küla-

triumvir, *viri, m.* — triumvir; tavaliselt *pl. triumviri* (*trēs virī*), *ōrum, m.* — triumvirid, kolmest liikmest koosnev ametnikkude kolleegium ühiste aktsioonide läbiviimiseks, kolmemehekolleegium

diffidō, *fisus sum, 3.* — kedagi umbusaldama, mitte usaldama, kellesegi umbusklikult suhtuma

Mutina, *ae, f.* — (praegu Modena) jõukas ja õitsev linn Põhja-Itaalias, Mediolanumist algava ja läbi Itaalia kulgeva maantee ääres

cōfugiō, *fūgi, —, 3.* — kokku, juurde põgenema, (kuhugi) põgenema, end põgenemisega päästma

4. **C. Lutātius**, *i ii, m.* — konsul a. 220, triumvir maa-jagamisel kolooniate asutamiseks, erinev samanimelisest võitjast Egadi saarestiku juures

C. Servilius, *i ii, m.*

M. Annius, *i ii, m.*

M. Acilius, *i ii, m.*

C. Herennius, *i ii, m.*

— triumvirid 218. a. maa-jagamisel ja kolooniate rajamisel

annālis, *is, m.* ja tavaliselt pluraalselt **annālēs**, *ium, m.*

annālēs, ium, *m.* — aasta-raamat; annaalid, kroonika, kuhu üles tähendati aasta tähtsamad sündmused. Varem ail aegadel pidasid neid preestrid (annālēs pontificum, annālēs māximī)

P. Cornēlius Scipiō Asina, ii ii ōnis ae, *m.* — konsul a. 221, oma ametiaastal võitles edukalt Histria piiraatide vastu. Hannibali sissetungil Itaaliasse kaotas julguse ja soovitas kogu jõuga kaitsta ainult Roomat

C. Papīrius Masō, i ii ōnis, *m.* — oma konsulaadi ajal 231. a. võitis ta korsiklased

5. **expōstulō**, 1. — tungivalt nõudma; kellegi välja-üleandmist nõudma; röövitu väljaandmist, s. o. hüvitust nõudma

violō, 1. — julmalt, halvasti kohtlema, haavama, solvama, au riivama, teotama

mētor, 1. — teatud piiritähistega kohta ära märkima, mõõtma, määrama, välja jagama

6. **obsideō**, sēdī, sessum, 2. — (kusagil) istuma või olema, (millegi) ees istuma; valdama, blokeerima, (sisse) ümber piirama

rudis, e — toores, töötlemata; saamatu, oskamatu, kogemusteta, vilumatu

piger, gra, grum — loid, pikaldane, aeglane, laisk

militāria (vt. III, 1) opera (vt. I, 1) — sõjalised üritused

intāctus, a, um — puutumata; vigastamata, terve

assideō, sēdī, sessum, 2. — (millegi, kellegi) juures istuma; (millegi) ees laagris asuma, (millegi) ees lebama

7. **ēvocō**, 1. — välja kutsuma, enda juurde kutsuma; kohale kutsuma, ametlikult kutsuma

colloquium, ii *n.* — läbirääkimine, arutus, kõnelus, rääkimine

iūs gentium — rahvusvaheline õigus

8. **effūsus**, a, um — väljavallatud, -puistatud; rivistamata, laialipillatud, hajuvil, korratu; pidurdamatu, peatamatu

9. **silva**, ae, *f.* — mets; metsala; võsa, padrik, tihnik, rägastik

incultus, a, um — viljamata, harimata, kultiveerimata, metsik, metsistunud

inexplōrātus, a, um — uurimata, selgitamata, salakuulamata

inexplōrātō (*adv.*) — ilma luureta, salakuulamata, teateid kogumata

insidiae, ārum, *f.* — varitsus, salakaval kallaletung, lõks, püünis; (kellegi) varitsemine; reetmine, salasepitsused; varitsemispaik

- caedēs** (vt. XII, 5) — hukku-
mine
- ēmergō**, mersī, mersum, 5. —
trans. pinnale tõusta, ker-
kida laskma; intr. pinnale
tõusma; (täbarast olukor-
rast) pääsema; toibuma
10. **commūniō**, ivī, itum, 4. —
igast küljest tugevasti
kindlustama, kindlustama
12. **rūrsus**, rūrsūm (*adv.*) — ta-
gaspidi, tagasi; vastupidi;
teiselt poolt; jälle(gi),
uesti
- intrō**, 1. — sisse minema,
sisse astuma, (kuhugi) tu-
lema, sisse tulema, sisse
marssima; (kuhugi) mine-
ma, sisse tungima
- cum magnā trepidā-
tiōne ac pavōre om-
nium** — üldises suures
segaduses ning hirmus,
üldises suures paanikas
- occidō**, cīdī, cīsum, 5. — ma-
ha, surnuks lööma, (maha)
tapma, surmama
15. **territō**, 1. — kohutama, (ära)
hirmutama, heidutama, eh-
matama
- paveō**, pāvī, —, 2. — (hirmu
tõttu) värisema, vabisema,
kartma, hirmu tundma
- invius**, a, um — läbipääs(e)-
matu, teetu; raskesti ligi-
pääs(e)tav
- invia**, ōrum, n. — teetud,
mittekäidavad, läbipääs(e)-
matud kohad või paik-
konnad
- tūtor**, 1. — kindlustama,
kaitsma

Tannētum, ī, n. — (praegu
Taneto), boilaste alevik
Põhja-Itaalias Mutina-Par-
ma maantee ääres

vīcus, ī, m. — talu; (väike)
küla, alev; kindlustatud
koht

contendō, tendī, tentum, 5. —
pingutama, kokku, pingule
tõmbama; taotlema, püüd-
lema, püüdma; ruttama,
tõttama; võitlema, võist-
lema

14. **Brixianī**, ōrum, m. — brik-
sid, Brixia linna elanikud
Põhja-Itaalias (praegu Bre-
scia)

in diēs — pärast päeva

XXVI.

1. **repēns**, entis — äkiline,
järsk, ootamatu, ettenäge-
matu

2. **C. Atilius Serrānus**, ī ii ī, m.
— preetor a. 218, võitles
mässuliste boilaste vastu
ja andis hiljem oma sõja-
väe konsul P. Cornēlius
Scīpiō käsutusse, kes sõdis
Hannibali vastu (vt. XXXIX,
LXII ja LXIII)

abscedō, cēssī, cēssum, 5. —
lahkuma, eemalduma, ta-
gasi tõmbuma

3. **Etrūria**, ae, f. — Etruuria,
maakoht Kesk-Itaalia lää-
nepoolses osas, Laatsiumist
(praegu Toskaana) põhja
pool

Saluviī (Salluviī, Salyī,

Salyēs), örüm, *m.* — võimsamaid kelti elementidega segatud liguuria suguharusid Rhône'i ja Mere-Alpide vahelisel maa-ribal, linnadega Massilia ja Arelate

östium, ii, *n.* — sissekäik, -pääs, läbipääs, -käik; suue; suu

Rhodanus, i, *m.* — Rhône, lähtub Penniini Alpidest, läbib Genfi järve ja Prantusmaa maa-alad, suubub Lyoni lahte. Vasakult poolt voolavad sisse lisajõed Isara (Isère) ja Druentia (Durance), paremalt poolt Arar (Saône). Vanasti oli tuntud kuni 7 suuet, kuna käreдавooluline jõgi sageli jõesängi muutes moodustas kiiresti kasvava delta-ala. Suurelt osalt laevatav Rhône oli piiriks Gallia provintsi ja Helveetsia vahel

4. **dēcurrō**, curri (harva *cucurri*), cursum, 3. — alla jooksma või ruttama, voolama, laskuma; alla sööstma ehk tormama; (kuhugi) jooksma, ruttama, voolama

5. **animadvertō**, verti, versum, 3. — (kuhugi) tähelepanu pöörama, (midagi) tähelepanema, märkama, (ära) nägema; karistama, nuhtlema

occurrō, curri (harva *cucurri*), cursum, 3. —

vastu jooksma, vastu ruttama; vastu astuma, vastu minema või tulema, (kedagi) kohtama

refectus, a, um — uuendatud, ennistatud, tugevdatud; karastatud; kosunud, toibunud

iactātiō, ōnis, *f.* — edasi-tagasi raputamine või kiigutamine, loksutamine; hooplemine, kiitlemine; edasi-tagasi viskumine, rappumine või loksumine

iactātiō maritima — meresõidu mõju: merehaigus, -tõbi

auxiliāris, e — abistamise-, abistus-, toetus-

auxiliārēs, ium, *m.* — abi-, lisaväed

explōrō, 1. — välja uurima, välja luurama, luureteostama, luurates selgitama, teateid, andmeid koguma, järele uurima, järele kuulama, salakuulama

ex tūtō — ohutust kohast

6. **Volcae**, ārum, *m.* — volkaid, kelti rahvas Gallia provintsis

citer, a, um — siit-, siinpoolne; tavaliselt *compar.* **citerior** — siinpool olev, siinne, siit-, siinpoolne; ligemal, lähemal asetsev, lähem; *superl.* **citimus** — kõige lähemal asetsev, kõige lähem, lähim

7. **sēdēs**, is, *f.* (*geņ. pl.* um) — iste; asukoht, -paik; kodu-

koht; põhialus, alusmüür
(-id); paik, ase

undique (*adv.*) — igast kül-
jest, kõikjalt; kõikjal

contrahō, trāxī, tractum, 3.
— kokku tõmbama, koon-
dama, (kokku) koguma;
kokku tooma; (midagi)
enda peale tõmbama või
endale põhjustama

fabricō (*fabricor*), 1. — val-
mistama, tegema, sepitse-
ma, meisterdama, ehitama

levō, 1 — tõstma, üles, kõr-
gele tõstma; kergendama;
toetama; (kedagi millestki)
vabastama

urgeō (*urgueō*), ursī, —, 2. —
peale suruma; survet aval-
dama, rõhuma, ahistama,
ängistama; kitsikusse aja-
ma, kimbatusse viima; väl-
ja tõrjuma; intr. rüsele-
ma, tõuklema

turba, ae, *f.* — segadus,
tunglemine, rüsin; (rahva-)
hulk, salk, kari, mass

cupiō, īvī (iī), itum, 3. —
ihaldama, himustama, (tun-
givald) soovima, huvi tund-
ma, tahtma

8. **linter**, tris, *f.* (harva *m.*) —
väike sõiduk, lootsik, vene,
paat, küna, puutüvest ve-
ne

vīcīnālis, e — naabrus-,
naabruses olev, naaber-,
kõrval-olev

ūsus, ūs, *m.* — kasutamine,
rakendus; liiklemine, läbi-
käimine, suhtlus; tava,

harjumus; kasu; vajadus,
tarvidus

ūsus vīcīnālis — tarvi-
tamine, rakendus lähedu-
ses, s. o. lähiliikluseks

inchoō (*incohō*), 1. —
alustama, algust tegema;
eeskuju andma, teed raja-
ma

cavō, 1. — õõnestama, õõn-
saks tegema, õõnestades
valmistama või tegema

9. **facilitās**, ātis, *f.* — osavus,
väledus; kergus, hõlpsus

īnfōrmis, e — vormitu, ku-
jutu, inetu, vastik, hirmus

innō, 1. — (sees, peal) uju-
ma; (peal) laevaga sõitma

onus, eris, *n.* — koorem,
kandam, raskus, kaal

trānsvehō, vēxī, vectum, 3.
— üle, teispoole (üle) vii-
ma, üle sõidutama või toi-
metama; *pass. trāns-
vehī* — üle, teispoole
sõitma või minema

XXVII.

1. **terreō**, terruī, territum, 2.
— hirmutama, kohutama,
(ära) hirmutama, (kellele-
gi) hirmu peale ajama,
kohkuma panema

adversus, a, um — ees-,
vastuolev, (millegi) vastas
asuv, (millegi) vastas, ees;
vastaspoole-; vastusuunali-
ne, vaenuline; õnnetu, vas-
tupidine, vastas-, vastas-
poolne

ex adversō — vastas-
poolt, vastasküljelt

2. **Bomilcar**, aris, *m.* — Hannibali sõjaväes komandava väejuhi Hanno isa
adversō flūmine — vastu voolu, ülesjõge
3. **circumdūcō**, dūxī, ductum, 3. — ringi ümber juhtima, kaares ümber (millegi) viima või juhtima; (kuskilt kaudu) ringi viima või tõmbama
- opus** (*indecl.*), *n.* — tarvidus
opus est — on tarvis, vaja, tarvilik või hädavajalik
alicuī aliquā rē opus est — kellelgi on midagi vaja
- factum**, *i, n.* — tehtu; juhtunu, sündmus; tegu, teotsemine, tegevus; fakt, tõik
- tergum**, *i, n.* — selg; seljapool, tagakülg; (sõjaliselt) seljatagune, tagala
ab tergō — seljatagant
4. **ēdoceō**, docuī, doctum, 2. — põhjalikult õpetama, (kellelegi millegi kohta) täpseid teateid andma, teatama, teatavaks tegema, selletama; *pass.* teada saama
- lātus**, *a, um* — lai; avar, kaugeleulatuv
5. **altus**, *a, um* — kõrge, sügav
- ratis**, *is, f.* — (palgi-)parv, parvestik; sõiduk, sõiduvahend, nagu lootsik, paat, vene
- ūter**, *ūtris, m.* — nahklähker, -kott
- caetra** (cētra), *ae, f.* — väike, kerge, ümar, nahaga kaetud kilp, nagu neid kandsid aafriklased, hispaanlased ja britid
- superpōnō**, posuī, positum, 3. — peale, otsa panema või asetama
- incubō**, buī, bitum, 1. — peal lamama, peal lebama, maha, pikali heitma, pikali viskuma, (kuhugi) end sirutama
- trānō**, 1. — üle, teisele poole (üle) ujuma, (kustki) läbi ujuma
6. **nocturnus**, *a, um* — öine, ööintentus, *a, um* — pingutatud, pingutusega jälgiv, tähelepanelik, silmaspidav; innukalt (millegagi) tegelev, püüdlik
- opportūnē** (*adv.*) — kohaselt, sobivalt, sündsalt
- exsequor**, secūtus sum, 3. — lõpuni jälgima; jälitama, taga ajama; täide viima, täitma, teostama, läbi, lõpule viima; kätte maksuma, karistust määrama
7. **fūmus**, *i, m.* — suits, paks suits; (paks) aur
- significō**, 1. — märku andma, näitama, viitama, (ära) tähendama, märkima
8. **parātus**, *a, um* — valmis, valmis seatud, s. o. vette lastud; ettevalmistatud, varustatud; võitluseks valmistunud, löögivalmis
- aptō**, 1. — kohandama, käe-

- pärast panema, korda, valmis seadma, korraldama, ette valmistama, varustama
- aptātus**, a, um — ärasõiduks, teeleminekuks, väljumiseks valmis, varustatud
- impetus flūminis** (vt. XIV, 2) — jõe surve
- tranquillitās**, ātis, f. — tuulevaikus; rahulik, vaikne ilm; vaikus; rahulik sõit
- infrā** (*adv.*) — all, allpool, alamal, pärast; *compar. inferius* — kaugemal all (-pool), madalamal, alamal; *praep. c. acc.* — all, alla, allpool, allapoole, alamaale
9. **nō**, 1. — ujuma
- lōrum**, ī, n. — rihm, ohi, ratsuti
- puppis**, is, f. (*acc. sg.* im ja em, *abl. sg.* ī ja e) — laeva tagaosa, päraosa, ahter; meton. laev
- insternō**, strāvī, strātum, 3. — (peale) katma, saduldama, sadulasse panema
- instrātus**, a, um — saduldatud
- frēnō**, 1. — valjastama, (kellelegi) valjaid, päitseid pähe panema
- frēnātus**, a, um — valjastatud
- ex ūsū esse** ja **ūsū esse** — kasuks, kasulik olema, tarvis minema, tarvitamiseks olema
1. **occursō**, 1. (*occurrō*, vt. XXVI, 5) — vastu jooksma, hulgakaupa, parveviisi juurde, lähemale jooksma, lähemale tormama; vastu tormama
- ululātus**, ūs, m. — ul(g)umine, undamine, hädakisa, metsik lärm või kära
- cantus**, ūs, m. — laulmine, laul
- vibrō**, 1. — vibutama, viibutama, lehvitama; (oda) kõigutama, raputama, hooga keerutama, vehklema
- dexter**, t(e)ra, t(e)rum, *compar. dexterior*, *superl. dextimus* — parempoolne, parem, hüvak; paremal pool asetsev; õnnelik
- dext(e)ra** (*scil. manus*), ae, f. — parem; hüvak käsi; parem tiib või külg
2. **sonus**, ī, m. — hää, kõla; kära, müra, mürin; mühin, kohin
- nauta**, ae, m. — laevur, laevnik, meresõitja, meremees; *pl.* meremehed, madrused
- perrumpō**, rūpī, ruptum, 3. — läbi murdma, läbi tungima, jõuga teed tegema või rajama
- hortor**, 1. — julgustama, ergutama; üles kutsuma, manitsema
3. **imprōvisus**, a, um — ettenägematu, ootamatu, väga järsk, ootamatult ilmuv
- premo**, pressī, pressum, 3.

- rōhuma; (peale) suruma, survet avaldama; kokku suruma, ängistama, ahistama; lämmatama, summutama; rusuma, ma-sendamata
4. **utrōque** (*adv.*) — mõlemal(e) pool(e), mõlemas suunas
vim facere (vt. VIII, 11)
— vägivalda, jõudu tarvitama
- cōnor**, 1. — püüdma, katsuma, katset tegema, katsetama, proovima
- pateō**, tuī, —, 2. — avatud, lahtine, kaitseta olema, avanema; ilmne olema, selguma; avarduma, ulatuma
- trepidus**, a, um — hirmunult siia-sinna jooksev, hirmunud, arastunud, värisev, jahmunud, kartlik
- diffugiō**, fūgī, fugitum, 3. — siia-sinna laiali põgenema, laiali jooksuma, laiali valguma, laiali kaduma
- spernō**, sprēvī, sprētum, 3. — (kõlbmatuna) kõrvale heitma, ära põlgama, hül-gama, halvustama, mitte tähele panema
5. **certē** (*adv.*) — kindlasti, kahtlemata, teatavasti, tõesti
- variō**, 1. — mitmekesistama, vahetama, muutama; intr. mitmesugune, erinev, lah-kuminev olema
- memoria**, ae, f. — mälu, meelespidamine; mälestus; meel
- congregō**, 1. — kokku, kar-ja ajama, (kokku) koguma, koondama; kokku kuhjama; refl. sē con-gregāre, *pass.* con-gregārī — karjakaupa ühinema, koonduma, sal-kadesse, parvedesse kogu-nema
- rēctor**, ōris, m. — juht, juh-tija; juhataja; elevandi-juht
- refugiō**, fūgī, fugitum, 3. — tagasi, ära põgenema, ta-gasi tõmbuma, taanduma, põgenema; kõrvale hoid-ma, hoiduma
- grex**, gregis, m. — kari; salk, parv; hulk
- dēstituō**, uī, ūtum, 3. — (eraldi) asetama; (kaitse-tult) maha jätma, kaitseta jätma, petma, eksiteele viima, eksitama
6. **prōnus**, a, um — kummargil olev, ettepoole kõver ehk kallakas; (millelegi) kal-duv
7. **pēs** — pikkuse mõõt = 12 tolli = 0,295 m. (Täpset mõõtu pole võimalik kind-laks teha, sest väljakae-vamistel leitud jalamõõtu-del on kõigil veidi erinev pikkus)
- porrigō**, rēxī, rēctum, 3. — välja sirutama, pikenda-ma, venitama; (kuhugi) sisse lükkama
- retināculum**, ī, n. — pide; tõu, (jāme) köis; kabel, ohelik, ohi

- religō**, 1. — üles siduma ehk köitma, (kuhugi) külge, kinni siduma, köitma, (laeva, parve) kõiega kinnitama, kinnitama
- pōns**, pontis, *m.* — sild; purre, kitsas sild
- iniciō**, iēcī, iectum, 3. — sisse, peale viskama; (mullaga) üle puistama, katma; sisendama, põhjustama, esile kutsuma
- cōnsterinō**, strāvī, strātum, 3. — peale riputama, üle puistama, katma
- bēlua** ae, *f.* — (suur, raske) loom; elajas; koletis, monstrum
- audācter** (a u d ā c i t e r) (*adv.*) — julgesti, uljalt, südikalt, kohkumatult; häbematumt, ülbelt
- solum**, ī, *n.* — maapind, alus; maa
8. **aequē** (*adv.*) — võrdselt, ühtlaselt; samal määral, samuti
- cōpulō**, 1. — kokku siduma, kokku köitma, (tihedalt) ühendama
- praegredior**, gressus sum, 3. — ees, eel käima, eel kõndima, eel sammuma, eel minema; kuhugi, millegi ette ratsutama
- fēmina**, ae, *f.* naine, naisterahvas, naisisik; emane, emaloom
- applicō**, plicāvī (plicuī), plicātum (plicitum), 1. — juurde, külge panema, (kuhugi) juurde köitma, juurde liitma, (kuhugi) asetama, toetama; (midagi millegagi ehk millegi külge) ühendama ehk siduma, rakendama
9. **resolvō**, solvī, solūtum, 3. — lahti siduma, lahti päästama, vallandama, eemaldama; rammestama, roiutama
- leviter** (*adv.*) — kergelt, kergesti
- annectō**, nexuī, nexum, 3. — (kuhugi) kinni, külge siduma, külge köitma, kõiega kinnitama (nävem), (millegagi) ühendama või siduma
- vinculum** (v i n c l u m), ī, *n.* — side, köis, ohelik, rihm; köidik, ahel
- actuārius**, a, um — aetav, kiiresti liikuma pandav
- actuāria** (scil. nāvis), ae, *f.* — sõudelaev, kiirpurjekas, aviiso, teatelaev
- pertrahō**, trāxī, tractum, 3. — (kuhugipoole) tõmbama, (kuhugi) vedama; (kuhugi) viima või juhtima; (kavalusega) kuhugi meelitama, ahvatlema
10. **expōnō**, posuī, positum, 3. — välja panema, välja asetama; (laevalt) maale toimetama, laskma, saatma; seletust andma (vt. LIX, 9), seletama; kujutama
- continēns**, entis, (vt. VIII, 5) — kindel
- solvō**, solvī, solūtum, 3. —

lahti päästama, vabastama, vallandama; (ära) maksuma; (kohuseid) täitma; (ära) mõistatama, (ülesannet) lahendama

altum, ī, *n.* — kõrgus, sügavus; sügavik; ulgumeri

11. **ēdō**, didī, ditum, 3. — välja andma, näitama, ilmutama; (kindlaks) määrama, otsustama; korda saatma; (lahingut) lööma; põhjustama, esile kutsuma, tekitama

circumspectō, 1. (*circumspiciō* (vt. XXII, 7) — (kõikjale) ümber, ringi vaatama, silmadega otsima; nägema

12. **excidō**, cidī, —, 3. — välja kukkuma; alla kukkuma, alla langema

pondus, eris, *n.* — kaal, raskus; raskusjõud

deiciō, iēcī, iectum, 3. — alla, maha viskama, maha paiskama; endalt heitma, maha jätma; alla saatma; maha raiuma, langeutama; liisku urni viskama, liisku heitma; (laeva) teelt kõrvale ajama; *pass.* (teelt kõrvale) ajuma, triivima, paiskuma

pedetentim, *pedetentim* (*p*) — *tim* (*adv.*) — jalaga kobades, samm-sammult; aegamööda, ettevaatlikult

XXIX.

1. **ubi et quantae copiae essent et quid pararent** — sõjaväe

asukoht, suurus ja kavatus

2. **āla**, ae, *f.* — tiib; (sõjaväe-) tiib, tiibväeosad, esijoones rooma ratsaväe salgad, regulaarselt 300 meest iga leegioni juures, kes jalaväe ridasid mõlemal küljel julgestasid; hiljem liitlaste salgad, eeskätt nende ratsavägi; salk; pärastpoole ka rooma sõjaväes teenivad abiväed; ratsaväesalk, ratsakütid

3. **caedēs** (vt. XII, 13) — tapetute arv, kaos

admodum (*adv.*) üsna, väga, küllalt; vähimalt, (kõige) vähemalt, küll

amplē (*adv.*) — laialdaselt, rohkesti; tunduvalt; *compar.* laiaulatuslikumalt; enam, rohkem; edasi, (selele) lisaks, pealegi

4. **ōmen**, inis, *n.* — märk, tähis, enne, oomen, ettetähendus; ennustav eelmäng
summae rerum eventus (vt. X, 9) — kogu sõja kulgu või käik

incruentus, a, um — veretu, verevalamiseta, verd valamata

portendō, tendī, tentum, 3. — kätte ulatama või andma; kuulutama, (prohvetlikult) ennustama, ette kuulutama, eelmärk olema

5. **stat alicuī sententia** = *stat sententia* = *stat alicuī* — kellelgi on otsus kindel,

keegi on kindlalt otsustanud või otsusele jõudnud
cōnātus, ūs, *m.* — katse, üritus, kavatsus, ettevõte; julgemine, riskimine

cōnātūs capere — kavatsusi tegema või looma
ex (*c. abl.*) — (millegi) tagajärjel, tõttu, (millegi) vastavalt, (millegi) kohaselt

6. **manūs cōnserere** — käsitsi kokku minema, kokku pörkuma, lahingusse, võitlusse astuma, käsitsi võitlema

praesēns, entis — juures, kohalolev, -viibiv, praegune, käesolev, kohene, (otse-)kohe toimuv

Magalus, ī, *m.* — boilaste kuningas

hībō, 1. — vähe (pealt) võtma, maitsuma, (vähe pealt) ohverdama; (ära) tarvutama, (ära) kulutama

7. **multitūdō**, (vt. V, 6) — sõjameeste hulk

oblitterō, 1. — ära pühkima, kustutama; mälust kustutama, unustama; tavaliselt *pass.* **oblitterārī** — mälust kaduma, ununema

immēnsus, a, um — mõõtmatu, määratu, lõpmatu, (määratu) kaugē

ufique (*adv.*) — igal juhul, igatahes, kindlasti, eriti

inexpertus, a, um — kogemusteta, vilumatu

horrendus, a, um — hirmuäratav, õudne, hirmus, kohutav

XXX.

1. **pergere ire** = **porrō ire** — edasi minema, edasi liikuma ehk marssima, oma teed jätkama

advocō 1. — juurde, kohale kutsuma ehk hüüdma; (**cōntiōnem**) kokku kutsuma, (kuhugi) kutsuma; (**deōs**) appi hüüdma

cōntiō (vt. XI, 4) — sõjanõukogu

variē (*adv.*) — mitmesugusel viisil, mitmeti, erinevalt, vahelduvalt

versō, 1. (**vertō**, vt. XVII, 9) — siia-sinna sageli pöörama ehk keerama, veeretama; siia-sinna liigutama; (vaimus) igakülgsele kaalutlema, järele mõtlema; rahutuks tegema, tugevasti mõjustama

castigō, 1. — (kedagi) õigele teele juhatama, (kellelegi) õpetust jagama, (kedagi) õpetama, noomima, laitmata, sõitlema

adhortor, 1. — virgutama, ergutama, julgustama, õhutama

2. **mīror**, 1. — imestama, (midagi) imeks panema, imestama

mīror — mind paneb imestama (et), minus äratav imestust, mind hämmas-

tab, ma ei suuda mõista, tahaksin meelsasti teada, olen uudishimuline

pectus, oris, *n.* — rind; (tunnete asukohana) süda, hing; (mõistuse asukohana) taip, vaim

semper, (*adv.*) — igal ajal, alati, ikka

impavidus, a, um — kohkumatu, kartmatu, julge, vapper

stipendia facere — vt. XXI, 11

amplector, plexus sum, 3. — ümbert kinni võtma, ümbert haarama; hõlmama, ümbritsema

3. **noxā**, ae, *f.* — süü, süütegu, kuritegu; karistus; kahjutasu

obnoxam — süüteo eest **dēleō**, lēvī, lētum, 2. — (ära) hävitama, purustama, rudesuks, varemeiks muutama, rusustama

liberō, 1. — vabastama, vabaks tegema

4. **occāsus**, ūs, *m.* — loojang, loojumine, lääs; hukkumine, hukk, häving

sōl, sōlis, *m.* — päike; päikesepaiste, päikesesoojus

exortus, ūs, *m.*, harilikult **örtus** — tõusmine, tõus; ida

iter intendere — (kuhugi) oma teed, rännakut suunama

5. **ēmētior**, mēnsus sum, 4. — välja, (ära) mõõdta; läbi rändama ehk matkama,

(longum iter) (maha, ära) käima, ära marssima

ēmēnsus, a, um — sammudega mõõdetud, läbi sammunud, lõpule viidud, ära käidud

prohibeō, buī, bitum, 2. — eemal, ära, tagasi hoidma, (tagasi, eemale) tõrjuma, takistama

cōnspectus, ūs, *m.* — silmine; vaade, vaatepilt; silma-, vaatepiir, horisont; nägu

in cōnspectū — (*c. gen.*) nähes, silma all, juuresolekul; silmapiiril

6. **latus**, eris, *n.* — külge; külgepind; (sõjaväe-)tiib

subsistō, stitī, —, 3. — trans. seisma panema, peatama; intr. paigal seisma; seisma jääma, peatuma, seisatama; järele jätma, lakkama (midagi tegemast)

7. **finḡō**, finxī, fictum, 3. — (millelegi) kuju andma, vormima, voolima; [midagi (endale)] kujutlema, ette kujutama, arvama, oletama; (midagi) välja mõtlema; petlikult (silmakirjaks) näitama

iugum, ī, *n.* — ike; mäeseljak, mäeahel(ik), (mäe-)hari, -tipp

contingō, tigī, tāctum, 3. — puudutama, (millegagi) kokku puutuma; vahetult puutuma, (kuhugi) ulatuma, küündima; (käega)

katsuma, kompama; naka-
tama; (kellelegi) osaks
langema, osaks saama;
(intransitiivselt) toimuma,
juhtuma; õnnestuma, kor-
da minema

inexsuperabilis, e — üle-
pääs(e)matu, ülesaamatu,
läbipääs(e)matu

gignō, genuī, genitum, 5. —
sigitama, sünnitama; teki-
tama, esile kutsuma, põh-
justama; *pass.* tekkima,
sündima

animāns, antis — hingesta-
tud, elav, elus

animāns, antis, *c.* ja tavali-
selt *pl.* **animantia**, ium, *n.*
— elusolevused, olendid,
loomad

pervius, a, um — läbimin-
dav, ülemindav; käidav

8. **pinna**, ae, *f.* — sulg; *pl.*
hoosuled (tiibadel, sabas),
tiivad

sublimē (*adv.*) — kõrgel(t),
ülal (kõrges), kõrguses,
kõrgele (üles), õhku

efferō, extulī, ēlātum, efferre
— välja kandma, välja
viima; (kuhugi) kandma
või viima; ära viima;
(välja) kõnelema; (avali-
kult) teada andma; (kõr-
gele, üles) tõstma, kergi-
tama; *refl. sē efferre*,
pass. *efferri* — suurust-
lema, hooplema, kiitlema

pinnis sublimē ēlāti
— tiibadel õhku üles tõs-
tetud

indigena, ae, *c.* — sisemaa-
lane, pärismaalane; (ad-
jektiivina) kohalik, sinne,
sisemaa-, sisemaine

advena, ae, *c.* — tulnuk, saa-
bunu, sisserändaja, muu-
lane

cultor, ōris, *m.* — (maa-)
harija, asunik, kolonist;
põlluharija; *c. gen.* elanik,
naaber; austaja

migrō, 1. — rändama, (kuhu-
gi) (elama) asuma; välja
rändama

9. **instrūmentum**, ī, *n.* — (iga-
sugune) tööriist, instru-
ment; varustus, relvastus
instrūmenta belli —
sõjavarustus

10. **arduus**, a, um — järsk, kõr-
ge, üliväga raske, (häda-)
ohtlik, kardetav

inceptum, ī, *n.* — ettevõtmi-
ne, algatus, ettevõte, üritus

11. **cēdere aliquā rē** (vt.
V, 12) — millegi poolest
maha jääma

totiēns (*totiēs*) (*adv.*) —
— nii mitu korda, nii sa-
gedasti, sageli

interiaceō, --, --, 2. — (mil-
legi) vahel olema, vahel
lebama, vahepeal olema
ehk asetsema

Tiberis, is, *m.* (*acc. im.*
abl. ī) — Tiber, peajõgi
Kesk-Itaalias, algab Apen-
niinides Monte Fumaiolo
juurest, voolab Roomast
läbi, laskub Türreeni mer-
re (393 km pikk)

1. **adhortātiō**, ōnis, *f.* — virgustus, julgustus, julgustav sõnavõtt, *pl.* julgustavad sõnad

incitō, 1. — virgutama, ergutama, innustama; erutama, üles kihutama, ässitama, õhutama

corporā cūrāre — (toidu, joogiga) end kosutama; enda eest hoolitsema, keha kinnitama

2. **adversā ripā** — per ripam adversō flūmine (vt. XXVII, 3) — piki kallast ülesjõge ehk vastuvoolu, vastuvett

mediterrāneus, a, um — mediterraanne, sisemaine, sisemaa-, merest kaugel, eemal asetsev

mediterrānea, ōrum, *n.* — sisemaa, sisemus, (maa-) süda

rēctus, a, um — püst-, vertikaalne, järsk; otsene, sirge; otsekohene, õiglane, aus

recēdō, cēssi, cēssum, 3. — tagasi astuma, tagasi minema, tagasi tõmbuma, taganema; kaugel, eemal olema; eemalduma, lahkuma

3. **obvius**, a, um — kohates, teele ette või vastu astudes, vastu, vastamisi; *subst.* vastutulija

alicui obvium esse — vastu tulema, vastu

astuma, kohtama, kellelegi teele ette astuma, kellelegi teed sulgema
est mihi in animō
(*c. inf.*) — mul on mõttes, soovin, tahan, kavatsen

Insula, ae, *f.* — juba Polybios mainib seda viljarikast tasandikku, mida hõlmavad põhjast, läänest ja lõunast Rhône ja Isère, idast Alpid

4. **Isara**, ae, *m.* — (praegu Isère) käredivooluline Rhône'i idapoolne lisajõgi Kagu-Prantsusmaal, lähtub Graji Alpidest Itaalia piiri lähedalt ja ühineb Valence'i (Valentia) juures peajõega, 290 km pikk.

diversis ex Alpihus — Alpide mitmesugustest mäeahelikkudest

dēcurrere (vt. XXVI, 4) — alla voolama

cōnfluō, fluxī, —, 3. — kokku voolama, ühinema

indō, didī, ditum, 3. — sisse panema; juurde lisama, juurde andma; (nōmen) andma, omistama

5. **incolō**, colui, cultum, 3. — trans. asustama; intr. elama, asuma, elutsema

Allobrogēs, um, *m.* — allobroogid, sõjakas kelti päritoluga mägirahvas Ida-Gallias, pealinnaga Genf, võideti roomlaste poolt 121. a. e. m. a.

inferior (vt. XI, 8) — alamale-, maha-, allajääv

- discors**, cordis — mitte-üksmeelne, labkmeelne, tülis, vastuolus olev
6. **Brancus**, ī, m. — allobroogide kuningas II Puunia sõja ajal, keda tahtis võimult tagandada tema noorem vend
- coetus**, ūs, m. — kogunemine, kokkutulek; hulk, salk, jõuk
7. **seditiō**, ōnis, f. tüli; mäss, segadus, rahutus, vastuhakk
- dēferre** (vt. III, 1) — üle andma, (kätte) usaldama, ülesandeks tegema, peale panema
- restituō**, uī, ūtum, 3. — uuesti, tagasi (kohale) asetama või seadma; tagasi andma, tagastama; uuesti korda seadma, taastama, restitueerima, uuendama, ennistama; tagasi maksuma, hüvitama
8. **commeātus** (vt. XXI, 5) — (toidu-)moon
- adiuvō**, iūvi, iūtum, 1. — toetama, abistama, soodustama, (kedagi) a(v)itama
- infāmis**, e — halvas kuulsuses (olev), kurikuulus
9. **laevus**, a, um — vasak, vasem, pahem; vasak-, pahempoolne
- Tricastinī**, ōrum, m. — trikastiinid, rahvas Gallia provintsis, vokontide naabruses, Drôme'i ja Isère'i vahel, pealinn Augusta

Tricastinōrum (praegu Aouste)

flectō, flexī, flexum, 3. — painutama, kõverdama; (viam) muutma, teesuunda kuhugi pöörama, teed kuhugi suunama; (animum) liigutama, pehmedama; suunama, pöörama

Vocentii, ōrum, m. — vokontid, arvukas tugev rahvas Gallia provintsis, Rhône'i vasakul kaldal

tendō, tetendī, tentum (tensum), 3. — pingutama, tõmbama, (millegi järele) sirutama; (oculōs) kuhugi suunama või juhtima; refl. (sē) tendere — pöörduma, (millegi poole) püüdma, (midagi) taotlema; (kuhugi) minema või tõttama

Tricorii, ōrum, m. — trikorid, rahvas Gallia provintsis, vokontidest ida pool, Draç'i ülemjooksul

impediō, īvi, ii, itum, 4. — takistama, pidurdama, tõkestama

Druentia, ae. m. — (praegu Durance) Rhône'i vasakpoolne lisajõgi Gallia provintsis, lähtub Cotti Alpidelt, väga karedavooluline, pikkus 304 km

10. **Alpinus**, a, um — alpi (adj.)

11. **vīs aquae** — veekogu

vehō, vexī, vectum, 3. — vedama, sõidutama, kandma; *pass.* vehī — sõitma, ratsutama

- patiēns**, entis — kannatav, taluv; kannatlik
- nā vium patiēns** — laevatav
- coërceō**, cui, citum, 2. — koos hoidma; (kuhugi sisse) sulgema, ümber(-ringi) piirama, ümbritsema; taltututama, tagasi hoidma
- alveus** (vt. V, 13) — jõesäng
- fluō**, fluxī, (fluxum), 3. — voolama; jooksuma
- saxum**, ī, n. — kaljurahn, -rüngas; kalju, kaljusein, (suur) kivi, veerkivid
- glāreōsus**, a, um — kruusane, täis kruusa, kruusarikas
- saxa glāreōsa** — murenenud kruusased kaljutükid
- volvō**, volvi, volūtum, 3. — veeretama; *pass. volvi* — veerema, looklema, keerlema
12. (for — esineb ainult *abl. sg.*)
- forte**, f. — juhus, pime juhus
- forte** (*adv.*) juhtumisi, juhuslikult, sattumisi; võibolla, ehk, vahest
- imber**, bris, m. (*abl. sg.* ī ja e) — vihmavaling, sadu, vihm; igasugune rajuil, torm
- augēre** (vt. II, 1) — paisutama

XXXII.

1. **trīdium**, ī, n. — kolmepäevane ajavaheemik, kolm päeva

movēre (scil. castra) (vt. XXIV, 5) — teele minema (kuhugi) marssima või liikuma, edasi marssima, edasi liikuma

quadrātō āgmine — vt. V, 16

2. **prōgredior**, gressus sum, 3. — edasi sammuma, edasi liikuma; sammumist jätkama, edasi marssima, edasi jõudma; välja minema, välja ratsutama
- assequor**, secūtus sum, 3. — (kellelegi) järele jõudma; ühekaugele jõudma (kellegagi); kätte saama, saavutama
- dēscendō**, scendī, scēsum, 3. — alla (maha) laskuma, alla tulema ehk marssima, ranniku suunas liikuma
3. **Cn. Cornēlius Scīpiō**, ī ii ōnis, m. — 218. aasta konsuli P. Cornēlius Scīpiō vend.
4. **tantummodo** (*adv.*) — ainult, vaid
5. **Genua**, ae, f. — praegu Genova, tähtis kaubalinn Liguurias, mille roomlased vallutasid juba enne II Puunia sõja algust. Sõja kestel alistas selle kartaagolane Mago ning hävitas. Roomlased ehitasid selle hiljem uuesti üles.
6. **campester** (harva *campestris*), stris, stre — (maapinna kohta:) lame.

lausik, madal, (ühe-)tasane

cum bonā pāce (vt. XXIV, 5) — üksmeeles, heas läbisaamises, heas vahekorras

7. aliquid in māius ferre — suurendama, rohkendama, liialdama

ex propinquō — lähedalt, ligidalt, ligilähedalt
nix, nivis, *f.* (*gen. pl.* nivium) — lumi; *pl.* lumehanged, lumeväljad, -lagendikud

immisceō, miscuī, mixtum (mistum), 2. — sisse, hulka segama; *pass.* immiscēri (*c. dat.*) — (millegi) keskele minema, keset (midagi) minema; *refl.* sē immiscēre (*c. dat.*) — (millesegi) laskuma

caelō immiscēri — taevani küündima, taevani kõrguma

rūpēs, *is, f.* — (järsk) kalju, kaljusein, järsult allalangev kaljunõlvak, kalalak; kaljurünk

pecus, *oris, n.* — koduloom, elajas, loom; *pl.* väike-, puduloomad, kari(loomad)

iumentum, *i, n.* — veoloom, koormakandja loom

torridus, *a, um* — kuivatatud, põletatud; (külma tõttu) tardunud, kangestunud; (tules) pragunenud, murendatud, mure, rabe

intōsus, *a, um* — pügama-

ta, pikajuukseline ja habekas, sassis, karvane

animal, mälis, *n.* — elav olevus; elajas, loom

inanimus, *a, um* — elutu, hingetu

inanima, *ōrum, n.* — elutu loodus

rigeō, *uī, —, 2.* — tarretuma, kangestuma, (külmast) kangestunud olema, liikumatu, tarretunud, tardunud olema

gelū, *ūs, n.* — jääne külmuš, jääkülmuš, külm, pakane

foedus, *a, um* — inetu, vastumeelne, vastik, jälk, hirmus, kole

8. ērigere (vt. XIX, 7) āgmen — sõjaväge üles juhtima, sõjaväel üles poole liikuda või minna laskma, üles minema

clivus, *i, n.* — tasaselt tõusev kõrgendik või künegas, kink, kallak

tumulus, *i, m.* — kõrgendik, kink, (väike)* kungas

insideō, sēdī, sessum, 2. — sees, peal istuma; valduses hoidma, valdama; hõivama, okupeerima; elutsema, (midagi) asustama
montānus, *a, um* — mäe adiect.

montānī, *ōrum, m.* — mägilased, mägede elanikud
fugam stragemque (vt. XXII, 8) dare — kohutavat, hävitavat kaotust põhjustama

9. signa cōsistere —

peatuma; passiivne vorm väljendusele signa cōnstituere

comperiō, perī, pertum, 4. — (täpselt) teada saama, (millegi kohta) selgusele jõudma, kindlaid teateid saama

cōnfragōsus, a, um — konarlik, ebatasane, künklik

cōnfragōsa, ōrum, n. — konarlikud, ebatasased kohad ehk paikkonnad; (siin:) kaljuseinad

praeruptus, a, um — järsk, äkiline, kallakas, püstloodis (tõusev, laskuv)

praerupta, ōrum, n. — järsud, püstloodis langevad kohad ehk kaljud, järsud kuristikud, järsakud

inter cōnfragōsa omnia praeruptaque — lausa kaljuseinte ja kuristike keskele

extentus, a, um — lai, avar, kaugemale ulatuv

10. **lingua**, ae. f. — keel; kõnelemisviis, dialekt, murre

abhorreō, horruī, —, 2. — tagasi kohkuma, järelestantama, vastikust tundma; mitte kooskõlas olema, lahku minema, erinema, mitte sobima

sē immiscēre alicuī — alustama (midagi), astuma (millesegi), laskuma (millesegi)

interdiū (adv.) — päeval, päeva jooksul, päeviti

dilābor, lāpsus sum. 3. (vt. XXXVI, 6) — laiali libisema; lahku, laiali minema, laiali valguma; lagunema, (ära, kokku) sulama; kaduma, hävima

lūx, lūcis, f. — valgus
primā lūce — koidu ajal, koidikul

apertum, ī, n. — avalikkus; lahtine, lage väli, lahtine tasandik; lahinguväli

ex apertō — avalikult

angustiae, ārum, f. — kitsus(ed), kitsas koht, kitsaste; kimbatu, kitsikus; täbar seisukord

vim per angustiās facere — jõuga teed rajama läbi kitsuste

11. **cōnsūmō**, sūmpsī, sūmptum, 3. — (ära) tarvitama, kulutama; mööda saatma, (ära) raiskama, (ära) hävitama, *pass.* kasutult mööduma e. kaduma; hukkuma, otsa saama, hävima

diem cōnsūmere — päeva mööda saatma, veetma, (ära) raiskama

12. **digredior**, gressus sum. 3. — lahku minema, lahkuma, eemalduma; reast lahkuma, (kuhugi) minema; sinna, kohale minema

laxō 1. — avardama; lõdvendama, järele andma; (midagi) vähendama, harvendama; vallandama, (kõidikuist) vabastama; *pass.* vähenema, harvenema

ignēs (vt. III, 6) — vähituled

in speciem (vt. II, 6) — silmakirjaks

impedimentum, *i, n.* — takistus, tõke; *pl.* pagas, pakid, kompsud, (moona-) voorid

15. **expeditus**, *a, um* — takistamatu, kerges varustuses, kergesti relvastatud, kergelvastuses, võitlusvalmis, löögi-, lahinguvalmis
- expeditus**, *i, m.* — kergelvastuses jalamees, kergesti relvastatud

ōnsidō, *sēdi, sessum, 3.* — (kohale, maha) istuma, (kuhugi) laskuma, elama asuma; (kuhugi) asuma; asetuma; laagrisse asuma, asukohta, positsiooni võtma, positsioonile asuma

XXXIII.

1. **incēdō**, *cēssi, cēssum, 3.* — sammuma, astuma; (kindlal sammul) tulema, mine-ma; edasi marssima ehk liikuma; rännakut jätkama

2. **occupō**, *1.* — (enda) valdusse võtma, hõivama, okupeerima, enda alla ehk kätte võtma, vallutama; valdama; (millestki) ette jõudma, (midagi) enneta-ma; ruttama, tõttama

3. **immōbilis**, *e* — liikumatu; tardunud, kängestunud, jahmunud

parumper (*adv.*) — lühike-seks, väheks ajaks, vähe-ke aega

dēfigō, *fixi, fixum, 3.* — sisse torkama, sisse lööma; (kedagi) liikumatuks, tardunuks tegema, tardunuks muutma; liikuma-tusse seisukorda panema

4. **adiciō**, *iēcī, iectum, 3.* — juurde viskama; juurde lisama, liitma, lisa(nda)ma
- iūxtā** (*adv.*) — otse millegi kõrval, millegagi kõrvuti, juures; niisama, samuti, ühteviisi, ühtlasi; (siin:) **pariter**

dēvius, *a, um* — kaugel-, eemalolev, kauge, kõrvaline

dēvia, *ōrum, n.* — salateed, (lubamatud) kõrval-, ringteed

assuētī (vt. III, 2) — harjunud osavusega

5. **inīquitās**, *ātis, f.* — ebaühtlus, ebatasasus, konarlikkus; ebasoodsus
- inīquitās locōrum** — ebasoodsus maastik

6. **infēstum facere** — ohustama

dissonus, *a, um* — ebakooskõlaline, segane, erinev, mitmesugune, segaselt, läbiseegi kostev

nemus, *oris, n.* — mets (la-gendikkudega, karjamaa-dega), salu, metsatukk

repercutiō, *cussi, cussum, 3.* — tagasi lööma; *pass.* tagasi põrkama, kajama,

vastu kajama, kaikuma,
kaja saatma

repercussus (*part.*) — vastu
kajades, kaikudes

sarcina, *ae. f.* — koorem,
kandam; reisipaun, -as-
jad, pagas, kompsud

7. **turba** (*vt. XXVI, 7*) — (kor-
ratu) rüselemine

dēruptus, *a, um* — järsk;
lahtirebitud, lõhestatud

dērupta, *orum, n.* — järsud
kohad, sügavikud, kuris-
tikud

dēvolvō, *volvī, volūtum, 3.*
— alla veeretama; *pass.*
dēvolvī — alla veere-
ma, alla langema, alla
kukkuma

8. **contineō**, *tinuī, tentum, 2.*
— koos hoidma, koos,
kinni pidama; ühendama;
ümbritsema, sisaldama,
hõlmama; (tagasi) hoid-
ma, pidama; korras hoid-
ma

9. **interrumpō**, *rūpī, ruptum,*
3. — (üksteisest, teine-
teisest) lahku rebima,
lahti kiskuma; pooleks
kiskuma, lõhestama; läbi
murdma; *pass. interrumpī* — lagunema

periculum est, nē —
timendum est, nē

exuō, *uī, ütum, 3.* — ära
võtma, paljastama; (*c. abl.*)
vabastuma (millest-
ki), kõrvale jätma; (pal-
jaks) röövima, riisuma;
ült võtma, (rõivaid) maha

võtma; *pass. exuī* — kao-
tama, ilma jääma

incolumis, *e* — puutumatu,
rikkumatu, terve, kahjus-
tamata

11. **viculus**, *ī, m. (demin.)* —
väike küla, alevike

circumiciō, *iēcī, iectum, 3.*
— (millegi) ümber, ringi
laiali viskama, ringi ase-
tama ehk paigutama; (*c. abl.*)
ümbritsema, hõlma-
ma

circumiectus, *a, um* — üm-
berolev, ümbritsev, lähi-
konnas, ümbruses olev

māgnō (*māximō*) **ope-
re** (*vt. I, 1*) — väga, isegi,
koguni (väga)

cōnficiō, *fēcī, fectum, 3.* —
valmistama; teostama, kor-
da saatma, täide, läbi,
lõpule viima, lõpetama;
(*viam*) maha käima, ära
marssima, katma

XXXIV.

1. **frequēns**, *entis* — sagedane;
arvukas, rahvarikas, tihe-
dasti rahvastatud, tihe-
dasti asustatud

frequēns cultōribus
— tihedasti rahvastatud

ut inter montānōs —
niivõrd, kuivõrd see on
võimalik mäeelanike kes-
kel

circumveniō, *vēnī, ventum,*
4. — ümber tulema, üm-
ber pürama, ümbritsema,
sisse pürama; kitsikusse,

- kimbatusse viima, võrku püüdma, (kellelegi) püüniseid seadma, rõhuma, petma
2. **māgnō nātū** (vt. I, 3) — vana, elatanud
malum, *i, n.* ja tavaliselt *pl. mala*, *orum, n.* — pahe; viletsus, õnnetus, häda
ūtilis, *e* — kõlblik, kasulik
exemplum, *i, n.* — väljavõte, eeskuju; näide
memorō, *1.* — midagi meelde tuletama, meenutama; mainima, ütleva
mālō, *mālūi, mälle* — meel-samini, pigem tahtma, rohkem soovima, eelista-ma, paremaks pidama
oboedienter (*adv.*) — kuulekalt, alistuvalt, meelsasti
imperātum, *i, n.* — kästu
3. **prōmissum**, *i, n.* — tõotus, lubadus
4. **āspernor**, *1.* — tagasi lük-kama, hülgama, halvusta-ma
repudiō, *1.* — tagasi lükka-ma, tõrjuma, ära tõuka-ma, keelduma, ära põlga-ma, hülgama
apertē (*adv.*) — avalikult, silmanähtavalt, (kõigile) nähtavalt
ūtor, *ūsus sum, 3.* — tarvi-tama, kasustama, raken-dama
nēquāquam (*adv.*) — ei min-gil viisil, mitte kuidagi, sugugi või hoopiski mit-te
compōnō, *posuī, positum, 3.*
- (kokku, ühte) panema või paigutama; (rahuli-kult) lahendama, lõpeta-ma, korraldama, rahusta-ma, vaigistama; korda seadma, järjestama, üles seadma, rivistama
āgmīne compositō — lahinguvalmis sõjaväega, rivikorras, koondrivis
5. **prīmum āgmen** — eel-vägi
sollicitus, *a, um* (vt. II, 7) — tugevasti liikuma pan-dud, erutatud, rahutu, ärev; (murekalt) hoolitsev, hooltpidav
6. **angustus**, *a, um* — kitsas; täbar, tõsine, ohtlik
frōns, *frontis, f.* — otsaesine, laup; (metonüümselt) ees-, esikülg, esiliin, -rivī
7. **haud dubium facere** — mitte kahtlust jätma või põhjustama
8. **dēmītō**, *mīsī, missum, 3.* (vt. XXXVI, 1) — alla saatma, alla viima; alla minna laskma; maha, alla laskma
9. **obliquus**, *a, um* — külje poole, kõrvale suunatud; kaldne, kald-, kallakas
occursantēs (vt. XXVIII, 1) **per obliqua** (*scil. latera*) **montānī** — mägi-lased, tormates alla möö-da järske mäenõlvakuid
insidō, *sēdī, sessum, 3.* — (sisse, peale) istuma, istet võtma; (elama) asuma, aset võtma; valdusse võt-

ma, okupeerima, hõivama
noctem agere (vt. III, 2)
— ööd veetma

XXXV.

1. **intercursō**, 1. (intercurrō) — vahele jooksmata; vaenulikult sisse tungima, peale tungima

2. **latrōcinium**, ii, *n.* — rööv (-imine), teerööv(imine); (metonüümselt) röövlijõuk, röövliid; röövrünnak, -kallaletung

conkursō, 1. (concurrō) — kokku jooksmata, edasi-tagasi, ringi jooksmata, ringi liikuma

conkursāre in (ebatavaline seos) — (tavaliselt) **incursāre in** — üheskoos sageli rünnakuid teostama, sageli ründama

novissimum āgmen — järelvägi, -salk

utcumque (utcumque) — kuidas ka iganes; vastavalt sellele, kuidas; sedamööda, kuidas või kuivõrd, nii kuidas

opportunitās, ātis *f.* — soodus juhus, soodus võimalus, tingimus või asjaolu
opportunitātem dare — **occāsiōnem facere** — soodsat juhust pakkuma või võimaldama, soodsaks, kasulikuks osutama

3. **artus**, a, um — kitsapiirili-

ne, kitsas; kokkusurutud, tihe

āgmen tūtum prae-bēre — sõjaväele julgeolekut pakkuma

quācumque (*adv.*) — kuhu iganes (ainult), kuhu ka, kõikjale, kuhu

insuētus, a, um — harjumatu, mitte harjunud; ebanarilik, -tavaline

4. **invia**, ōrum, *n.* (vt. XXV, 15) — teetud, läbipääsmatud kohad või paikkonnad

error, ōris, *m.* — eksimine; ekslemine, eksikäik, eksi-, valetee, kõrvaltee; eksimus, eksitus

coniectō, 1. (coniciō) — umbkaudu otsima; oletama, arvama

coniectāre iter — oletuste põhjal liikuma

5. **bīduum**, ī, *n.* — kaks päeva
stativus, a, um — seisev, püsiv; alaline, kindel; korrapärane, korralik

stativa (scil. castra), ōrum, *n.* — alaline, korralik laager, püsilaager, iga laager, mis oli kasutada enam kui üheks ööks. Igal peatuskohal rajati uus laager (200 telki iga-le leegionile, tänavad seal vahel, vallid, väravad ja tornid ümberringi).

prōlābor, lāpsus sum, 5. — (edasi) ettepoole (alla) libisema; libisema, (kuhugi) sattuma, (alla, maha) kuk-

- kuma või langema; kokku varisema, sisse langema
- vēstīgium**, ii, *n.* — (laba-) jalg, jalatald; (jala-)jälg, -aste, samm
6. **taedium**, ii, *n.* — vastikuse-tunne, tüdimus, tülpimus
- nivis** (vt. XXXII, 7) **cāsus** (vt. V, 2) — lume-sadu
- occidō**, cidi, *cāsum*, 3. — maha, alla kukkuma; lan-gema, hukkuma, surema; looja minema, loojuma
- sīdus**, eris, *n.* — tähtkuju, tähestik, täht, taevakeha
- Vergiliae**, ārum, *f.* (rm.) = **Pleiadēs**, um, *f.* (kr.) — Plejaadid, Atlase ja ookea-niid Pleioni tütred, Hūaadide (Vihmatähtede) õed. Sōnni (Tauruse) täht-kujus asetsev lahtine tähe-parv — (Uus) Sõel, mil-les varustamata silmaga võib loendada kuni 9 ük-sikut tähte. Plejaadide tä-hed on maetud udupilve, mis, saades tähtedelt val-gust, helendab nõrgalt. Vanal ajal meresõidu tä-hed. Nende heliaakilise tõusuga varakevadel, mai esimesel poolel, algab me-resõiduks soodus aasta-aeg, nende loojumine, mis toimub novembri algul, on seotud vihmasadudega.
- occidente iam sīdere Vergiliārum** — Ple-jaadide tähestiku juba loo-jumas olles
- terrōrem adicere** (vt. XXXIII, 4) — hirmu sisen-dama
7. **oppleō**, ēvi, *ētum*, 2. — täit-ma; katma
- signa movēre** (vt. XI, 4 ja V, 3) — väetähistega teele minema või välja mars-sima; siin tähenduses **castra movēre** (vt. XXXII, 1) — edasi liikuma
- sēgniter** (*adv.*) — loiuult, pik-kamisi, aeglaselt
- pigrītia**, ae, *f.* — tüdimus, vastumeelsustunne; loidus, ükskõiksus, laiskus
- ēmineō**, nuī, —, 2. — esile, välja ulatuma, silma paist-ma; välja, esile tulema, näha olema, ilmnama
- signa praegredi** (vt. XXVIII, 8) — väetähiste, s. o. sõjaväe ette ratsuta-ma
8. **prōmunturium** (**prōmon-torium**), ii, *n.* — mäe esileulatuv osa, (mäe)ha-ru, mäehari
- lātē** (*adv.*) — laialt, laiuti, kaugel(e), kaugelt
- longē et lātē** — pikalt ja laialt, väga laialt, kõik-jal(e)
- prōspectus**, ūs, *m.* — kau-geleulatuv pilk, kaugvaa-de, väljavaade, nähtavus
- ostentō**, 1. (**ostendō**, vt. VII, 7) — näitama, osuta-ma, ilmutama
- Circumpadānus**, a, um (**Pa-dus** vt. XXV, 2) — Po ümbruses asetsev

trānscedō, scendi, scēsum, 3. — (teisele poole) üle ronima, üle sammuma; üle minema, siirduma; (mil-lestki) läbi minema või läbi marssima

9. **prōclivis**, e (ja **prōclivus**, a, um) — kallakas, kaldne, kald-; kergesti ületatav

summum (*adv.*) — kõige rohkem, ülimalt; äärmisel juhul

in manū ac potestāte — täiesti nende võimuses

10. **furtum**, ī, n. — vargus, rööv(imine), röövkallale- tung, -rünnak

per occāsiōnem (vt. VIII,7) — võimaluse korral, soodsal võimalusel, parajal juhul

11. **āscēsus**, ūs, m. — ülesminek, tõus(-mine)

ut ... ita (vt. II, 1) — küll ... sealjuures aga

arrēctus, a, um — järsk, püstloodis, äkiline

12. **lūbricus**, a, um — libe, eba- kindel

sustineō, tinuī, tentum, 2. — (ülal, kõrgel) hoidma või pidama; vastu pidama, vastu panema, tagasi hoid- ma, pidurdama; refl. sē **sustinēre** — hoiduma

lāpsus, ūs, m. — libisemine; lihkumine; maalihe

titubō, 1. — kõikumama, tuikumama; komistama, väära(h)-tama

affigō, fixī, fixum, 3. — (ku-

hugi, millegi külge) kinni- tama, üles lööma, külge taguma

affixus, a, um — (kellegi, millegi) külge kinnitatud, külge, kinni naelutatud
haerēre affixī vēstī- giō suō — kindlalt oma kohale või omal kohal püsima jääma

XXXVI.

1. **temptābundus** (**tentābun- dus**), a, um — ringiotsiv, kobav, (käega) katsuv

ēminēns, entis — välja-, esi- leulatuv; kasvav; esilekõr- guv, silmapaistev

sē dēmittere (vt. XXXIV, 8) — end alla laskma, alla laskuma

2. **nātūra**, ae, f. — loodus, na- tuur; loomus, iseloom

abrumpō, rūpī, ruptum, 3. — ära murdma, ära kis- kuma või ära lõikama, lahti rebima; murdma; katkestama

abruptus erat — oli vajunud

4. **tritus**, a, um (vt. **terō**, XI, 3) — (sageli) hõõrutud, tallatud või sõtkutud, sa- geli käidav, sageli tarvi- tatud

nec trita (litootes) — tal- lamata, sõtkumata, käima- ta, tarvitamata

ambitus, ūs, m. — ringkäik, ring(-lus); (kaudne-), ring- tee, kõverus

5. **praealtus**, a, um — väga kõrge, väga sügav
insistō, stiti, —, 3. — sisse, peale astuma, (millegi peale) asetuma, seisma või püsima jääma, peatuma, toetust leidma
6. **incēssus**, ūs, m. — käimine, sammumine, astumine; lähemale jõudmine, lähene mine
dilābi (vt. XXXII, 10) — ära sõtkuma
glaciēs, ēi, f. — jää, jääpu rikas, -liustik
fluēns, entis (vt. XXXI, 11) — (ära-)voolav; (ära-)sulav, vedel
tābēs, is, f. — sulamine; muda, pori, sogane vedelik, lobjak
liquēscō, licuī, —, 3. — sulama hakkama, ve(d)elduma, (kokku) sulama
7. **taeter** (tēter), tra, trum — inetu, vastumeelne, vastik, hirmus, kohutav
luctātiō, ōnis, f. — maadlemine, maadlus, võitlus
recipere (vt. V, 16) **vēstīgium** (vt. XXXV, 5) — jalajälge vastu võtma, jälgi jätma
prōnum, ī, n. — kallakus, nõlvak, kallak
citō, *compar. citius, superl. citissimē* (*adv.*) — kiiresti, kiirelt, ruttu
fallō, fefelli, falsum, 3. — laskma libiseda või väär(h)tada, väärsummu teha; tähelepanematuks jää-

- ma; petma, sõna murdma
assurgō, surrēxi, surrēctum, 3. — kõrgemale, kõrgele tõusma, end püsti ajama, (püsti, üles) tõusma
genū, ūs, n. — põlv
adminiculum, ī, n. — tugi
corruō, uī, —, 3. — kokku, alla langema, kokku varisema, sisse langema; ümber, maha kukkuma
rādix, icis, f. — juur; *pl.* (mäe-)jalg, jalam
ēnitor, nīsus (nīxus) sum, 3. — välja rabelema; (millegi) toetuma, nõjatuma, tõusma, end püsti ajama
lēvis, e — sile, libe, kiilas
tābidus, a, um — vähehaaval kahanev või (kokku) sulav, lagunev
volūtō, 1. (volvō, vt. XXXI, 11) — veeretama; igakülgselt järele, läbi mõtlema, kaalutlema; *pass.* väherduma, püherduma, veerema; liuguma, libisema
8. **secō**, cuī, ctum, 1. — (ära, maha) lõikama, läbi lõikama, katki, puruks lõikama, puruks sõtkuma
interdum (*adv.*) — mõnikord, (vahete-)vahel; sel ajal, vahepeal
iactō, 1. (iaciō) — (korduvalt) viskama, pilduma, loopima, paiskama, lööma; raputama
conñitor, nīsus (nīxus), 3. — (kogu jõuga) millegi vastu toetuma; (käte-)jalgedega millegi vastu toetudes

üles tõusma, (järsu pingutusega) üles tõusma, end (vaevaga) üles ajama

ungula, ae. *f.* — sõrg, küünis, kabi

penitus (*adv.*) — (sügavalt) sees; sisse; täiesti, täielikult

perfringō, frēgī, frāctum, 3. — (läbi, katki) murdma, purustama

pedica, ae. *f.* — jalasilmus, püünispael; (jala-)koidik, kammits

altē (*adv.*) — kõrgel(t); sügavasse, -le, -lt

concrēscō, crēvī, crētum, 3. — tihenema; kõvaks, kalgiks muutuma, külmutama, jäätuma

XXXVII.

1. **tandem** (*adv.*) — viimaks, lõpuks

castra pōnere (vt. II, 4) — laagrit püstitama, üles lööma

pūrgō, 1. — puhastama, puhataks tegema; tasaseks, sobivaks tegema, tasandama

fodiō, fōdī, fossum, 3. — (välja) kaevama

ēgerō, gessī, gestum, 3. — välja viima; ära viima, ära vedama või koristama, kõrvaldama, eemaldama

2. **rūpem mūnīre** (vaata VII, 8) — kaljunõlvakut käidavaks tegema, teed rajama läbi kalju

immānis, e — koletu, tohutu, hiiglasuur, määratu

dētruncō, 1. — kerest, tüvest lahutama; ära, maha raiuma; oksti maha raiuma, laasima

struēs, is. *f.* — kiht, kord, lade; üleslaotud hunnik, virn või riit

lignum, ī, *n.* — puu, puit; *pl.* kütte-, põletuspuud; (metonüümselt) kasvav puu

ventus, ī, *m.* — tuul

vīs (vt. I, 2) **ventī** — tuulehoog, -puhang, tugev tuul

succendō, cendī, cēsum, 3. — tuld alla tegema, (alt) põlema panema, süütama

infundō, fūdī, fūsum, 3. — sisse valama, sisse kallama; peale, üle kallama, üle valama

acētum, ī, *n.* — veiniäädikas, äädikas

putrefaciō, fēcī, factum, 3. (*pass.* putrefiō, factus sum, fierī) — rabadaks, muredaks tegema, murendama

3. **pandō**, pandī, passum (pāsum), 3. — (laiali) laotama, laiali tõmbama; lahti kiskuma või murdma

rūpem pandere — kaljutükke lahti kiskuma, lahti murdma, kaljut purustama

mollīō, īvī, īī, ītum, 4. — pehmeks, nõtkeks tegema,

pehmendama; (kõrgendiku, kungast) vähem järsuks tegema, tasaselt, ettevaatlikult laskuda laskma; nõrgendama, kahandama

ānfrāctus, ūs, *m.* — käänd, kõverus, kurv; siksak-, ringtee

mollīre ānfrāctibus modicīs clīvōs — nõlvakuid (nõlvakute järskust) tasandama mõõdukalt laskuvate ringteedega

4. **quadriduum**, ī, *n.* — neljapäevane ajavahemik, neli-päevik

famēs, is, *f.* — nälg; puudus, näljahäda

cacūmen, inis, *n.* — tipp, hari, latv. (ülemine) ots, haritipp

pābulum, ī, *n.* — (looma-) sööt, -toit, rohutaim; (metonüümselt) karjamaa

obruō, ruī, rutum, 3. — üle katma, üle puistama, üle külvama; (kinni) katma, matma; hävitama, purustama

5. **apricus**, a, um — päikesepaistel olev, päikesepaisteline, päikesene

collis, is, *m.* — kink, kungas, kõrgendik

rivus, ī, *m.* — oja

cultus, ūs, *m.* — harimine, viljelus; kultuur; hoolitus; eluviis; austamine, kultus

6. **plānum**, ī, *n.* — tasandik, legendik, lausikmaa

1. **auctōrem esse** — midagi tagama, millegi eest vastutama. (vastütades) jutustama, edasi andma, teatama

3. **L. Cincius Alimentus**, ii ii ī, *m.* — rooma ajaloolane, langes II Puunia sõja algul kartaagolaste kätte vangi

cōnfundō, fūdi, fūsum, 3. — kokku valama, kokku kallama; (kokku) segama, ära segama, ära vahetama, segi ajama

4. **addūcō**, dūxī, ductum, 3. — juurde juhtima, juurde tooma; (kindlaks) määrama; mõjustama; põhjustama

affluō, fluxī, fluxum, 3. — juurde, kokku voolama, juurde tulema, liituma
vērī simile esse — tõenäoline, arvatav olema

6. **Taurīni**, ōrum, *m.* — liguuri rahvas Põhja-Itaalias, Po ülemjooksul (praeguses Piemontes). Pealinn Augusta Taurinōrum (Torino). Nende maa-alal olid nn. **Taurīni saltūs**, mida läbisid Itaalia suunas liikuvad gallialaste voorid ja hiljem Hannibali sõjavägi

sēmigalli, ōrum, *m.* — poolgallid

dēgredior, gressus sum, 3. — alla sammuma, alla lasku-

ma või alla tulema; sam-
muma; teele minema, lah-
kuma.

quānam — kus siis

vulgō (*adv.*) — kõikjal, kõigi
inimeste ees, avalikult;
üldiselt, üldse; harilikult,
tavaliselt

Poeninus, a, um — penniini

Poeninus (scil. mõns), ī, m.
— suur St. Bernhard

7. **L. Coelius Antipater** — kir-
jutas rooma rahva ajaloo,
mis algas arvatavasti Puu-
nia sõjaga

Cremōnis iugum — osa Pen-
niini Alpidest, praegu
Grimsel, väikese St. Bern-
hardi ja Mont Blanc'i vahel.
See mäekuru pole
muidu tuntud

Salassī, ōrum, m. — salassid,
kelti-liguuria suguharu
Põhja-Itaalias

Libuī, ōrum, m. — libuid;
Polybiose järgi kuuluvad
insuberide hulka, asukoha-
ga salasside ja tauriinide
vahel

8. **obsaeipiō**, saepsi, saeptum,
4. — ligipäas(e)matuks te-
gema, sulgema, tõkestama
sēmigermānus, a, um —
pool-germaani

9. **hercule** (*hercle*) (*interi.*)
— Herkulese juures ehk
nimel, s. t. tõepoolest,
tõesti, kindlasti

Sedūni, ōrum, m. — Hel-
veetsia rahvas Rhōne'i

ülemjooksul, praeguses
Valais's

Veragri, ōrum, m. — kelti
päritoluga Alpi rahvas
praeguses Valais's

incola, ae, c. — elanik

nōscō, nōvī, nōtum, 3. —
tundma õppima, ära nä-
gema, aru saama, teada
saama, õppima; *perf.* nō-
vī, nōvisse (nōsse)
— tundma, teadma

sacrō, 1. — pühitsema, pü-
hendama, austama

vertex, icis, m. — (vee-)kee-
ris, pööris; pööristuul;
pealagi; (mäe-)tipp, hari

Poeninus, ī m. — jumaluse
nimi

XXXIX.

1. **peropportūnē** (*adv.*) (vt. II, 5)
— väga kohaselt, väga
soodsalt

movēre bellum, arma
movēre — sõda alusta-
ma või põhjustama

armō, 1. — relvastama, rel-
vadega varustama, mobili-
seerima, sõjaseisukorda
asetama

• **reficī**, sē reficere (vt. XI, 5)
— puhkama

in reficiendō — puh-
kusel, puhkuse ajal

mala contrahere —
õnnetusi endale põhjusta-
ma või läbi elama või ta-
luma

2. **ex** (*praep. c. abl.*) — tähis-

- tab otsest tagajärge: **otse-**
kohe pärast
- illuviēs, ēī, f.** — üleujutus,
uputus; kaldale uhutud
mustus, saast, pori, muda
illuviēs tābēsque (vt.
XXXVI, 6) — porine lobjak
squālidus, a, um — räpane,
must, porine, mustusest
tarretav, üleni mustusega
koos olev
- efferātus, a, um** — metsistu-
nud, metsikuks muutunud,
metsik
3. **Pisa, ae, f. ja Pisae, ārum,**
f. — üks Etruuria 12 liidu-
linnast, Arno jõe paremal
kaldal. Oli piiripostiks
liguuride vastu
- tīrō, ōnis, m.** — nekrut,
noorsõdur
- exercitus tīrō** — noor-
sõduritest koosnev sõja-
vägi
- ignōminia, ae, f.** — ausa
nime kaotus, autus, häbi
(-stus); häbistav lüüasaam-
ine, häbistavad sünd-
mused
- in novīs ignōminiīs**
— hiljutiste häbistavate
sündmuste tõttu
- fēstinō, 1.** — ruttama, kiirus-
tama
- ex statīvīs, ex cast-
rīs movēre** — laagrist
välja minema
4. **volēns, entis** — vabal tah-
tel; vabatahtlik; soosiv,
heasoovlik
5. **subitus, a, um** — äkiline,
järsk; tähelepanematult,
äkitselt ilmunud, oota-
matu
- subitō (adv.)** — äkki, äkit-
selt, järsku, ootamatult
- opprimere** (vt. V, 2) — oota-
matult ilmuma või taba-
ma, üllatama
7. **sicut(i) ... ita** — küll ...
siiski aga; samal määral
(niisama) ... kui ka; kuigi
... siiski
- nōtus, a, um** — tuntud, tea-
da; tuttav
- imbuō, buī, būtum, 3.** —
immutama, niisutama, täit-
ma, küllastama
8. **eō ipsō, quod** — juba
seepärast, et
- legō, lēgī, lēctum, 3.** — kok-
ku korjama, koguma;
mööda sõitma, mööda pur-
jetama; (välja) valima,
välja otsima; lugema
- praestāns, antis** — suure-
pärane, esmajärguline,
silmapaistev, erakorraline
9. **opiniō, ōnis, f.** — arvamine,
kujutelm; üldine arvami-
ne, lugupeetavus, austus
- audāx, ācis** — südi, julge,
uljas, paljuriskiv, hull-
julge; ülemeelik
10. **ēducō, dūxī, ductum, 3.** —
välja juhtima, välja vii-
ma; (kuhugi) viima, juh-
tima, (nāvēs) laskma väl-
ja, merele sõita (sada-
mast); üles, suureks kas-
vatama

exōrdior, ōrsus sum, 4. —
peale hakkama, alustama,
algama

XL.

1. **supersedeō**, sēdi, sessum, 2.
— asjata, ülearune olema;
(tegemata) jätma, loobu-
ma

2. **rēfert**, rētulit, —, rēferre —
on kasulik, tähtis, täht-
sust või kasu omav; (negat-
siooni puhul) ei ole täht-
sust, on ükskõik

ēgregiē (*adv.*) — suurepä-
raselt, hiilgavalt, imetlus-
väärselt, väga

fugiō, fūgī, fugitum, 3. —
põgenema; (silmist) kadu-
ma; eemale, kõrvale hoi-
duma, vältima

cōnfessiō (vt. XVIII, 5)
cēdentis — üldtuntud,
avalik taganemine või ta-
gasitõmbumine

dētractō (dētrēctō), 1. —
keelduma, vältima, kõr-
vale hoiduma, kõrvale
põikama

3. **scriptus** — cōscriptus

auspiciūm, ii, n. — ennus-
tuslindude vaatlemine või
nende jälgimine, linnu-
vaade, ennustus lindude
lennu järgi, ennustus, aus-
piits, auspiitside korralda-
mise õigus; (et lahingu-
väljal ainult ülemjuhata-
jal see õigus oli, siis ka):
ülemjuhatus

meīs auspiciīs — minu
nimel, minu ülesandel

4. **voluntārius**, a, um — vaba-
tahtlikult, valitud, vaba-
tahtlik

verba facere — sõna
võtma, ütlemä

5. **exigō**, ēgī, āctum, 3. — väl-
ja ajama; välja viima;
täide, lõpule viima, teos-
tama, lõpetama; (iter) (ma-
ha) käima, selja taha jät-
ma; (stipendium) (sisse)
nõudma, sundkoguma, vas-
tu võtma

7. **nanciscor**, nactus (nactus)
sum, 3. — (juhuslikult)
saama, kätte saama, saa-
vutama

8. **at** (arh. a st) (*coniunct.*) —
aga, kuid, ent; selle vas-
tu, see-eest, siis vähemalt
enim (*coniunct.*) — ju, sest,
nimelt; igatahes, tõepoo-
lest, kahtlematult, muidu-
gi, küll

vigeō, guī, —, 2. — täis elu-
jõudu, elu, täis värskest
olema, elujõuline olema,
õitsevas olukorras olema

vigēns, entis — tugev (olev)
rōbora ac virēs — tu-
gevus ja jõud, hoogne
edasiitung

9. **effigiēs**, ēi, f. — pilt, kuju,
kujutus, jäljend; kujut-
lus; varikuju, viirastus
immō (*adv.*) — ja pigem
(-ini), (just) vastupidi: oh
ei, selle vastu, palju enam,
ja muidugi

umbra, ae, f. — vari; vari-
kuju, surnuvari, viirastus
squālor, ōris, m. — mustu-

sest tarretumine, mustus, rāpasus
ēnecō, necuī, nectum, 1. — pikkamisi surmama, surmani kurnama või väsitama, rammestama
ēnectus, a, um — viimseni (välja) kurnatud, lõppemiseni kurnatud, surmani väsitatud, roidunud, rammestunud
contundō, tudī, tūsum, 3. — purustama, lõmastama, katki pigistama, katki muljuma^s või murdma
contūsus, a, um — katki pigistatud, lõmastatud, muljutud, vigastatud
dēbilitō, 1. — halvama, viigaseks, jõuetuks tegema, nõrgestama
dēbilitātus, a, um — nõrgestatud, rammestunud, haigestunud
praeūstus, a, um — (ees) põlenud; (ära) külmunud, külmast kangestunud
artus, ūs, *m.* (*dat.*, *abl. pl. ubus*) — liiges, liigend, liige; tavaliselt *pl.* liigesed, jäsemed
nervus, ī, *m.* — soon, muskel, lihas; jõud, võim
membrum ī, *n.* — liige, kehaosa
frangō, frēgī, frāctum, 3. — (katki) murdma, purustama, nõrgestama, jõuetuks tegema
quassāta frāctaque arma — mōlgistatud ja purustatud relvad

claudus, a, um — halvatud, lombakas, lonkav
dēbilis, e — halvatud, haiglane, nõrk, jõuetu, sandiks tehtud

11. **forsitan** (*forsan, forsit*) (*adv.*) — võib-olla, vahest, ehk

ruptor, ōris, *m.* — rikkuja, murdja, (millegi vastu) eksija

committō, mīsi, missum, 3. — kokku saatma; alustama, laskma sündida; (koosolekut) korraldama, korda saatma; usaldama, hoolde andma

bellum committere — sõda alustama, lahingusse astuma, lahingut lööma

prōfligō, 1. — maha lööma, maha paiskama, alistama; hukutama, hävitama; (bellum) otsustama, lahendama, lõpetama

secundum (*praep. c. acc.*) — kohe pärast, peale (midagi), (millegi) järel; mööda, piki; (millegi) järgi, kohaselt, (millelegi) vastavalt, (millegagi) kooskõlas

XLI.

1. **māgnificē**, *compar. māgnificentius, superl. māgnificentissimē* (*adv.*) — suurepäraselt, suurejooneliselt; suurustlevalt, hooplevalt
māgnificē loqui —

hooplevalt kõnelema ehk rääkima

existimō, 1. — hindama; arvamusel olema, arvama, uskuma

aliter (*adv.*) — teisiti, teisel viisil

aliter animō affectum esse — teisiti häälestatud olema, teisel arvamusel ehk veendumusel olema

2. **particeps**, *cipis* (*abl. sg. e, gen. pl.* um, neutrum ei ole tarvitata) — (millestki) osavõttev, osaline; *subst.* osanik, osavõtja, kaaslane, seltsiline

cōnsiliī particeps — kaasnõuandja, abinõunik

3. **praetervehor**, *vectus sum*, 3. — mööda sõitma, mööda ratsutama või purjetama, mööduma, mööda liikuma

4. **equester**, *tris, tre* (*equestris, tre*) — ratsa-, ratsaväe-

agī pass. (*vt. III, 2*) — edasi liikuma, kohalt liikuma ehk nihkuma

circuitus (*circumitus*), *ūs, m.* — ringimine, ringkäik, ringtee, kaudne tee, kõrvatee; ümbritsev ala või piirkond, ümbruskond, ümbrus

timendus, *a, um* — hirmus, kole, kohutav, hirmuäratav

5. **dēclinō**, 1. — trans. ära, kõrvale viima, kõrvale kallu-

tama, kõrvale hoidma, käänama; intr. kõrvale kalduma, põikama, kõrvale hoiduma, vältima; (kuhugi, kellegi poole) pöörduma

imprōvidus, *a, um* — tähelepanematu, ettevaatamatu, ettenägematu

alicuius vēstīgiīs occurrere — kellelegi vastu astuma

6. **iuvat** (*mē*) (*c. inf.*) — on meeldiv, rahuldust pakuv, tasub vaeva

7. **dēnārius** (*scil. nummus*), *iī, m.* — denaar, hõbemünt (tähtsamaid rooma hõberahasid; algselt oli denarius = 4 sestertii = 10 asses — umbes 7 rubla 50 kop.)

aestimō, 1. — hindama, takseerima, (ära) kaaluma; (kedagi millegi) vääriks pidama

ēmittō, *mīsī, missum*, 3. — välja saatma, ära, mine ma saatma; minna, lahti laskma; (*cōpiās*) vabalt lahkuda laskma

aemulus, *i, m.* — innukas järeletegija, järelepüüdleva, võistleja, järeleahvija
aemulus itinerum Herculis — Herkulesse teede järeleahvija (ka Herkules olevat läinud üle Alpide)

fert — *prae sē fert* — kiitleb, ülistab, suurustleb

vectigālis, *e* — maksu-, riigimaksu-; maksualune;

- tollimaksukohuseline, -alune
- stipendiarius**, a, um — tribuudialune, -kohuseline, sõjamaksualune; *subst.* palgasõdur
- servus**, i, m. — ori, pärisori; teener, teenija, alam
8. **scelus**, eris, n. — kuritahtlikkus; kuritegu, roim, kuritegevus, veretöö
9. **fremō**, muī, mitum, 3. — pomisema, ümisema, nurisema; kohama, mühama, kõmama; häälitsema
- maereō**, ruī, —, 2. — nukker, kurb olema, kurvastama, nukralt kurtma või kaebama, (taga) leinama
- maerēns**, entis — nukker, kurb, sügavalt kurvastatud
- fremēns maerēnsque** — nuriseva kurbusega
- dēcēdō**, cēssi, cēssum, 3. — kõrvale astuma, alla, kõrvale, ära minema, eemalduma, lahkuma, taganema; surema
- paciscor**, pactus sum, 3. — kokku leppima, kokkulepet saavutama, lepingut sõlmima, lepingule vastavalt, lepingupäraselt kohustuma
10. **indignātiō**, ōnis, f. — paha-meel, rahulolematuus, tusk
- arma contrā** (adversus, in) **aliquem ferre** — kellegi vastu mõõka (tupest) välja tõmbama, relva tõstma
11. **claudō**, clausi, clausum, 3. — sulgema, kinni panema, (kuhugi) sulgema; ümberingi piirama, sulustama, blokeerima; lõpul olema, lõpetama
- supplicium**, iī, n. — põlvitamine, palve; karistus, nuhtlus; surmanuhtlus
- victrīx**, trīcis, f. — võitjana; atrib. võidurikas, võidukas
12. **venia**, ac, f. — vastutulelikkus, lahkus, heameel, luba; andeksandmine, andestus
- veniam dare** — vastutulelikkust osutama, tahtmist täitma, andeks andma, andestama
- precor**, 1. — paluma, (paludes kellegi poole) hüüdma
- tūtēla**, ae, f. — järelevaaitamine, hoolitsemine, kaitse; eestkostes; kaitsealune
13. **impertiō**, ivi ja iī, itum, 4. — andma, osaks andma, pakkuma, annetama, kinima
- impertita** — beneficia
- prō** = tänuks (millegi eest)
- furiōsus**, a, um — määritsev, metsik, hullunud, meeletu
- utinam** (*adv.*) — (soovi juures) oh kui! kui ometi!
- decus**, oris, n. — kaunistus, ehe; au, austus; *pl.* suurepärased sõjalised vägiteod, hiilgavad sangariteod
14. **possessiō**, ōnis, f. — valdus,

- valdamine, omand, omandus
15. **obstō**, stitī, stātūrus, 1. — ees, vastu seisma, vastu panema, vastu astuma, takistama
16. **prōtegō**, tēxī, tēctum, 5. — (eest) katma, kaitsma, varjama
- putō**, 1. — arvestama; pidama (millekski, kellekski), arvama, uskuma
- domesticus**, a, um — kodune, kodu-, perekonna-, eraelu-, era-, isiklik
- agitāre** (scil. animō) — kaalutlema, mõtlema, mõlgutama
- identidem** (*adv.*) — korduvalt, ikka uuesti, mitmel puhul
- reputō**, 1. — arvesse võtma, arvestama, (järele, läbi) mõtlema, kaalutlema
- nostrās manūs** — (metonüümselt) meie tegusid

XLII.

1. **circumdō**, dedī, datum, 1. (vt. XI, 10) — ümber (millegi) asetama, ringi, ümber paigutama ehk seadma, ümbritsema
- spectāculum**, ī, n. — vaatepilt, -mäng, vaatamine; etendus
- vinciō**, vinxī, vinctum, 4. — siduma, köitma, aheldama, kohustama
- Gallicus**, a, um — gallia (*adj.*)

- prōiciō**, iēcī, iectum, 5. — ette viskama e. heitma, heitma
- interrogō**, 1. — küsima, järele küsima ehk pärima
- ecquis, ecquid?** (*pron. interrog.*) — kas keegi, kas miski? kas mingisugune?
- dēcertō**, 1. — relvadega otsustama, (otsustavalt) võitlema, otsustusvõitlust võitlema
2. **ad ūnum omnēs** — kõik viimse meheni
- ferrum pūgnamque** — võitlust relvaga käes
- pōscō**, popōscī, —, 5. — endale paluma (kelleltki midagi), nõudma
- sors, sortis, f.** — loos, liisk; liisuheitmine; saatus
- optō**, 1. — (endale) ette välja valima, valima; soovima, soovi avaldama
3. **alacer, cris, cre** — erk, agar, värske, karastatud; rõõmus, võitlusinnukas
- grātulor**, 1. — rõõmu avaldama, õnne soovima, õnnitlema
- gaudium**, ī, n. — rõõm, heameel, rõõmujoovastus
- exsultō**, 1. — üles hüppama, karglema, üleemeelikult rõõmutsema, (rõõmu pärast) hõiskama, juubeldama, võidurõõmutsema
- tripudium**, ī, n., tavaliselt *pl. tripudia*, ōrum, n. — kolmesammuline relvatants e. võidutants

4. **habitus animōrum** — meeoleolu, tuju, meelsus
spectō, 1. — vaatlema, (pealt) vaatama; (midagi) taotlema, silmas pidama, arvesse võtma või tähele panema

laudō, 1. — kiitma, ülistama, kiitvalt tunnustama

XLIII.

1. **affectus**, a, um — meeleollu viidud, (mingisuguses) meeoleolus, tujus olev, meelestatud, häälestatud, mõjustatud

2. **imāgō**, ginis, f. — kuju, pilt, peegeldus, jäljend, eeskuju; nägemus, visioon, pettepilt, varikuju

3. **nesciō**, ivi ja iī, itum, 4. — mitte teadma, mitte mõistma

nesciō an — teadmata kas

necessitās, ātis, f. — hädavajalikkus, paratamatus; olukorra sund, paratamatud olukorrad, hädatarvilikud asjaolud

4. **effugium**, iī, n. — põgenemine, pakkumine

violentus, a, um — tugev, vägivaldne, käre, kiire, tormakas, karedavooluline

5. **amplus**, a, um — (laia-)ulatuslik, avar, suur; tähtis; rikkalik; suurepärane, hiilgav, kuulsusrikas

immortālis, e — surematu, igavene

6. **parēns**, entis, c. (*gen. pl. um ja ium*) — sigitaja, sünnitaja, isa, ema; *pl. vane*mad; esivanemad

ēripiō, ripuī, reptum, 3. — välja kiskuma; ära kiskuma, röövima; vabastama, päästma

recuperō, 1. — taas kätte saama, saavutama, uuesti võitma, tagasi vallutama, tagasi võitma

triumphus, ī, m. — võidukäik, trumfikäik, (senati poolt määratud võiduka väejuhi ja tema sõdurite) pidulik sissemarssimine või sissesõit Rooma; triumf, võit

congerō, gessī, gestum, 3. — kokku kandma; kokku kraapima, kokku kuhjama, koguma

possideō, sēdī, sessum, 2. — valdama, omama, evima, valduses omama

7. **opīmus**, a, um — viljarikas, -kandev, rammus; rikas, rikkalik

mercēs, ēdis, f. — teenistus, töötasu; tasu, palk, hind
agite, rõhutatult **agitedum** (*interi.*) — hea küll, hüva, hästi, üles, edasi (siis)

arma capere — relvi haarama

8. **vāstus**, a, um — tühi, kõrvetaline; määratu suur, mõõtmatu, lõputu

Lūsitānia, ae, f. — Lusitānia, Pürenee poolsaare

- lääneosa, praegune Portugal
- Lusitānus**, a, um — lusitānia (adj.)
- Celtibēria**, ae, f. — Keltibeeria, maakoht Kesk-Hispaanias, Ebro jõe ülemjooksul
- cōnsector**, 1. — (kellelegi) järgnema ehk järele minema, (kedagi) jälgima, (kellegi) järele kihutama, jälitama, (taga) ajama
- ēmōlumentum**, ī, n. — hea edu, kordaminek; kasu
9. **dīves**, vitis (*abl. sg. e, gen. pl. um*, neutrum ei ole tarvitav, ja **dīs**, dītis, m. f., dītē, is, n.) — rikas, rikkalik; kallis, hinnaline
- opulenta ... ac dītia stipendia facere** — jõukust ja rikkust hankides sõjaväes teenima või sõjaväekohustusi täitma
10. **terminus**, ī, m. — piiritähis; piir, raja; lõpp, ots
- ēmereō**, meruī, meritum, 2. ja **ēmereor**, meritus sum, 2. — ära teenima, pälvima, ära teeninud olema, (kellelegi) teeneid osutama, välja teenima
- ēmeritus**, a, um — (ära-) teenitud, pälvitud, teene(teri)kas, teeneline; vääriline, väljateeninud
11. **contemnō**, temp̄sī, temptum, 3. — mitte hoolima, mitte tähele panema, põlgama, halvustama
- cruentus**, a, um — verine; verepriismene
- inclitus** (inclutus), a, um — sagedasti nimetatud, nimakas, kuulus; palju ülistatud, laialt tuntud
- perlevis**, e — väga väike, tühine, tähtsusetu
12. **dēmō**, dēmp̄sī, dēmptum, 3. — maha, ära võtma, kõrvaldama; mitte arvesse võtma, kõrvale jätma
- fulgor**, ōris, m. — helk, sära, hiilgus, toredus
13. **taceō**, tacuī, tacitum, 2. — vaikima, vait olema; (millestki) vaikima, vaikides üle minema
- columna**, ae, f. — samm, kolonn
- columnae Herculis** — Gibraltari väina juures olevad kaljud, praegu Calpe ja Abyle
15. **clārus**, a, um — selge, hele; kuulus, tuntud, tähtis
- nāscor**, nātus sum, 3. — sündima, ilmale tulema; algama
- domitor**, ōris, m. — taltsutaja, ohjeldaja, võitja, alistaja
- sēmēstris**, (sēmēnstris), e — kuuekuune, -kuine, pooleaastane
- dēsertor**, ōris, m. — põgenik, (väe-, üle-)jooksik
16. **hodiē** (*adv.*) — (veel) täna, praegu kohe, nüüd, praegu
- certum habēre** — prō

- certō habēre, kindel olema
17. **facinus**, oris, *n.* — toiming, tegu; kuritegu
militāre facinus — sõjaline kangelastegu
- spectātor**, ōris, *m.* — vaatleja, pealtvaataja, -nägija; otsustaja, arvustaja
spectātor ac tēstis — tähelepanelik tunnistaja (vt. R. 48)
- notō**, 1. — ära märkima, tähistama, (üles) märkima, tähendama
- notātus**, a, um — (üles) tähendatud, märgitud, tuntud, teada
18. **milliēs** (*milliēns*) (*adv.*) — tuhat korda, tuhatkordselt, lugematuid kordi
- dōnō**, 1. — kinkima, annetama; andeks andma, andestama, armu andma, karistusest vabastama; kingitust tegema, autasustama
- alumnus**, ī, *m.* — kasulaps; eestkoste-alune; kasvandik, õpilane

XLIV.

1. **quōcumque** (*adv.*) — kuhu (-poole) iganes, kuhu ka mitte
- circumferō**, tulī, lātum, ferre — ringi, ümber kandma; (*oculōs*) laskma ringi uidata, (ringi) suunama, ringi saatma
- plēnus**, a, um — täis, (millelagi) täidetud, küllastatud

- generōsus**, a, um — õilis, üllas, suursugune, väga lugupeetud
- infrēnātus**, a, um — valjastamata hobusega (ratsanik)
2. **fidēlis**, e — truu, ustav, aus, usaldatav
4. **praetereā** (*adv.*) — peale selle, sellele lisaks, pealegi
- iniūria** (vt. XVIII, 6) — solvamine
- indignitās**, ātis, *f.* — ebaväärikus; ebaväärikas, alandav kohtlemine, alandamine, alandus; meelega, rahulolematus
- dolor**, **iniūria**, **indignitās** — ülekohtusest ja alandavast kohtlemisest tingitud valu
- cruciātus**, ūs, *m.* — piin, piinamine
- ultimīs cruciātibus afficere** — kõige hirmsamate piinamiste osaliseks tegema, äärmiste piinamistega karistama
5. **superbus**, a, um — uhke, kõrk, üleolev, ülbe
- omnia suīque arbitriī facit** — alistab kõik oma meelevaldsele otsusele
- modum impōnere** — (millelegi) piiri panema, (midagi) tõkestama, määrama
- circumscrībō**, scrīpsī, scrīptum, 3. — (millelegi) ringi ümber joonestama, üm-

ber(-ringi) piirama; piirid kindlaks määrama, piirama, piiri panema

observō, 1. — tähelepanelikult vaatama, silmas pidama, tähele panema, tähelepanu osutama

6. **rēs alicuī est cum aliquō** — kellegagi tegemist tegema

vēstīgiō movēri — kohalt liikuma e. nihkuma, mitte paigal püsima

7. **vindicō**, 1. — nõudma, nõudmist avaldama; okupeerima, (midagi) omastama või omandama; kaits(e)ma; süüdistama, karistama

8. **timidus**, a, um — kartlik, arg, julgusetu, ettevaatlik
ignāvus, a, um — loid, laisk, ükskõikne, arg; passiivne

rēspectus, ūs, m. — tagasi vaatamine; tähelepanu, lugupidamine, respekt; seljatugi, kaitse, pelgu-, varjupaik

dubitō, 1. — kahtlema, kõhklev, nõutu olema, kõhklema

oppetō, īvī ja īī, itum, 3. — vastu minema, vastu astuma, kannatama

mortem oppetere — surma minema, surema

9. **figō**, fīxī, fīxum, 3. — (millegi külge, kuhugi) kinnitama, üles lööma või üles kinnitama; (animō, in animīs) sisse vajutama, püsivat muljet avaldama või

jätma, meelde löikama, püsivalt sisendama

sī hoc bene fīxum omnibus, sī dēstinātum in animō est — kui see (mõte) on kõigil südamesse kiindunud ja kindlaks otsuseks kujunenud

contemptus, ūs, m. — halvaks panu, halvustus, põlgamine, põlgus, ükskõiksus

XLV.

1. **castellum impōnere** — sillapead ehitama või rajama

2. **dēpopulor**, 1. — (ära) laastama, (paljaks) rüüstama

3. **Victumulae**, arum, f. — linn, ühe liguuride suguharu, nn. Libici pealinna Vercellae maa-alal Po-taguses Põhja-Itaalias

4. **properē** (*adv.*) — kiirelt, ruttu, rutates

praemoneō, uī, itum, 2. — ette manitsema, hoiatama, meenutama

cohortor, 1. — (veenvalt) virgutama, ergutama, julgustama, julgust sisendama

vocō, 1. — hüüdma, hõikama, (kokku) kutsuma, juurde, kohale kutsuma

prōnūntiō, 1. — teatama, teatavaks tegema, (välja) kuulutama, lubama, tõotama

5. **immūnis**, e — kohustusvaba, maksuvaba; töövaba, vaba
6. **potestātem facere alicuī** — facultātem facere alicuī, võimalikuks tegema, võimaldama
- operam dare** — vaevaks võtma (midagi teha), hoolitsema; võimalust andma
- populāris**, e — kaasmaalase-, kodumaine, kohalik, rahva-
- populāris**, is — kaasmaalane, suguvend, -õde
7. **prōsequor**, secūtus sum, 3. — (kedagi) saatma, kaastama, saatjaks olema, järgnema
- mancipium**, iī, n. — varateenimine; ori, orjatar
8. **agnus**, i, m. — tall, voon
- silex**, icis, m. (harva f.) — ränikivi, tulekivi; kivi
- mactō**, 1. — (ohverdamisega) austama, ohverdama, ohvriks tooma; ära, maha tapma, hukkama
- quemadmodum** (quem ad modum) — missugusel viisil, kuidas
- precātiō**, ōnis, f. — palve
- pecus**, udis, f. — loom, kariloom; väikeloom, puduloomad; lammas, jää
- elidō**, lisī, lisum, 3. — välja lööma; purustama
9. **potior**, itus sum, 4. — vallutama, enda võimusesse haarama või võtma, kätte saama, saavutama, saama

1. **alacritās**, ātis, f. — elevus; hoogsus, õhin, innukus, vaimustus, võitlusind
2. **lupus**, ī, m. — hunt, susi (scil. Mārtiālis, Mārtius — Marsile pühendatud. Muistsed rahvad uskused, et hundi nägemine olevat kahjulik)
- laniō**, 1. — lõhki rebima, puruks, lõhki kiskuma
- exāmen**, inis, n. — (putukate) kihav parv; mesilaspere, sülem; eksam
- apis**, is, f. — mesilane
3. **prōcūrō**, 1. — hoolitsema, hoolt kandma; haldama, juhtima; (ohverdamisega) lepitama, lunastama, lepitushvritalitusi teostama
- alicuī obvius fieri** — kellegagi vastamisi sattuma, kokku sattuma, kokku juhtuma, kohtama
4. **dēnsus**, a, um — tihe, paks
- pulvis**, eris, m. (harva f.) — tolm, põrm
- propinquō**, 1. — lähenema, liginema
- expediō**, ivī ja iī, itum, 4. — lahti siduma, lahti päästma, vallandama; korada, valmis seadma, korraldama, valmistama; refl. sē expedire — valmistama
- subsidium**, iī, n. — varumeeskond, reserv, taga; varavägi, varuväeosa, abivägi; abi, toetus, vahend, abinõu, kaitse

5. **cornū**, ūs, *n.* — sarv; pasun (kõver ratsaväe signaal-sarv); väetiib
6. **inter subsidia** — läbi varuväeosa tühimiku ehk vahekohtade
- aliquamdiū** (*adv.*) — mõnda aega, mõne aja, tükk aega
- intermiscēō**, miscuī, mīxtum (mīxtum), 2. — (midagi millelegi) hulka, sekka segama, (kuhugi) vahele segama
- intermīxtus**, a, um — (millegi) hulka segunenud, (millegi) vahele rivistatud, üles seatud, paigutatud
- lābor**, lāpsus sum, 3. — (alla) libisema, laskuma; mööda libisema, mööduma; väära(h)tama, komistama; kokku varisema
- dēsiliō**, siluī (siliī), sultum, 4. — alla, maha hüppama, hüppama
- māgnā ex parte** — suurimalt osalt, enamasti, enamikus
- pūgna vēnit ad pedēs** — lahing kujunes jalaväe võitluseks
7. **circumvehor**, vectus sum, 3. — ratsutades ringi (sisse) tegema; (kuskilt kaudu) ringi ratsutama; ringi sõitma, ringi uitama, ringi luusima
- sē ostendere** (vt. VII, 7) — end näitama; ilmuma, nähtavale tulema

- is pavor** — nõnda tekkinud hirm
8. **intercursus**, ūs, *m.* — kiire vaheleastumine, kohale-tulek, juurde-, appirutamine
- pūbēscō**, buī, —, 3. — meheks sirguma, meheikka jõudma, suureks, täis kasvama
- prōpulsō**, 1. — tugevasti edasi tõukama, ära tõukama või ära ajama, takistama; tagasi, eemale tõrjuma, kõrvaldama
- penes** (*praep. c. acc.*) — juures, kätes, päralt, valduses, võimuses
- laus**, laudis, *f.* — kiitus, ülistus, au, kuulsus, tunnustus
9. **Āfricānus**, a, um — aafrika; kahe kuulsaima Scīpiō hüüdnimi
- P. Cornēlius Scīpiō Āfricānus** māior, iī iī ōnis iī ōris, *m.* — üks andekaimaid ja kuulsaimaid rooma väejuhte
- ēgregius**, a, um — suurepärane, väga hea, eriline
- cōnferciō**, fersi, fertum, 4. — tihedalt kokku suruma, täis toppima, täitma
- cōnfertus**, a, um — tihe, kokkusurutud
10. **trepidē** (*adv.*) — hirmunult, kartlikult, väriselt
- effūsē** (*adv.*) — korratult
- reducō**, dūxī, ductum, 3. — tagasi tõmbama ehk vii-

ma ehk juhtima, tagasi
marssida laskma

nātiō, *ōnis, f.* — sündimine;
natsioon, rahvus

dēlēgō, *1.* — (kellegi poole)
juhatama; (kellegi) arve-
le kirjutama, (kellelegi)
omistama

vērus, *a, um* — tõeline, tõe-
lik, (predikatiivselt) tōsi,
ōige; põhjendatud, tõepä-
rane, usutav, uskumis-
väärne

XLVII.

2. **vās**, *vāsis, n. (pl. vāsa, ōrum, n.)* — anum, nõu,
astja, vaas; *pl. sõjavarustus*;
pagas, pakid, kompsud
vāsa colligere — kōike
(kokku) pakkima, sõjava-
rustust kokku pakkima,
teeleminekule valmistuma
tumultus (vt. XIV, 2) — rü-
selemine, korratust, sega-
dus

īnsectātiō, *ōnis, f.* — jälita-
mine, tagaajamine

3. **in secundam aquam
lābī** — pärivett, päri-
voolu (alla libisema) uju-
ma

4. **Magō**, *ōnis, m.* — Hanniba-
li vend, Kartaago väejuht,
võttis II Puunia sõja ajal
aastail 218—216 osa Hanni-
bali sõjakäigust Itaaliasse,
teotses aastail 215—206
Hispaanias, juhtis 205—203
pealetungi Põhja-Itaaliale,
kaotas 205 Mediolanumi
lahingu ja suri varsti pä-

rast seda teekonnal Aaf-
rikasse

ōrdō, *inis, m.* — rida; rivi;
rühm, tsentuuria (100-me-
heline väeosa), kompanii;
kord, järjekord

in ōrdinē — järjestikku

5. **perītus**, *a, um*, — kogenud,
põhjalikult tundev (min-
git ala); teadja, tundja

fidem facere (c. gen.) —
usaldust äratama, usutav
olema

salvus, *a, um* — vigastama-
ta, terve, kahjustamata,
päästetud; (*abl. abs.* konst-
ruktsioonis seoses mõne
noomeniga) ilma (midagi)
kahjustamata, ilma (mi-
dagi) kaotamata

tanta vis flūminis —
nii tugevajõuline jõe-
vool

īnlō, *1.* — sisse, peale pu-
huma, puhuma; täis, üles
puhuma, õhuga täitma

īnflātus, *a, um* — täis, üles
puhutud

trāvehō — trānsvehō (vt.
XXVI, 9)

8. **castra commūnīre** —
kindlustatud laagrit üles
lõõma, püstitama

dērigō = **dīrigō**, *rēxī, rēc-
tum, 3.* — õigeks, sirgeks
ajama, õgvendama; sir-
gelt rivistama; otse (ku-
hugi) suunama või juhti-
ma

aciem dērigere — sõja-
väge lahinguks rivistama,
lahingukorda seadma

2. **vigil**, ilis (*abl. sg. adiect. ī. subst. e; gen. pl. um; neutrum ei ole tarvitatav*) — ärkvel, valvel olev, virge; *subst. valvur, vaht*
trānsfugiō, fūgī, fugitum, 3. — vaenlase poole üle minema, üle jooksmata või üle põgenema
alloquor, locūtus sum, 3. — kõnetama, kedagi julgustavate sõnadega lohutama
 3. **rabiēs**, em, e, f. — (metsik, meeletu) viha, raev; määratsus
ad arma ire — relvi haarama, lahinguks valmistuma
gravis, e (vt. V, 8) — (siin:) haiglane
 4. **tacitus**, a, um — vaikiv, hääletu; vaikne, salajane
fluvius, iī, m. — voolav vesi; vool(us); jõgi
 5. **fefellit** — jäi varjatuks, salajaseks
aviditās, ātis, f. — ahnus, (kirglik) himu, saamahimu
vacuus, a, um — tühi; ilma (milletagi), omanikuta; tegevusetu, jõudeolev
dēvertō, vertī, versum, 3. — ära, mujale pöörama; intr. ära, mujale pöörduma, eemalduma, lahkuma, (kuhugi) pöörduma
 6. **perscrūtor**, 1. — läbi otsi-

- ma, luusima, või läbi tuhnima
ēmittere (vt. XLI, 6) — (siin:) minna laskma, ära saatma; *pass. pääsema, (ära) põgenema, ära jooksmata*
castra mētārī, pōnere, collocāre — laagrit püstitada
 7. **vexātiō**, ōnis, f. — vaev, vintsutus; valu, piin; piinamine, rõhumine
vulnus iactātum (vt. XXXVI, 8) — raputamise tagajärjel halvemaks muutunud, halvenenud
collēga, ae, m. — ametivend, kolleeg, ametikaaslane
 8. **ēlātus**, a, um (vt. XXX, 8) — uhke, kõrk, suureline
quantum... tantum — kui võrd... niivõrd (samavõrra)
 9. **Clastidium**, iī, n. — (praegu Casteggio) väike kindlustatud paik Po jõest paremal pool, Trebiast 45 km lääne pool, Gallia ja Liguria piiri läheduses, Genuast Placentiasse kulgeva maantee ääres
vīcus (vt. XXV, 13) — kindlustatud koht. Roomlastel oli juba ammu välja kujunenud korralik sõjaväe toitlustussüsteem ja seetõttu olid tähtsamate teede ääres sellised *vici* (magasinid)
frūmentum, ī, n. — teravili, vili; kõrvili

vim parāre — valmistuma jōu rakendamisele

prōditio, ōnis, *f.* — äraandmine, reetmine

nummus, ī, *m.* (*gen. pl.* ōrum ja um) — münt, (metall-)rahatükk, metallraha; (käibel olev) raha, eriti rooma sesterts

aureus, a, um — kuldne, kullast, kuld-

Dasius, ii, *m.* — natsionaalpartei juht Apuulias (Hannibali poolel)

Brundisīnus, a, um — brundiislane, Kagu-Itaalias (Apuulias) asetseva sadamalinna Brundisiumi (praegu Brindisi) elanik

praefectus, ī *m.* — ülem (-us), juhataja; (garnisoni) ülem või komandant; (liitlasvägede) ülemjuhataja; asevalitseja, asehaldur

10. **horreum**, ī, *n.* — küün, rehi; (vilja-)ait, magasin, (pea-)ladu

sedeō, sedī —, 2. — istuma; viibima; rahulikult, tegevuseta istuma, ootama; sõjaväljal, sõjakäigul olema, laagris olema

clēmentia, ae, *f.* — pehmus leebus; lahkus; armulikkus

XLIX.

1. **terrā marīque** — maal ja merel

2. **Lipara**, ae, *f.* ja **Liparē**, ēs, *f.* — suurim Aioolia saar-

test, praegu Lipari; *pl.* Liparae, ārum, *f.* — Lipari ehk Aioolia saarestik (Aeoliae insulae) Sitsiilia põhjaranniku läheduses, koosneb 7 suuremast ja paljust väiksematest saartest. A. 251 vallutasid roomlased saared. Pärast rahu sõlmimist 241. a. pidi Kartago neist loobuma. Neil saartel juhtus sageli häirivaid tulepurskeid

insula Vulcāni (Thermissa, Hiera) — vulkaaniline saar Vahemeres; praegu Volcano, lõuna pool Liparast, üks Lipari saartest

tenēre (vt. III, 6) — (siin laevade kohta:) kurssi, suunda pidama, suunda võtma (kuhugi), suunduma; (kuhugi) jõudma, (midagi) saavutama, randuma

fretum, ī, *n.* (harvem fretus, ūs, *m.*) — voolus, (mere)tõus; väin, merekitsus, eriti Sitsiilia väin, Vahemere kitsaim koht Sitsiilia ja Aafrika põhjaranniku vahel

aestus, ūs, *m.* — kuumus, palavus; (mere)tõus, merevoolus, merehoovus

3. **Messāna**, ae, *f.* — tähtis linn Sitsiilia kirdeosas Messina väina ääres, sadamaga, mis moodustas sibirikujulise neeme ja mahutas enam kui 600 laeva, praegu Messina (asut. umbes 750. a. e. m. a.; kannal-

tanud sageli maavärisemiste all)

Hierō ja **Hierōn**, *ōnis, m.* — Hieron II (noorem, 306—214), Sürakuusa türann aastast 270, mamertiinide võitja a. 264. Kartaagolaste, hiljem roomlaste liitlane I Puunia sõjas

Syrācūsae, *ārum, f.* — Sürakuusa, Sitsiilia suurimaid ja jõukamaid linnu, saare silm idarannikul, rajatud doorlaste poolt a. 735 e. m. a.

Syrācūsānus, *a, um* — sürakuusa (adj.)

Syrācūsānī, *ōrum, m.* — Sürakuusa elanikud, sürakuuslased

4. **opperior**, *pertus (perītus) sum, 4.* — ootama, ära ootama

repūgnō, *1.* — (millelegi) vastu seisma ehk hakkama, takistama, vastupanu avaldama

portus, *ūs, m.* — sadam; varjupaik, kaitse

5. **Lilybaeum** ja **-baion**, *i, n.* — neem Sitsiilia lääneosas, 1000 staadioni kaugusel Aafrika ranniku lähimast kohast (praegu Capo di Boco). Kartaagolased rajasid siin a. 350 samanimelise linna, mis kujunes saare tähtsaimaks punktiks. Lilybaeum kuulus Roomale aastast 241 e. m. a.

praecipuus, *a, um* — eriline; erakorraline, silmapaistev, suurepärane

tempestās, *ātis, f.* — ilmatik; (halb) ilm, rajuilm, torm

disiciō, *iēcī, iectum, 5.* — laiali viskama, laiali ajama või pillutama, hajutama, laiali paiskama

6. **M. Aemilius**, *i iī, m.* — praetor ja Sitsiilia provintsi asehaldur 218. a.

perscribō, *scripsī, scriptum, 3.* — täpselt ja üksikasjaliselt kirja panema; kirjalikult teatama või teada andma; aru andma, teateid saatma

perscribit monetque (vt. X, 5) — nõuab kirjalikult, kutsub kirjalikult üles

firmus, *a, um* — kindel, tugev, vastupidav

7. **lēgātī** (vt. VI, 2) — sõjaväe legaadid, mitte saadikud

tribūnus, *i, m.* — tribuun; (siin:) tribūnī militum — sõjatribuunid, leegioni kuuendiku ülem. Iga leegioni juures oli neid 6, kes vaheldumisi, igauks 2 kuud, komandasid leegioni

cūra cūstōdiae — hoolikas valvsus

aliquem ad cūram cūstōdiae intendere (vt. VI, 6) — kedagi hoolsale valvsusele suunama või juhtima

- apparātus belli (vt. VIII, 1) — (ebatav. väljend) sõjatagavara, sõjamoos
8. **nāvālis**, e — laeva-, mere-socius nāvālis — mere-mees, -väelane; taval. *pl.* meremehed, mereväelased, madrused
- coquō**, coxī, coctum, 3. — keetma, küpsetama; (ära) kuivatama
- cibārius**, a, um — toidu-
- cibāria**, ōrum, n. — toiduained, elutarbed, toit; päevamoon, moonavili
- cocta cibāria — küpsetatud leib, kuivikud
- cōnscendō**, scendi, scēsum, 3. — üles, peale minema, laevale minema
- specula**, ae, f. — vaatlustorn, vahi-, valvetorn
- prōspiciō**, spexī, spectrum, 3. — edasi, ette, kaugele vaatama, ümber, ringi vaatama, silmama; ette nägema
- adventō**, 1. (adveniō, vt. XII, 2) — kiiresti lähemale jõudma, lähenema
9. **cursus**, ūs, m. — jooks; (kiire) sõit, kiirus; kurss, suund
- praesentiō**, sēnsī, sēsum, 4. — enne, varem märkama, varem nägema
- lūna**, ae, f. — kuu (taeva-keha)
- pernox**, noctis (ainult *nom.* ja *abl.*) — öö läbi pais-
tev

- armāmenta**, ōrum, n. — purjestik, purjed, taglas
10. **conclāmō**, 1. — ühes kisendama; kõvasti hüüdma; kokku kutsuma, kokku hüüdma
- ad arma conclāmāre — relvade juurde hõikama või käsutama
11. **imparātus**, a, um — ettevalmistamata, varustamata
- haud cum imparātis — hästi ettevalmistatuga
- armāmenta dēmere — purjesid rehvima, maha võtma (lahingu ajal tarvitati liikumiseks ainult aerusid)
12. **illūcēscō**, lūxī, —, 3. — valgeks minema, valgenema, koitma hakkama
- illūcēscit (impers.) — läheb valgeks, koidab, päev algab
- spatium**, ii, n. — vahemaa, -ruum; aeg, vältus
- exitus**, ūs, m. — väljaminek, väljasõit, väljapääs; väljasõidutee
13. **rēs gestae** — teod, sõjalised vägiteod, sõjad

L.

1. **ēvehō**, vexī, vectum, 3. — välja viima, välja veda-
ma, välja sõidutama; *pass.* evehī — ära-, välja sõit-
ma, merele minema
- pūgnam cōnserere — proelium cōnserere (vt. IV,

- 8) — lahingusse astuma, lahingut alustama, võitlusesse astuma
vīrēs cōnferre (vt. I, 2) — jõudu katsuma
2. **ēlūdō**, lūsī, lūsum, 3. — (lõõgi eest) kõrvale põikama, (kedagi) vältima, (kellegi eest) kõrvale hoiduma, põiklema
3. **affatīm** (*adv.*) — küllaldaselt, piisavalt, rahuldavalt
inops, opis (*abl. sg. adiect. ī, subst. e; gen. pl. um, neutrum* ei ole tarvitav) — vaene, abituu, kehv; (mildestki) ilma olev, ilma (milletagi), -ta; jõuetu
sīcubī — sī alicubi — kui kuski(l)
cōnserere (vt. IV, 8) — (siin:) mõne teise laevaga kokku põrkama, võitlusesse astuma
4. **paucitās**, ātis, *f.* — vähesus, väike arv e. hulk
5. **fugam capere** — põgenema hakkama, põgenema
nōbilis, e — tuntud, kuulus, suursugune, ülikas; silmapaistev, tähtis
6. **perforō**, 1. — auklikuks tegema, läbi puurima, läbitama, vigastama, kahjustama
redux, ducis — *act.* tagasi viiv või toov; *pass.* tagasi tulles või tagasi tulnud, tagasi pöördudes, tagasi pöörduv
7. **gnārus**, a, um (*c. gen.*) — teadja; teadlik, teadev
8. **ōrnō**, 1. — varustama, valmistama, korraldama; kaunistama, ehtima
clāssem obviam dūcere (vt. I, 4) — laevastikku vastu viima
rēgius, a, um — kuninglik, kuninga-
praetōrius, a, um — preetori-, pealiku-, väejuhi-, ülemjuhataja-
nāvis praetōria — lipulaev
sōspes, pitis — terve, kahjustamata
precor, 1. — (siin:) soovi avaldama e. ütlema
9. **cōnātum**, ī, *n.* — ettevõtte, üritus, katse
senex, senis (*abl. sg. e, gen. pl. um, neutrum* ei ole tarvitav), *compar. senior* — vana, elatanud, eakas; *subst.* vanake, rauk, vanamees
10. **grātis** (*adv.*) — muidu, tasuta
grandis, e — (kaunis) suur, tugev; (aetās) kõrge; elatanud, eakas, vana; tunduv, tähtis
rēs novae — uudised; uuendused, reformid, riigipööre
11. **nāvigō**, 1. — (laevaga) sõitma, laevama, purjetama

LI.

1. **Melita**, ae, *f.* ja **Melitē**, ēs, *f.* — praegu Malta saar Vahemeres Sitsiilia ja

- Aafrika vahel, samanime-
lise linnaga. Oli vanaajal
foiniiklaste koloonia, a. 218
langes Rooma võimu alla
2. **Hamilcar Gisgō**, aris *ōnis*,
m. — oli ülemjuhatajaks
a. 241 Lilybaionis, toime-
tas väksemaid palgasõdu-
rite salku Aafrikasse
- nōbilitās**, ātis, *f.* — kuulsus,
tähtsus; aadliseisus, kõr-
gem seisus, suursugune
päritolu
- corōna**, ae, *f.* — pärg, vanik,
kroon
- vēneō**, vēniī, vēnum, īre
(*pass.* sōnale vēndō) —
müüdama, renditama
sub corōnā vēnīre —
orjana müüdama
5. ab eā parte — edela
osas, Kartaago poolt
- īnsulae Vulcani** (vt. XLIX, 2),
Liparae īnsulae — Lipari
(Aioolia) saarterühm, enam
tarvitatav nimetus kogu
saarterühma jaoks on Li-
parae (Aeoliae) īnsulae,
(nagu XLIX, 2, on siingi
kogu saarestiku nimetus
tuletatud üksikust saare
nimest)
- stāre** (vt. X, 9) — (siin):
ankrus olema. Puunia lae-
vastikuna tuleb mõista
neid 17 laeva, milledest on
juttu XLIX, 2
4. **Vibō**, *ōnis* (täielikult Vibō
Valentia) — tähtis sada-
malinn läänerannikul, Lōu-
na-Itaalias, praegu Vivona
Vibōnēnsis, e — vibo (adj.)

5. **ēscēnsiō**, *ōnis*, *f.* — maabu-
mine, randumine, maale-
tulek
6. mare superum — Aad-
ria meri
- Sextus Pompōnius**, ī ii, *m.*
— legaat konsul Semprō-
niuse all
- attribuō**, uī, ūtum, 5. —
(juurde) andma; (välja)
jagama, üle andma, mää-
rama; ülesandeks, juhtimi-
seks (üle) andma
- explēō**, plēvī, plētum, 2. —
täitma; täisarvuliseks te-
gema, (milleski puudujää-
vat osa) täiendama, komp-
lekteerima
7. **coniungō**, iūnxī, iūctum, 3.
— kokku siduma; ühenda-
ma, kokku liitma; *pass.*
ühinema, liituma

LII.

1. **ambō**, ae, *ō* — mõlemad
2. **minūtus**, a, um (vt. minuō,
XI, 12) — araks tehtud,
arastunud, masendatud
- dilātiō**, *ōnis*, *f.* — viivitus,
edasilükkamine, pikendus
- patiēbātur** (vt. VII, 8) — või-
maldas, lubas, nõustus;
c. negat. ta ei tahtnud (mi-
dagi teha)
3. **praepotēns**, entis — väga
mõjukas, väga tähtis, üli-
võimas
- ambiguus**, a, um — mõlema-
le poole (mõlemasse suun-
da) kalduv, võnkuv, eba-

- kindel, kõhklev, otsustusvõimetu, kahevahel olev
- grātia**, ae, *f.* — meeldivus, soosing, soodustav poolehoid, sümpaatia, lahkus, tänu
4. **periniquus**, a, um — väga ebaõiglane, ülekohtune, mitte sugugi rahulik või külmavereline
- acciō**, civī (ciī), cītum, ire — juurde kutsuma, tulla laskma
- dictitō**, 1. (dicō — vt. VII, 3) — vahetpidamatult, sageli ütlema, korduvalt väitma
5. **mixtōs** (vt. VII, 5) = **imixtōs** (vt. XXXII, 7) — vahele, teiste hulka segatud, teistega ühte sulatatud
6. **egeō**, guī, —, 2. — puudust kannatama, (millestki) puudust tundma. ilma olema, vajama
- vindex**, icis, *c.* — käendajā, käemees, kaitsja; kättemaksja; karistaja; kohtumõistja
- nimius**, a, um — (üle-)liigne, liiga suur, piiramatu
- cultor** (vt. XXX, 8) — (siin:) incola, elanik
- labōrō**, 1. — jõudu pingutama, töötama, vaevuma; (midagi) taotlema; (millegi eest) hoolitsema, muretsesema; hädas, raskes seisukorras olema; kannatama
7. **rem agere** (vt. XII, 1) — läbirääkimisi pidama
- tempus agendaē rei** — läbirääkimiste aeg
- infidus**, a, um — truudusetu, ebatruu, mitteustav
- vetustās**, ātis, *f.* — iga, vanus, vanadus
- obsolescō**, lēvī, (lētum) 3. — vanaks muutuma, vananema, aeguma
8. **in fide continēre** (contineō — vt. XXXIII, 8) — truuduses hoidma, truudust säilitama
9. **admisceō**, mīscuī, mīxtum (mīstum) 2. — juurde segama, sisse, hulka segama; juurde lisama, lisan-dama; segama
10. **spargō**, sparsī, sparsum, 3. — laiali puistama, laiali pillutama, hajutama, paiskama
- sparsus**, a, um — laialipillatud, -paisatud, hajutatud, hajuvil
- incompositus**, a, um — korraldamata, mitte koondridades marssiv
- inopinātō** (*adv.*) — ootamatult, ettenägematult, äkki, äkitselt
11. **variā pugnā** — vahelduva võitlusega (lahinguga), s.o. vahelduva õnnega (eduga)
- ad extrēmum** (vt. VIII, 10) — lõpuks, viimaks
- certāmen aequāre** (vt. IV, 9) — võrdse eduga (tul-musega) võitlema

1. **gaudiō efferrī** (vt. XXX, 8)
— üilirõõmus, rõõmujoovastuses olema, rõõmust juubeldama

2. **dīmicātiō**, õnis, *f.* — võitlus, taplus; otsustuslahing, -võitlus

aeger, *gra.* *grum* — haiglane, end halvasti tundev, haige, kannatav

horreō, *horruī*, —, 2. — (timõre) värisema; (värisedes) tagasi kohkuma, kartma, hirmu tundma (millegi ees)

3. **senēscō**, *senuī*, —, 3. — vanaks muutuma, vananema, raugastuma; energiat kaotama

tempus terere (vt. XI, 3)
— aega kulutama, raiskama, kaotama

4. **cis** (*praep. c. acc.*) — siinpool; jooksul, sees

5. **ingemiscō**, *gemuī*, —, 3. — (korra) ohkama, õhkama; kurtma, halisema

bellō, 1. — sõdima, sõda pidama, võitlema

cōsulāris, *e* — konsulaarne, konsuli-; konsuliameti-

Appenninus (*Ā pennīnus*), *i. m.* — Apenniinid, Itaalia peamine mäeahelik, mis ulatub umbes 1200 km pikkuse pideva kurdmäestikuna läbi kogu Apenniini poolsaare; enamasti paljas. jääga kaetud. täis lõ-

hestikke, lääneküljel kaunis järsk

aliquid suae dīciōnis facere (*dīciō* — vt. V, 3) — oma võimu alla heitma, endast sõltuvaks tegema

6. **contīōnābundus**, *a.* *um* — avalikus sõnavõtus kõneldes või oma seisukohta avaldades, nagu sõdurite koosolekul rääkides

agere (vt. III, 2), *agere cum populō* — ette kandma, esitama, kõnelema

7. **comitia**, *ōrum. n.* (vt. XV, 6) — rahvakoosolek, eriti valimiskoosolek

dissentīō, *sēnsī. sēnsūm*, 4. — lahkarvamusel olema, teisiti arvama; (millelegi) vastu rääkima või vaidlema, (millegi vastu) protestima, protesti avaldama

8. **imprōvidē** (*adv.*) — ettevaa-tamatult, kaalumata

percitus, *a. um* (*perciō*) — vihane; kergesti erutuv, äge, äkiline, tormakas

ferōx (vt. V, 12) — (siin:) metsikuks muutunud

praedātor, *ōris. m.* — soomuse-tegija, saagitseja, saagitooja, rüüstaja

haud diffīdere (vt. XXV, 3) — mitte kahtlema

9. **inūtilis**, *e* — mittekasulik; (tarvitamis-)kõlbmatu, kasutu

inūtilem facere —
tarvitamiskõlbmatuks, ka-
sutuks tegema, kasutuks
muutma

dum Gallōrum animi
vigērent (vt. XL, 8) —
kuni Gallialaste vaimus-
tus (julgus) veel värske
olevat

11. **speculātor**, ōris, *m.* — vaat-
leja, piilur, luuraja, sala-
kuulaja

militō, 1. — sõjaväes teeni-
ma; sõjaväeteenistust täit-
ma, sõdimä

LIV.

1. **rivus**, ī, *m.* (vt. XXXVII, 5)
— (siin:) jõesäng

clausus — inclūsus (vt.
XIV, 4)

obserō, sēvī, situm, 3. —
(täis) külvama või istutama

obsitus, a, um — täiskülva-
tud; (millegagi) kaetud,
täis (aliquā rē)

palūster, tris, tre ja **palūst-**
ris, tre — soine, soo-

herba, ae. *f.* — kõrstaim;
rohi, rohutaim

herba palūstris — soo-
taimestik, pilliroog, kõrkjas

vestiō, īvī, ii, itum, 4. —
rõivastama, riietama; (kas-
vades) katma; *pass.* kattuma,
rohistuma, täis kas-
vama

veprēs, is, *m.*, taval. *pl. ve-*
prēs, ium, m. — kibuvitsapõõsas, -põõsastik, ki-
buvitsarägastik, -tihnik

latebrōsus, a, um — täis

varitsemiskohti või peidi-
kuid; peidetud, salajane
perlūstrō, 1. — üle vaata-
ma, (arvustava pilguga)
läbi, järele vaatama, luu-
rates teada saama

2. **corpora cūrāre** — vt.
XXXI, 1

praetōrium (vt. LIII, 6) —
sõjanõukogu juhi pea-
staabis

3. **rōbora virōrum** (vt.
I, 2) — (*abstractum pro*
concreto) tuum-, valikväe-
osad

valeō, luī, litum, 2. — täies
jõus, tugev, terve olema,
(millekski) suuteline, või-
meline olema, suutma;
mööduandev; tähtis olema

turma, ae. *f.* — ratsaväeüks-
sus, allüksus [$\frac{1}{10}$ ratsaväe
ala'st (500 sõdurit) = 5
dekuuriat = ligikaudu 50
ratsanikku], salk, turma;
eskadron, rühm

manipulus, ī, *m.* — peotäis;
kimp, kubu, pundar; roo-
ma sõjaväes leegioni tak-
tikaline ühik, maniipul
(nimetuse saanud heina-
peotäiest, mis Romuluse
ajastul väetähise asemel
ees kanti); 5 maniipulit
moodustasid ühe kohordi;
rühm jalaväelasi

eligō, lēgī, lēctum, 3. —
(välja) valima, valikut
tegema

mōnstrō, 1. — näitama;
kirjeldama, ära tähenda-
ma, märkima

- caecus**, a, um — mittenägi-
ja, pime; ilma (igasuguse)
arusaamiseta (millegi suh-
tes), faipamatu, vilumatu
belli artēs (vt. I, 2) —
sõjakavalused, kaval sõja-
taktika
4. **primā lūce** (vt. XXXII,
10) — koidu ajal, koidi-
kul
- obequitō**, 1. — juurde, lä-
hemale ratsutama
- iaculor**, 1. — oda viskama,
oda heitma
- ēliciō**, cui, citum, 3. — väl-
ja, esile meelitama, välja
kutsuma
- iniectō deinde cer-
tāmine** — niipea kui
seejärel lahing esile kut-
sutud, esile puhkenud oli
- sēnsim** (*adv.*) — vähehaa-
val, aegamööda, järk-
järgult, pikkamisi
5. **prandeō**, prandī, prānsūm,
2. — hommikueinet söö-
ma, einestama, (hommi-
ku)einete võtma
6. **eā parte virium** — sõ-
jajõudude (võitlusjõudu-
de) sellele osale (uhke)
- ab dēstinātō** (vt. XXII,
2) **iam ante cōnsi-
liō** — juba varem kind-
laksmääratud plaani ko-
haselt
7. **brūma** (= *brevissima scil.
diēs*), *ae. f.* — lühim päev,
talvine päikese pööri-
punkt, pööripäev, talve
algus; talveaeg, talv
- nivālis**, *e.* — lume-, lumega
kaetud, lumitunud; lume-
sajune
- intericiō**, iēcī, iectum, 3. —
vahele viskama; vahele
asetama, vahele paiguta-
ma
- interiectus**, a, um — vahel,
vahepeal olev, vahepeal
asetsev, vahepealne
- propinquitās**, ātis, *f.* — lä-
hedus, ligidus; sugulus
- palūs**, ūdis, *f.* — seisev ve-
si, soo, tiik, järv
- praegelidus**, a, um — väga
külm, jääkülm, jääne
8. **adhibeō**, buī, bitum, 2. —
külge, juurde, peale pa-
nema; tarvitama, raken-
dama; juurde kutsuma,
abiks võtma
- insum**, fuī, esse — millegi
sees, küljes, peal olema;
c. dat. milleski leiduma
või olema, sisalduma
- aura**, *ae. f.* — hingeõhk,
hingus; tuuleõhk, -pu-
hang; tuul, õhk; atmos-
fääri õhk (mida sisse hin-
gatakse), atmosfäär, õhk-
kond
- aura flūminis** — jahe-
dus, mis jõest tõuseb, jõe
atmosfäär
- appropinquō**, 1. — lähene-
ma, liginema, lähedale
tulema
- afflō**, 1. — juurde, peale
puhuma, (vastu) puhuma;
juurde kandma
9. **tenus** (*praep. c. abl.* või *c.
gen.*) — -ni, kuni, saadik

potentia, ae, *f.* — suutmine, suude, võime; jõud

lassitūdō, dinis, *f.* — roidumus, rammestus, väsimus

LV.

1. **tentōrium**, ii, *n.* — telk
oleum, i, *n.* — õli; puuõli, oliiviõli
moliō (vt. XXXVII, 3) — (siin:) salvima, võidma
2. **armātūra**, ae, *f.* — relvastus, relvaliik; (metonüümselt) relvastatud
levis armātūra — (*abstr. pro concreto*) kergesti relvastatud, kerges varustuses sõjamehed
graviōrēs armis perditēs — raskemas relvastuses jalamehed
quod vīrium, quod rōboriserat — kui palju tal oli jõulisi ning tugevaid valikväeosasid, tuumväeosasid
circumfundō, fūdi, fūsum, 3. (vt. XIV, 1) — ümber, ümberringi valama, ümberringi kallama; ümbritsema, ümber(-ringi) piirama; (sõjanduses) sulustama, sisse piirama, tihedasti ümbritsema, ringi ... rivistama
in cornibus — tiibadel; (vastu seatud:) **ab cornibus** — väljaspool tiibu
divisōs (vt. XVII, 5) — laiali
3. **incautus**, a, um — ettevaatamatu, mõtlematu; hooletu, ükskõikne

receptus, ūs, *m.* — tagasivõtmine, -tõmbumine; taganemine, tagasiliiikumine

4. **Latinus**, a, um — laatsiumi, ladina; latiini
Latinus, i, *m.* — latiini(-lane), ladinlane, Laatsiumi elanik

Cenomāni, ōrum, *m.* — kenomaanid, võimas kelti suguharu Põhja-Itaalias

sōlus, a, um (*gen. sg. iūs, dat. ī*) — ainus, ainult üks, täiesti üks

6. **dīdūcō**, dūxi, ductum, 3. — lahti tegema, avama; lahku viima, üle viima, laiali paigutama

quae rēs, = ea rēs — see liikumine, manööver

nūbēs, is *f.* — pilv; parv, suur hulk

iaculum, i, *n.* — visk(e)oda velut nūbe iaculōrum — nagu odade rahega

7. **odor**, ōris, *m.* — hais, lõhn
īnsolitus, a, um — *act.* harjumatu; *pass.* ebaharilik, kummaline, iseäralik

8. **pedester**, tris, tre — jala-, jalaväe-, maaväe-

corpus cūrāre (vt. XXXI, 1) — keha kinnitama

īeiūnus, a, um — tühja kõhuga, söömata, näljane

torpeō, puī, —, 2. — liikumatu, tardunud, kangestunud olema

9. *sē tulerant* (vt. II, 4) — *sē intulerant, sēsē iniēcerant* — (kuhugi) paiskuma või sööstma, tormama
- latebra*, ae, *f.* — varju-, peidukoht, peidik, varitsemiskoht
- praeterferō*, tuli, lätum, ferre — mööda kandma, mööda viima; *pass. praeterferri* — mööda liikuma, mööduma
- exorior*, ortus sum, 4. — välja, esile tulema; välja, esile sööstma, esile tungima, välja tormama
10. *immōtus*, a, um — liikumatu, rahulik; kindel, püsiv *praeter spem* — vt. IX, 1
11. *vēles*, itis, *m.*, taval. *pl vēlitēs*, um, *m.* — liik noori kerges relvastuses sõjamehi, kergesti relvastatu, eelväekütt, jalaväe lentsalga liige
- verūtum* (*verrūtum*), *i, n.* — $3\frac{1}{2}$ jala pikkune viskoda, mille ots oli varustatud 5 tolli pikkuse raudteravikuga
- cauda*, ae, *f.* — saba
- cutis*, is, *f.* — (pehme) nahk; välispind, kate, kest

LVI.

1. *cōnsternārī* (vt. XI, 15 ja XXXIII, 4) — ära hirmuma, araks, peruks minema ehk muutuma, lõhkuma hakama

- sinister*, tra, trum — vasakul, pahemal (pool) olev, vasak, vasem, vasakpoolne
- sinistra* (scil. manus), ae, *f.* — vasem käsi
2. *cum iam in orbem pūgnārent* — kui nad pidid vastupanu osutama juba igasse suunda (ringi) (neid sissepiiravatele vaenlastele)
- alibi* (*adv.*) — mujal(e), teisal(e); muidu; teisiti
3. *reditus*, ūs, *m.* — tagasitulek, -minek, taganemistee
- interclūdō*, clūsī, clūsum, 3. — (vahepealt) kinni panema, sulgema, ära lõikama
- prae* (*praep. c. abl.*) — ees, eel, enne, ette; (millegagi) võrreldes; pärast, tõttu, tagajärjel
- dēcernō* (ebatav.) = *discernō* — vt. IV, 3
- satis dēcernere* — küllalt kindla teadmisega vahet tegema, otsustama, küllalt kindlalt otsustama või teadma
- quā*, scil. parte
- rēctō itinere* — otse teed
4. *ēruptiō*, ōnis, *f.* — väljatung; esile-, väljasööstmine, esiletormamine
- cunctātiō*, ōnis, *f.* — viivitamine, kõhklemine
- inter cunctātiōnem ingrediendī* — ingre-

- di cunctantēs, dum ingredi
di (aquam) cūctantur
6. **intolerandus**, a, um — väl-
jakannatamatu, talumatu
8. **saucius**, a, um — vigasta-
tud, haavatud
saucii (scil. militēs), ōrum,
m. — haavatud (sõdurid)
9. **obstrepō**, puī, pitum, 3. —
vastu kostma, mühama,
kohama
pluvia, ae, f. — vihm, vih-
masadu
dissimulō, 1. — varjama;
mitte välja näitama, teesk-
lema, simuleerima
perducō, dūxī, ductum, 3. —
läbi juhtima, (kuhugi) vii-
ma või juhtima

LVII.

2. **arcessō**, īvī, itum, 3. (vt.
accerso, III, 2) — juurde,
kohale kutsuma, kutsuma
3. **praedor**, 1. — saagitsema,
soomust tegema, saagitse-
des rüüstama või riisuma,
röövimisi toime panema,
saaki tooma
fallere (vt. XXXVI, 7) —
(siin:) läbi hiilima
in praesentia — sel-
leks korraks, nüüdseks,
käesolevaks (ajaks)
4. **comitiis cōsulāri-
bus habitis** — kui oli
peetud rahvakoosolek kon-
sulite valimiseks
vagor, 1. — ringi uitama,
hulkuma; ringi liikuma,
ekselema

Celtiberi, ōrum, m. — kelti-
beerid, keltidest ja ibee-
ridest moodustunud sega-
rahvas Keltiberias (vt.
XLIII, 8), Ebro jõe ülem-
jooksul, tekkis keltide sis-
serändamise järel Hispaa-
niasse IV sajandil e. m. a.

Lusitanī, ōrum, m. — lusi-
taanid, rahvas Lusitaani-
as, praeguses Portugalis

subvehō, vexī, vectum, 3. —
ülesjõge vedama; juurde,
ligi, järele vedama, koha-
le toimetama; *pass.* üles
sõitma

6. **emporium**, īī, n. — kauple-
miskoht, (kauba-)turg, lao-
koht, viljaait

cēlō, 1. — varjama, salajas
hoidma, salajas pidama,
(ära) peitma

7. **sublūcem** (vt. XXXII, 10)
— koidu ajal, koidikul
quadrātō āgmine —
vt. V, 16

9. **percūrō**, 1. — täielikult ter-
veks tegema või paranda-
ma; *pass.* terveks saama,
paranema

10. **frequentō**, 1. — arvukalt ko-
guma; suurendama, tugev-
dama; hulkadena, salkade-
na kokku jooksma, kokku
valguma; (locum) rahva-
rikkaks tegema, rahvasta-
ma

populātiō, ōnis, f. — laasta-
mine, rüüstamine

compellō, puli, pulsum, 3. —

- kokku ajama, koguma,
(kuhugi) ajama, sundima
12. **inconditus**, a, um — korraldamata; korratu
13. **dictum**, ī, n. — öeldu; väljend, sõna, ütlus; käsk, korraldus
14. **superbia**, ae, f. — uhkus, kõrkus, ülbus
miser, era, erum — vilets, armetu; haletsemisväärne, õnnetu
expeditiō, ōnis, f. — (vaenlase vastu) sõjakäik, sõjaretk; ekspeditatsioon

LVIII.

1. **intolerābilis**, e — väljakanatamatu, talumatu
adiungō, iūnxi, iūnetum, 3. — külge siduma; juurde, kokku, külge liitma, lisandama; ühendama, (millegagi, millegi külge) liitma
2. **foeditās**, ātis, f. — inetus, vastikus, koledus, jõledus
3. **ferri** (vt. II. 3) — *pass.* ruttama; paiskuma, viskuma
arma omittere (vt. VIII, 12) — relvi lahti laskma
e. käest ära andma, relvadest loobuma
contrā enitentēs (vt. XXXVI, 7) — vastu rabeldes
- intorqueō**, torsi, tortum, 2. — sissepoole pöörama, sissepoole keerama; (hoo- ga) keerutama, (keeruta-

- des) paiskama või viskama
- affligō**, flixi, flictum, 3. — külge, vastu lööma; maha, pikali paiskama, maha (jalust) rabama; puruks lööma, purustama
4. **spīritum inclūdere** (vt. XIV, 4) — hingamist takistama
reciprocō, 1. — (sama teed mööda) tagasi tooma või viima, edasi-tagasi liigutama
animam reciprocāre — välja ja sisse hingama; (siin:) taas sisse hingama, hingamist kordama
- anima**, ae, f. — puhang, õhk, tuul; hingeõhk, hingamine
6. **auris**, is, f. — kõrv; kuulmine
capī aliquā rē — mõne liikme suhtes nõrgestatama või nõrgaks tehtama
auribus et oculīs captīs — kõrvadest ja silmadest tabatud (rabatud), s. t. kuulmise ja nägemise kaotanud, kurt ja pime
accensus ... esset (vt. VIII, 11) — paisunud oli
- dēprehendō** (dēprēndō), prehendi (prēndi), prehensum (prēnsu), 3. — haarama, rabama, kinni haarama, kinni püüdma; üllatama, tabama
7. **initium**, ii, n. — algus, sis-

sejuhatus; päritolu, põlvnemine

explicō, āvi, ātum ja uī, itum, 1. — lahti tegema, lahti rullima; arutlema, kaalutlema, selgitama, seletama

perscindō, scidi, scissum, 3. — katki, puruks kiskuma, puruks rebima, lõhki rebima, purustama

8. **aqua levāta** (vt. XXVI, 7) — (uduna) kõrgele kerkinud, ülestõusnud veear (vesi)

gelidus, a, um — jääkülm, jääne, (väga) külm

nivōsus, a, um — lumine, lumekas, lumerohke

grandō, dinis, f. — rahe, rahetera; raheraju, -torm

prōcumbō, cubuī, cubitum, 3. — ettepoole kummarduma; (maha) kukkuma, langema, maha heitma, maha viskuma

tēgmen, minis, n. — kate, vaip, tekk; kaitserelv

9. **miserābilis**, e — haletsemis-, kahetsemisväärne, kahetsetav

strāgēs, is, f. (vt. XXII, 8) — mahalangenud, mahakukkunud inimeste ja veoloomade hunnik, virn

ex illā miserābilī hominum iūmentōrumque strāge — tollest haletsemisväärselt pikalilangenud inimeste ja veoloomade virnast

attollō, —, —, 3. — (üles, kõrgele) tõstma; püstitama; refl. sē attollere — end püsti, üles ajama, (üles) tõusma

sē levāre (vt. XXVI, 7) — oma olukorda kergendama; end püsti ajama, tõusma

rigor, ōris, m. — paindumatus, jäikus; (metonüümselt) käre külm, pakane

10. **rārus**, a, um — hõre; üksik; harv; haruldane

LIX.

1. **retrō** (*adv.*) — tagurpidi, tagaspidi, tagasi

3. **rēs Rōmāna** = Rōmānī — roomlaste olukord või ettevõte, roomlased

fuit superior — osutus tugevamaks, jäi võitjaks, oli ülevõimul

persequor, secūtus sum, 3. — visalt, alatiselt jälgima; taga ajama, jälitama

4. **prōpūgnātor**, ōris, m. — kaitsja, võitleja, eestvõitleja

5. **hōra**, ae, f. — aeg; tund

6. **laxārī** (vt. XXXII, 12) — nõrgenema, lakkama, vaibuma

recēssus, ūs, m. — tagasimine, -pöördumine, taganemine, tagasilikumine, -tõmbumine

cum peditum rōbore — jalaväe paremikuga

7. **rārō** (*adv.*) — harva; ainult mõnikord

- saevus**, a, um — maruviha-
ne; raevutsev, metsik, ko-
le, kohutav, hävitav, sur-
makülvav
- extendō**, tendi, tentum (tēn-
sum), 3. — pikendama,
venitama; (välja) siruta-
ma; pingutama
8. **dirimō**, emī, emptum, 3. —
lahutama, eraldama; kat-
kestama, lõpetama
- discēdō**, cēssi, cēssum, 3. —
laiali, lahku minema; ära
minema, lahkuma, eemal-
duma
- dīmidius**, a, um — pool
- dīmidium**, ii, n. — pool
9. **prō** (*praep. c. abl.*) — ette,
ees, eel, enne; asemel,
-na; eest; (millegi) koha-
selt, võrreldes (millegagi),
(millelegi) vastavalt
- iactūra**, ae, f. — kaotus,
kahju, ohver
- ōrdō equēster** — rat-
sanikuseisus
10. **Lūca**, ae, f. — praegu Luc-
ca, linn Etruurias, Aususe
jõe ääres
- quaestor**, ōris, m. — kvestor
- C. Fulvius**, ii ii, m.
- L. Lucrētius**, ii ii, m.
— kvestorid
- senātor**, ōris, m. — senaator

LX.

2. **Emporiae**, ārum, f. — sada-
malinn indigeetide maa-
alal Hispaania kirdeosas
- appellō**, pulī, pulsum, 3. —
juurde tõukama, juurde

- ajama, juurde viima; (ku-
hugi) ajama, (nävem)
randuma, maale minema,
maanduma
3. **ōrdior**, ōrsus sum, 4. — al-
gust saada, algama; väl-
ja minema, väljuma, läh-
tuma
- Lacetāni**, ōrum, m. (vt.
XXIII, 2) — rahvas Tarra-
goonias, Pürenee jalal,
praeguses Kataloonias
- societās**, ātis (vt. XI, 2) —
(siin:) liiduleping
- societātem institue-
re** — liidulepingut sõlmi-
ma
- aliquem Rōmānae di-
ciōnis facere** (vt.
LIII, 6) — kedagi room-
laste võimu alla heitma,
roomlastele alistama, ke-
dagi roomlastest sõltuvaks
tegema
4. **societās armōrum** —
relvavendlus, relva(de)
liit; rahvad, kellega see
liit sõlmiti, kohustusid abi-
vägesid andma
5. **aliēnō**, 1. — võõrutama;
tõrksaks tegema, äralange-
misele ässitama; *pass.*
(millestki) taganema, lah-
ku lööma, ära langema
6. **sēparātim** (*adv.*) — eraldi,
eraldatult, isoleeritult
7. **nec māgnī certāmi-
nis ea dīmiciātiō
fuit** — see otsustusla-
hing löödi ilma raske pin-
gutusest (võitluseta)

cum — ühes (kellegagi, millegagi), ja peale selle
Cissis (*acc.* Cissim), *f.* — arvatavasti kessetaanide linn Tarraco (vt. LXI, 2) lähikonnas

8. **barbaricus**, *a.* *um* — barbaarne; töötlemata; päriselanike-; välismaine, võõras

vilis, *e* — odav, väärtusetu, vähese väärtusega

ditō, *1.* — rikastama

cārae rēs — väärisesemed

citrā (*praep. c. acc.*) — siinpool, siiapool; eel, enne, varem; seespool, jooksul

LXI.

1. **accidō**, *cidī*, —, 5. — juurde langema; kõrvu ulatuma, kõrvu tungima, teada saama; juhtuma, sündima, toimuma; osaks saama

2. **Tarracō**, *cōnis*, *f.* — praegu Tarragona, muistne massiillaste koloonia Kirde-Hispaanias Vahemere rannikul, Pürenee ja Ebro vahel, sadamaga. Scipiode poolt tugevasti kindlustatud, kujuneb Tarraco peamiseks relvalaoks kartago laste vastu, hiljem oli pealinnaks tema järgi nimetatud Tarragooniale
clāssicus, *a.* *um* — merejõudude-, laevastiku-, mere-
clāssicī militēs —

mereväes teenivad sõdurid, mereväelased, keda oli komandeeritud teenima laevadel

vagus, *a.* *um* — ringiujutav, hulkuv, ringi ekslev; laialipillatud, hajuvil

pālor, *1.* — üksikult ringiuitama, hulkuma, laialiminema, hajuma

secundae rēs — õnn, edu

neglegentia (*negligentia*), *ae.* *f.* — hoolimatus, tähelepanematus, lohakus, korratud

3. **sē recipere** (vt. V, 16) — tagasi tõmbuma, tagasi pöörduma, taganema, taanduma

4. **āgmīne āctō** — (Liviusel sageli esinev väljend) sõjaväe liikuma pannud

5. **impellō**, *pulī*, *pulsum*, 5. — (millegi) külge lööma, tõukama, tõukega käima panema; sundima, kihutama (millelegi), taga kihutama, mõjustama

6. **Atanagrum**, *i.* *n.* — ilergeetide tähtsaim linn Tarragoonias Hispaanias. Asukoht pole lähemalt teada, arvatavasti Herda ja Sicorise lähikonnas

7. **multō** (*multō*), *1.* — karistama, nuhtlema, rahatrahvi määrama

in iūs diciōnemque recipere — õiguse ja sõltuvuse tingimustesse vastu võtma, s. t. täiesti alistama

9. **iniquus**, a, um. — ebaühtlane; ebasoodus, kahjulik; (tempus) ebasobiv; mittesalliv, vaenulik
10. **pluteus**, i, m. ja **pluteum**, i, n. — toestik, telling(ud); varisein, liikuv varikatus ümberpiiramistel
- aliquotiēs** (aliquotiēns) (adv.) — mõnel korral, paar korda, mõningal puhul, vahetevahel
- tütamentum**, i, n. — kaitsevahend, -abinõu, kaitse
11. **Amusicus**, i, m. — ausetaanide juht
- profugiō**, fūgī, fugitum, 3. — (edasi, ära) põgenema, end põgenemisega päästma
- talentum**, i, n. (gen. pl. talvaliselt talentum) — talent, rahasumma

LXII.

1. **mōtis** semel in religiōnem animīs — pärast seda, kui meeled olid erutatud usulisele kartusele (kahtlusele), kui meeled olid ebausklikult elevil
2. **ingenuus**, a, um — vabana sündinud, õilis, üllas, suursugune
- infāns**, antis — mitte rääkimisvõimeline; veel väga noor või väga väike; subst. väike laps, imik
- olitōrius**, a, um — kõõgivilja-, keeduvilja-; aedvilja-

forum olitōrium — aedviljaturg, väljaspool Kapitooliumi jalal asetsevat väravat, nn. porta Carmentālis't. Kapitooliumi ja Tiberi vahel; sellest lõuna pool oli veiseturg

clāmō, 1. — kõvasti hüüdma või hõikama; karjuma, kisedama

3. **boārius**, a, um — veise-, lojuse-; loomaforum boārium — veiseturg, loomaturg, Palatiinuse ja Tiberi vahel

bōs, bovis, c. (gen. pl. boum, dat. pl. būbus ja bōbus) — veis; mullikas; härg (m.), lehm (f.)

contignātiō, ōnis, f. — palgistik, talastik; majakord, korrus

ēscendō, scendī, scēsum, 3. — üles minema, üles sammuma, tõusma

habitātor, ōris, m. — elanik, majaanik, üürnik

sē dēicere (vt. XXVIII, 12) — alla langema, alla kukkuma või sööstma, alla viskuma

4. **nāvium speciēs** — peegelpildid, kujutised, fatamorgaana laevadest

dē caelō — taevast (alla)

affulgeō, fulsi, —, 2. — vastu kiirgama, vastu särama, hiilgama; särades ilmuma, välja(h)tama

aedēs ja **aedis**, is, f. — jumalakoda, tempel, püha-

koda; *pl.* (esineb *plurale tantum*) *aedēs*, *ium*, *f.* — (elu-)maja, elamu

Spēs, *eī*, *f.* — Lootus personifitseeritult. Roomas oli palju Lootuse templeid. Tema ohvripäevaks oli 1. august. Lootust kujutati nooruslikuna, saledana, kergelt sammuvana pikas rüüs, paremas käes lill, viljapea või kauss, vasku käega rüüd veidi kergetades

aedēs Speī — Lootuse tempel, mis tuli järgmisel aastal restaureerimisele

fulmen, *inis*, *n.* — välk; pikene; piksenool

Lānūvium, *iī*, *n.* — ürgvana linn Laatsiumis muistse kuulsa templiga Iūnō Sōspita'le, asetses Roomast kagu pool ühel kõrgendikul

hasta, *ae*, *f.* — ritv, teivas; piik, oda

commoveō, *mōvī*, *mōtum*, 2. — edasi-tagasi liigutama; liigutama; erutama, rahutuks tegema; refl. *sē commovēre* — end liigutama liikuma

corvus, *i*, *m.* — kaaren, ronk

Iūnō, *ōnis*, *f.* (samastatud kreeklaste Heraga) — Saturnuse vanim tütar, Jupiteri õde ja abikaasa, taeva ja jumalate kuninganna. Poliitilise tähtsusega oli Iūnō Sōspita, peamise kultuskohaga Lānūviumis. Jūnō Sōspita pidi kaitsma

maad ja linna, samuti üksikute elu ja tervist. Tema leitud loomaks oli roomlastel hani. Tähtsaim Juno tempel asetses Roomas Kapitooliumil

dēvolō, 1. — (ülevallt) alla lendama; minema tõttama
pulvīnar, *āris*, *n.* — hinnaliste vaipadega kaetud polsterdatud iste jumalate piltide ees lectisternium'i puhul, samuti puhkease nende peatumisel templis; polsterdatud iste (jumalatele), padjandtool

5. *Amiternum*, *i*, *m.* — muistne linn Sabinumis (praegu Amatrice)

Amiterninus, *a*, *um* — amiternumi (adj.)

hominum speciē — (*abl. qualit.*) asendab siin kas religioosse kartuse pärast või üldse lähemalt tähistamatut subjekti, on subjektsõna tähenduses: inimkujud, olevused inimese kujuga (see salapärase ilmutus on ka keeleliselt väljendatud ebamääraselt)

candidus, *a*, *um* — lumivalge, pimestavalt valge, valge, läikiv, valendav

candidā veste — (*abl. qual.*) valgeis linikuis

Picēnum, *i*, *n.* — maakohat Kesk-Itaalias Veneetsia merelahe ääres, praeguse Ancona linna ala

lapis, *idis*, *m.* — kivi

pluō, plūi ja arhailine vorm plūvī, 3. — vihma sadama; klassikalisel ajastul ainult impersonaalselt pluit — (vihma) sajab; *c. abl.* näiteks sanguine, lapidibus — sajab verd, kive

Caere, *n.* (*indecl.*) — üks 12-st muistsest etruskide linnast, püsis aastaid sõpruses ning usundilistes suhetes Roomaga, sattus hiljem viimasega vastuollu, kaotades poole oma maa-alast ja oma kohtumõistmise õiguse

sortēs (vt. XLII, 2) — liisulauakesed, saatusekepikesed, valmistatud tammepuust, kuhu olid sisse lõigatud vanad kirjad. Pärast eelnenud segamist tõmbas neid keegi poisike, et tõlgendada sellelt kepikeselt jumalate tahtmist. Ka teistes linnades leidis sääraseid kepikesi

extenuō, 1. — õhendama, õhemaks tegema, kitsendama, vähendama; *pass. extenuārī* — õhenema, peenenema, hõrenema

vagīna, *ae. f.* — mõõgatupp

auferō, abstulī, ablātum, auferre — ära, minema kandma või viima; kaasa haarama, ära võtma, röövima

6. **liber**, brī, *m.* — niin (vanasti kirjutati niinele); (metonüümselt) raamat, kirjutis; *pl. librī*, õrum, *m.*

— (siin:) Sibylla raamatud, usuraamatud

Sibylla, *ae. f.* — vana-kreeka legendaarne naisprohvet, harilikult mõeldud Apollo igivana preestritarina; iseioomult rahutu. Sibylla olevat lahkunud Troojast, mööda maid ringi ekseldes tulnud Itaaliasse, nimelt Cumaesse. Tarquinius Priscus ostnud tema käest tohutu hinna eest ühe ennustustekogu kreeka värssides, mis säilitati varjul Kapitooliumil. Sibylla ennustuste uurimine oli tehtud ülesandeks erilisele preestrite kolleegiumile — *quīndecimvirī* (*decemvirī*) *sacrīs faciundīs*. Need küsitlesid Sibylla raamatuid eriti riigile raskeil aegadel.

librōs adīre (*adeō* vt. IX, 3) — (Sibylla) raamatuid läbi vaatama, (Sibylla) raamatuid küsitلهma, järele pärima

decemvirī, õrum, *m.* (*scil. sacrōrum, sacrīs faciundīs*) — kümne mehe kolleegium, preestrite kolleegium, kelle ülesandeks oli Sibylla raamatute järele vaatamine ja nende tõlgitsemine. Alates aastast 387 oli kolleegiumi koosseisus 5 patriitsi ja 5 plebeid

novendīālis (*novemdiā-*

lis), e — üheksapäevane, 9 päeva kestev

novendiāle sacrum, sacrificium — üheksapäevalised pidustused, mis korraldati halvaendeliste imemärkide puhul

sacrum, i, n. (vt. I, 4) — püha, pühitsetu; ohvriand, ohver; religioosne pidustus, ohvripidustus, püha talitus

prōdigia prōcūrāre (vt. XLVI, 3) — imemärke, ilmutisi lunastama (imemärkides avalduvat jumalate viha püüti lepitada ettekirjutatud ohvrite ja tseremooniatega)

aliīs (scil. prōdigīs) **prōcūrāndīs** — teiste imemärkide lunastamisel, lepitamisel

operor, i. — tegev, tegevuses olema, töötama; (c. dat.) toimetama, teostama, korda saatma; tegelema

7. **primum omnium** — ante omnia, esmajoones

lustrō, i. — valgustama; vaatama, vaatlema, silmitsema; läbi matkama, läbi reisima või käima; luna-, lepitusohvriga puhastama või pühitsema, lepitama, heaks tegema

urbs lustrāta est — linnapuhastus, pühitsemine toimus pidulikus rongkäigus ja ohverdamises

hostia, ae, f. — tapaohver; ohvriloom, lepitusohver

hostiae māiōrēs (scil. quam) quibus ēditum est

8. **pondō** (scil. libra — kaal) — kaalukohaselt, kaalule vastavalt, kaalu järgi, kaalult; *subst. indecl.* nael (kaaluühik); *pl.* tähendab naelu

auri pondō quadrāgintā — 40 naela kulda
aēneus, a, um — pronksist, pronks; vaskne

mātrōna, ae, f. — auväärne emand, matroon

Aventinus, i, m. ja Aventinum, i, n. — Aventinuse mägi, Aventinus, üks Rooma seitsmest künkast, Palātinusest ja Caeliusest edela pool, asustati Ancus Mārcuse ajal alistatud latiini linnade elanikega

dēdicō, i. — (jumalusele) pühendama, pühitsema, pühadust üle, edasi andma

lectisternium, ii, n. — jumalate pidulik sööming, söömapidu. Jumalate pildid asetati polsteristmeile ja kanti neile lauad roogadega ette

attenuō, i. — õhukeseks muutma, õhendama, vähendama; *pass.* õhenema

Fortūna, ae, f. — Saatusejumalanna, juhuse, eriti õnneliku juhuse kehastis. Tema kultus oli roomlastel väga levinud. Talle oli pühendatud Roomas hulk

templeid, samuti leitud tal kultuse kohti teistes Laatsiumi linnades. Ta oli õne ja õnnistuse jagaja, käes küllusesarv. Eriti aga oli ta riigi päästja ja hoidja

Algidus, i, m. — mäestik Laatsiumis, praegu Monte Compatri

9. **Iuventās**, ātis, f. — personifitseeritud igavene Noorus, Jupiteri ja Juno tütar, jumalate ümmardaja. Tal oli Roomas mitmeid pühamuid. Juventas kehasas niihästi noort meessugu, kellel põhineb riigi tugevus, kui ka riigi enda igavest nooruslikku õitseagega

nōminātim (adv.) — nimepidi, nimeliselt; eriti

deinde (vt. II, 1) — (siin:) kohe seejärel

ūniversus, a, um — kõik (üldse), kogu, terve; üldine, üld-

10. **Genius** (genō, gīgnō), iī, m. — eluandja, elusunnitamise jumal. Igal inimesel olevat oma gēnius, kes teada tema parema „minana“ saadab sündimisest surmani ja mõjustab mitmeti tema elukäiku, on inimese hea vaim, inimese isiku jumalik kehasus. Nagu üksikul, nii on ka igal perekonnal, linnal ja riigil oma genius. Antud juhul on küsimuses **Genius**

populī Rōmānī — Rooma püha kaitsevaim, keda kujutati toogat kandva noormehena, kaetud peaga, kausi ja küllusesarvega

vōta suscipere (vt. X, 10) — (pühalikke) töötusi enda peale võtma või neid andma, midagi vandega töötama
sī — juhuks kui

11. **prōcūrāta**, ōrum, n. — lepitused, lepitusohvrid (vt. R, 51)

Sibyllīnus, a, um — sibüllä (adj.)

māgnā ex parte — suurelt osalt, suuresti

LXIII.

1. **dēsīgnō**, 1. — ära märkima, tähistama; (millelegi) näitama või vihjama; korraldusi tegema; (kedagi minnisse ametisse) määrama või nimetama

cōnsul dēsīgnātus — konsuliks valitu (enne ametisse astumist)

hibernō, 1. — talvekortereid, talvelaagreid pidama, talvelaagris olema, talvitama

ēdictum et litterās — kirjaliku käsu

Mārtius, a, um — Marsi, märtsikuu-, märtsi-

Mārtius (scil. mēnsis), m, — märts

2. **hīc, heic** (adv.) — siin; sel kohal

cōsulātum inīre (vt. XV, 6) — konsuliametisse astuma

alicuī cōsilium erat — kellelgi oli mõttes, keegi kavatses

memor, oris (abl. sg. ī, gen. pl. um, neutrum ei ole tarvitata) — (midagi) mäletav, mitteunustav; meenutades

tribūnus plēbis (sageli ainult tribūni — rahvatribuunid) — riigiametnik-rahvaesindaja, kelle ülesandeks oli algselt plebeide, hiljemini üldse rahva huvide kaitsmine magistratide omavoli vastu. Teda võidi valida ainult plebeide hulgast ja tema isik oli puutumatu. Aastast 494 valiti igal aastal 2. hiljemini 4 või 5, lõpuks 10 rahvatribuuni. Nad olid õigustatud protestima iga magistradi tegevuse vastu ning seda katkestama, samuti kokku kutsuma ja juhtima plebeide rahva koosolekuid

abrogō, 1. — rahva otsusega (seadust) ära kaotama, tühistama; (ametit) ära võtma, (ametist) ilma jätma

abrogābātur (imperf. de conatu) — teda taheti konsuliameti kaotanuks tunnistada, teda taheti konsuliametist ilma jätta

3. invīsus, a, um — vihatud

novam lēgem — uuen-

dust taotlej seaduseelnõu, arvatavasti 220. a. esitatud, oli suunatud senaatorite seas uuesti esilekerkinud spekulatsioonivaimu vastu

Q. Claudius, ī ii, m. — patriitside gens Claudia kõrval esines ka samanimeline plebeide suguvõsa

lēgem ferre (vt. II, 4) — seaduseelnõu esitama, seaduseelnõu kohta ettepanekut tegema

amphora, ae, f. — suur kahe kõrvaga kruus, amfora (veini alalhoiuks); mõõtvedelike jaoks; laevade mõõt; 1 amphora = 26 l

4. satis habēre — piisavaks pidama

frūctus (vt. VII, 5) — lõikus, viljasaadused

ex agrīs — maamõisaist, eriti Alam-Itaalias ja Sitsiilias

vectō, 1. (vehō, vt. XXXI, 11) — viima, vedama, sõidutama, kandma

quaestus, ūs, m. — otsimine; teenistus, kasu; äritsemine, kauplemine, spekulatsioon

indecōrus, a, um — autu, ebasünnis, mitte seisusekohane, ebaväärne

contentiō, ōnis, f. — (jõu) pingutus, püüdmine; võitlus

invidia, ae, f. — ebasoosing, kadedus; vihkamine, põlgus, viha(-vaen)

suāsor, ōris, *m.* — nõuandja, (lēgis) soovitaja, toetaja, kes kõneleb seaduseelnõu huvides

5. **ēmentior**, itus sum, 4. — valetama, välja mõtlema, ettekäändeks tooma, ettekäändena esitama

fēriae, ārum, *f.* — (puhke-) vaheaeg; puhkepäevad, pühad, pidupäevad

Latinae fēriae — Juppiter Latiärise, ladina liidu kaitsja auks peetud pidustused Roomas ja Albanuse mäel. Neid mängu pidid konsulid alati enne sõjaretke algust korraldama, samuti ka enne ametisse astumist. Nad pidid tooma ohvri Juppiter Latiärisele ja neil oli keelatud lahkuda Roomast enne pidustuste lõppu.

Latīnārum fēriārum mora — ladina liidu pidustustest tingitud viivitus

cōnsulāribus impedimentīs (vt. R. 1) — konsuliameti takistustega (konsuleid takistavate toimingutega)

clam (*adv.*) — varjatult, salaja(s), vaikselt

7. **inauspiciātō** (*adv.*) — auspiitsiaid korraldamata, jumalate ennustusi (märke) tähele panemata

cōnscientia, ae, *f.* — kaasteadmine, äratundmine; täielik teadmine, mälestus

cōnscientiā sprētōrum (vt. XXVIII, 4), scil. deōrum — süüteadvuses, süüteadlikuna, ära tundes, et ta on põlanud jumalaid, või jumalaid põlanud olles

Capitōlium, ii *n.* — Kapitoolium ehk Kapitool, muistne Rooma linnus Capitōlinuse künkal. Tarquinius Priscus laskis künka lõunatipule ehitada Capitōliumi — Jupiteri (Juno ja Minerva) templi (aedēs Iovis Optimī Māximī), mis kujunes Rooma usundlikuks ja poliitiliseks keskuseks

sollemnis, e — pidulik, pühalik

nūncupātiō, ōnis, *f.* — avalik (ametlik) ütlemine, avaldamine, kuulutamine, teadaanne

8. **magistrātum inire** (vt. XII, 5) — ametisse astuma, ametit üle võtma

Iuppiter optimus māximus — vt. XXII, 6

Latīnās, scil. fēriās

Latiāris, e — laatsiumi, laatiini, ladina (vt. LXIII, 5 — Iuppiter Latiāris)

sacrum facere — ohvrit tooma, ohverdama

9. **auspicātō** (*adv.*) — pärast auspiitside korraldamist, auspiitside korraldamise järel; auspiitside korraldamisega; heade ennetega
- nūncupō**, 1. — nimetama,

nime panema; pidulikult ja avalikult (ametlikult) avaldama või kuulutama võtta nuncupāre — töotusi pidulikult ja avalikult avaldama või andma

palūdātus, a, um — väejuhi mantlis (palūdāmentum), mida kandsid ülemjuhatajad ja kõrge- mad ohvitserid oma raud- rüü peal (oli suurem liht- sõduri mantlist, peene- mast materjalist, kas sä- rav-valge või purpurpu- nane)

lictor, ōris, m. — liktor, Vana-Rooma kõrgemate magistraatide ametlik tee- nija

lixa, ae, m. — marketend, markitant, sõjaväega kaa- saskäiv kaubitseja

insigne, is, n. — eraldus- märk, tunnusmärk, märk, tunnus; aumärk

sine insignibus — (siin:) ilma väejuhi rüüta

fūrtim (adv.) — salaja, märkamatu

exsilium, iī, n. — maapagu, pagendus, maapagendus, eksil

solum vertere (vt. XVII, 9) — (luulekeele väljend in exsilium proficiscī asemel) — jalgealust, pinda muutama

10. **māiestās**, ātis, f. — suurus; auväarsus, väarikus; au- toriteet, mõjuvõim

videlicet (adv.) — ilmselt,

silmanähtavalt; loomuli- kult, muidugi, mõistagi **dēversōrium**, iī, n. — väike peatuskorter, võõrastema- ja

in dēversōriō hospi- tāli — pigem väikeses peatuskorteris võõrastele kui oma enda kodujuma- luste altari ees

penātēs, ium, m. — room- laste peamised perekonna kaitsejumalused, kolde-, kodujumalad, penaadid

praetexta (scil. toga), ae, f. — konsulite ametirõivas, vormirõivas linnas, pur- purpalistusega pidurüü, mida kanti ametisse astu- mise päeval

11. **retrahō**, trāxī, tractum, 3. — tagasi vedama, tagasi vii- ma, (jõuga) tagasi tooma

fungor, fūctus sum, 3. — toimetama, teostama, kor- da saatma, täitma, täide viima

officium, iī, n. — moraalne kohustus; kohusetunne, ko- husètruudus; teenistus, amet, ülesanne, funktsi- oon, töö

12. **Q. Terentius Culleō**, i iī ōnis, m.

M. Antistius, i iī, m.

— senati poolt lähetatud saadikud konsul Flāmini- use tagasitoomiseks

13. **immolō**, 1. — soolatud teri peale riputama, peale puis- tama; ohverdama, ohvriks tooma; intr. ohvrit tooma

vitulus, ī, *m.* — vasikas.
mullikas

prōripiō, ripuī, reptum, 3. —
esile, välja kiskuma, väl-
ja rebima, lahti kiskuma;
refl. sē prōripere —
lahti rabelema, minema
jooksma, minema tormama

eruoꝛ, ōris, *m.* — veri (väl-
jaspool keha)

respergō, spersī, spersum, 3.

— (täis, peale) pritsima,
piserdama

14. **conkursātiō**, ōnis, *f.* — kok-
kujooksmine, kokkutormama-
mine; kokkupõrge; (ini-
meste) kokkujooks, rahva-
tung, segadus

15. **trāmes**, mitis, *f.* — kõrval-
tee; jalgtee, -rada, teera-
da; tee

INDEKS.

A

- abduco X, 15
 abeo XIX, 11
 abhorreo XXXII, 10
 abiegnus VIII, 10
 ablego X, 12
 abnuo XII, 6
 abrogo LXIII, 2
 abrumpo XXXVI, 2
 abscedo XXVI, 2
 absisto VI, 8
 abstineo V, 9
 absum VII, 10
 absumo V, 15
 abundo VIII, 5
 accedo X, 12
 accendo VIII, 12
 accerso III, 2
 accido LXI, 1
 accio LII, 4
 accipio V, 4
 accola XXII, 5
 acer XVI, 5
 acerbus XIII, 8
 acerbitas XI, 15
 acetum XXXVII, 2
 acies V, 11
 Acilius XXV, 4
 acriter VIII, 2
 actuarius XXVIII, 9
 addo XIX, 5
 adduco XXXVIII, 4
 adeo I, 2
 adeo IX, 5
 adhibeo LIV, 8
 adhortatio XXXI, 1
 adhortor XXX, 1
 adhuc XVIII, 4
 adicio XXXIII, 4
 adigo I, 4
 adimo XIII, 6
 adiuugo LVIII, 1
 adiuvo XXXI, 8
 adminiculum
 XXXVI, 7
 admiratio III, 4
 admisceo LII, 9
 admitto IX, 4
 admodum XXIX, 5
 admoveo I, 4
 adnitor VIII, 8
 adorior V, 8
 adoro XVII, 4
 advena XXX, 8
 advenio XII, 2
 advento XLIX, 8
 adventus IV, 1
 adversum VII, 5
 adversus VII, 5
 adversus XXVII, 1
 advoco XXX, 1
 aedes LXII, 4
 aedifico XIII, 6
 aedis LXII, 4
 Aegates X, 7
 aeger LIII, 2
 aegre XXV, 2
 Aemilius, M. XLIX, 6
 Aemilius Paullus
 XVIII, 1
 aemulus XLI, 7
 aeneus LXII, 8
 aequalis IV, 8
 aequae XXVIII, 8
 aequo IV, 9
 aequum III, 5
 aequus III, 5
 aestas V, 7
 aestimo XLI, 7
 aestus XLIX, 2
 aetas II, 4
 affatim L, 5
 affectus XLIII, 1
 affero VI, 5
 afficio XI, 15
 affigo XXXV, 12
 affirmo XII, 4
 affixus XXXV, 12
 affligo LVIII, 5
 afflo LIV, 8
 affluo XXXVIII, 4
 affulgeo LXII, 4
 Afri XI, 8
 Africa I, 5
 Africanus XLVI, 9
 Africus I, 4
 age XLIII, 7
 aeger V, 16

- aggredior VII, 4
 agite XLIII, 7
 agito II, 2
 agmen V, 8
 agnus XLV, 8
 ago III, 2
 agrestis XXV, 5
 ala XXIX, 2
 alacer XLII, 5
 alacritas XLVI, 1
 Alco XII, 4
 Algidus LXII, 8
 alibi LVI, 2
 alieno LX, 5
 alienus XX, 4
 aliquamdiu XLVI, 6
 aliquando XVIII, 2
 aliquantum XI, 6
 aliquantus XI, 6
 aliquot XI, 5
 aliquoties LXI, 10
 aliter XLI, 1
 alius II, 4
 Allobroges XXXI, 5
 alloquor XLVIII, 2
 alo X, 4
 Alorcus XII, 4
 Alpes XXIII, 1
 Alpinus XXXI, 10
 altaria I, 4
 alte XXXVI, 8
 alter III, 2
 altitudo VII, 7
 altum XXVIII, 10
 altus XXVII, 5
 alumnus XLIII, 18
 alveus V, 15
 ambigo X, 9
 ambiguus LII, 5
 ambitus XXXVI, 4
 ambo XV, 4
 ambo LII, 1
 amicitia II, 5
 amicus XII, 6
 Amiterninus LXII, 5
 Amiternum LXII, 5
 amitto I, 5
 amnis II, 7
 amphora LXIII, 5
 ample XXIX, 5
 amplector XXX, 2
 amplus XLIII, 5
 Amusicus LXI, 11
 an III, 5
 anceps I, 2
 anfractus XXXVII, 5
 ango I, 5
 angulus VII, 5
 angustiae XXXII, 10
 angustus XXXIV, 6
 anima LVIII, 4
 animadversio
 XVIII, 7
 animadverto
 XXVI, 5
 animal XXXII, 7
 animans XXX, 7
 animus II, 2
 annalis XXV, 4
 annecto XXVIII, 9
 anniter VIII, 8
 Annus, M. XXV, 4
 annus I, 4
 antea XVII, 1
 antiquus XI, 8
 Antistius LXIII, 12
 anxius II, 1
 aperte XXXIV, 4
 apertum XXXII, 10
 apertus XXI, 10
 apis XLVI, 2
 apparatus VIII, 1
 appareo II, 2
 appello III, 1
 appello LX, 2
 appendix V, 11
 Appenninus LIII, 5
 applico XXVIII, 8
 appropinquo LIV, 8
 apricus XXXVII, 5
 aptatus XXVII, 8
 apto XXVII, 8
 aptus XXII, 4
 aqua V, 10
 arbiter X, 5
 arbitrium XVIII, 7
 Arbocala V, 6
 arbor XXII, 8
 arceo X, 5 ja
 XXI, 10
 arcesso LVII, 2
 Ardea VII, 5
 ardeo X, 4
 arduus XXX, 10
 argentum XII, 5
 arguo XI, 1
 aries VII, 5
 Ariminum XV, 6
 arma I, 2
 armamenta XLIX, 9
 armati XI, 9
 armatura LV, 2
 armatus XI, 9
 armo XXXIX, 1
 arrectus XXXV, 11
 arripio XXV, 5
 ars I, 2
 artus XL, 9
 artus XXXV, 5
 arx XI, 10
 ascensus XXXV, 11
 ascisco II, 4
 asper XVIII, 4
 asperner XXXIV, 4
 assensus III, 1
 assentio III, 6
 assequor XXXII, 2
 assideo XXV, 6

assigno XIII, 6
assuefacio III, 4
assuesco III, 2
assum VI, 2
assumo XIX, 4
assurgo XXXVI, 7
at XL, 8
Atanagrum LXI, 6
Atilius XXVI, 2
atque XVII, 4
atrox XI, 6
attenuo LXII, 8
attollo LVIII, 9
attribuo LI, 6
auctor X, 6
auctoritas X, 2
audacia IV, 5
audacter XXVIII, 7
audax XXXIX, 9
audeo IV, 4
audio IX, 3
aufero LXII, 5
augeo II, 1
aura LIV, 8
aureus XLVIII, 9
auris LVIII, 6
aurum XII, 5
Ausetani XXIII, 2
auspicato LXIII, 9
auspicium XL, 5
aut I, 2
auxiliares XXVI, 5
auxiliaris XXVI, 5
auxilium VI, 2
auxilium ferre
XVI, 2
avare I, 3
Aventinus LXII, 8
averto XIX, 6
aviditas XLVIII, 5
avidus XVI, 6

B

Baebius Tamphilus
VI, 8
Baebius Q. XVIII, 1
Baleares XXI, 12
ballista XI, 7
barbaricus LX, 8
barbarus II, 6
Barcas II, 4
Barcini II, 4
Barcinus II, 4
Bargusii XIX, 7
bellicosus XVI, 5
belligero XVI, 4
bello LIII, 5
bellum I, 1
belua XXVIII, 7
bene XVII, 4
benigne XIX, 7
benignus XIX, 11
biduum XXXV, 5
bini XIII, 7
blandior I, 4
boarius LXII, 5
Boii XXV, 2
Bomilcar XXVII, 2
bonum XXI, 4
bonus III, 6
bos LXII, 3
Brancus XXXI, 6
brevis IV, 2
Brixiani XXV, 14
bruma LIV, 7
Brundisinus
XLVIII, 9
C
cacumen XXXVII, 4
cado VII, 10
caecus LIV, 3
caedes XII, 5

caedo XI, 9
caelum XXII, 8
caementum XI, 8
Caere LXII, 5
caetra XXVII, 5
caetratus XXI, 12
calor IV, 6
calx XI, 8
campester XXXII, 6
campus V, 11
candidus LXII, 5
cantus XXVIII, 1
capesso IV, 5
capiro V, 6
Capitolium LXIII, 7
captivus XV, 1
caput V, 4
Carpetani V, 7
Cartala V, 4
Carthaginienses I, 1
Carthaginiensis I, 1
Carthago I, 1
Carthago Nova V, 4
carus IV, 5
castellum XI, 10
castigo XXX, 1
castra V, 9
castrum V, 9
casus V, 2
catapulta XI, 7
cauda LV, 11
causa VI, 1
caveo XVIII, 8
cavo XXVI, 8
cedo V, 12
celeber XIX, 8
celer I, 5
celeritas XI, 15
celo LVII, 6
celox XVII, 3
Celtiberi LVII, 5
Celtiberia XLIII, 8

Cenomani LV, 4	Cissis LX, 7	commoveo LXII, 4
censeo III, 5	citer XXVI, 6	communio XXV, 10
cerno X, 4	cito XXXVI, 7	comparo XIX, 2
certamen V, 15	citra LX, 8	comparo XVIII, 1
certe XXVIII, 5	civis V, 5	compello LVII, 10
certo I, 5	civitas I, 2	comperio XXXII, 9
certus XXIII, 4	clades XIX, 10	compono XXXIV, 4
cesso VIII, 1	clam LXIII, 5	comprehendo II, 6
ceterus II, 6	clamo LXII, 2	comprobo XIX, 5
cibaria XLIX, 8	clamor III, 1	conatum L, 9
cibarius XLIX, 8	clarus XLIII, 15	conatus XXIX, 5
cibus IV, 6	classicus LXI, 2	concedo I, 5
Cincius Alimentus	classis XVII, 2	concieo XVI, 6
XXXVIII, 5	Clastidium	concilio II, 4
circa VII, 5	XLVIII, 9	concilium XIV, 1
circuitus XLI, 4	Claudius, Q. LXIII, 5	concio XVI, 6
circumdo XI, 10 ja	claudio XLI, 11	concipio VIII, 12
XLII, 1	claudus XL, 9	concito V, 7
circumduco	clementia XLVIII, 10	conclamo XLIX, 10
XXVII, 5	clivus XXXII, 8	concremo XIV, 4
circumeo XXII, 1	Coelius Antipater	concreresco XXXVI, 8
circumfero XLIV, 1	XXXVIII, 7	concurro V, 15
circumfundo XIV, 1	coepio VIII, 2	concurratio LXIII, 14
ja LV, 2	coeptum VII, 6	concurso XXXV, 2
circumfusus XIV, 1	coerceo XXXI, 11	concursum XII, 8
circumicio	coetus XXXI, 6	condicio XII, 4
XXXIII, 11	cognosco XIV, 5	confercio XLVI, 9
circumligo VIII, 11	cogo VIII, 12	confero I, 2
Circumpadanus	cohors XIV, 2	confertim VIII, 9
XXXV, 8	cohortor XLV, 4	confessio XVIII, 5
circumiectus	collega XLVIII, 7	confessus XVIII, 5
XXXIII, 11	colligo V, 16	conficio XXXIII, 11
circumscribo	collis XXXVII, 5	confido IV, 4
XLIV, 5	colloquium XXV, 7	confiteor XVIII, 5
circumsedeo X, 5	colloquor XXIV, 5	confluo XXXI, 4
circumspecto	colo VII, 5	confragosus XXXII, 9
XXVIII, 11	colonia XXV, 2	confugio XXV, 5
circumspicio XXII, 7	columna XLIII, 15	confundo XXXVIII, 5
circumsto II, 6	comitia XV, 6	congero XLIII, 6
circumvehor XLVI, 7	comitium XV, 6	congregior XVI, 5
circumvenio	commeatus XXI, 5	congrego XXVIII, 5
XXXIV, 1	comminus V, 14	conicio XIV, 1
cis LIII, 4	committo XL, 11	coniecto XXXV, 4

coniungo LI, 7
congressus XXIV, 5
coniunx XIII, 7
connitor XXXVI, 8
conor XXVIII, 4
conquiesco X, 5
conquisitor XI, 15
conscendo XLIX, 8
conscientia LXIII, 7
conscribo XXI, 15
consector XLIII, 8
consero IV, 8
consido XXXII, 15
consilium II, 5
consisto VIII, 7
conspectus XXX, 5
conspicio IV, 7
consternatus XI, 15
consterno XI, 15
consterno XXVIII, 7
consto XV, 2
consul VI, 5
consularis LIII, 5
consulatus XV, 6
consulo XVI, 2
consulto VII, 1
consumo XXXII, 11
contemno XLIII, 11
contemptus XLIV, 9
contendo XXV, 15
contentio LXIII, 4
contiguatio LXII, 5
continens VIII, 5 ja
XXVIII, 10
contineo XXXIII, 8
contingo XXX, 7
contio XI, 4
contionabundus
LIII, 6
contra XX, 6
contraho XXVI, 7
contundo XL, 9
convenio XXI, 8

converto III, 4
convoco XXI, 2
coerior VIII, 2
copia XVII, 5
copulo XXVIII, 8
coquo XLIX, 8
Cornelius Scipio
Africanus maior
XLVI, 9
Cornelius Scipio
Asina XXV, 4
Cornelius Scipio, Cn.
XXXII, 5
Cornelius Scipio, P.
VI, 5
cornu XLVI, 5
corona LI, 2
corpus IV, 5
corrumpo XV, 1
corruo XXXVI, 7
Corsi XVI, 4
corvus LXII, 4
credo I, 5
Cremona XXV, 2
Cremonis iugum
XXXVIII, 7
creo XV, 6
cresco VII, 5
crimen X, 6
cruciatus XLIV, 4
crudelis XIV, 5
crudelitas IV, 9
cruentus XLIII, 11
cruor LXIII, 15
culpa X, 6
cultor XXX, 8
cultus XXXVII, 5
cum I, 4
cunctanter XXIV, 4
cunctatio LVI, 4
cunctator V, 2
cunctus V, 5
cupido X, 4

cupio XXVI, 7
cura II, 1
curo VIII, 1
cursus XLIX, 9
custodia IV, 7
custos XII, 7
cutis LV, 11

D

damnum XIII, 5
Dasius XLVIII, 9
debilis XL, 9
debilito XL, 9
decedo XLI, 9
decemviri LXII, 6
deceo III, 4
decerno V, 1
decerto XLII, 1
declaro V, 1
declino XLI, 5
decurro XXVI, 4
decus XLI, 15
dedico LXII, 8
deditio V, 16
dedo X, 11
deduco V, 4
defectio XI, 15
defendo V, 6
defensor XI, 7
defero III, 1
deficio XXV, 2
defigo XXXIII, 5
deflecto XXII, 6
degredior XXXVIII, 6
deicio XXVIII, 12
deinceps VIII, 5
deinde II, 1
delego XLVI, 10
deleo XXX, 5
deligo VII, 7
deminuo XVII, 7
demitto XXXIV, 8

demo XLIII, 12
denarius XLI, 7
densus XLVI, 4
denuntiatio XIX, 1
denuntio VI, 4
depopulor XLV, 2
deposco VI, 8
deprehando LVIII, 6
derigo XLVII, 8
deruptus XXXIII, 7
descendo XXXII, 2
descisco XIX, 5
desero VII, 10
desertor XLIII, 15
deses XVI, 5
desiderium IV, 6
desidero XXI, 7
designo LXIII, 1
desilio XLVI, 6
desperatio I, 5
despero XIII, 8
destino XXII, 2
destituo XXVIII, 5
desum XXII, 5
detestor X, 11
detracto XL, 2
detrunco XXXVII, 2
deus IV, 9
deveho X, 12
deversorium
 LXIII, 10
deverto XLVIII, 5
devia XXXIII, 4
devius XXXIII, 4
devoLO LXII, 4
devolve XXXIII, 7
dexter XXVIII, 1
dicio V, 5
dico VII, 5
dictito LII, 4
dictum LVII, 15
diduco LV, 6
dies IV, 6

differo II, 5
difficilis XI, 8
diffido XXV, 5
diffugio XXVIII, 4
dignitas XIX, 1
dignus VI, 4
digredior XXXII, 12
dilabor XXXII, 10
dilatio LII, 2
dilectus XI, 15
dimicatio LIII, 2
dimico V, 11
dimidius LIX, 8
dimitto XXI, 5
directus XIX, 1
dirigo XLVII, 8
dirimo LIX, 8
diripio V, 4
diruo XIII, 6
dis XLIII, 9
discedo LIX, 8
disceptatio XVIII, 7
discepto XIX, 1
discerno IV, 5
disciplina VII, 5
disco XVIII, 9
discors XXXI, 5
discrimen IX, 5
discrimino IV, 6
discutio XII, 2
diserte XIX, 5
disicio XLIX, 5
dispono V, 10
dissentio LIII, 7
dissimulo LVI, 9
dissonus XXXIII, 6
distineo VIII, 4
disto VIII, 7
distribuo XXI, 15
dito LX, 8
diu II, 2
divendo XXI, 2
diversus IV, 5

dives XLIII, 9
divido XVII, 5
divinus XXII, 6
do X, 9
doceo III, 6
documentum XIX, 10
dolabra XI, 8
dolor II, 6
domesticus XLI, 16
dominus II, 6
domitor XLIII, 15
domo V, 5
domus III, 6
donec X, 5
dono XLIII, 18
donum XXIII, 1
Druentia XXXI, 9
dubie V, 5
dubito XLIV, 8
dubium III, 1
dubius III, 1
duco I, 4
ductus II, 2
dum VII, 1
duro XI, 8
durus XVI, 5
dux I, 1

E

ecquid XLII, 1
ecquis XLII, 1
edico XI, 4
edictum XXI, 8
editus XI, 10
edo XXVIII, 11
edocce XXVII, 4
educio XXXIX, 10
effectus VII, 6
efferatus XXXIX, 2
efferro XXX, 8
efficio IV, 2
effigies XL, 9

effrenatus IX, 5
effugium XLIII, 4
effundo XVIII, 14
effuse XLVI, 10
effusus XXV, 8
egeo LII, 6
egero XXXVII, 1
egredior XII, 5
egregie XL, 2
egregius XLVI, 9
elephantus V, 10
elicio LIV, 4
elido XLV, 8
eligo LIV, 5
eludo LII, 2
emensus XXX, 5
ementior LXIII, 5
emereo XLIII, 10
emergeo XXV, 9
emetior XXX, 5
eminens XXXVI, 1
emineo XXXV, 7
eminus V, 14
emitto XLI, 7
emolumentum
 XLIII, 8
Emporiae LX, 2
emporium LVII, 6
emunio VII, 7
eneco XL, 9
enim XL, 8
enitor XXXVI, 7
eo IV, 8
eo I, 4
eodem XIV, 1
eques IV, 8
equester XLI, 4
equidem XIII, 8
equitatus XVII, 8
equus IV, 8
ergo X, 4
erigo XIX, 7
eripio XLIII, 6
error XXXV, 4
erumpo VII, 8
eruptio LVI, 4
Eryx X, 7
escendo LXII, 5
escensio LI, 5
et I, 2
etiam I, 5
Etruria XXVI, 5
evado II, 6
eveho L, 1
evenio XVII, 1
eventus X, 9
evoco XXV, 7
ex XXIX, 5 ja
 XXXIX, 2
examen XLVI, 2
excedo IV, 8
excello IV, 8
excidium XVI, 2
excido XXVIII, 12
excido XIX, 1
excieo XVI, 6
excio XVI, 6
excipio XVIII, 9
exemplum XXXIV, 2
exeo XIII, 7
exerceo XVI, 4
exercitus I, 4
exhaurio XXI, 8
exigo XL, 5
exiguus XII, 4
existimo XLI, 4
exitus XLIX, 12
exordior XXXIX, 10
exorior LV, 9
exortus XXX, 4
expedio XLVI, 4
expeditio LVII, 14
expeditus XXXII, 13
expello IX, 2
exprior I, 2

expertus I, 2
expleo LI, 6
explico LVIII, 7
exploro XXVI, 5
expono XXVIII, 10
expostulo XXV, 5
exprimo XVIII, 5
expugno V, 4
exsequor XXVII, 6
exsilium LXIII, 9
exsolvo V, 5
expectatio XI, 12
expecto VI, 7
exsto VIII, 10
exsul V, 7
exsulto XLII, 3
exsuscito III, 6
extemplo III, 1
extendo LIX, 7
extentus XXXII, 9
extenuo LXII, 5
exter VIII, 10
externus XI, 12
extollo XX, 2
extremum VIII, 10
exturbo IX, 2
exuo XXXIII, 9

F

Fabius Maximus Ver-
rucosus Cunctator
 XVIII, 1
fabrico XXVI, 7
facile IV, 5
facilis IV, 5
facilitas XXVI, 9
facinus XLIII, 17
facio VIII, 11
factio II, 4
factum XXVII, 5
fallo XXXVI, 7
falsus X, 10
fama I, 4

fames XXXVII, 4
fateor XVIII, 2
fatigo IV, 5
fatum XXII, 9
fauces XXIII, 2
favor III, 1
fax X, 11
feliciter XVII, 4
felix XVII, 4
femina XXVIII, 8
femur VII, 10
feriae LXIII, 5
ferio VIII, 5
ferme (fere) I, 4
fero II, 4
ferociter XVIII, 15
ferox V, 12
ferrum VIII, 10
fessus XI, 5
festino XXXIX, 5
fidelis XLIV, 2
fides V, 5 ja XIX, 5
fido V, 14
figo XLIV, 9
filius II, 5
fingo XXX, 7
finio IV, 6
finis II, 7
finitimi V, 5
finitimus V, 5
fio XII, 4
firmo V, 5
firmus XLIX, 6
flagro X, 4
Flaminius, C. XV, 6
flecto XXXI, 9
floreo XXI, 4
flos II, 4
flumen V, 8
fluo XXXI, 11
fluvius XLVIII, 4
fodio XXXVII, 1
foeditas LVIII, 2

foedus XXXII, 7
foedus II, 7
fore I, 4
fors XXXI, 12
forsitan XL, 11
forte XXXI, 12
fortis IV, 4
fortiter IV, 4
Fortuna LXII, 8
fortuna I, 2
forum XIV, 1;
LXII, 2, 5
fragor VIII, 5
frango XL, 9
frater XXII, 2
fraus I, 5
fremitus XX, 5
fremo XLI, 9
frenatus XXVII, 9
freno XXVII, 9
frequens XXXIV, 1
frequento LVII, 10
fretum XLIX, 2
fretus V, 12
frigus IV, 6
frons XXXIV, 6
fructus VII, 5 ja
LXIII, 4
frumentum XLVIII, 9
fruor III, 4
fuga V, 16
fugio XL, 2
fugo IX, 2
fulgor XLIII, 12
fulmen LXII, 4
Fulvius LIX, 10
fumus XXVII, 7
funditor XXI, 12
fundo IX, 2
fungor LXIII, 11
furia X, 11
furiosus XLI, 15
furtim LXIII, 9

furtum XXXV, 10
futurum IV, 10
futura IV, 10

G

Gades XXI, 9
Gallia XVI, 4
Galli XVI, 4
Gallicus XLII, 1
Gallus XVI, 4
gaudium XLII, 3
gelidus LVIII, 8
gelu XXXII, 7
gener II, 4
generosus XLIV, 1
Genius LXII, 10
gens I, 2
genu XXXVI, 7
Genua XXXII, 5
genus VII, 5
gero I, 1
se gerere II, 1
bellum gerere I, 1
rem gerere V, 14 ja
VI, 6
res gestae XLIX, 15
gigno XXX, 7
glacies XXXVI, 6
gladius XXIV, 4
glareosus XXXI, 11
gloria XX, 2
gnarus L, 7
grandis L, 10
grando LVIII, 8
gratia LII, 5
gratificor IX, 4
gratis L, 10
gratulor XLII, 5
gratus XXI, 7
gravate XXIV, 5
gravis V, 8
graviter VII, 10

gravor XXIII, 6
grex XXVIII, 5
gurges V, 14

H

habeo V, 9
habilis IV, 5
habitor LXII, 5
habito XII, 5
habitus II, 6
haereo VIII, 11
 haerere vestigio
 XXXV, 12
Hamilcar I, 4
Hamilcar Gisgo LI, 2
Hannibal I, 1
Hanno XXIII, 2
Hanno Suur III, 2
Hasdrubal II, 5
Hasdrubal Hamilcar
 Barcase poeg
 XXII, 2
hasta LXII, 4
hastile VIII, 10
haud I, 2
haudquaquam V, 15
herba LIV, 1
hercule XXXVIII, 9
Hercules XXI, 9
hereditarius III, 5
C. Herennius XXV, 4
Hermandica V, 6
hiberno LXIII, 1
hiberna V, 4
hibernus V, 4
Hiberus II, 7
hic LXIII, 2
hiems XXI, 8
Hiero XLIX, 3 ja L, 8
Himilco XII, 1
hinc VIII, 8
Hispania I, 4

Hispani XII, 4
Hispanus XII, 4
Histri XVI, 4
hodie XLIII, 16
homo VIII, 5
hora LIX, 5
horrendus XXIX, 7
horreo LIII, 2
horreum XLVIII, 10
hortator XI, 7
hortor XXVIII, 2
hospes XII, 6
hospitalis XX, 7
hospitium II, 5
hostia LXII, 7
hostilis XVI, 1
hostis I, 4
humanus XXII, 7
humus IV, 7

I

iaceo IV, 7
iactatio XXVI, 5
 iactatio maritima
 XXVI, 5
iacto XXXVI, 8
iactura LIX, 9
iaculator XXI, 11
iaculor LIV, 4
iaculum LV, 6
iam V, 17
ibi V, 5
ico VII, 10
 foedus icere
 XVIII, 8
ictus VIII, 12
identidem XLI, 16
ieiunus LV, 8
igitur IX, 4
ignarus XXII, 1
ignavus XLIV, 8
ignis III, 6

ignominia XXXIX, 5
ignoro X, 6
ignotus I, 2
Ilergetes XXII, 5
Iliberri XXIV, 1
illucesco XLIX, 12
illuvies XXXIX, 2
Illyrii XVI, 4
imago XLIII, 2
imbellis XVI, 5
imber XXXI, 12
imbuo XXXIX, 7
immanis XXXVII, 2
immensus XXIX, 7
imminens VI, 2
immineo VI, 2
immisceo XXXII, 7
 se immiscere
 XXXII, 10
 caelo immisceri
 XXXII, 7
immitto V, 15
immo XL, 9
immodicus III, 5
immobilis XXXIII, 5
immolo LXIII, 15
immortalis XLIII, 5
immutus LV, 10
immunis XLV, 5
imparatus XLIX, 11
impavidus XXX, 2
impedimentum
 XXXII, 12
impedio XXXI, 9
impeditus V, 10
impello LXI, 5
imperator III, 1
imperatum XXXIV, 2
imperito I, 5
imperium II, 1
impero IV, 5
impertio XLI, 15

- impertita XLI, 15
 impetus XIV, 2
 impetum facere
 XIV, 2
 impiger XII, 1
 impigre XII, 1
 impono I, 5
 castellum imponere
 XLV, 1
 modum imponere
 XLIV, 5
 improvide LIII, 8
 improvidus XLI, 5
 improvisus XXVIII, 5
 impudens XX, 4
 inanima XXXII, 7
 inanimus XXXII, 7
 inauspicato LXIII, 7
 incaute VII, 10
 incautus LV, 5
 incedo XXXIII, 1.
 incendium III, 6
 inceptum XXX, 10
 incertus XXI, 5
 incessus XXXVI, 6
 inchoo XXVI, 8
 incido X, 10
 incipio X, 7
 incito XXXI, 1
 inclitus XLIII, 11
 includo XIV, 4
 spiritum includere
 LVIII, 4
 incola XXXVIII, 9
 incolo XXXI, 5
 incolumis XXXIII, 9
 incompositus LII, 10
 inconditus LVII, 12
 incrementum VII, 3
 incruentus XXIX, 4
 incubo XXVII, 5
 incultus XXV, 9
 inde II, 4
 indecorus LXIII, 4
 indico XVII, 4
 indigena XXX, 8
 indignatio XLI, 10
 indignitas XLIV, 4
 indigne XVI, 2
 indignor I, 5
 indignus XVI, 2
 indo XXXI, 4
 indoles II, 4
 indomitus XX, 8
 induco V, 5
 industria XV, 1
 ineo XII, 5
 consulatum inire
 XV, 6 ja LXIII, 2
 magistratum inire
 LXIII, 15
 inermis V, 14
 inexpertus XXIX, 7
 inexplorato XXV, 9
 inexploratus XXV, 9
 inexasuperabilis
 XXX, 7
 infamis XXXI, 8
 infans LXII, 2
 infer(us) XI, 8 ja
 XXXI, 5
 inferior, infimus,
 imus XI, 8 ja
 XXXI, 5
 infero I, 5
 arma inferre I, 5
 bellum inferre
 XXI, 10
 infestus VII, 4
 infidus LII, 7
 inflo XLVII, 5
 informis XXVI, 9
 infra, inferius,
 XXVII, 8
 infrenatus XLIV, 1
 infundo XXXVII, 2
 ingemisco LIII, 5
 ingenium IV, 5
 ingens I, 5
 ingenuus LXII, 2
 ingredior V, 10
 inhumanus IV, 9
 inicio XXVIII, 7
 inimicitia X, 11
 iniquitas XXXIII, 5
 iniquus LXI, 9
 initium LVIII, 7
 iniuria XVIII, 6
 iniuste XI, 2
 iniustus XI, 2
 inno XXVI, 9
 inopia XI, 12
 inopinato LII, 10
 inops L, 5
 inquam III, 5
 inquiri XX, 8
 inscius XII, 4
 insectatio XLVII, 2
 insequor VIII, 12
 insideo XXXII, 8
 insidiae XXV, 9
 insido XXXIV, 9
 insigne LXIII, 9
 insignis XIX, 10
 insimulo XVIII, 5
 insisto XXXVI, 5
 insolitus LV, 7
 inspicio VI, 5
 instabilis V, 14
 insterno XXVII, 9
 instratus XXVII, 9
 instituo VII, 5
 insto XXI, 5
 instrumentum XXX, 9
 instruo XXII, 4
 Insubres XXV, 2
 insuetus XXXV, 5
 insula VII, 5
 Insula XXXI, 5

insum LIV, 8
insuper I, 5
insuperabilis XXIII, 4
intactus XXV, 6
integer VI, 6
intendo VI, 6
 iter intendere
 XXX, 4
intentus XXVII, 6
inter(us) XI, 10
 interior, intimus
 XI, 10
intercido VIII, 9
intercipio I, 5
intercludo LVI, 3
intercurso XXXV, 1
intercursus XLVI, 8
interdiu XXXII, 10
interdum XXXVI, 8
interficio II, 6
interiaceo XXX, 11
intericio LIV, 7
interiectus LIV, 7
interim IX, 3
interlino XI, 8
intermisceo XLVI, 6
 intermixtus XLVI, 6
interpres XII, 6
interrogo XLII, 1
interrumpo
 XXXIII, 9
intersum V, 12
intervallum VIII, 7
intolerabilis LVIII, 1
intolerandus LVI, 6
intonsus XXXII, 7
intorqueo LVIII, 3
intra V, 16
 interius, intime
 V, 16
intro XXV, 12
introduco VI, 5
intueor IV, 2

inutilis LIII, 9
invado V, 9
invalidus XVII, 7
invenio XX, 9
invictus V, 11
invidia LXIII, 4
inviolatus XIII, 7
inviso XXI, 5
invisus LXIII, 5
invia XXV, 15 ja
 XXXV, 4
invius XXV, 15
ira II, 6
iratus XII, 4
irrito VIII, 8
irritus X, 1
Isara XXXI, 4
ita II, 1 ja XIX, 5
Italia II, 2
itaque IV, 5
iter XIII, 1
iterum XVIII, 14
iubeo XII, 5
iudex X, 9
iugum XXX, 7
iumentum XXXII, 7
iungo II, 7
Iuno LXII, 4
Iuppiter XXII, 6 ja
 LXIII, 8
iuo I, 4
ius I, 4 ja XXV, 7
iusiurandum I, 4
iussus XVIII, 10
iustus III, 4 ja VIII, 7
 ja XVII, 8
 iusta XVIII, 1
iuvenis III, 1
Iuventas LXII, 9
iuventus III, 4
iuvo XXI, 6
 iuvat XLI, 6
iuxta XXXIII, 4

L

labor IV, 5
labor XLVI, 6
laboro LII, 6
lacero II, 6
laccio XI, 5
Lacetania XXIII, 2
Lacetani LX, 5
lacrima XII, 4
laetitia II, 6
laetor X, 11
laetus XXIII, 1
laevus XXXI, 8
 laeva XXXI, 8
lanio XLVI, 2
Lanuvium LXII, 4
lapis LXII, 5
lapsus XXXV, 12
large V, 5
largiter V, 5
lassitudo LIV, 9
late XXXV, 8
 longe et late
 XXXV, 8
latebra LV, 9
latebrosus LIV, 1
Latiaris LXIII, 8
Latinus LV, 4
latrocinium XXXV, 2
latus XXVII, 4
latus XXX, 6
laudo XLII, 4
laus XLVI, 8
laxo XXXII, 12
lectisternium LXII, 8
legatio VI, 5
legatus VI, 2
legio X, 4
lego XXXIX, 8
lenis X, 7
levis X, 11
levis XXXVI, 7

leviter XXVIII, 9
levo XXVI, 7
lex III, 6
liber V, 14
liber LXII, 6
liberi XIII, 7
libero XXX, 5
libertas II, 7
libido III, 4
libo XXIX, 6
Libui XXXVIII, 7
Libyphoenices XXII, 5
licet I, 1
C. Licinius Varus
XVIII, 1
licitor LXIII, 9
lignum XXXVII, 2
Ligures XXII, 2
Lilybaeum XLIX, 5
lineamentum IV, 2
lingua XXXII, 10
lino VIII, 11
linter XXVI, 8
Lipara XLIX, 2
Liparae XLIX, 2
liquesco XXXVI, 6
lis VI, 2
littera III, 2
M. Livius Salinator
XVIII, 1
lixa LXIII, 9
loco XXIV, 1
locus III, 1
longe IV, 8
longinquus XXI, 5
longinquitas XXIII, 4
longus VIII, 11
loquor XI, 1
lorum XXVII, 9
lubricus XXXV, 12
Luca LIX, 10
L. Lucretius LIX, 10
luctatio XXXVI, 7

lugubris XIX, 10
luna XLIX, 9
lupus XLVI, 2
Lusitania XLIII, 8
Lusitani LVII, 5
Lusitanus LVII, 5
lustrum LXII, 7
C. Lutatius Catulus
XVIII, 8
C. Lutatius XXV, 4
lutum XI, 8
lux XXXII, 10
prima luce
XXXII, 10
sub lucem LVII, 6

M

macto XLV, 8
maereo XLI, 9
maeror XVI, 2
Magalus XXIX, 6
magis II, 5
magistratus III, 6
magnifice XLI, 1
magnifice loqui
XLI, 1
magnitudo XX, 2
magnus I, 5
maiores natu
XVIII, 1
maximus natu
XIX, 8
maiores I, 5
Mago XLVII, 4
Maharbal XII, 1
maiestas LXIII, 10
malo XXXIV, 2
malum XXXIV, 2
mancipium XLV, 7
mando V, 1
maneo XII, 4
manes X, 5

manipulus LIV, 5
L. Manlius XVII, 7
mano XXIII, 4
manus XXII, 3
mare VI, 6
mare superum LI, 6
maritimus VII, 5
Mars I, 2
Martius LXIII, 1
Massilia XX, 7
Massiliensis XXV, 1
Massilienses XXV, 1
materia X, 4
materies X, 4
matrona LXII, 8
mature III, 5
Mauri XXII, 5
maxime I, 1
mediterranea XXXI, 2
mediterraneus
XXXI, 2
medium VIII, 12
medius II, 3
Melita LI, 1
membrum XL, 9
memor LXIII, 2
memorabilis I, 1
memoria XXVIII, 5
memoro XXXIV, 2
mensis XV, 5
mentio XIII, 5
mentionem facere
XIII, 5 ja
XVIII, 12
merces XLIII, 7
mereo (mereor)
IV, 10
meritum XIX, 5
Messana XLIX, 5
metor XXV, 5
castra metari
XLVIII, 6

metuo XXIV, 5
metus IV, 9
mico VII, 8
migro XXX, 8
miles II, 4
militaris III, 1
militia III, 2
milito LIII, 11
millies XLIII, 18
minuo XI, 12
minutus LII, 2
miror XXX, 2
mirus II, 7
misceo VII, 5
miser LVII, 14
miserabilis LVIII, 9
misericordia XVI, 2
missile VII, 8
missilis VII, 8
mitis XX, 8
mitto IV, 1
mobilis XI, 7
modicus II, 4
modo VII, 8
modo-modo VII, 8
modus IV, 6
moenia VII, 5
moles XXII, 9
mollio XXXVII, 5
 clivos mollire
 XXXVII, 5
mollis IV, 7
momentum IV, 2
moneo X, 5
mons XXIII, 2
monstro LIV, 5
montani XXXII, 8
montanus XXXII, 8
mora XXIV, 1
morati V, 12
morigior XII, 4
moror V, 12
mors II, 5

mortuus XIX, 5
mos XX, 1
motus I, 5 ja XVI, 2
moveo V, 5 ja VI, 7
 arma movere V, 5
 castra movere
 XXIV, 5 ja
 XXXII, 1 ja
 XXXIII, 1
 ex castris movere
 XXXIX, 5
 bellum movere
 XXXIX, 1
 signa movere
 XXXV, 7
 vestigio moveri
 XLIV, 6
mox X, 5
multifariam VIII, 4
multitudo V, 6
multo (mulcto)
 LXI, 7
multum II, 4
 plus, plurimum
 II, 4
multus II, 5
munimentum XI, 7
munio VII, 8
 rupem munire
 XXXVII, 2
munitio VIII, 1
munus XIII, 5
murus VII, 5
Mutina XXV, 5
muto XIX, 2
mutuus XXI, 11

N

nam I, 2
nanciscor XL, 7
nascor XLIII, 15
natio XLVI, 10

natura XXXVI, 2
naturalis IV, 6
natus XVIII, 1
nauta XXVIII, 2
navalis XLIX, 8
 socii navales
 XLIX, 8; L, 5
navigo L, 11
navis XVII, 5
 navis longa
 XVII, 5
 navis praetoria
 L, 8
necdum (nequedum)
 VI, 5
necessarius XIII, 4
necesse est XI, 1
necessitas XLIII, 5
neglegentia (negli-
 gentia) LXI, 2
neglego (negligo)
 XXII, 1
nego XVIII, 10
nemus XXXIII, 6
nequaquam
 XXXIV, 4
neque I, 2
neque-neque, nec-
 nec I, 2
nequeo XXII, 7
nequiquam XIX, 11
nervus XL, 9
nescio XLIII, 5
nihil (nil) II, 6
nihilo II, 6
nihilum (nilum) II, 6
nimbus XXII, 8
nimis I, 5
nimius LII, 6
nitor III, 2
nivalis LIV, 7
nivosus LVIII, 8

nix XXXII, 7
no XXVII, 9
nobilis L, 5
nobilitas LI, 2
noctu XII, 4
nocturnus XXVII, 6
nomen X, 5
nominatim LXII, 9
nomino XVII, 1
nondum VI, 1
nosco XXXVIII, 9
notatus XLIII, 17
noto XLIII, 17
notus XXXIX, 7
novendialis (novem-
dialis) LXII, 6
novus II, 5
 res novae L, 10
nox IV, 6
noxa XXX, 5
nubes LV, 6
nudo VIII, 5
nudus VIII, 12
nullus IV, 5
numerus XVII, 7
Numida XXII, 5
nummus XLVIII, 9
numquam (nun-
quam) IV, 5
nunc X, 4
nunc — nunc XI, 5
nuncupatio LXIII, 7
nuncupo LXIII, 9
nuntio IX, 5
nuntius IX, 4
nuper XXV, 2
nusquam XXII, 7

O

ob II, 4
obeo VIII, 4
obequitō LIV, 4

obicio XX, 4
obligo XVIII, 11
 se obligare XXI, 9
obliquus XXXIV, 9
 per obliqua
 XXXIV, 9
oblittero (oblitteror)
 XXIX, 7
oboedienter
 XXXIV, 2
obruo XXXVII, 4
obsaepio XXXVIII, 8
obsero LIV, 1
obsitus LIV, 1
observo XLIV, 5
obses XXI, 15
obsideo XXV, 6
obsidio VIII, 1
obsisto VII, 7
obsolesco LII, 7
obsto XLI, 15
obstrepo LVI, 9
obtero V, 15
obtestor X, 5
obtineo II, 5
obtrunco II, 6
obviam IX, 5
obvius XXXI, 5
 alicui obvium esse
 XXXI, 5
 alicui obvius fieri
 XLVI, 5
ocasio VIII, 7
 per occasionem
 XXXV, 10
occasionem facere
 XXXV, 2
occasus XXX, 4
occido XXV, 12
occido XXXV, 6
occultus XXII, 9

occulta XXII, 9
 in occulto XXII, 9
occupo XXXIII, 2
occurro XXVI, 5
occurso XXVIII, 1
Oceanus XXII, 3
oculus IV, 2
qdi X, 11
odium I, 5
odor LV, 7
offero XXI, 7
officium LXIII, 11
Olcades V, 5
oleum LV, 1
olitorius LXII, 2
omen XXIX, 4
omitto VIII, 12
 arma omittere
 VIII, 12; XI, 15
 ja LVIII, 5
omnis I, 1
onus XXVI, 9
Onusa XXII, 5
opera IX, 5
 est mihi operae
 IX, 5
 non operae est
 (mihi) IX, 5
operam dare XLV, 5
operio IV, 7
operor LXII, 6
opinio XXXIX, 9
opimus XLIII, 7
opperior XLIX, 4
oppeto XLIV, 8
oppidanus V, 6
oppidum VIII, 6
oppleo XXXV, 7
oppono VIII, 8
opportune XXVII, 6
opportunitas
 XXXV, 2

opprimo V, 2
 oppugnationis VIII, 1
 oppugno V, 3
 opem ferre XI, 6
 (ops) I, 2
 opto XLII, 2
 opulentus V, 4
 opus I, 1
 magno opere
 XXXIII, 11
 opus est XXVII, 3
 ora X, 12
 oratio XI, 1
 orator XII, 4
 orbis XVI, 6
 ordior LX, 3
 ordo XLVII, 4
 ordo equester LIX, 9
 Oretani XI, 13
 orior XI, 2
 oriundus VII, 3
 orno L, 8
 oro VI, 2
 os II, 6
 ostendo VII, 7
 se ostendere XLVI, 7
 ostento XXXV, 8
 ostium XXVI, 5
 otium XXIV, 1

P

pabulum XXXVII, 4
 pacatus XX, 7
 paciscor XLI, 9
 paco XX, 7
 Padus XXV, 2
 palam II, 6
 palor LXI, 2
 paludatus LXIII, 9
 palus LIV, 7
 paluster LIV, 1

pando XXXVII, 5
 rupem pandere
 XXXVII, 5
 C. Papirius Maso
 XXV, 4
 par IV, 6
 paratus XXVII, 8
 parco XIV, 4
 parens XLIII, 6
 pareo IV, 3
 pario XVIII, 12
 pariter VIII, 6
 paro VII, 1
 vim parare
 XLVIII, 9
 pars I, 1
 magna ex parte
 XLVI, 6
 particeps XLI, 2
 partim XXI, 12
 partim — partim
 XXI, 12
 (partio) partior V, 5
 parturio XVIII, 12
 parum III, 5
 parumper XXXIII, 3
 parvus III, 6
 passim V, 12
 passus VII, 3
 patefacio XI, 5
 patens VII, 5
 patentia VII, 5
 pateo XXVIII, 4
 pater I, 4
 paternus III, 2
 patiens XXXI, 11
 patientia IV, 6
 patior VII, 8
 patria VIII, 8
 paucitas L, 4
 pauci III, 6
 paucus III, 6
 paulatim XIV, 1

paulisper XI, 15
 paulus VIII, 8
 paulum VIII, 8
 paveo XXV, 15
 pavidus XXII, 7
 pavor V, 16
 pax II, 1
 cum bona pace
 XXIV, 5 ja
 XXXII, 6
 pectus XXX, 2
 pecunia XV, 2
 pecus XXXII, 7
 pecus XLV, 8
 pedes IV, 8
 pedester LV, 8
 pedetentim (pede-
 tentim)
 XXVIII, 12
 pedica XXXVI, 8
 pellicio XIX, 6
 pello X, 6
 penates LXIII, 10
 pendo XX, 6
 penes XLVI, 8
 penetro VIII, 11
 penitus XXXVI, 8
 per II, 1
 peragro XIX, 11
 percello V, 4
 (percio, percio)
 LIII, 8
 percitus LIII, 8
 percontatio XIX, 1
 percontor XVIII, 1
 percuro LVII, 9
 perdo XIX, 9
 perduco LVI, 9
 peremptus XVI, 2
 pereo X, 11
 perfero XXV, 1
 perficio I, 4
 perfidia IV, 9

- perforo L, 6
 perfringo XXXVI, 8
 pergo XXII, 9
 periculum I, 2
 perimo XVI, 2
 perinde XXV, 2
 periniquus LII, 4
 peritus XLVII, 5
 perlevis XLIII, 11
 perlustro LIV, 1
 permisceo XIV, 1
 pernicies VII, 5
 pernox XLIX, 9
 peropportunos II, 5
 peropportune
 XXXIX, 1
 peroro XI, 1
 perrumpo XXVIII, 2
 perscindo LVIII, 7
 perscribo XLIX, 6
 perscrutor XLVIII, 6
 persequor LIX, 5
 perseverans X, 7
 pertraho XXVIII, 9
 pervado XIV, 2
 pervasto VII, 4
 pervenio XV, 5
 perverto V, 14
 pervius XXX, 7
 pes VIII, 8 ja
 XXVIII, 7
 peto III, 5
 aliquid petere
 XXI, 10
 phalarica VIII, 10
 piaculum X, 12
 Picenum LXII, 5
 piger XXV, 6
 pignus XXI, 11
 pigritia XXXV, 7
 pilum VIII, 11
 pinna XXX, 8
 (Pisa) Pisae
 XXXIX, 5
 pix VIII, 11
 Placentia XXV, 2
 placeo VI, 5
 planum XXXVII, 6
 planus VII, 5
 plebs II, 4
 plenus XLIV, 1
 plerumque III, 6
 (plerusque) pleri-
 que I, 1
 pluit LXII, 5
 pluo LXII, 5
 pluteus LXI, 10
 pluvia LVI, 9
 poena VI, 8
 Poeni I, 5
 Poeninus XXXVIII, 6
 Poeninus XXXVIII, 9
 Poenus I, 5
 polliceor XII, 6
 Sextus Pomponius
 LI, 6
 pondo LXII, 8
 pondus XXVIII, 12
 pono II, 4
 castra ponere
 XXXVII, 1
 pons XXVIII, 7
 popularis XLV, 5
 populatio LVII, 10
 populor (populo)
 XX, 4
 populus I, 1
 porrigo XXVIII, 7
 porro XXII, 9
 porta XVI, 2
 portendo XXIX, 4
 porto XVIII, 15
 portus XLIX, 4
 posco XLII, 2
 possessio XLI, 14
 possideo XLIII, 6
 possum I, 4
 postea XIX, 4
 poster(us) V, 16
 posterior, postremus
 V, 16
 postremo, ad post-
 remum IX, 2
 postulatio XX, 4
 postulo III, 5
 potentia LIV, 9
 potestas XIII, 8
 potio IV, 6
 potior XLV, 9
 potis XI, 6
 potior, potissimus
 XI, 6
 potius, potissimum
 XI, 6
 prae LVI, 5
 praecaltus XXXVI, 5
 praebeo II, 6
 praeceps XVIII, 4
 praecipio V, 10
 praecipito XIV, 1
 praecipuus XLIX, 5
 praeda V, 4
 praedator LIII, 8
 praedico X, 5
 praedor LVII, 5
 praefectus XLVIII, 9
 praeficio IV, 4
 praefor I, 1
 praegelidus LIV, 7
 praegredior XXVIII, 8
 praemitto IX, 4
 praemium XI, 5
 praemoneo XLV, 4
 praeccepo XX, 8
 praeparo IX, 4
 praepono XI, 2

praepotens LII, 5
praerogativus III, 1
 praerogativa III, 1
praeruptus XXXII, 9
praerupta XXXII, 9
praesens XXIX, 6
 in praesentia
 LVII, 5
praesentio XLIX, 9
praesidium XVII, 7
praestans XXXIX, 8
praeter V, 17
praeter spem IX, 1
praeterea XLIV, 4
praetereo V, 5
praeterita V, 5
praeteritus V, 5
praeterfero LV, 9
praetermitto IV, 10
praeterquam VIII, 10
praetervehor XLI, 5
praetexta LXIII, 10
praetor III, 4
praetorium III, 1
praetorius I, 8
praeustus XL, 9
prandeo LIV, 5
precatio XLV, 8
precor XLI, 12
premo XXVIII, 5
pretiosus XV, 2
pretium XV, 2
(prex) preces XII, 4
primò II, 4
primores XIV, 1
primoris XIV, 1
primum I, 4
primus I, 2
princeps II, 4
principium I, 1
prior V, 7
prius V, 5
priusquam V, 16

privatus XIII, 6
pro XLI, 15 ja LIX, 9
procedo XXIV, 5
procido VIII, 5
proclivis XXXV, 9
procul V, 8
procumbo LVIII, 8
procurata LXII, 11
procuro XLVI, 5
procurro VIII, 6
prodigium XXII, 9
proditio XLVIII, 9
produco V, 9
proelium IV, 8
profectio XI, 15
profecto II, 4
proficiscor XV, 5
profiteor I, 1
profugio LXI, 11
profligo XL, 11
profugus V, 7
profugus V, 7
progenies X, 5
progredior XXXII, 2
prohibeo XXX, 5
proicio XLII, 1
proinde XVIII, 12
prolabor XXXV, 5
prolato V, 1
promissum XXXIV, 5
promoveo V, 5
promunturium
 XXXV, 8
pronuntio XLV, 4
pronum XXXVI, 7
pronus XXVIII, 6
prope I, 2
propius, proxime I, 2
 I, 2
propere XLV, 4
propinquitas LIV, 7
propinquo XLVI, 4

propinquus V, 12
 ex propinquo
 XXXII, 7
propono X, 7
propugnator
 XXXIX, 4
propulso XLVI, 8
proripio LXIII, 15
prosequor XLV, 7
prospectus XXXV, 8
prosper(us) XXI, 9
prosperare VII, 6
prospicio XLIX, 8
protego XLI, 16
protinus IX, 4
provideo XXI, 7
provincia V, 1
pubes III, 2
pubesco XLVI, 8
publice XII, 6
publicus VI, 5
pudor XVI, 2
puer X, 8
pueriliter I, 4
pueritia II, 5
pugna VIII, 6
pugno VIII, 9
pulvinar LXII, 4
pulvis XLVI, 4
Punicus I, 2
puppis XXVII, 9
purgo XXXVII, 1
puto XLI, 16
putrefacio XXXVII, 2
Pyrenaeus XXIII, 2
Pyrenaeus XXIII, 2

Q
qua V, 12
quacumque XXXV, 5
quadratus V, 16
 agmine quadrato
 V, 16 ja XXXII, 1

quadriduum
XXXVII, 4
quadrirem̄is XXII, 4
quaero VI, 2
quaestio XVIII, 7
quaestor LIX, 10
quaestus LXIII, 4
qualis VIII, 7
quam I, 5
quam̄ XXXVIII, 6
quando XXXI, 5
quandoque III, 6
quantus VIII, 5
quantum VIII, 5
quantum — tantum
XLVIII, 8
quassatus XL, 9
quasso VIII, 5
quatio X, 10
-que I, 2
quemadmodum
XLV, 8
querimonia VI, 4
quia II, 4
quidam II, 6
quidem X, 6
ne-quidem X, 6
quies IV, 7
quiesco X, 5
quietus X, 12
quin III, 1
quinnerem̄is XVII, 3
quippe V, 14
quocumque XI, IV, 1
quod I, 5
quoque II, 6

R

rabies XLVIII, 5
radix XXXVI, 7
rapio XIII, 9
raptim XIV, 1

raro LVII, 7
rarus LVIII, 10
ratis XXVII, 5
ratus XIX, 5
recedo XXXI, 2
recens II, 1
recenseo XXI, 9
receptus LV, 5
recessus LIX, 6
recipio V, 16
animos recipere
V, 16
in dicionem reci-
pere LXI, 7
vestigium recipere
XXXVI, 7
reciproco LVIII, 4
recreo XI, 15
rector XXVIII, 5
rectus XXXI, 2
recupero XLIII, 6
reddo IV, 2
res reddere XII, 5
redeo XV, 6
redigo IX, 2
reditus LVI, 5
reduco XLVI, 10
redux L, 6
refectus XXVI, 5
refero VI, 5
pedem referre
VIII, 8
refert XL, 2
reficio XI, 5
in reficiendo
XXXIX, 1
refugio XXVIII, 5
regio XXIII, 5
regius L, 8
regnum III, 5
regredior V, 8
regressus V, 16

regulus II, 5
religio IV, 9
religio XXVIII, 7
relinquo III, 5
reliquiae XXI, 2
reliquus XXIV, 1
remigium XXII, 4
remitto XIII, 8
renovo II, 7
reor V, 1
repens XXVI, 1
repente IX, 2
repentinus XI, 15
repercussus XXXIII, 6
repercutio XXXIII, 6
repeto III, 4
res repetere X, 6
ja XVIII, 5
repudio XXXIV, 4
repugno XLIX, 4
reputo XLI, 16
res I, 1
res secundae LXI, 2
res publica VI, 5
resisto IX, 1
resolvo XXVIII, 9
respectus XLIV, 8
respergo LXIII, 15
respicio XXII, 7
respondeo XI, 2
responsum XIV, 1
restituo XXXI, 7
retinaculum
XXVIII, 7
retineo XI, 15
retraho LXIII, 11
retro LIX, 1
reus X, 6
revoco XXIII, 5
rex III, 5
Rhodanus XXVI, 5
rideo II, 6

rigeo XXXII, 7
rigor LVIII, 9
ripa V, 9
risus XX, 5
rivus XXXVII, 5
robur I, 2
 robora virorum
 LIV, 5
Roma VI, 2
Romani I, 1
Romanus I, 1
rudimentum III, 4
rudis XXV, 6
ruina VIII, 5
rumor XXIII, 4
rumpo VI, 8
ruo V, 12
rupes XXXII, 7
ruptor XL, 11
rursus XXV, 12
Ruscino XXIV, 2
Rutuli VII, 5

S

sacra I, 4 ja LXII, 6
sacrifico I, 4
sacro XXXVIII, 9
sacrum LXII, 6
saepe IV, 7
saevio X, 7
saevus LIX, 7
sagulum IV, 7
Saguntini II, 7
Saguntinus II, 7
Saguntum, Saguntus
 VI, 8
Salassi XXXVIII, 7
saltus XXIII, 4
salus XIII, 2
Saluvii XXVI, 5
salvus XLVII, 5
sanctitas VII, 5

sanctus IV, 9
 sanctum IV, 9
sane II, 4
sanguis X, 5
sarcina XXXIII, 6
Sardi XVI, 4
Sardinia I, 5
satis VII, 6
satisfacio X, 15
sator VI, 2
saucius LVI, 8
 saucii LVI, 8
saxum XXXI, 11
 saxa glareosa
 XXXI, 11
seelus XII, 8
scio X, 11
scribo I, 1
scriptor I, 1
scutum VIII, 11
secessio XIV, 1
secessionem facere
 XIV, 1
seco XXXVI, 8
secundum XL, 11
secundus XII, 2
sed I, 2
sedeo XLVIII, 10
sedes XXVI, 7
seditio XXXI, 7
sedo XX, 5
Seduni XXXVIII, 9
segnis X, 7
segniter XXXV, 7
semestris (semens-
 tris) XLIII, 15
semigalli XXXVIII, 6
semigermanus
 XXXVIII, 8
semper XXX, 2
Ti. Sempronius Lon-
 gus VI, 5

senator LIX, 10
senatum dare XII, 8
senatus III, 2
senesco LIII, 5
senex L, 9
sensim LIV, 4
sententia III, 4
sentio XII, 1
separatim LX, 6
sequor III, 1
series V, 5
 rerum series V, 5
sero X, 4
 sero VI, 1
 sero III, 5
serpens XXII, 8
C. Servilius XXV, 4
Cn. Servilius Gemi-
 nus XV, 6
servio III, 5
servitus XXIV, 2
servo II, 7
servus XLI, 7
Sextus Pomponius
 LI, 6
si II, 2
Sibylla LXII, 6
Sibyllinus LXII, 11
Sicilia I, 5
sicubi L, 5
sicut(i) VIII, 11
 sicut(i) -ita
 XXXIX, 7
 ut — ita II, 1:
 XIX, 5 ja XX, 9
sidus XXXV, 6
significo XXVII, 7
signum XI, 4
silentium IV, 7
silex XLV, 8
silva XXV, 9
similis VIII, 7

veri simile esse XXXVIII, 4	speculator LIII, 11	subicio XXIII, 2
simul XI, 12	speculor XXIII, 1	subiectus XXIII, 2
simulo XIII, 2	sperno XXVIII, 4	subigo XXIII, 2
singuli XII, 5	spero XIII, 5	subinde XX, 8
sinister LVI, 1	spes VI, 5	subito XXXIX, 5
sinistra LVI, 1	Spes LXII, 4	subitus XXXIX, 5
sino XIII, 9	spiritus I, 5	sublime XXX, 8
sinus XVIII, 15	sponte XVIII, 8	submoveo XII, 8
situs VII, 5	squalidus XXXIX, 2	subruo XI, 8
sive — seu, sive — sive, seu — seu VII, 5	squalor XL, 9	subsidium XLVI, 4
socialis VII, 5	stabilis V, 14	subsisto XXX, 6
societas XI, 2	statim IV, 1	subveho LVII, 5
societas armorum LX, 4	statio IV, 7	succedo III, 2
socius V, 5	stativa XXXV, 5	succendo XXXVII, 2
sol XXX, 4	stativus XXXV, 5	succinctus X, 4
soleo VIII, 7	statuo V, 2	sufficio VIII, 4
solitus XIV, 2	status X, 12	summa I, 1
sollemnis LXIII, 7	sterno XII, 2	summa rerum XVI, 2 ja XXIX, 4
sollicito II, 7	stimulo XI, 5	summoveo VII, 8
sollicitus XXXIV, 5	stipendiarius XLI, 7	summum XXXV, 9
solum XXVIII, 7	stipendium I, 5	sumo XVIII, 15
solus LV, 4	stipendia facere XXI, 11	arma sumere XX, 5
solvo XXVIII, 10	stirps X, 5	supellex XV, 2
somnus IV, 6	sto X, 9 ja LI, 5	super V, 9
sonus XXVIII, 2	stat alicui senten- tia XXIX, 5 ja XXX, 1	super(us), superior, summus VII, 1
sors XLII, 2 ja LXII, 5	stolidus XX, 4	superbe I, 5
sortior XVII, 1	strages XXII, 8	superbia LVII, 14
sospes L, 8	stratum IV, 7	superbus XLIV, 5
spargo LII, 10	strenue IV, 4	supero II, 6
sparsus LII, 10	strepo XI, 6	superpono XXVII, 5
spatium XLIX, 12	stringo XXIV, 4	supersedeo XL, 1
species II, 6 ja XX, 1	structura XI, 8	supersum IV, 7
in speciem XXXII, 12	strues XXXVII, 2	supervacaneus XIII, 1
spectaculum XLII, 1	stuppa VIII, 11	supplementum XXI, 11
spectator XLIII, 17	suadeo XIII, 8	supplicatio XVII, 4 ja LXII, 8
specto XLII, 5	suasor LXIII, 4	supplicationem habere XVII, 4
specula XLIX, 8	sub II, 1	
	subclamo XVIII, 15	
	subseo VII, 10	

supplicium XLI, 11
supra VII, 7
vota suscipere
LXII, 10
suscipio X, 10
suscito X, 5
suspectus VII, 7
sustineo XXXV, 12
se sustinere
XXXV, 12
Syracusae XLIX, 5
Syracusani XLIX, 5

T

tabes XXXVI, 6
tabidus XXXVI, 7
tabulatum XI, 7
taceo XLIII, 15
tacitus XLVIII, 4
taedet XIX, 7
taedium XXXV, 6
taeter XXXVI, 7
Tagus V, 8
talentum LXI, 11
talis XIX, 5
tam III, 4
tamen III, 5
tamquam X, 11
tandem XXXVII, 1
tango I, 4
Tannetum XXV, 15
tantum I, 2
tantum ne XIX, 5
tantummodo
XXXII, 4
tantus IV, 9
Tarentum X, 8
Tarraco LXI, 2
Taurini XXXVIII, 6
tectum VIII, 7
tegmen LVIII, 8

tego VIII, 6
telum VII, 8
temere V, 14
tempero XXII, 7
tempestas XLIX, 5
temptabundus
XXXVI, 1
tempto XII, 4
tempus IV, 6
tendo XXXI, 9
teneo III, 6 ja
XLIX, 2
tentorium LV, 1
tenus LIV, 9
Q. Terentius Culleo
LXIII, 12
teres VIII, 10
tergum XXVII, 5
ab tergo XXVII, 5
terminus XLIII, 10
tero XI, 5
tempus terere
XI, 5 ja LIII, 5
terra VI, 6
terreo XXVII, 1
terrester (terrestris)
VII, 5
terribilis XX, 1
territo XXV, 15
terror XXV, 5
testis X, 5
Tiberis XXX, 11
Ticinus XV, 4
timendus XLI, 4
timeo III, 5
timidus XLIV, 8
timor VII, 7
tiro XXXIX, 5
titubo XXXV, 12
toga XVIII, 15
tollo V, 12
tormentum II, 6
torpeo LV, 8

torridus XXXII, 7
tot IX, 5
totiens XXX, 11
totus VI, 6
trado XII, 5
traduco XXIII, 1
tragula VII, 10
traho V, 5
traicio I, 4
trames LXIII, 15
trano XXVII, 5
tranquillitas
XXVII, 8
trans V, 17
transcendo XXXV, 8
transeo V, 9
transfigo VIII, 11
transfero XXI, 5
transfuga XII, 4
transfugio XLVIII, 2
transgredior V, 9
transitus XX, 2
transmitto XVII, 6
transveho XXVI, 9
Trebia XV, 4
trepidatio V, 16
trepide XLVI, 10
trepido IX, 2
trepidus XXVIII, 4
tribunus XLIX, 7
tribunus militum
XLIX, 7
tribunus plebis
LXIII, 2
tribuo III, 5
Tricastini XXXI, 9
Tricorii XXXI, 9
triduum XXXII, 1
triennium IV, 10
tripertito VII, 4
tripudium XLII, 5
tiremis XXII, 4
tristis XII, 4

tritus XXXVI, 4
triumphus XLIII, 6
triumvir XXV, 5
trucido XIII, 9
tueor VIII, 4
tum XII, 6
tumultuarius VII, 9
tumultuor XVI, 4
tumultus XIV, 2
tumulus XXXII, 8
tunc VI, 6
turba XXVI, 7
turbo V, 8
Turdetani VI, 1
turma LIV, 5
turris VII, 7
turris mobilis XI, 7
tutamentum LXI, 10
tutela XLI, 12
tuto IX, 5
tutor XXV, 15
tutus II, 6
 ex tuto XXVI, 5

U

ubi IV, 4
ulciscor X, 5
ullus I, 2
ulter, ulterior, ultimus IV, 8
ultra V, 5
ultro I, 5
ululatus XXVIII, 1
umbra XL, 9
unde VIII, 10
undique XXVI, 7
ungula XXXVI, 8
unicus XI, 12
universus LXII, 9
unquam I, 1
urbs V, 4
urgeo XXVI, 7

usquam XXII, 6
usque (ad) VII, 5
usus XXVI, 8
 ex usu esse
 XXVII, 9
ut(i) I, 2
utcumque XXXV, 2
uter XXVII, 5
utilis XXXIV, 2
utinam XLI, 15
utique XXIX, 7
utor XXXIV, 4
utrimque VIII, 6
utroque XXVIII, 4
utrum (an) IV, 5

V

Vaccaeii V, 5
vacuus XLVIII, 5
vado XI, 9
vadum V, 9
vagina LXII, 5
vagor LVII, 5
vagus LXI, 2
valeo LIV, 5
P. Valerius Flaccus
 VI, 8
validus I, 2
valles VII, 5
vallum V, 9
vanus VIII, 9
varie XXX, 1
vario XXVIII, 5
varius I, 2
vastitas XXII, 9
vasto V, 16
vastus XLIII, 8
vas XLVII, 2
vates X, 10
vectigalis XLI, 7
vecto LXIII, 4
veho XXXI, 11

vel V, 14
veles LV, 11
velut V, 1
vendo XV, 2
veneo LI, 2
 sub corona venire
 LI, 2
venia XLI, 11
veniam dare XLI, 11
venio VII, 6
ventus XXXVII, 2
vepres LIV, 1
ver V, 5
Veragri XXXVIII, 9
verbum X, 9
verecundia XIX, 9
vereor X, 7
Vergiliae XXXV, 6
vergo VII, 5
vero VII, 10 ja XI, 4
verso XXX, 1
vertex XXXVIII, 9
verticosus V, 15
verto XVII, 9
 solum vertere
 LXIII, 9
verum IV, 9
verus XLVI, 10
verutum LV, 11
vestigium XXXV, 5
vestimentum XII, 5
vestio LIV, 1
vestis XV, 2
vestitus IV, 8
veteranus XVI, 5
veto XXII, 7
veteres IV, 2
vetus IV, 2
vetustas LII, 7
vetustus XI, 2
vexatio XLVIII, 7
via X, 4

Vibo LI, 4
Vibonensis LI, 4
vibro XXVIII, 1
vicinalis XXVI, 8
victor I, 5
victrix XLI, 11
Victumulae XLV, 5
viculus XXXIII, 11
vicus XXV, 15
videlicet LXIII, 10
video III, 5
vigeo XL, 8
vigil XLVIII, 2
vigilia IV, 6
vigor IV, 2
vilis LX, 8
vincio XLII, 1
vinco I, 2
vinculum XXVIII, 9
vindex LII, 6

vindico XLIV, 7
vinea VII, 5
violentus XLIII, 4
violo XXV, 5
vir I, 5
virgultum XXII, 8
virtus IV, 9
vis I, 2
vis aquae XXXI, 10
vis venti XXXVII, 2
viso XXI, 7
visus XXIII, 1
vitium IV, 9
vitulus LXIII, 15
vivo II, 2
vividus XIX, 5
vix V, 14
vixdum III, 2
voco XLV, 4
Vocontii XXXI, 9

Volcae XXVI, 6
Volciani XIX, 8
volens XXXIX, 4
volo X, 8
voluntarius XL, 4
voluntas II, 4
voluptas IV, 6
voluto XXXVI, 7
volvo XXXI, 11
votum XXI, 9
vox XVIII, 15
insula Vulcani
XLIX, 2
vulgo XXXVIII, 6
vulnero VIII, 9
vulnus VIII, 1
vultus II, 6

Z

Zacynthus VII, 5

SISUKORD.

	Lk.
Sissejuhatus	3
Ab urbe condita. Liber XXI	9
Lühendid	62
Grammatilis-stilistilisi reegleid	64
Kommentaare	77
Sõnastik	155
Indeks	298

Kaart: Rooma ja Kartaago maa-alad II Puunia sõja ajal.

Vastutav toimetaja
K. Reitav.

Tehniline toimetaja
H. Seletus.

Ladumisele antud 4. XI 48. Trük-
kimisele antud 26. I 49. Paberi
kaust 61×86. $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid
20 $\frac{1}{8}$. + lisa $\frac{1}{4}$. Autoripoognaid
17,8. Arvestuspoognaid 18,31
MB 00015. Laotihedus trpg. 38 000.
Tiraaž 1200. Trükikoja tellimus
nr. 1225. Trükikoda „Noor-Eesti“.
Tartu, Kastani 38.

Hind rbl. 4.60.

Тит Ливий, История Рима с его
основания.

На латинском и эстонском
языке.

Эгосиздат „Научная Литера-
тура“, Тарту.

Rooma ja Kartaago maa-alad

II Puunia sõja ajal

--- Rooma valdused - - - Kartaago valdused
→ Hannibali teekond

Trükivigade õiendus.

Lk.	Rida	Trükitud	Peab olema	Kelle süü läbi viga tekkinud
97	1. ülalt	iacere,	facere,	Trükikoda
105	15. „	ärevus	ärevas	„

Rbl. 4.60

A-186

47259

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00472596 8